

พระราชทานราชบัณฑิตยส์ภา
ณวันที่๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๓

วารสารราชบัณฑิตยส์ภา

The Journal of the Royal Society of Thailand

ISSN 0125-2968

ปีที่ ๔๓ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน ๒๕๖๑

Volume 43 Number 1 January-April 2018

- แผ่นหลังปกหน้า -

ภาพหน้าปก

พระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระราชทานราชบัณฑิตยส์ภา
ณ วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๓

วารสารราชบัณฑิตยสภา

The Journal of the Royal Society of Thailand

วัตถุประสงค์	เพื่อเป็นสื่อกลางเผยแพร่ผลงานวิชาการของราชบัณฑิต ภาควิชาสมาชิก และนักวิชาการทั่วไป	
กำหนดเผยแพร่	เป็นวารสารราย ๔ เดือน กำหนดเผยแพร่ในเดือนเมษายน สิงหาคม และธันวาคม	
เจ้าของ	ราชบัณฑิตยสภา/สำนักงานราชบัณฑิตยสภา	
ที่ปรึกษา	ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.ปัญญา บริสุทธิ์ ดร.โสภณ ชูพิกุลชัย ขปิลมันน์ ศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ สุขสำราญ ศาสตราจารย์ นพ.สุรพล อิศรไกรศีล ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.สมชัย บวรกิตติ นางสาวกนกวลี ชูชัยยะ นางแสงจันทร์ แสนสุภา	ประธานราชบัณฑิตที่ปรึกษา นายกรัฐมนตรี ประธานสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ประธานสำนักวิทยาศาสตร์ ประธานสำนักศิลปกรรม ราชบัณฑิต เลขาธิการราชบัณฑิตยสภา รองเลขาธิการราชบัณฑิตยสภา
บรรณาธิการ	รองศาสตราจารย์ประยูร ทรงศิลป์	ภาควิชาสมาชิก
กองบรรณาธิการ	ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ปิยนาด บุนนาค ศาสตราจารย์ ดร. ภก.สมพล ประคองพันธ์ ศาสตราจารย์ ดร. ทนพ.อานนท์ บุญยะรัตเวช รองศาสตราจารย์ ดร.พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ ศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูริย์ เอกจริยกร ศาสตราจารย์ ดร.สมชาย วงศ์วิเศษ ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์มน เทพหัสดิน ณ อยุธยา ศาสตราจารย์ ดร.พรชัย ชุนหจินดา ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ดา ธนิตกุล นายสนั่น รัตนะ	ราชบัณฑิต ราชบัณฑิต ราชบัณฑิต ราชบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ราชบัณฑิต มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี ราชบัณฑิต มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี ภาควิชาสมาชิก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ภาควิชาสมาชิก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภาควิชาสมาชิก วิทยาลัยช่างศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ภาควิชาสมาชิก
คณะทำงาน	นางสาวปิยรัตน์ อินทร์อ่อน นางชวนพิศ เขาวนัสกุล นางสาวปาริชาติ กิตินันท์ นายสุวัจน์ นนตกร	นักวรรณศิลป์ชำนาญการพิเศษ นักวรรณศิลป์ชำนาญการ นักวรรณศิลป์ชำนาญการ นักวิชาการคอมพิวเตอร์

สำนักงาน

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา สนามเสือป่า เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร 10300

โทรศัพท์ ๐ ๒๓๕๖ ๐๔๖๖-๗๐ โทรสาร ๐ ๒๓๕๖ ๐๔๙๒

e-mail: ripub@royin.go.th

<http://www.royin.go.th>

- บทความในวารสารราชบัณฑิตยสภาเป็นความคิดเห็นของผู้เขียน กองบรรณาธิการและ/หรือราชบัณฑิตยสภาไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป
- บทความที่เผยแพร่จะมีการตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมจากกองบรรณาธิการและผู้ทรงคุณวุฒิ (*peer review*)
- กองบรรณาธิการไม่สงวนสิทธิ์ในการคัดลอก แต่ให้อ้างอิงที่มา

วารสารราชบัณฑิตยสภา

The Journal of the Royal Society of Thailand

ปีที่ ๔๓ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน ๒๕๖๑

Volume 43 Number 1 January-April 2018

บทอาศรัยวาทราชสดุดี

บทบรรณาธิการ

การเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ปิยนารถ บุนนาค	๑
อุปาทะ : ความเชื่อเรื่องโชคกลางในศาสนาพราหมณ์และศาสนาฮินดู ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา	๑๘
การสื่อความนัยในวรรณคดีไทย รองศาสตราจารย์โชษิตา มณีใส	๒๙
โน้ : นาฏกรรมญี่ปุ่น ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์	๔๘
การวิเคราะห์คำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาแนวคิดสิทธิมนุษยชน นายภาณุทัต ยอดแก้ว	๗๐
นวัตกรรมกับการเติบโตทางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาในปลายศตวรรษที่ ๑๙ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วงเดือน นาราสัจจ์	๘๘
ฐานันดร ๔ นายมานิจ สุขสมจิต	๑๐๕
ดนตรีบนปลายนิ้ว นายชนก สาคริก	๑๑๔

บทอาศิรวาทราชสดุดี
เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
๒ เมษายน ๒๕๖๑

วสันตดิถีกษัตริย์ ๑๔

๑ นบน์อมมณญวจนา	สิรสาหมคคัล
สมเด็จพระเทพรัตนกัน-	ยสุภาคพิมลคุณ
๑ ดวงเดียวดำเกิงทิพยโรจน์	รุจิโชติชวาลบุญ
แผ้วผ่องพระบารมีอดุล	อดิเรกกรัณยา
๑ พูนเพียบพระพิริยวรุทม์	ปรีสุทธีอุตสาห์
ปวงราชกิจมทิตลา	ธ กี่เอื้อก็เอาภาร
๑ โดยเต็มกตัญญูกตเว-	ทิตธรรมโอทาร
สืบสรรพกิจพิพิธการ	กรณียรรยง
๑ ปราดเปรี๊องพระปรีชญประจักษ์	อดิศักดิ์วิศิษฏ์ทรง
ศาสตร์ศิลป์พิฑูรธูระธำรง	อธิรักษอาทร
๑ ศรีศรีเฉลิมพระชนมวาร	ติถิกาลวฤตการ
สรวมคุณพระตริยรัตนปวร	สุประสิทธิ์อดีศย์ผล
๑ เทวาติเทพสกลไก-	วลทิพมณฑล
อำนวยการพระพรศุภอำพน	ภยผองบ่พ้องพาน
๑ จำรูญจำเริญจตุรพัฒน์	วรวัฒน์นพาร
สำเร็จสัมฤทธิ์นิจสรายู	สุขเลิศนรินทร์เทอญฯ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า คณะผู้จัดทำวารสารราชบัณฑิตยสภา

(รองศาสตราจารย์ไชยिता มณีไส ภาควิชาอักษรศาสตร์ สำนักศิลปกรรม ร้อยกรองถวาย)

บทบรรณาธิการ

ราชบัณฑิตยสภาได้จัดทำวารสารราชบัณฑิตยสภาเพื่อเป็นสื่อกลางเผยแพร่ผลงานวิชาการของราชบัณฑิต ภาควิชาการ นักวิชาการ และบุคคลทั่วไป มาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ถึงปัจจุบันนับเป็นปีที่ ๔๓ แล้ว ซึ่งวารสารได้ปรับเปลี่ยนไปตามสถานภาพของหน่วยงาน จากวารสารราชบัณฑิตยสถานเป็นวารสารราชบัณฑิตยสภา ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา การจัดทำวารสารเผยแพร่ได้ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ โดยแยกเป็นแต่ละสำนักรับผิดชอบจัดทำแต่ละฉบับบ้าง และทุกสำนักร่วมกันจัดทำบ้าง กำหนดการเผยแพร่ปีละ ๓ ฉบับ หรือ ๔ ฉบับ มีการปรับเปลี่ยนทั้งรูปแบบและรูปแบบในการนำเสนอบทความเพื่อพัฒนาคุณภาพวารสารราชบัณฑิตยสภามาเป็นลำดับ

ทุกบทความที่ได้เผยแพร่ในวารสารราชบัณฑิตยสภาเป็นเรื่องราวที่ผู้นำเสนอแต่ละท่าน ซึ่งล้วนแต่เป็นผู้ทรงความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ ได้แสดงความรู้และความคิดอันหลากหลายในศาสตร์ของตน เป็นโอกาสที่ผู้อ่านจะได้นำความรู้ ความคิดทั้งหลายเหล่านั้นไปพิจารณาคิดเสริมหรือคิดค้น หรืออาศัยความรู้ ความคิดนั้นเพื่อทบทวนความรู้ ความคิด ความเชื่อของตน และพิจารณานำไปใช้ประโยชน์ตามสมควร

ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีทำให้เราสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ได้อย่างง่ายดาย สะดวก รวดเร็ว และไร้พรมแดน ดังนั้นวารสารราชบัณฑิตยสภาจึงจำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์เปลี่ยนแปลง สามารถก้าวได้ทันยุคทันสมัย ทันต่อบริบทต่าง ๆ ของสังคมและโลกปัจจุบัน โดยการจัดทำเป็นวารสารอิเล็กทรอนิกส์ (e-Journal) เผยแพร่บนเว็บไซต์ แทนการจัดพิมพ์เผยแพร่เป็นรูปเล่มดังที่เคยดำเนินการมาตลอดระยะเวลาอันยาวนานกว่า ๔๐ ปี ซึ่งผู้อ่านจะพบการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้มาช่วงระยะเวลาหนึ่งแล้ว

ขณะเดียวกันเพื่อให้วารสารราชบัณฑิตยสภามีคุณภาพเป็นไปตามเกณฑ์ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพในการประเมินคุณภาพวารสารในฐานข้อมูลของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย TCI (Thai Journal Citation Index Centre) ดังนั้นการจัดทำวารสารราชบัณฑิตยสภาตั้งแต่ปีที่ ๔๓ (พ.ศ. ๒๕๖๑) เป็นต้นไปจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับเกณฑ์การประเมินคุณภาพวารสารในฐานข้อมูล TCI กองบรรณาธิการ วารสารราชบัณฑิตยสภา โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการดำเนินงานเผยแพร่ผลงานทางวิชาการของราชบัณฑิตยสภาจึงได้กำหนดรูปแบบการนำเสนอบทความและการอ้างอิงในบทความให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทุกบทความจะต้องผ่านการประเมินคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (peer review) ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง ซึ่งกองบรรณาธิการได้จัดทำคำแนะนำสำหรับผู้เขียนเพื่อเป็นแนวทางการจัดเตรียมต้นฉบับบทความที่จะจัดส่งให้พิจารณาเผยแพร่ และในโอกาสต่อไป กองบรรณาธิการ วารสารราชบัณฑิตยสภาจะพัฒนาระบบสำหรับส่งต้นฉบับบทความให้เกิดความสะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น

วารสารราชบัณฑิตยสภาตั้งแต่ปีที่ ๔๓ (พ.ศ. ๒๕๖๑) เป็นต้นไป กำหนดออกเผยแพร่ปีละ ๓ ฉบับ คือ มกราคม-เมษายน, พฤษภาคม-สิงหาคม และกันยายน-ธันวาคม

วารสารราชบัณฑิตยสถานฉบับนี้เป็นปีที่ ๔๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน) ออกในโอกาสมหามงคลวันเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี วันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๑ ขอทรงพระเจริญ

บทความที่เผยแพร่ในวารสารราชบัณฑิตยสถานฉบับนี้ประกอบด้วยบทความ ๘ เรื่อง เป็นบทความของราชบัณฑิต และภาคีสมาชิก จากสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ๒ เรื่อง สำนักศิลปกรรม ๔ เรื่อง และจากบุคคลภายนอกอีก ๒ เรื่อง ซึ่งบทความแต่ละเรื่องผู้เขียนมุ่งเน้นองค์ความรู้ในศาสตร์ของตน บทความแรกเรื่องการเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ทำให้ทราบถึงพระราชประสงค์การเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศต่าง ๆ ทั้งเอเชียและยุโรปแต่ละครั้ง ประโยชน์ที่ทรงได้รับเพื่อจะนำมาพัฒนาประเทศไทย

ส่วนผู้ที่เชื่อในเรื่องโชคกลางคงจะได้รับความรู้เรื่องโชคกลางได้ดียิ่งขึ้นเมื่อได้อ่านบทความเรื่องอุปาทะ : ความเชื่อเรื่องโชคกลางในศาสนาพราหมณ์และศาสนาฮินดู ซึ่งจะให้รายละเอียดว่าในศาสนาพราหมณ์และศาสนาฮินดูมีความเชื่อเรื่องโชคกลางอย่างไร มีพิธีป้องกันและแก้ไขอย่างไร และบทความเรื่องการสื่อความนัยในวรรณคดีไทยซึ่งมีเนื้อหาเรื่องการสื่อสารที่เน้นเจตนาในการสื่อสารถึงผู้รับอย่างเจาะจง โดยอาศัยเงื่อนไขบางอย่างด้านบริบทการสื่อสาร เช่น บริบททางวัฒนธรรม หรือบริบทประสบการณ์ เป็นกลวิธีการประพันธ์ที่ช่วยเพิ่มอรรถรส ความน่าสนใจและน่าประทับใจในเรื่องของวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ ผู้เขียนได้นำเสนอสาระและตัวอย่างไว้อย่างละเอียดชัดเจน

ผู้ที่สนใจด้านการละคร บทความเรื่อง โนะ : นาฏกรรมญี่ปุ่น ให้ความรู้เกี่ยวกับละครญี่ปุ่น ที่พัฒนาจากละครเร่ซึ่งได้รับการอุปถัมภ์จากโชกุนจึงกลายเป็นละครของชนชั้นสูง ผู้เขียนให้ความรู้เกี่ยวกับที่มาของละครโนะ วิธีการแสดง เรื่องที่นำมาแสดง ตลอดจนการสืบทอด ส่วนบทความเรื่องการวิเคราะห์คำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาแนวคิดสิทธิมนุษยชน ผู้เขียนได้กล่าวถึงหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาที่สามารถเทียบเคียงเท่ากับสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นการคิดวิเคราะห์ในลักษณะสิทธิมนุษยชนแนวพุทธ เป็นความพยายามที่จะเชื่อมโยงมโนทัศน์สมัยใหม่เข้ากับพุทธศาสนา และบทความเรื่องนวัตกรรมกับการเติบโตทางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาในปลายศตวรรษที่ ๑๙ ให้ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนานวัตกรรมที่หลากหลายทำให้เกิดสิ่งประดิษฐ์และองค์ความรู้ที่เสริมให้เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมในสหรัฐอเมริกาช่วงหลังศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมและเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวอเมริกัน ลำดับต่อไปคือบทความเรื่องฐานันดร ๔ ผู้อ่านจะได้ทราบถึงที่มาของการใช้คำว่า ฐานันดร ๔ และผู้ที่ริเริ่มแปลคำศัพท์คำนี้มาใช้ในภาษาไทยเป็นคนแรก รวมถึงบทบาทของฐานันดร ๔ ที่มีต่อสังคม

สุดท้ายบทความเรื่องดนตรีบนปลายนิ้ว ผู้อ่านจะได้ความรู้เพื่อความบันเทิงที่สามารถเข้าถึงได้เพียงแค่อ่านหรือฟังหรือระบบอินเทอร์เน็ททั่วไป โดยผู้เขียนซึ่งเป็นปรมาจารย์ด้านดนตรีไทยได้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ผ่านการเล่าเรื่องด้วยการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย และสามารถปฏิบัติตามได้ทันที

กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่าผลงานบทความที่ปรากฏในวารสารราชบัณฑิตยสภา ฉบับนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจในด้านต่างๆ พร้อมกันนี้ขอเชิญชวนราชบัณฑิต ภาควิชา นักวิชาการ นักวิจัย ตลอดจนบุคคลทั่วไปส่งต้นฉบับบทความเพื่อพิจารณาเผยแพร่ในวารสารราชบัณฑิตยสภาฉบับต่อ ๆ ไป

ท้ายที่สุดนี้ ขอกราบขอบพระคุณคณะที่ปรึกษาการจัดทำวารสารที่อำนวยความสะดวก ช่วยแก้ปัญหาต่างๆ และให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงาน ขอกราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่กรุณาพิจารณาบทความด้วยความเต็มใจ ให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ ทำให้บทความมีคุณภาพดียิ่งขึ้น ขอขอบคุณเจ้าของบทความทุกท่านที่ส่งบทความมาเพื่อให้พิจารณาเผยแพร่ในวารสาร กอปรกับพลังจากกองบรรณาธิการและคณะกรรมการดำเนินงานของราชบัณฑิตยสภาที่ช่วยกันผลักดันให้วารสารราชบัณฑิตยสภา ปีที่ ๔๓ ฉบับที่ ๑ นี้ สำเร็จลงด้วยดี สามารถเผยแพร่สู่สาธารณชนได้ตามวัตถุประสงค์ และหากผู้อ่านมีข้อเสนอแนะใด ๆ อันจะช่วยทำให้วารสารราชบัณฑิตยสภาพัฒนาไปสู่คุณภาพที่ดียิ่งขึ้น กองบรรณาธิการขอโน้มรับด้วยความยินดี

รองศาสตราจารย์ประยูร ทรงศิลป์
ภาควิชาศิลปกรรม
บรรณาธิการ

วารสารราชบัณฑิตยสภา
ปีที่ ๔๓ ฉบับที่ ๑ ม.ค.-เม.ย. ๖๑

การเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศของ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ปิยนาศ บุนนาค
ราชบัณฑิต สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง
ราชบัณฑิตยสภา

บทคัดย่อ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศ ๔ ครั้ง โดยเป็นการเสด็จพระราชดำเนินก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยใน พ.ศ. ๒๔๗๕ จำนวน ๓ ครั้ง ได้แก่ ครั้งที่ ๑ คือ สิงคโปร์ ขาว บาห์ลี ครั้งที่ ๒ คือ อินโดจีนของฝรั่งเศส ครั้งที่ ๓ คือ ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา แคนาดา และอีก ๑ ครั้ง เป็นการเสด็จพระราชดำเนินภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง คือ เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศฝรั่งเศส อิตาลี วาติกัน อังกฤษ เดนมาร์ก เยอรมนี เบลเยียม เซโกสโลวะเกีย ฮังการี และสวีเดนครั้งที่ ๔ ครั้งนี้ เพื่อเจริญสัมพันธไมตรี ทอดพระเนตรความเจริญในประเทศที่ไปเยือนเพื่อนำมาประยุกต์ในการพัฒนาประเทศสยามสืบต่อจากรัชสมัยก่อน ที่สำคัญยิ่งคือการรักษาพระเนตรและเป็นการพักผ่อนพระวรกายไปด้วย ภาพสะท้อนที่งดงามคือการที่ทั้ง ๒ พระองค์ประทับเคียงคู่กันอย่างสง่างามในสถานที่ต่าง ๆ ที่เสด็จพระราชดำเนินเยือน อันแสดงถึงการยอมรับบทบาทของสตรีที่ “เคียงป่าเคียงไหล่” บุรุษแบบสากลมากยิ่งขึ้น ในการปรากฏตัวเคียงคู่บุรุษ โดยเฉพาะในสังคมนานาชาติ

คำสำคัญ : พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี, การเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศ

Abstract: The Overseas Royal Visits of His Majesty King Rama VII and Her Majesty Queen Rambai Barni
Professor Emeritus Dr. Piyanart Bunnag
Fellow, The Academy of Moral and Political Science,
The Royal Society of Thailand

His Majesty King Prajadhipok (Rama VII) of Chakri Dynasty and Her Majesty Queen Rambai Barni undertook four royal visits overseas. The first three among them occurred before political change of the form of government from Absolute Monarchy to Constitutional Monarchy in the year 1932. The first was the royal visit to Singapore, Java and Bali. This was followed by the royal tour to French Indochina and that to

Japan, the United States of America and Canada respectively. Their Majesty last foreign visit was after the 1932 Revolution. This time Their Majesty paid their visit to France, Italy, Vatican, the United Kingdom, Denmark, Germany Belgium, Czechoslovakia, Hungary and Switzerland. The major intentions of all royal visits were not only to strengthen close ties of friendship with foreign countries, but also to observe modern progress in more developed countries allowing their Majesty to work beneficially for the prosperity of their Kingdom upon their return to Siam. Moreover, there were also personal reasons behind the royal visits, namely Their Majesty personal leisure and His Majesty the King's eye and vision care. One of the most impressed reflections were Their Royal the King and the Queen staying together exquisitely at all places during the visits. This demonstrated clearly the acceptance of the more equal role of Siamese women appearing side-by-side their husband in the same manners with their foreign counterparts.

Keywords: His Majesty King Prajadhipok, Her Majesty Queen Rambai Barni, The Overseas Royal Visits

ความนำ

นับจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงริเริ่มการเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศในทวีปเอเชียและทวีปยุโรปทั้งเป็นทางการและเป็นการส่วนพระองค์แล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระมหากษัตริย์ที่ได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศโดยพระราชประสงค์เช่นเดียวกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมชนกนาถ นอกจากนี้ยังได้ทรงขยายการเสด็จพระราชดำเนินไปสู่อินโดจีน ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และแคนาดาด้วย ซึ่งทุกครั้งสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีจะเสด็จพระราชดำเนินเคียงคู่พระราชสวามีเสมอ เช่นเดียวกับการเสด็จพระราชดำเนินไปยังสถานที่ต่าง ๆ ในประเทศ

การเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศ

ในช่วงระยะเวลา ๙ ปี แห่งรัชกาลที่ ๗ (พ.ศ. ๒๔๖๘-๒๔๗๗) พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ได้เสด็จประพาสต่างประเทศ รวม ๔ ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ ๑ วันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๒-วันที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศสิงคโปร์ ชวา และบาหลี

ครั้งที่ ๒ วันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๓-วันที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ เสด็จพระราชดำเนินเยือนอินโดจีน

ครั้งที่ ๓ วันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๔-วันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๔ เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และแคนาดา

ครั้งที่ ๔ วันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๖-วันที่ ๒๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศฝรั่งเศส อิตาลี วาติกัน อังกฤษ เดนมาร์ก เยอรมนี เบลเยียม เชโกสโลวะเกีย ฮังการี และสวีตเซอร์แลนด์

ในการเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศแต่ละครั้งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. การเสด็จพระราชดำเนินเยือนสิงคโปร์ ชวา และบาหลี เมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๒-วันที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

๑.๑ สาเหตุของการเสด็จพระราชดำเนิน

การเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศครั้งแรกของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี มุ่งเน้นที่ชวาเป็นสำคัญ ทั้งนี้ด้วยมีพระราชประสงค์จะทอดพระเนตรภูมิประเทศและการปกครองของชวาด้วยพระองค์เอง กับทั้งเป็นการส่งเสริมสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศสยามกับประเทศเนเธอร์แลนด์ซึ่งปกครองชวาอยู่ในขณะนั้นด้วย

ความจริงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวตั้งพระราชหฤทัยที่จะเสด็จประพาสชวาในต้นเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ โดยจะประทับอยู่ที่ชวาประมาณ ๒ เดือน แต่ปรากฏว่าสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชซึ่งพระองค์จะโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้งเป็นผู้สำเร็จราชการรักษาพระนครในช่วงที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศครั้งนี้เสด็จทิวงคตเสียก่อน ทำให้ต้องทรงเลื่อนกำหนดเสด็จพระราชดำเนินเยือนชวาออกไป พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่าการเสด็จพระราชดำเนินชวาครั้งนี้พระองค์ “ได้คิดเตรียมมานานด้วยปรีดาปราโมทย์จนได้มาจริง ๆ ณ บัดนี้...” (หोजจดหมายเหตุแห่งชาติ, ๒๔๗๒)

ในที่สุดพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีกำหนดการเสด็จพระราชดำเนินเยือนชวาและบาหลี โดยทรงกำหนดแวะเสด็จประพาสสิงคโปร์เป็นเวลา ๓ วัน นอกจากนั้นเป็นการเสด็จประพาสชวาและบาหลีเป็นเวลานานกว่า ๒ เดือน

กล่าวโดยสรุปสาเหตุในการเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศครั้งแรกนี้ก็คือ เพื่อเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศ “เมืองแม่” ของดินแดนที่เสด็จประพาส และเพื่อทอดพระเนตรความเจริญ ตลอดจนสภาพธรรมชาติของดินแดนที่เสด็จพระราชดำเนินไป รวมทั้งเพื่อพระพลานามัยด้วย

๑.๒ ผู้ตามเสด็จ

ผู้ตามเสด็จครั้งนี้ประกอบด้วยบุคคล ๓ กลุ่มดังนี้

๑) กระบวนเสด็จพระราชดำเนินทางราชการ มี ๙ คน ได้แก่ สมุหราชองครักษ์ราชเลขาการ ผู้รักษาเงินท้ายพระที่นั่ง แพทย์ประจำพระองค์ ฝ่ายกรมวัง ราชองครักษ์ประจำนางสนองพระโอษฐ์ และนางพระกำนัล

๒) กระบวนพิเศษ มี ๑๙ คน ได้แก่ พระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใกล้ชิดกับทั้ง ๒ พระองค์ มหาเด็กรบธรรม ข้าหลวง ข้าราชการที่คอยรับเสด็จทั้งที่สิงคโปร์และชวา รวมทั้งล่ามอีก ๒ คน

๓) ผู้ที่ประจำการในเรือพระที่นั่งโดยไม่ต้องตามเสด็จขึ้นบก มี ๑๙ คน เป็นพนักงานชักฟอก ๑ คน แผนกห้องพระเครื่องต้นไทย ๑๑ คน และแผนกห้องพระเครื่องต้นฝรั่ง อีก ๗ คน

๑.๓ สถานที่และพระราชกรณียกิจสำคัญ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี เสด็จพระราชดำเนินออกจากกรุงเทพฯ โดยเรือพระที่นั่งมหาจักรีเมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ ประทับแรมตามระยะทางในทะเลจนถึงวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ เรือพระที่นั่งถึงสิงคโปร์ มีการรับเสด็จอย่างเป็นทางการ และเชิญเสด็จพระราชดำเนินไปประทับแรมที่จวนผู้ว่าราชการอังกฤษที่สิงคโปร์ ในช่วงประทับอยู่ที่สิงคโปร์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงตรวจพลสวนสนาม ทอดพระเนตรฐานทัพเรือและทรงกอล์ฟซึ่งเป็นกีฬาที่โปรดด้วย (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ๒๔๗๒)

วันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี เสด็จพระราชดำเนินออกจากสิงคโปร์โดยเรือพระที่นั่งมหาจักรี ถึงเขตเส้นศูนย์สูตรโลก (Equator) เวลา ๗.๐๐ น. ของวันที่ ๓ สิงหาคม และเวลา ๑๐.๐๐ น. ได้ผ่านออกจากเส้นศูนย์สูตรโลก การที่เรือเข้าไปเขตเส้นศูนย์สูตรโลกต้องมีการทำประเพณีของชาวเรือก่อนจึงจะข้ามเส้นศูนย์สูตรโลกไปได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก จึงขอนำข้อความในบันทึกของประสงค์ นิโครธา^๑ ผู้มีประสบการณ์ในการตามเสด็จพระราชดำเนินครั้งนั้น มาเผยแพร่ดังต่อไปนี้

เมื่อเรือเข้าไปเขตเส้นสูตร (Equator) เป็นประเพณีของชาวเรือที่ต้อง
อาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาดเสียก่อนแล้วจึงจะข้ามเส้นศูนย์สูตรไปได้ การ

^๑ ประสงค์ นิโครธา เป็นพนักงานของการรถไฟแห่งประเทศไทย ตำแหน่งสุดท้ายคือ หัวหน้ากองประจำฝ่ายการช่างโยธา ปัจจุบันถึงแก่กรรมแล้ว ท่านได้มีโอกาสตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในคราวเสด็จประพาสสิงคโปร์ ชวา และบาหลี ขณะเมื่ออายุ ๑๗ ปี โดยได้รับการคัดเลือกจากนายพลเอกพระยาเทพอรชุน สมุหราชองครักษ์ ให้ตามเสด็จ เพื่อคอยดูแลหม่อมเจ้าถาวรมงคลวงศ์ ไซยนต์ นายแพทย์ประจำพระองค์

ประกอบพิธีนี้จัดขึ้นตอนหัวเรือพระที่นั่งจักรี ให้จัดที่ประทับเรียบร้อยแล้ว จะมีเจ้าทะเลซึ่งสมมุติว่าเป็นเนปจูน (โดยจัดให้นายทหารเรือผู้หนึ่งแต่งตัวเป็นเนปจูน) ไต่ขึ้นจากทะเล ครั้นขึ้นมาบนเรือแล้ว เนปจูนได้ถามว่าเรือของผู้ใด และจะไปแห่งไหน พลเรือโทพระยาราชวังสัน ผู้บัญชาการกระบวนเรือ ได้ตอบว่าเรือของพระมหากษัตริย์ไทย เพื่อจะเสด็จประพาสประเทศชวา เนปจูนได้ถามเพิ่มว่า ท่านทราบหรือไม่ว่าเมื่อเรือจะผ่านเส้นศูนย์สูตร ชาวเรือจะต้องปฏิบัติอย่างไรบ้าง พระยาราชวังสันได้ตอบว่า ชาวเรือจะต้องอาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาดเสียก่อน แล้วจึงจะข้ามเส้นศูนย์สูตรไปได้ เนปจูนกล่าวว่า ถูกต้องแล้ว ขอให้จัดการตามประเพณี ส่วนข้าราชการทั้งหลายก็ได้กระทำการโดยทั่วกัน เมื่อเสร็จเนปจูนได้ช่วยพรให้การเดินทางเป็นไปโดยสวัสดิภาพแล้วจึงลากลับลงทะเลไป เรือออกจากสิงคโปร์ไป ๓ วัน จึงถึงเกาะชวา ตอนที่เรือพระที่นั่งถึงชวานั้น ทางชวาได้ตกแต่งประทีปโคมไฟและธงทิวโดยทั่วไป เพราะอยู่ในระหว่างงานเฉลิมพระชนมพรรษา ของพระนางเฮเลนนา กษัตริย์ของเนเธอร์แลนด์ด้วย การต้อนรับนั้นทางการได้จัดเรือรบให้เรียง ๒ ข้าง ให้เรือพระที่นั่งแล่นกลางเช่นเดียวกับที่สิงคโปร์ เมื่อถึงเกาะชวาแล้ว การเสด็จพระราชดำเนินตามเมืองต่าง ๆ นั้นใช้กระบวนรถยนต์ทั้งสิ้น

(ประสงค์ นิโครธา, ๒๕๔๒ : ๙๘)

สถานที่ที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี เสด็จประพาสและทรงประกอบพระราชกรณียกิจที่สำคัญ มีดังนี้^๑

วันเดือนปี	เมืองที่เสด็จประพาส	พระราชกรณียกิจ
๕ สิงหาคม ๒๔๗๒	ปัตตาเวีย	- ทอดพระเนตรพิพิธภัณฑ์ของสมาคมศิลปวิทยา
๖ สิงหาคม ๒๔๗๒		- ทรงตรวจพลสวนสนามที่วอเตอร์ลูกราวน์ - ทอดพระเนตรโรงเรียนแพทย์ชั้นสูงในโรงพยาบาลกลาง - ทอดพระเนตรโรงงานทำยาฝิ่น - ทอดพระเนตรสถานีการบินของบริษัททรอยแลตต์จิสต์อินเดียไฟว์อิง และเสด็จพระราชดำเนินขึ้นประทับเครื่องบินร่อนชมเมืองปัตตาเวีย
๗ สิงหาคม ๒๔๗๒	บูเต็นช็อก	- ประทับที่วังบูเต็นช็อก

^๑ โปรดดูรายละเอียดใน หจช., บ,๑ ๔/๔ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระธิดาสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ในคราวเสด็จประพาสเกาะชวา เมื่อปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๗๒, ๒๔๙๒, และจดหมายเหตุระยะทางพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสสิงคโปร์ ชวา บาหลี

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๓ ฉบับที่ ๑ ม.ค.-เม.ย. ๖๑

วันเดือนปี	เมืองที่เสด็จประพาส	พระราชกรณียกิจ
๘ สิงหาคม ๒๔๗๒		- ทอดพระเนตรสวนพฤกษชาติที่มีชื่อเสียง
๙ สิงหาคม ๒๔๗๒		- ทอดพระเนตรบ่อน้ำพุร้อนที่วิโซโล
		- ทอดพระเนตรสถานีทำกระแสไฟฟ้าโดยใช้แรงน้ำที่ วินาตะ
๑๐ สิงหาคม ๒๔๗๒		- ทอดพระเนตรโรงงานทำยางพารา
๑๑ สิงหาคม ๒๔๗๒	บันดุง	- ประทับ ณ โฮเต็ลโฮมานันท์
		- ทอดพระเนตรโรงงานทำควินิน
๑๒ สิงหาคม ๒๔๗๒		- เสด็จประพาสน้ำตกดาโต ทอดพระเนตรอักษรพระบรม- นามาภิไธย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๑๓ สิงหาคม ๒๔๗๒	บังคุง	- ทอดพระเนตรไร่ชินโคนา
๑๔ สิงหาคม ๒๔๗๒		- ทอดพระเนตรไร่กาแฟและไร่ชา
๑๕ สิงหาคม ๒๔๗๒		- ทอดพระเนตรบยอดภูเขาไฟตังโกบันเนรา
๑๖ สิงหาคม ๒๔๗๒		- ทอดพระเนตรสถานีวิทยุโทรเลขที่มาลาบาร์
๑๘ สิงหาคม ๒๔๗๒	เสด็จพระราชดำเนินจาก บันดุงไปการดอันเป็นพื้นที่ สูงจากระดับน้ำทะเลถึง ๒,๓๐๐ ฟุต	- ประทับ ณ โฮเต็ลบ้านลาบัน
๑๙ สิงหาคม ๒๔๗๒		- ทอดพระเนตรบ่อน้ำร้อนจิปานัส
		- เสด็จประพาสทะเลสาบเลเลและมาเคนดิก
๒๐ สิงหาคม ๒๔๗๒		- ทอดพระเนตรยอดภูเขาไฟกาวาไมค์ฮัน
๒๒ สิงหาคม ๒๔๗๒		- ทอดพระเนตรยอดภูเขาไฟบ้านดาฮัน
๒๔ สิงหาคม ๒๔๗๒	เสด็จพระราชดำเนินจาก การดไปวอนโอโซโบ สูง ๔,๐๐๐ ฟุต	- ทอดพระเนตรวอนโอโซโบ ประทับแรม ณ โฮเต็ลเดีเอ็ง
๒๖ สิงหาคม ๒๔๗๒		- ทอดพระเนตรที่ราบสูงแห่งดีเอ็ง สูง ๗,๐๐๐ ฟุต
๒๘ สิงหาคม ๒๔๗๒	เสด็จพระราชดำเนินไป เมืองโซโล	- ทอดพระเนตรสวนกุหลาบใหญ่ที่สุดในชาวา
		- ประทับแรม ณ บังกะโลที่โซโล
๑ กันยายน ๒๔๗๒	เสด็จพระราชดำเนินไป ยอกยา	- ประพาสที่ปรัมบานัน
		- ประทับ ณ แกรนด์โฮเต็ลเดอยอกยา
๕ กันยายน ๒๔๗๒		- ประพาสที่โนโรบูเคอร์แลเมนดิก
๖ กันยายน ๒๔๗๒	เสด็จพระราชดำเนินไป เกติริผ่านทางโซโล	- ทอดพระเนตรโรงงานทำน้ำตาลที่ใหม่และใหญ่ที่สุด แห่งหนึ่งในชาวาเป็นของเศรษฐีจีนผู้หนึ่ง
๗ กันยายน ๒๔๗๒	เสด็จพระราชดำเนินจาก เกติริไปของโกริตี	- ประทับแรม ณ โฮเต็ลของโกริตี
๘ กันยายน ๒๔๗๒	เสด็จพระราชดำเนินไปสิดา	- ทอดพระเนตรวัดโบราณที่ปานาดารัน

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๓ ฉบับที่ ๑ ม.ค.-เม.ย. ๖๑

๗

วันเดือนปี	เมืองที่เสด็จประพาส	พระราชกรณียกิจ
๑๐ กันยายน ๒๔๗๒	เสด็จพระราชดำเนินไปนอง โดบัตยาร์	- เสด็จประพาสชิงโกสำหรับ - ประทับแรม ณ แกรนด์ไฮเต็ล
๑๓ กันยายน ๒๔๗๒	เสด็จพระราชดำเนินไปโต๊ะ ซารี สูง ๕,๐๐๐ ฟุต	- ประทับแรม ณ แกรนด์ไฮเต็ล
๑๕ กันยายน ๒๔๗๒		- เสด็จพระราชดำเนินไปยอดภูเขาไฟโปรโมและ ทะเลทราย
๑๗ กันยายน ๒๔๗๒		- เสด็จพระราชดำเนินไปเพนนันย้ายปาโนรามา สูง ๔,๐๐๐ ฟุต
๒๙ กันยายน ๒๔๗๒	เสด็จพระราชดำเนินจากเต็น ปาซาร์กินตามานี สูง ๕,๐๐๐ ฟุต	- ทอดพระเนตรวัดที่บางลี - ประทับแรมที่ไฮเต็ล
๓๐ กันยายน ๒๔๗๒	เสด็จพระราชดำเนินไป ตันปักซีริง	
๓ ตุลาคม ๒๔๗๒	เสด็จพระราชดำเนินจาก ยินตามานีไปประทับเรือพระ ที่นั่งที่โบเลเล็งแล้วเสด็จพระ ราชดำเนินไป ซูราไปยา	
๔ ตุลาคม ๒๔๗๒	เสด็จพระราชดำเนินถึง ซูราไปยา หยุดเติมน้ำมันเรือ เป็นเวลา ๗ ชั่วโมง	- เสด็จพระราชดำเนินออกจากซูราไปยา
๕-๙ ตุลาคม ๒๔๗๒	ระหว่างการเสด็จพระราช ดำเนินโดยทางเรือพระที่นั่ง	- ประทับแรมในเรือพระที่นั่ง
๑๐ ตุลาคม ๒๔๗๒	เสด็จพระราชดำเนินถึงป็นัง	- เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์จากบัตเตอร์เวิร์ธ ไปหาดใหญ่ ประทับพักเสวยพระกระยาหารกลางวัน ที่สะเดา เมื่อเสด็จพระราชดำเนินถึงหาดใหญ่เสด็จพระ ราชดำเนินขึ้นรถไฟพระที่นั่ง
๑๑ ตุลาคม ๒๔๗๒	เสด็จพระราชดำเนินถึง สถานีจิตรลดา	- เสด็จพระราชดำเนินกลับสู่พระนคร

ที่มา : ปรับปรุงจาก หจช., หมายเลขเอกสาร ม.ร. ๗๖/๗ บ.๑. ๔/๔ กรมราชเลขาธิการที่ ๑๔/๘๗ปีก ๕ เรื่อง
รายงานเบ็ดเตล็ด คราวเสด็จประพาสชวา (๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๒-๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๒)

การเสด็จพระราชดำเนินชาวของทั้ง ๒ พระองค์เป็นการเสด็จพระราชดำเนินโดยทาง
รถยนต์เป็นส่วนใหญ่ เพราะขณะนั้นชาวมีถนนชั้นดีทั่วประเทศ นอกจากนี้ทั้ง ๒ พระองค์ยังได้
ทอดพระเนตรสถานที่สำคัญของชาวอย่างทั่วถึงทั้งสถานที่ทางธรรมชาติ ทางโบราณคดี และทาง

ประวัติศาสตร์ ในขณะที่เดียวกันก็ได้สำราญพระราชอิริยาบถ แม้จะทรงเหน็ดเหนื่อยเพราะการเดินทางไม่น้อยดังจะเห็นได้จากกำหนดการเสด็จพระราชดำเนินข้างต้น อย่างไรก็ตามก็เพื่อให้เห็นภาพสะท้อนของการเสด็จประพาสชาวจากผู้มีส่วนร่วมในการตามเสด็จครั้งนี้จึงขอนำบันทึกของประสงค์ นิโครธา มาเสนอ ดังนี้

เกาะชวาในขณะนั้นมีถนนชั้นดีทั่วประเทศ เพราะผลิตยางลาดถนนได้เองและมีโรงงานน้ำตาลขนาดใหญ่ทั่วประเทศ มีแกรนด์ โฮเต็ล (Grand Hotel) อยู่ทุกเมือง บุคคลในกระบวนเสด็จจะได้พักอยู่ในบริเวณเดียวกันทุกคนไม่ถ้อเขาถ้อเรา มีห้องพักตั้งแต่ร่อยห้องขึ้นไป จะเรียกรับประทานสิ่งใด ๆ ได้ทุกเมื่อทุกเวลา จะเป็นเพราะทรงจ่ายพระราชทรัพย์ หรือทางชาวจัดต้อนรับก็ไม่ทราบ...

ประเทศชวานั้นมีโรงงานน้ำตาลขนาดใหญ่ทุกเมืองก็ว่าได้ และมีสุลต่านประมาณ ๓๐ องค์ เจ้าของโรงงานน้ำตาลกราบบังคมทูลเชิญเสด็จทุกโรงงาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินเยือนชมโรงงานน้ำตาลต่าง ๆ ตามคำกราบบังคมทูลเชิญ ทุกครั้งที่เสด็จพระราชดำเนิน พระองค์จะพระราชทานเหรียญตราโรงงานละ ๑ เหรียญ ทางด้านสุลต่านก็เช่นเดียวกัน หากกราบบังคมทูลเชิญเสด็จไปที่วัง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับเชิญ เมื่อเสวยแล้วจะพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์แก่ทุกพระองค์ เครื่องราชอิสริยาภรณ์ก็ดี เหรียญตราก็ดี ของประเทศไทยนั้นทำสวยงามมาก จึงเป็นที่ชื่นชอบของคนทั่วไปทั้งเกาะชวา หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเมืองต่าง ๆ แล้วจึงเสด็จถึงเมืองบูเต็นชอก มีวนอุทยานที่สวยงามมาก

(ประสงค์ นิโครธา, ๒๕๔๒ : ๙๙)

๑.๔ ผลของการเสด็จพระราชดำเนิน

การเสด็จประพาสต่างประเทศครั้งนี้ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี นับได้ว่าบรรลุจุดพระราชประสงค์คือ การกระชับสัมพันธไมตรีระหว่างสยามกับอังกฤษในกรณีของการเสด็จประพาสสิงคโปร์ ซึ่งประทับอยู่เพียง ๓ วัน ส่วนกรณีชวาและบาห์ลีซึ่งทั้ง ๒ พระองค์ประทับนานกว่า ๒ เดือนนั้น มีผลคือ ได้ทอดพระเนตรและรู้จักชวาด้วยพระองค์เอง รวมทั้งเป็นการส่งเสริมสัมพันธไมตรีระหว่างเนเธอร์แลนด์ให้มีความสนิทสนมมั่นคงยิ่งขึ้น เป็นการเสริมฐานรากแห่งสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศทั้งสองที่สืบเนื่องมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสตอบผู้สำเร็จราชการของเนเธอร์แลนด์ที่ชวาตอนหนึ่งว่า

...ในการมานี้ ข้าพเจ้ารู้สึกที่ข้าพเจ้าได้สำเร็จกรณียกกว่าอย่างเดียว กล่าวคือ ข้าพเจ้าได้มาเห็นมารู้จักประเทศเพื่อนบ้านอันสำคัญประเทศหนึ่ง

ด้วยตนเองดีขึ้น กับทั้งได้มาส่งเสริมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศของเราทั้งสองให้สนิทสนมยิ่งขึ้น และให้คงถาวรอยู่ชั่วกาลปาวสาน เป็นการเสริมฐานรากแห่งสัมพันธ์ไมตรีอันสมเด็จพระบรมชนกนาถของเราได้ทรงสร้างไว้แน่นหนาห้ำหีบแปดปีกว่ามาแล้วนั้นให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้น

(ถอดหมายเหตุแห่งชาติ, ๒๔๗๒)

นอกจากนี้ การเสด็จประพาสดังกล่าวยังส่งผลให้ทั้งสองพระองค์ได้ทอดพระเนตรความเจริญต่าง ๆ ที่เนเธอร์แลนด์สร้างไว้ที่ชาว เช่น ถนนหนทางที่ลาดยางอย่างดีทั้งในเมืองและระหว่างเมือง การเกษตรกรรมในลักษณะสวนแปลงขนาดใหญ่ เช่น ยาง ชา นอกจากนี้ได้ทอดพระเนตรการชลประทาน โรงงานทำยาง โรงงานทำน้ำตาล โรงงานทำใบชา โรงไฟฟ้าพลังน้ำ การโทรคมนาคมสื่อสาร ซึ่งจะนำมาสู่การประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาประเทศสยามในด้านนั้น ๆ ต่อไป หลังจากที่ได้รับการวางรากฐานมาแล้วในสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ พร้อมกันนั้นทั้ง ๒ พระองค์ยังได้สำราญพระวรกายในท่ามกลางธรรมชาติหุบเขาลำเนาไพรที่สวยงาม อากาศสดชื่นบริสุทธิ์ และได้ออกกำลังพระวรกายด้วยการทรงกอล์ฟซึ่งเป็นกีฬาที่โปรด ทำให้พระวรกายแข็งแรง มีพระพลานามัยดียิ่งขึ้น

อย่างไรก็ดี ในช่วงท้าย ๆ ของการประพาสชา ทั้งสองพระองค์ทรงได้รับข่าวเกี่ยวกับพระอาการประชวรและการสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระเชษฐาต่างพระราชมารดาคือ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ (คือสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก สมเด็จพระราชบิดาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช) ซึ่งทำให้เสียดพระทัยอย่างยิ่ง และวันที่ที่เสด็จนิวัตพระนคร ทั้ง ๒ พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงถวายบังคมพระศพของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ กล่าวได้ว่าเป็นพระราชกรณียกิจแรกที่ทรงกระทำเมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับถึงกรุงเทพมหานคร

๒. การเสด็จพระราชดำเนินเยือนอินโดจีน เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๓-วันที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๓

๒.๑ สาเหตุของการเสด็จพระราชดำเนิน

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ที่จะเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับฝรั่งเศส โดยผ่านผู้สำเร็จราชการฝรั่งเศสในอินโดจีน พร้อมกับการเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรสถานที่สำคัญทั้งทางธรรมชาติและทางประวัติศาสตร์ของอินโดจีน รวมทั้งความเจริญต่าง ๆ ที่ฝรั่งเศสสร้างไว้ในอินโดจีนซึ่งเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส การเสด็จพระราชดำเนินเยือนอินโดจีนเป็นการเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศอย่างเป็นทางการครั้งที่ ๒ ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี

๒.๒ สถานที่และพระราชกรณียกิจสำคัญ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี เสด็จพระราชดำเนินโดยเรือพระที่นั่งมหาจักรี เข้าเทียบท่าหน้าเมืองไซ่ง่อนเมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๓ ต่อมาวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๓ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงวางพวงมาลาที่อนุสาวรีย์ทหารญวนซึ่งสิ้นชีพในมหาสงครามที่เมืองไซ่ง่อน วันที่ ๒๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๓ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรวังที่ประทับของอดีตพระเจ้ากรุงญวน และทรงฉายพระรูปร่วมกับนายเลอ โพล ผู้สำเร็จราชการของฝรั่งเศสและฝ่ายเวียดนาม เมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับประเทศสยามแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้กรมศิลปากรหล่อรูปข้างสำริดพระราชทานเป็นที่ระลึก และเพื่อทรงขอบใจฝ่ายฝรั่งเศสและเวียดนามที่จัดการรับเสด็จ โดยทรงกระทำเหมือนครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมชนกนาถ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานรูปหล่อข้างสำริดแก่เมืองสิงคโปร์และปัตตาเวีย สำหรับรูปข้างสำริดที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานแก่อินโดจีนครั้งนี้ ปัจจุบันตั้งอยู่ที่สวนสัตว์นครโฮจิมินห์ สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม มีจารึกข้อความที่ฐานด้านที่เป็นภาษาไทยว่า

“พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามพระราชทานไว้เป็นที่ระลึกในการที่ได้เสด็จพระราชดำเนินมายังประเทศอินโดจีนเป็นครั้งแรก เสด็จพระราชดำเนินขึ้นที่เมืองไซ่ง่อน เมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๓” (ศิรินนท์ บุญศิริ, ๒๕๔๙)

๒.๓ ผลของการเสด็จพระราชดำเนิน

ผลของการเสด็จพระราชดำเนินเยือนอินโดจีนครั้งนี้ นับว่าเป็นการบรรลุพระราชประสงค์ในการกระชับสัมพันธไมตรีกับฝรั่งเศสในอินโดจีน และการทอดพระเนตรสถานที่ทางธรรมชาติและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งการทอดพระเนตรความเจริญต่าง ๆ ด้วยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้เวลาเสด็จประพาสอินโดจีนกว่า ๑ เดือน

การเสด็จประพาสประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้ง ๒ ครั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ และ พ.ศ. ๒๔๗๓ นั้นมีผู้สรุปว่า “พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิน ทอดพระเนตรกิจการด้านต่าง ๆ เช่น สวนยาง โรงกลั่นยาง สวนชา โรงงานทำไบซา โรงไฟฟ้าพลังน้ำ โรงพยาบาล โรงงานผลิตอาวุธ ฯลฯ รวมทั้งสถานที่สำคัญทางธรรมชาติ โบราณสถาน เพื่อทรงนำความรู้มาพัฒนาประยุกต์ใช้กับประเทศไทย เนื่องจากมีความคล้ายคลึงกันทั้งในด้านภูมิประเทศ และชนบประเพณี วัฒนธรรม...” (ศิรินนท์ บุญศิริ, ๒๕๔๙)

๓. การเสด็จพระราชดำเนินเยือนญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และแคนาดา เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๔-วันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๔)

๓.๑ สาเหตุของการเสด็จพระราชดำเนิน

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระอาการประชวรพระเนตร นายแพทย์ประจำพระองค์ที่ถวายการรักษาได้กราบบังคมทูลถวายคำแนะนำว่าควรให้นายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญ ณ สถาบันจักษุแพทย์วิลเมอร์แห่งโรงพยาบาลจอห์น ฮอบกินส์ เมืองบอลติมอร์ รัฐแมริแลนด์ สหรัฐอเมริกา เป็นผู้ถวายการตรวจรักษา (ทนต์, เรียบเรียง. ม.ป.ป. : ๖๑)

ด้วยเหตุนี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี จึงเสด็จพระราชดำเนินไปยังสหรัฐอเมริกา โดยเสด็จพระราชดำเนินออกจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ และเสด็จพระราชดำเนินผ่านทางประเทศญี่ปุ่นและแคนาดา ทั้ง ๒ พระองค์ได้ประทับที่ทั้ง ๒ ประเทศก่อนที่จะเสด็จพระราชดำเนินต่อไปยังสหรัฐอเมริกา

๓.๒ สถานที่และพระราชกรณียกิจสำคัญ

ที่ประเทศญี่ปุ่น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี เสด็จพระราชดำเนินไปทรงร่วมพิธีฮานามัสซุริ ณ สวนฮิบายาในกรุงโตเกียว เมื่อวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๔ และวันที่ ๙ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๔ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี เสด็จพระราชดำเนินจากประเทศญี่ปุ่นโดยเรือเดินสมุทรเอมเพรสออฟเจแปน ของบริษัทแคนาเดียน แปซิฟิก ปรากฏว่ามีนักเรียน นักศึกษา และประชาชนชาวเมืองโยโกฮาม่าจำนวนมากมาส่งเสด็จ

ต่อมาวันที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๔ ทั้ง ๒ พระองค์เสด็จพระราชดำเนินถึงเมืองแวนคูเวอร์ ประเทศแคนาดา ประทับรถไฟขบวนพิเศษของบริษัทแคนาเดียน แปซิฟิก ข้ามพรมแดนเข้าสู่สหรัฐอเมริกาที่เมืองพลัทธ ดาโกตา เมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๔ หลังจากนั้นเสด็จพระราชดำเนินมาถึงเมืองสคาร์สโบโร ในวันที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๔ และต่อมาวันที่ ๒๙ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๔ ทั้ง ๒ พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมนายเฮอร์เบิร์ต ฮูเวอร์ ประธานาธิบดีแห่งสหรัฐอเมริกา และภริยา ณ ทำเนียบประธานาธิบดีที่กรุงวอชิงตัน ดี. ซี. (ทนต์, เรียบเรียง. ม.ป.ป. : ๖๔, ๖๖)

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ประทับแรมที่คฤหาสน์โอพีร์ฮอลล์ ใกล้เมืองไวท์เพลนส์ รัฐนิวยอร์ก เพื่อทรงรับการผ่าตัดและรักษาพระเนตร นายกเทศมนตรีเมืองได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายกุญแจทองคำแห่งเมืองไวท์เพลนส์ ณ หอประชุมโรงเรียนมัธยมประจำเมือง เป็นการแสดงให้เห็นว่าชาวเมืองไวท์เพลนส์ถือเป็นเกียรติอย่างยิ่ง (ศิรินนท์ บุญศิริ, ๒๕๔๙) ที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินมาทรงรักษาพระองค์และประทับอยู่ที่นี้เป็นเวลานาน

นอกจากนี้ ในวันที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๔ มหาวิทยาลัยยอร์ช วอชิงตันได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์แด่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อเฉลิมพระเกียรติในพระปรีชาสามารถทางด้านรัฐประศาสน์ของพระองค์ ณ อาคารแพนอเมริกันยูเนียน ที่กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. (ทนต์, เรียบเรียง. ม.ป.ป. : ๖๗)

วันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงได้รับการถวายการผ่าตัดรักษาพระเนตร พระองค์และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังศาลาว่าการนครนิวยอร์ก ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ นายแพทย์จอห์น เอ็ม. วิลเลอร์แห่งโรงพยาบาลเพรสไบทีเรียน ได้ถวายการผ่าตัดต่อกระจกในพระเนตรซ้ายของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ คลุหาสน์โอพีร์ฮอลล์ หลังจากทรงได้รับการผ่าตัดดังกล่าวแล้ว ประทับพักฟื้นจนพระอาการดีขึ้นแล้ว ก็ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรห้องทดลองเรื่องการไฟฟ้าของบริษัทเอนเนอร์ลี อิเล็กทริก จำกัด ในรัฐนิวยอร์ก เมื่อวันที่ ๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ (ทนต์, เรียบเรียง. ม.ป.ป. : ๖๘-๖๙)

วันที่ ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี เสด็จพระราชดำเนินออกจากสหรัฐอเมริกาโดยรถไฟขบวนพิเศษ เพื่อเสด็จเยือนประเทศแคนาดาเป็นการส่วนพระองค์ ณ ประเทศแคนาดา ทั้ง ๒ พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังเมืองต่าง ๆ โดยรถไฟขบวนพิเศษของบริษัทแคนาเดียนแปซิฟิกเป็นเวลาเดือนเศษ แล้วจึงเสด็จพระราชดำเนินลงประทับเรือเดินสมุทรเอมเพรส ออฟ เจแปน ของบริษัทแคนาเดียน แปซิฟิก เสด็จนิวัตประเทศสยาม และเสด็จพระราชดำเนินถึงกรุงเทพมหานคร ในวันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ (ทนต์, เรียบเรียง. ม.ป.ป. : ๗๑, ๗๓)

๓.๓ ผลของการเสด็จพระราชดำเนิน

การเสด็จพระราชดำเนินเยือนสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และแคนาดาของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ส่งผลที่สำคัญคือ เป็นการเจริญพระราชมิตรระหว่างประเทศสยามกับทั้งสามประเทศให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น รวมทั้งทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ได้ทอดพระเนตรสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และธรรมชาติ ตลอดจนความเจริญก้าวหน้าทางด้านการประดิษฐ์คิดค้นและการอุตสาหกรรมด้วย โดยเฉพาะการเสด็จพระราชดำเนินไปสหรัฐอเมริกา ส่งผลให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบรรลุพระราชประสงค์สำคัญที่สุดในการเสด็จ

พระราชดำเนิรไปต่างประเทศครั้งนี้คือการรักษาพระเนตรจากการประชวรพระโรคต่อด้วยการผ่าตัดพระเนตรซ้ายจนสำเร็จเรียบร้อยลงด้วยดี นอกจากนี้ยังทำให้ได้ทรงศึกษาสภาพการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยเรื่องการเลือกตั้ง การหาเสียง และการลงคะแนนเสียง เพื่อเป็นแนวทางเื้อต่อพระราชดำริในเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งสนพระราชหฤทัยที่จะวางรากฐานให้แก่พสกนิกรของพระองค์ ดังที่ได้พระราชทานสัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์นิวยอร์กไทม์ เมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๔ ถึงแนวพระราชดำริในการวางรากฐานการปกครองตนเองของปวงประชาราษฎร์ โดยให้ประชาชนมีสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง เริ่มด้วยการปกครองแบบเทศบาลก่อนที่จะให้มีการปกครองแบบรัฐสภาต่อไป (ศิริพันธ์ บุษยศิริ, ๒๕๔๙) อย่างไรก็ตาม การที่มีข่าวปรากฏออกมาในหนังสือพิมพ์นิวยอร์กไทม์ดังกล่าว ทำให้เป็นที่คาดหวังของกลุ่มปัญญาชนรุ่นใหม่ว่าพระองค์จะพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ปวงชนชาวไทย หลังจากที่พระองค์เสด็จนิวัตพระนครแล้ว ดังนั้น เมื่อพระองค์ทรง “รื้ออ” เกี่ยวกับเรื่องนี้เนื่องจากการทักทวนของพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ จึงมีส่วนทำให้คณะบุคคลกลุ่มหนึ่งซึ่งเรียกตนเองว่าคณะราษฎรใช้เรื่องนี้เป็นข้ออ้างในการก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

๔. การเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศต่าง ๆ ในยุโรป เมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๖-วันที่ ๒๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๗)

การเสด็จพระราชดำเนินเยือนยุโรปของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี นับเป็นการเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศครั้งแรกภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยซึ่งพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ และเป็นครั้งสุดท้ายของพระองค์

ประเทศในทวีปยุโรปที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเยือนครั้งนี้ ได้แก่ ฝรั่งเศส อิตาลี วาติกัน อังกฤษ เดนมาร์ก เยอรมนี เบลเยียม เชกโกสโลวะเกีย ฮังการี และสวิตเซอร์แลนด์

๔.๑ สาเหตุของการเสด็จพระราชดำเนิน

สาเหตุของการเสด็จพระราชดำเนินเยือนยุโรปของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่างวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ถึงวันที่ ๒๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ คือ เพื่อให้ทรงได้รับการถวายการผ่าตัดรักษาพระเนตรซ้ายอีกครั้งหนึ่งที่ประเทศอังกฤษ และเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อบ้านเมือง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมกำหนดการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศต่าง ๆ ในยุโรป พร้อมกับทอดพระเนตรความเจริญในประเทศนั้น ๆ ด้วย

๔.๒ สถานที่และพระราชกรณียกิจสำคัญ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี เสด็จพระราชดำเนินออกจากพระนครด้วยเรือพระที่นั่งศรอรุณ เมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๖ เพื่อเสด็จพระราชดำเนินไปประทับเรือกลไฟวัลย์ ณ เกาะสีชัง แล้วเสด็จพระราชดำเนินต่อไปยังเมืองเมดาน เกาะสุมาตราเพื่อประทับเรือกำปั่นเมโอเนีย ของบริษัทอีสต์เอเชียติก เสด็จพระราชดำเนินต่อไปยังทวีปยุโรป

ระหว่างการเดินทางเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศอิตาลี เมื่อวันที่ ๑๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงวางพวงมาลา ณอนุสรณ์สถานทหาร บริเวณพระราชานุสาวรีย์ที่ประดิษฐานพระบรมรูปทรงม้าของพระเจ้าวิตโตรีโอเอมานูเอลที่ ๒ ในประเทศอังกฤษ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมสถานศึกษาเดิมของพระองค์ ได้แก่ โรงเรียนอีดัน และโรงเรียนนายร้อยวุลิช ส่วนที่ประเทศฝรั่งเศส ได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมโรงเรียนเสนาธิการทหารฝรั่งเศสพร้อมกับทอดพระเนตรความเจริญด้านการเมืองการปกครอง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ปรากฏว่าทุกประเทศที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินเยือนล้วนรับเสด็จทั้ง ๒ พระองค์อย่างสมพระเกียรติยิ่ง^๑

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ประทับอยู่ที่ประเทศอังกฤษเกือบ ๒ เดือน เพื่อให้แพทย์ที่โรงพยาบาลลอนดอนคลินิกถวายการผ่าตัดรักษาพระเนตร และภายหลังการเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศต่าง ๆ แล้ว ทั้งสองพระองค์เสด็จพระราชดำเนินกลับสู่ประเทศอังกฤษอีกครั้งหนึ่ง เพื่อทรงเข้ารับการตรวจผลการผ่าตัด พร้อมกับทรงพักผ่อนพระวรกายด้วย หลังจากนั้นก็ทรงเตรียมที่จะเสด็จนิวัตสู่ประเทศสยาม แต่ปรากฏว่าความขัดแย้งทางความคิดระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับกลุ่มคณะราษฎรซึ่งมีมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๗๕ ก็ได้ “ปะทุ” ขึ้นมา และขยายตัวอย่างรุนแรงจนประนีประนอมกันไม่ได้ (รอง ศยามานนท์, ๒๕๒๐) ส่งผลให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องตัดสินใจพระราชหฤทัยทรงสละราชสมบัติเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ และประทับอยู่ที่ประเทศอังกฤษจนเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔

๔.๓ ผลของการเสด็จพระราชดำเนิน

การเสด็จพระราชดำเนินเยือนยุโรปครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงบรรลุพระราชประสงค์ในการการรักษาพระเนตร รวมทั้งการเจริญทางพระราชไมตรีกับประเทศต่าง ๆ และการทอดพระเนตรความเจริญทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีของยุโรป แต่นับว่าเป็นการเสด็จ

^๑ โปรดดูรายละเอียดในจดหมายเหตุเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๗๗ ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. (กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๒๗).

พระราชดำเนิรเยือนต่างประเทศครั้งสุดท้ายโดยที่พระองค์ผู้เป็นพระมหากษัตริย์ของประเทศสยามมิได้เสด็จพระราชดำเนินกลับสู่มาตุภูมิในขณะที่ยังมีพระชนม์ชีพอยู่อีกเลย^๑

สรุป

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศ ๔ ครั้ง โดยเป็นการเสด็จพระราชดำเนินก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยใน พ.ศ. ๒๔๗๕ จำนวน ๓ ครั้ง และเสด็จพระราชดำเนินภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองอีก ๑ ครั้ง การเสด็จพระราชดำเนินทั้ง ๔ ครั้งนี้เป็นไปเพื่อการเจริญสัมพันธไมตรี การทอดพระเนตรความเจริญเพื่อนำมาประยุกต์ในการพัฒนาประเทศไทยสืบต่อจากสมัยปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่และสมัยปฏิรูปประเทศ ที่สำคัญยิ่งเพื่อทรงรักษาพระพลานามัย โดยเฉพาะการรักษาพระเนตรของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และการพักผ่อนพระวรกายของทั้งสองพระองค์ ภาพที่สะท้อนให้เห็นคือ ภาพที่ทั้ง ๒ พระองค์ประทับอยู่เคียงคู่กันอย่างสง่างาม น่าชื่นชม ตลอดการเสด็จพระราชดำเนิน นอกจากเป็นการแสดงการยอมรับบทบาทของสตรีที่ “เคียงบ่าเคียงไหล่” บุรุษในการ “ออกงาน” ในสังคมนานาชาติตามแบบสากลแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ทรงเป็น “พระคู่ขวัญแห่งแผ่นดินสยาม” อย่างแท้จริง ไม่ว่าจะประทับอยู่ภายในหรือภายนอกแผ่นดินสยามก็ตาม สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ได้ทรงปฏิบัติหน้าที่ “พระคู่ขวัญ” ในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจวบจนวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพของพระราชสวามี.

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี, สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. (๒๕๓๖). **ประมวลพระบรมราชโองการและพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว**. เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเนื่องในวโรกาสพระบรมราชสมภพครบรอบ ๑๐๐ ปี. กรุงเทพฯ : บริษัทวิชรินทร์การพิมพ์.

จดหมายเหตุระยะทางพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสสิงคโปร์ ซวา และบาหลี. (๒๕๐๔). พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาไพชยนต์เทพ (ทองเจือ ทองเจือ) ณ สุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๐๔. (ม.ป.ท.).

^๑ โปรดดูรายละเอียดการเสด็จประพาสยุโรปของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวใน พ.ศ. ๒๔๗๗ ใน พรสรรค์ วัฒนางูร. การเสด็จประพาสยุโรปของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ค.ศ. ๑๙๓๓-๑๙๓๔. ฐานข้อมูลการปกครองสถาบันพระปกเกล้า

- ทนต์, เรียบเรียง. (ม.ป.ป.). **พระบาทสมเด็จพระปรมิหรมหาประชาธิปก**. กรุงเทพฯ : เจริญ
วิทยาการพิมพ์.
- ประสงค์ นิโครธา. (๒๕๔๒). ประวัติจากการบันทึกด้วยตนเองของนายประสงค์ นิโครธา, ใน ปิยนาด
(นิโครธา) บุนนาค และคณะ (บรรณาธิการ). **เส้นทางรถไฟ...เส้นทางชีวิต** ประสงค์ นิ
โครธา. กรุงเทพฯ : ศุภานิชการพิมพ์.
- ปิยนาด บุนนาค และคณะ. (๒๕๔๗). **การเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศของ
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ภาพฉายประวัติศาสตร์สยามในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. (ม.ป.ท.).
- พรสวรรค์ วัฒนางกูร และคณะ. (๒๕๕๙). **งานวิจัยการเสด็จประพาสยุโรปและสหรัฐอเมริกา
ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ค.ศ. ๑๙๓๔ (พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๗๗)**.
กรุงเทพฯ : พิพิธภัณฑสถานพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว.
- พระราชประวัติสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗**. (ม.ป.ป.) :
(ม.ป.ป.).
- รอง ศยามานนท์. (๒๕๒๐). **ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนา
พานิช.
- ราชเลขาธิการ, สำนัก. (๒๕๒๖). **จดหมายเหตุสมเด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๗๖-
๒๔๗๗ ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว**. ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้พิมพ์เป็นอนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ
พลตรี ปชา สิริวรสาร ป.ช. ป.ม. ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน
๒๕๒๖). (ม.ป.ท.).
- ราชเลขาธิการ, สำนัก. ห้องสมุดเฉพาะ. (๒๕๓๑) **พระราชประวัติสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี
พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗**. ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงาน
พระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗ ณ เมรุมาศ
ท้องสนามหลวง วันที่ ๙ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๘. กรุงเทพฯ : บริษัททอมรินทร์
พรินต์ติ้งกรุ๊ป จำกัด.
- วิบูลสวัสดิวงศ์ สวัสดิกุล, หม่อมเจ้า. (๒๕๓๓). **จดหมายเหตุรายวันพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสประเทศอินโดจีน พ.ศ. ๒๔๗๓**. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในวันเฉลิมพระชนมพรรษา พ.ศ.
๒๕๓๓. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- ศิรินนท์ บุญศิริ. (๒๕๔๙). **การเสด็จประพาสต่างประเทศ : รัชกาลที่ ๗ ใน สารานุกรม
ประวัติศาสตร์ไทย เล่ม ๑ อักษร ก ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (แก้ไขเพิ่มเติม)**.
กรุงเทพฯ : บริษัททีฟิล์ม จำกัด.

ศิลปากร, กรม. (๒๕๓๗). **พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว**. ที่ระลึกในพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทานในโอกาสชิตสมัยคล้ายวันพระบรมราชสมภพครบ ๑๐๐ ปี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ ๘ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๖. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

หอบจดหมายเหตุ, สำนัก. เอกสาร ม.ร.๗ บ/๗ บ.๑.๔/๓ กรมราชเลขาธิการที่ ๑๔/๘๗ ปีก ๒ เรื่อง เสด็จประพาสชวา (พ.ศ. ๒๔/๒๗) (สำเนาร่าง) ประกาศว่าด้วยการเสด็จพระราชดำเนินประพาสประเทศชวา พ.ศ. ๒๔๗๑.

_____. เอกสาร ม.ร.๗ บ/๗ บ.๑.๔/๔ กรมราชเลขาธิการที่ ๑๔/๘๗ ปีก ๕ เรื่อง รายงานเบ็ดเตล็ดคราวเสด็จประพาสชวา (๑๕ กรกฎาคม-๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๒).

_____. เอกสาร ม.ร.๗ บ/๗ บ.๑.๔/๔ กรมราชเลขาธิการที่ ๑๔/๘๗ เรื่อง พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระธิดาสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ในคราวเสด็จประพาสเกาะชวา เมื่อปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๗๒, ๒๔๙๒.

_____. เอกสาร ม.ร. ๗ บ/๗ บ.๑. ๔/๘ กรมราชเลขาธิการที่ ๑๔/๘๗ ปีก ๑๑ เรื่อง ข่าวกวในพระราชสำนักคราวเสด็จชวา (๒๗ กรกฎาคม-๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๒).

อุตปาตะ : ความเชื่อเรื่องโชคลาง ในศาสนาพราหมณ์และศาสนาฮินดู

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา
ราชบัณฑิต สำนักศิลปกรรม
ราชบัณฑิตยสภา

บทคัดย่อ

คำว่าอุตปาตะ (อุตปาต) เป็นภาษาสันสกฤตหมายถึง ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยปัจจุบันทันด่วนและเชื่อว่าเป็นลางบอกเหตุในทางที่ไม่ดี ทำให้ทราบว่าในศาสนาพราหมณ์และศาสนาที่พัฒนาขึ้นในยุคต่อมาคือศาสนาฮินดูมีความเชื่อเรื่องโชคลางอย่างไร แม้คำว่า อุตปาตะ จะไม่ปรากฏในคัมภีร์ฤคเวทซึ่งเป็นคัมภีร์ทางศาสนาที่เก่าที่สุดในโลก แต่ก็มีคำว่า อัทฤตะ (อัทฤต) มีความหมายใกล้เคียงกัน ในยุคฤคเวทมีสิ่งบ่งชี้ว่ามีการเชื่อถือโชคลางเช่นเดียวกัน นอกจากจะนับถือเทพในธรรมชาติ เมื่อมีอุตปาตะสิ่งที่จะต้องมีคู่กันคือ ศานติ คือพิธีป้องกันไม่ให้สิ่งร้ายเกิดขึ้นหลังอุตปาตะปรากฏ พิธีศานติปรากฏครั้งแรกในคัมภีร์อถรรพเวท ต่อมามีการกล่าวถึง อุตปาตะ อัทฤตะ และนิमितตะ ในคัมภีร์ยชุคหลังพระเวท ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่บอกทั้งลางดีและลางร้ายอย่างละเอียดและมากมาย พร้อมทั้งมีพิธีศานติที่ใช้แก้ปรากฏการณ์นั้น ๆ ควบคู่กันไป นอกจากพิธีศานติเกี่ยวกับอุตปาตะแล้วยังมีพิธีนวครศานติ (นวครศานติ) เพื่อทำให้ดาวเคราะห์ทั้งเก้าสงบ ตำราอาธิโทโพธิบาทของไทยคงมีความสัมพันธ์กับ อุตปาตะ อัทฤตะ และนิमितตะ เพราะเนื้อหามีความคล้ายคลึงกัน

คำสำคัญ : อุตปาตะ, อัทฤตะ, นิमितตะ, ศานติ, อาธิโทโพธิบาท

Abstract: Utpāta: An Aspect of Superstitions in Brahmanism and Hinduism

Assistant Prof. Dr. Chiraphat Prapandvidya

Fellow, The Academy of Arts

The Royal Society of Thailand

Utpāta is a Sanskrit term meaning unusual phenomena portentous of somethings undesirable to take place. This indicates that superstitions exist among Indian people who believe in Brahmanism and Hinduism. In spite of the fact that the term Utpāta does not appear in the Ṛgveda, the world's oldest religious text, the term Adbhuta is used in similar meaning by which it is suggested that superstitions also exist in the Ṛgveda. When an Utpāta occurs a remedy ritual which is called Śānti is performed to ward off evil happening to take place. Śānti occurs for the first time in the Atharvaveda, which is the 4th Veda, belonging to later period. The later religious texts after the Vedas use three terms, namely Utpāta, Adbhuta and Nimitta to mean phenomena that are portentous of various good and bad happenings in great details. Different kinds of Śāntis are also prescribed for respective phenomena. The planets are also believed to have caused troubles to human beings.

Sānti is also prescribed to appease the planet that causes the trouble. The Thai text entitled Adhithaiphothibat must have been related to the Brahmanic and Hindu texts as the central idea of belief is similar.

Keywords: Utpāta, Adbhuta, Nimitta, Śānti, Adhithaiphothibat.

บทนำ

คำว่า อุตปาตตะ เป็นคำนามมาจากภาษาสันสกฤตว่า อุตฺปาต ซึ่งประกอบไปด้วย อุท (อุปสรรค) + ปตฺ (ธาตุ) ความหมายที่ใช้ในบทความนี้ คือ สิ่งที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันและปรากฏการณ์ที่เป็นกลางบอกเหตุทั้งดีและไม่ดี มี ๓ ประการคือ ๑) ทิวะ (ทิวะ - เกี่ยวข้องกับท้องฟ้าเหนือชั้นบรรยากาศ) เช่น เกิดสุริยุคฺราส จันทรคราสในเวลาที่ไม่น่าจะเกิด ๒) อานตริกษะ (อานตริกษะ - เกี่ยวข้องกับท้องฟ้าชั้นบรรยากาศ) เช่น ลูกอุกกาบาตตก เกิดพายุหมุน ๓) เภามะ (เกี่ยวข้องกับพื้นดิน) เช่น แผ่นดินไหว (Raja Radhakantadeva, 1967: 267)

คำว่า อุตปาตตะ น่าจะตรงกับคำว่า อุบาทว์ ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ซึ่งแปลว่า อัปรีย จัญไร ไม่เป็นมงคล และให้ที่มาของคำ เป็น ภาษาสันสกฤต ว่า อุปฺทรว และเป็นภาษาบาลีว่า อุปฺทรว (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖ : ๑,๔๒๕)

Raja Radhakantadeva (1967:258) ให้ความหมายหนึ่งของคำว่า อุปฺทรว ว่าหมายถึง อุตฺปาต ตามตัวอักษร คำว่า อุปฺทรว แปลว่า การรีบเข้าไปหา ใช้ในความหมายว่า อุบัติเหตุ การได้รับความทุกข์ การบีบคั้น (T.W. Davids Rhys and William Stede, 1972: 142; Childers, 1909: 525)

อุตปาตตะทางด้านร้ายและด้านดี

กานะ (Kane) (1962: 743-744) ให้ตัวอย่าง อุตปาตตะ และ อัฏฺฏะ ทั้งด้านร้ายและด้านดีจากที่มาต่าง ๆ ซึ่งผู้เขียนขอสรุปดังนี้

อุตปาตตะทางด้านร้ายที่สำคัญได้แก่ ฝนร้าย พายุหมุนหรือเฮอริเคน อุกกาบาตตก สุนัขจิ้งจอกตัวเมียหอนด้านทิศใต้ พายุแห่งแล้งที่พัดทลายมาด้วย แผ่นดินไหว เกิดสุริยุคฺราสในเวลาที่ไม่น่าจะเกิด ไฟผ่าทัง ๆ ที่ไม่มีเมฆ สัตว์กินเนื้อ เช่น แร้ง กา จับอยู่ที่อาคารศาสนสถาน บนกำแพงป้อมปราการ ไฟลุกขึ้นมาเอง ธรณีกษัต พระจันทร์และพระอาทิตย์ทรงกลด แม่น้ำไหลเป็นเลือด ฝนตกโดยไม่มีเมฆ ฝนตกเป็นเลือดหรือโคลน ผูงข้างร้อง ท้องฟ้ามืด ม่านน้ำตาไหล ไฟคำรามทัง ๆ ที่ไม่มีเมฆ แม่น้ำไหลย้อนกลับ แขนซ้ายและตาข้างซ้ายของผู้ชายเขม่น กบร้อง ทะเลบ้า รูปเคารพสั่น เต็นรำ หัวเราะและร้องไห้ พระอาทิตย์ซีด กวาง นก เช่น นกพิราบ นกสาลิกา หันหน้ามองดวงอาทิตย์และร้องไห้ คนหัวขาดปรากฏใกล้ดวงอาทิตย์ วัวออกลูกเป็นลา หนูออกลูกเป็นพังพอน ส่วนปรากฏการณ์ในทางดี เช่น ท้องฟ้าแจ่มใสปราศจากเมฆ ลมพัดเย็นสบายไม่มีฝุ่นฟุ้ง

นกหรือสัตว์บินไปหรือเดินไปทางด้านขวาของคน ไพลูกโดยไม่มีควันและเปลวไฟหมุนไปทางด้านขวา มีดอกไม้โปรยลงมา นกมงคล เช่น จาษะ นกยูง นกกระเรียนส่งเสียงร้องอยู่ทางด้านขวา

แม้ว่าคำว่า อุตปาตะ จะไม่พบในคัมภีร์ฤคเวทอันเป็นอนุสรณ์ทางวรรณกรรมที่เก่าที่สุดในภาษาตระกูลอินเดีย-ยุโรป (Indo-European) คือมีอายุไม่ต่ำกว่า ๑๓ ศตวรรษก่อนคริสต์ศักราช (Macdonell, 1917: xi) แต่บทสวดอันชวนต่อเทพบางบทบ่งชี้ว่า คนในยุคฤคเวทนอกจากจะนับถือเทพในธรรมชาติแล้วยังเชื่อว่ามีสิ่งเลวร้ายคอยรบกวนพวกเขาอยู่ จึงต้องอ้อนวอนเทพให้ช่วยปกป้องจากสิ่งเลวร้ายเหล่านั้น เช่น “พวกเราอัญเชิญบพสรรเสริญเหล่านี้มาถวาย เทพพระผู้มีอำนาจ ผู้ถักพระเกศา ผู้มีอำนาจเหนือคนกล้า เพื่อว่าการอยู่ดีมีสุขจะได้เกิดแก่สัตว์สองเท้า (คน) และสัตว์สี่เท้า และเพื่อว่าทุกสิ่งในหมู่บ้านนี้จะมีแต่ความอุดมสมบูรณ์ ปราศจากความเจ็บป่วย” (Griffith, 1986: 75; Rigveda Samhitā: I.114.1) “เทพทั้งหลายได้ส่งนกเขาเป็นทูตมรณะมาที่นี่ (บ้านของพวกเรา) เพื่อค้นหาใครคนใดคนหนึ่งในกลุ่มพวกเรา ขอพวกเราจงสวดอ้อนวอนเพื่อขจัดปัดเป่าสิ่งร้ายที่จะเกิดขึ้น ขอให้คนและสัตว์สี่เท้าจงสุขสบายดี” (กโปต คือ นกเขา ถือว่าเป็นนกที่บ่งบอกกลางร้ายและเป็นทูตมรณะ (ดูใน Griffith, 1986: 645; Rigveda Samhitā: X.165.1)

ศานติ

เมื่ออุตปาตะเกิดขึ้นจำเป็นต้องมีพิธีป้องกันเพื่อไม่ให้สิ่งเลวร้ายเกิดขึ้น พิธีดังกล่าวเรียกในภาษาสันสกฤตว่า ศานติ (Śānti) แปลว่า การทำให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งสงบลง หรือโกรธน้อยลง โดยให้สิ่งที่เขาต้องการ (Kane 1962: 719-721) มาจาก ศม ธาตุ (root) ซึ่งมีหลายความหมาย เช่น ทำให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งสงบลง หรือโกรธน้อยลงโดยให้สิ่งที่เขาต้องการ หยุด ขจัด ฆ่า ฯลฯ คำว่า ศานติ ไม่พบในคัมภีร์ฤคเวท พบแต่ ศม ที่เป็นคำนามแปลว่า ความสุข (happiness) ใช้คู่กับคำว่า โยส แปลว่า การอยู่ดีมีสุข (welfare) (Monier Williams Online Dictionary: 1054)

คำว่า ศานติ ปรากฏครั้งแรกในคัมภีร์อถรรพเวท (Atharvaveda) ซึ่งในข้อความที่หนึ่งกล่าวว่า วาจา ใจ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง โดยปรกตัมก็จะทำแต่สิ่งที่น่ากลัวหรือไม่เป็นมงคล ทั้ง ๗ สิ่งนี้จะต้องพยายามทำศานติให้เกิดขึ้น และในข้อความอีกที่หนึ่งในคาถากล่าวว่า แผ่นดินพื้นที่ระหว่างกลาง (แผ่นดินกับสวรรค์) สวรรค์ น้ำ ต้นไม้ พืช และปวงเทพ ทั้งหมดนี้ได้ถูกทำให้สงบลงแล้วและกลายเป็นสิ่งที่เป็นมงคลด้วยพิธีศานติที่ผู้ประกอบพิธี (ที่แท้) คือผู้แต่งบทสวดและกล่าวอีกว่าโดยศานติเหล่านั้น โดยศานติทั้งหมด พวกเราได้ทำสิ่งเหล่านี้ให้สงบลง คือ สิ่งน่ากลัว สิ่งไม่เป็นมงคล สิ่งชั่วร้าย ขอให้สิ่งที่ถูกทำให้สงบลงแล้วนั้น ช่วยเหลือสิ่งที่ดี ๆ เกิดขึ้น เป็นความสุขสำหรับพวกเรา จากข้อความนี้ทำให้ทราบว่า คำว่า ศานติ มาจากคำกริยาว่า ศมยติ “ทำให้สงบลง” และทำให้ทราบอีกว่า พิธีศานติ มีมาแล้วตั้งแต่ยุคอถรรพเวท

พิธีศานติที่ปรากฏในคัมภีร์ยชุคหลังพระเวท มีรายละเอียดของพิธีเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย คัมภีร์ที่สำคัญได้แก่ คฤหยสูตร (คฤหยสูตร) เกาศิกสูตร อถรรพเวทปริศิษฏะ (อถรรพเวทปริศิษฏ)

ปุราณะ พุทธสังหิตา ศานติกมลกร (Kane 1962: 734-735) พิธีศานติจำนวนมากเล็กทำแล้ว มีเพียงบางพิธีเท่านั้นที่ยังทำอยู่

พิธีศานติกับดาวนพเคราะห์

พิธีศานตินอกจากประกอบขึ้นเพื่อขจัดปัดเป่าและป้องกันไม่ให้สิ่งไม่ดีที่อาจเกิดขึ้น เกิดขึ้นไม่ได้เมื่อปรากฏ ฤกษ์ปาตะแล้ว ยังมีพิธีศานติที่เกี่ยวกับนพเคราะห์เรียกว่า นวครุศานติ (Kane 1962: 749-750) “การทำให้พระเคราะห์ทั้งเก้าสงบ”

ดาวเคราะห์มีทั้งหมด ๙ ดวง ได้แก่ อาทิตย (Āditya) จันทร (Candra) มังคละ (Maṅgala) พุธ (Budha) พุทิสบตี (Bṛhaspati) ศุกร (Śukra) เสาร์ (Saura) ราหู (Rāhu) และเกตุ (Ketu)

การมีเคราะห์อาจเกิดจากดาวเคราะห์ ซึ่งในภาษาสันสกฤตเรียกว่า ครุหปีทา “การตกอยู่ใต้อำนาจทางร้ายของดาวนพเคราะห์” เมื่อมีเทศกาลสำคัญนพเคราะห์จะได้รับการบูชาพร้อมกันทุกองค์ เมื่อไม่มีเทศกาลสำคัญนพเคราะห์จะได้รับการบูชาวันละองค์ สิ่งที่ใช้เผาบูชาดาวเคราะห์ ได้แก่

สิ่งที่ใช้เผาบูชาพระอาทิตย์ คือขี้เหล็ก ๆ ของต้นรัก ภาษาสันสกฤตเรียกว่า อรก (Asclepias gigantica)

สิ่งที่ใช้เผาบูชาพระจันทร คือขี้เหล็ก ๆ ของไม้ทองกวาว ภาษาสันสกฤตเรียกว่า ปลาศ (Butea fondosa)

สิ่งที่ใช้บูชาเผาพระบูชามังคละ คือขี้เหล็ก ๆ ของไม้ขมิ้น (Mimosa catechu)

สิ่งที่ใช้บูชาเผาบูชาพระพุธ คือขี้เหล็ก ๆ ของไม้ อปารมารุค (Achryranthes aspera)

สิ่งที่ใช้บูชาเผาบูชาพระพุทิสบตี คือขี้เหล็ก ๆ ของอัสวัตถะ (ไม้โพธิ์) (Ficus Religiosa)

สิ่งที่ใช้บูชาเผาบูชาพระศุกร คือขี้เหล็ก ๆ ของไม้มะเดื่อ (Udumbara)

สิ่งที่ใช้บูชาเผาบูชาพระเสาร์ คือขี้เหล็ก ๆ ของไม้ส้ม (Mimosa albida)

สิ่งที่ใช้บูชาเผาบูชาพระราหู คือขี้เหล็ก ๆ ของใบหญ้าทุรวา

สิ่งที่ใช้บูชาเผาบูชาพระเกตุ คือใบหญ้าแฝก (Kusa)

รูปเคารพของนพเคราะห์จะต้องทำด้วยทองแดง ผลึก ไม้จันทน์แดง ทอง (สำหรับพระพุธและพระพุทิสบตี) เงิน เหล็ก ตะกั่ว และทองสัมฤทธิ์ ตามลำดับ ถ้าไม่มีวัตถุเหล่านี้ให้วาดภาพบนผ้าด้วยผงที่มีสีตรงกับพระเคราะห์องค์นั้น ๆ หรือใช้กระแจะจันทน์ (ไม้จันทน์ฝนบนหินแล้วผสมน้ำให้เป็นกระแจะเหมือนแป้ง) วาดรูปไว้ในวงกลม คัมภีร์มัตสยปุราณกำหนดให้เขียนรูปพระอาทิตย์ไว้ตรงกลาง มังคล พุทิสบตี พุธ ศุกร จันทร เสาร์ ราหู และเกตุ อยู่ทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ทิศตะวันออก ทิศตะวันออกเฉียงใต้ ทิศตะวันตก ทิศตะวันตกเฉียงใต้ และทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ตามลำดับ

อัทภูตะ (Adbhuta) อุตปาตะ (Utpāta) นิमितตะ (Nimitta)

คำทั้ง ๓ คำนี้มีความสัมพันธ์กับคำว่า ศานติ “การทำให้สงบลง” มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (Kane 1962: 740-744)

คำว่า **อัทภูตะ** เป็นคำที่เก่าแก่มากมีใช้ตั้งแต่สมัยยุคเวท ใช้กับเทพบางองค์ในความหมายว่า “น่าอัศจรรย์” บางครั้งหมายถึง “สิ่งที่เป็นอนาคต” บางครั้งหมายถึง “ซึ่งเป็นกลาง” ในคัมภีร์สมัยหลังให้ความหมายของอัทภูตะกว้างขึ้น คือ ไม่หมายเฉพาะปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ใหญ่โต เช่น แผ่นดินไหว สุริยุคราส จันทรคราส ดาวหาง ดาวตก แต่ยังหมายถึงปรากฏการณ์แปลก ๆ ซึ่งไม่คาดว่าจะเป็นเช่นนั้น เช่น แม้โคให้นมแดงเป็นสีเลือด แม้โคดูนมของแม้โคอีกตัวหนึ่ง คัมภีร์อถรรพเวท ปรีติษฏุ แบ่งอัทภูตะออกเป็น ๗ ประเภท โดยเกี่ยวข้องกับเทพต่าง ๆ คือ พระอินทร์ พระวรุณ พระยม พระอัคนิ พระกูปเระ (กูปเวร) พระวิษณุ และพระวายุ เช่น รุ่งปรากฏในเวลากลางคืน (เกี่ยวข้องกับพระอินทร์) แร้งจับที่บ้านหรือนกพิราบเข้าบ้าน (เกี่ยวข้องกับพระยม) คว้นปรากฏโดยไม่มีไฟ (เกี่ยวข้องกับพระอัคนิ) เกิดอุปราคาที่นักษัตรประจำวันเกิดของบุคคล (เกี่ยวกับพระวิษณุ) ซึ่งเมื่อเกิดอัทภูตะแบบนี้จะต้องทำพิธีศานติโดยให้พราหมณ์สวดคัมภีร์อถรรพเวท ต้องให้พราหมณ์กล่าวคำว่า สวสติ และต้องเลี้ยงพราหมณ์ด้วย

คำว่า **อุตปาตะ** ในคัมภีร์เศราตสูตรและคฤหยสูตรมีใช้น้อย คัมภีร์เศราตมธรมสูตรบังคับให้พระเจ้าแผ่นดินตั้งพราหมณ์ผู้คงแก่เรียนและประพฤติชอบเป็นปุโรหิต และให้ใส่พระทัยในคำทำนายของโหร การแปลความหมายของอุตปาตะ (สิ่งบอกกลางไม่ดีที่เกิดจากเทพ) ของผู้เชี่ยวชาญในคัมภีร์ปุราณะมีการใช้อุตปาตะมากกว่าอัทภูตะ บางครั้งอุตปาตะและอัทภูตะก็เป็นคำที่ใช้ในความหมายเดียวกัน แต่โดยทั่วไปแล้วอุตปาตะชี้ไปในทาง “เป็นกลางไม่ดีต่อทุกคน” อถรรพเวทและผู้แต่งคัมภีร์บางท่านว่า อุตปาตะ หมายถึง การกลับไปในทางตรงข้ามกับกฎธรรมชาติ

คำว่า **นิमितตะ** หมายถึงสาเหตุหรือบางสิ่งบางอย่างที่บ่งบอกว่าจะเกิดอะไรขึ้นในอนาคต นิमितตะอาจจะเป็นมงคลและไม่เป็นมงคล นี่คือข้อแตกต่างระหว่างอุตปาตะกับนิमितตะ อุตปาตะโดยทั่วไปหมายถึงกลางไม่ดี นิमितตะมักจะจำกัดอยู่ที่การกระตุกของอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย แต่ก็มีบ้างที่ใช้ในความหมายที่กว้างขึ้น

อุตปาตะและอัทภูตะหลัก ๆ ก็คือ ฝันร้าย ลมพายุ เช่น เฮอริเคน ลูกอุกกาบาตตก สุนัขจิ้งจอกหอนทางทิศใต้ ลมพายุที่พัดทรายมา แผ่นดินไหว สุริยุคราสในเวลาไม่ปรกติ ไฟแลบโดยที่ไม่มีเมฆ สัตว์กินเนื้อ เช่น แร้ง จับอยู่ที่อาคารศาสนสถาน บนกำแพงป้อมปราการไฟลุกขึ้นมาเอง ธงฉีกขาด พระจันทร์และพระอาทิตย์ทรงกลด แม่น้ำไหลเป็นเลือด ฝนตกโดยไม่มีเมฆ ฝนตกเป็นเลือดหรือโคลน ผุ่งข้างร้อง ท้องฟ้ามืด ม่านน้ำตาไหล ไฟคำรามทั้ง ๆ ที่ไม่มีเมฆ แม่น้ำไหลย้อนกลับ แขนและตาข้างซ้ายของผู้ชายเขม่น กบร้อง ทะเลบ้า รูปเคารพสั่น เต็นรำ หัวเราะและร้องไห้ พระอาทิตย์ซีด กวาง นก เช่น นกพิราบ นกสาลิกา ร้องพร้อมกับมองดูดวงอาทิตย์ คนหัวขาดปรากฏ ใกล้ดวงอาทิตย์ วิวออกลูกเป็นลา หนูออกลูกเป็นพังพอน

พิธีศานติ

พิธีศานติที่กล่าวถึงในมัตสยปุราณ ซึ่งกล่าวโดยวราหมิหิระและคนอื่น ๆ มี ๑๙ พิธี (Kane 1962: 746-747) คือ

๑. อภยศานติ เป็นพิธีที่พระเจ้าแผ่นดินประกอบพิธีเมื่อข้าศึกมาประชิดเมือง หรือเมื่อพระเจ้าแผ่นดินประสงค์จะชนะศัตรู
๒. เสามยศานติ ประกอบพิธีเมื่อคนป่วยเป็นวัณโรคหรืออ่อนแอเนื่องจากได้รับบาดเจ็บ หรือเมื่อต้องการจะประกอบยัชฌูพิธี
๓. ไวยณวีศานติ ประกอบพิธีเมื่อมีแผ่นดินไหว เกิดภาวะข้าวยากหามากแพง มีฝนมากเกินไป ฝนแล้ง มีตึกแต่นมาทำลายพืชผล มีโจรผู้ร้ายชุกชุม
๔. เราทูริศานติ ประกอบพิธีเมื่อมีโรคระบาดในคนและสัตว์ เมื่อผีปรากฏให้เห็น เมื่อจะมีพิธีราชาภิเษก เมื่อกลัวว่าจะมีข้าศึกมาประชิดเมือง
๕. พรหมิศานติ ประกอบพิธีเมื่อการศึกษาพระเวทจะถูกทำลาย หรือเมื่อมีคนที่น่าเชื่อถือไม่เชื่อว่ามีพระเจ้านิอานาจ
๖. วายวีศานติ ประกอบพิธีเมื่อมีลมพัดรุนแรงติดต่อกันมากกว่า ๓ วัน และนำเชื้อโรคมาแพร่กระจาย
๗. วารุณิศานติ ประกอบพิธีเมื่อกลัวว่าฝนจะแล้ง หรือเมื่อมีฝนที่ผิดปกติตก เช่น ฝนตกเป็นเลือด
๘. ภารควิศานติ ประกอบพิธีเมื่อเกิดการกล่าวหาอย่างไม่เป็นความจริง
๙. ปราชาศตยาศานติ ประกอบพิธีเมื่อมีการเกิดแบบผิดปกติเกิดขึ้น
๑๐. ตวาษุณูริศานติ ประกอบพิธีเมื่อเครื่องมือเกิดผิดปกติขึ้น
๑๑. เกามาริศานติ ประกอบพิธีเพื่อประโยชน์แก่เด็ก ๆ
๑๒. อากุเนยิศานติ ประกอบพิธีเมื่อมีปรากฏการณ์ผิดปกติที่เป็นกลางไม่ดี
๑๓. คานธรวีศานติ ประกอบพิธีเมื่อมีคนไม่เชื่อฟังคำสั่ง หรือเมื่อภรรยาหรือคนใช้ตาย หรือเมื่อต้องการทำศานติเพื่อม้า
๑๔. อางคีรสีศานติ ประกอบพิธีเมื่อช้างเจ็บป่วย
๑๕. ไนนรฤติศานติ ประกอบพิธีเมื่อมีอันตรายเกิดจากพวกเปรต
๑๖. ยามยาศานติ ประกอบพิธีเมื่อกลัวว่าจะเกิดอุบัติเหตุทำให้คนตาย หรือเมื่อฝันร้าย
๑๗. เกาเพริศานติ ประกอบพิธีเมื่อทรัพย์สินหาย
๑๘. ปารถิวีศานติ ประกอบพิธีเมื่อต้นไม้เสียหายเนื่องจากภาวะไม่ปกติ
๑๙. ไอนทริศานติ ประกอบพิธีเมื่อกลางไม่ดีเกิดขึ้นในกลุ่มดาวนักษัตร เชยชฐา หรืออนุราธา

จะเห็นว่าศาสนาสถานส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับเทพที่เป็นสาเหตุให้เกิดอุปาทะต่าง ๆ เช่น เสामย ศานติเกี่ยวข้องกับพระโสสม (พระจันทร์) ไฉฉนวิศานติเกี่ยวข้องกับพระวิษณุ เกาฬิศานติเกี่ยวข้องกับพระกฤษณะ พรหมิศานติเกี่ยวข้องกับพระพรหมา วารุณิศานติเกี่ยวข้องกับพระวารุณ

อุปาทะ อัทฤตะ และนิमितตะ คงจะมีความสัมพันธ์กับตำราอาธิไทโพรธิบาทของไทย เพราะมีเนื้อหาหลายประการคล้ายคลึงกัน ตำราอาธิไทโพรธิบาทนี้คงจะมีมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา เพราะมีการกล่าวถึงอุบาทว์ในกฎหมายตราสามดวง

ตำราอาธิไทโพรธิบาท

สรุปเนื้อหาของตำราอาธิไทโพรธิบาท (ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน, ๒๕๔๔ : ๘๐๒-๘๑๗ ; อธิไทยโพรธิบาท, ๒๕๕๕ : ๑-๑๔) มีดังนี้

๑. ปรากฏการณ์ที่พระอินทร์เป็นผู้ทำให้เกิดขึ้น ได้แก่
 - ๑) พ้าผ่าประตุมณฑียรราชปราสาท
 - ๒) พ้าผ่าโรงม้าโรงช้าง
 - ๓) รุ่งกินน้ำปรากฏในเวลากลางคืน
 - ๔) พระราชาตกพระแท่นบรรทม ตกราชอาสน์ ตกเสลี่ยง
 - ๕) พระราชาละทิ้งพระราชวังไปประทับเกษมสำราญในป่า
 - ๖) มุขมนตรีทะเลาะวิวาทกัน
 - ๗) นักปราชญ์ราชบัณฑิตทะเลาะกัน
 - ๘) สัตว์ป่าเข้ามาในเมือง
 - ๙) วัวออกจากคอกที่เคยอยู่
 - ๑๐) วัวตัวเมียขึ้นขี่วัวตัวผู้เพื่อมีเพศสัมพันธ์
 - ๑๑) จวกหักคามือ และไฟมีความร้อนกร้อนใจ
๒. ปรากฏการณ์ที่พระเพลิง (อัคนิ) ทำให้เกิดขึ้น ได้แก่
 - ๑) แผ่นดินแยกในใจกลางเมือง
 - ๒) อาวุธต่าง ๆ เช่น เสล โดมร พระขรรค์ จักร หักโดยไม่มีสาเหตุอันควร
 - ๓) ถ้วยชามแตกร้าวโดยไม่มีเหตุอันควร
 - ๔) หนูเล่นกันสนุกสนานส่งเสียงเจี๊ยวจ๊าวในเรือน
 - ๕) บุตรภรรยาข้าทาสระริกกระรี่แสดงความสนุกสนานยินดีปรีดา
 - ๖) กล้วยมีเครื่องกลางลำต้น
 - ๗) แสงอาทิตย์เย็นแต่แสงจันทร์กลับร้อน
 - ๘) เกิดความวิปริตทางฤดูกาล
 - ๙) ไฟที่อยู่ในเชิงกรานคุ้ขึ้นเองโดยไม่มี การพัดหรือเป่า

- ๑๐) เห็นไฟเกิดขึ้นในเรือนทั้ง ๆ ที่แท้จริงไม่มีไฟ
 - ๑๑) นอนไม่หลับในเวลากลางคืนเหมือนถูกรบกวนด้วยเรือดไร
 - ๑๒) เกิดความกระวนกระวายในใจและร้อนอบอ้าวเมื่ออยู่ในเรือน
๓. ปรากฏการณ์ที่พระยมทำให้เกิดขึ้น ได้แก่
- ๑) โคคูที่กำลังไถนาตัวหนึ่งเกิดตายขณะที่กำลังไถนา
 - ๒) ม้าคลอดลูกมีสองหัว
 - ๓) ฝิโยกเรือนเป็นนิตยส่งเสียงระริกกระรี้
 - ๔) เป็นไข้บ่อย ๆ และฝันร้ายเป็นประจำ
 - ๕) มีแมลงต่าง ๆ และเรือดไรรบกวน
 - ๖) นกแสด นกเค้า นกฮูก นกกระทง นกกระเรียน เหยี่ยว นกยูง นกไส้ ไก่ป่า บินเข้าในเรือน
 - ๗) งูพิษนานาชนิดเข้าไปซ่อนตัวอยู่ในเรือน
 - ๘) แร้งจับอยู่บนเรือน
๔. ปรากฏการณ์ที่พระนารายณ์ทำให้เกิดขึ้น ได้แก่
- ๑) เครื่องดนตรีต่าง ๆ ดังขึ้นเอง
 - ๒) เกิดสุริยุปราคาและจันทรุปราคาในเดือนเดียวกัน
 - ๓) น้ำไหลเป็นเลือดแล้วก็กลับใส
 - ๔) พระพุทธรูปมีพระเสโท (เหงื่อ) เป็นเลือด
 - ๕) อาวุธกระทบกันเอง ครกและสากตีกันเอง
 - ๖) เสียงเพลงดังมาจากจอมปลวก ช้างม้าตื่นตกใจ
 - ๗) พระอาทิตย์ทรงกลดเหมือนมีควันดำอยู่ในดวงอาทิตย์
 - ๘) พระภิกษุสงฆ์สร้างอาวุธเก็บไว้ในกุฏิ
 - ๙) อาหารที่กำลังจะกินกลายเป็นเลือด
 - ๑๐) พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ล้มตะแคง
๕. ปรากฏการณ์ที่พระพิรุณทำให้เกิดขึ้น ได้แก่
- ๑) ผลไม้ที่เคยหวานกลับกลายเป็นผลไม้เปรี้ยว
 - ๒) ฝนตกมากจนน้ำท่วมมากมายทุกถิ่นฐาน
 - ๓) ต้นไม้ที่เคยมีผลก็กลับกลายเป็นไม่มีผล
 - ๔) มีहनอนและศัตรูพืชในนาและฝนแล้ง
 - ๕) มนุษย์คลอดลูกเป็นสัตว์
 - ๖) สัตว์คลอดลูกเป็นมนุษย์
 - ๗) กบและคางคกขึ้นไปอยู่ในครัว

๖. ปรากฏการณ์ที่พระพาย (วายุ) ทำให้เกิดขึ้น ได้แก่
- ๑) มีลมพายุรุนแรงทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่ฤดูมรสุม ทำให้ต้นไม้ใหญ่หักโค่นระเนระนาด ท้องฟ้ามีตอร์นาโดส่งเสียงคำรามน่ากลัว
 - ๒) บ้านเรือนพังพินาศ ภูเขาต้นไม้พังทลาย ถูกลมหอบขึ้นไปบนท้องฟ้า
 - ๓) ช้าง เสือ หมี สัตว์ป่า นก กิ้งก่า สัตว์น้ำ นานาชนิดต่างบินหาที่ซ่อนตามต้นไม้
 - ๔) นกนานาชนิดต่างบินหาที่ซ่อนตามต้นไม้
 - ๕) เมฆปรากฏเป็นรูปมนุษย์ รูปช้าง รูปวัว รูปสิงห์ รูปเสือ รูปกา รูปครุฑ
๗. ปรากฏการณ์ที่พระโสม (พระจันทร์) ทำให้เกิดขึ้น ได้แก่
- ๑) ต้นผลไม้เกิดกลายพันธุ์
 - ๒) สุนัขคลอตลูกในครีวใกล้เตาไฟ
 - ๓) หนูขุดรูอยู่และทำรังใต้เตาไฟ
 - ๔) สุนัขขึ้นไปไต่บนหลังคาเรือน
 - ๕) ได้ยินผีคุยกันชัดเจนบนต้นไม้
 - ๖) พบปลวก โลม อาศัยอยู่ที่เตาไฟ
 - ๗) เห็นดวงกที่เตาไฟ
๘. ปรากฏการณ์ที่พระไพสพ (สันสกฤต ไวศรวณ) ทำให้เกิดขึ้น ได้แก่
- ๑) หนูกัดเสื้อผ้า
 - ๒) ไฟไหม้เสื้อผ้า
 - ๓) ทำนาได้ข้าวมากมายเกินกว่าที่เคยมี ต่ำข้าวเปลือกได้ข้าวสารมากกว่าที่เคยได้
 - ๔) เงินทองที่เคยได้กลับหายไป
 - ๕) เต่าคลานหนีมาอยู่ที่ใต้ถุนเรือน
 - ๖) แมวคลอตลูกบนเตียงนอนคน
 - ๗) ข้าวสารที่แช่น้ำไว้งอก
 - ๘) บ่อน้ำบริเวณบ้านมีจระเข้ปรากฏขึ้น
 - ๙) เสือเรือนตกมัน
 - ๑๐) บัวสัตตบรรณงอกบนบกในบริเวณบ้าน
 - ๑๑) ตะพานน้ำมาตายที่ใต้ถุนเรือน

ตำราอาธิโทโพธิบาทคงจะได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา เห็นได้จากคำสวดเพื่อแก้
อุบาทว์มีลักษณะเป็นภาษาบาลีส่วนมาก ดังตัวอย่าง บทสวดแก้อุบาทว์พระพรหม (เขียนตาม
ต้นฉบับ วรณ เป็นเทพสำคัญมากองค์หนึ่งในฤคเวท) ที่ว่า

โอม ปถวิสิทิสวรรณเทวตา สหคุณปริวารา อาคัจฉันตุ ปริภุณขันตุ สวาहाย
โอม สัพพอุปาทว สัพพทุกข สัพพโสภ สัพพโรค วินาสาย สัพพคัตตุ ปมุจจติ
โอม วรณเทวตา สทาร์กขันตุ สวาห สวาहा สวาहाย

บทสรุป

อุตปาตะ เป็นปรากฏการณ์ที่เชื่อว่าบ่งบอกกลางไม่ดี ตรงกับคำว่า อุบาทว์ ที่ใช้ในภาษาไทย แม้คำนี้ไม่ปรากฏในคัมภีร์ฤคเวท แต่บทสวดในฤคเวททำให้เราทราบว่ายุคฤคเวทมีการเชื่อถือโชคลางเช่นกัน การเชื่อถือโชคลางปรากฏอย่างชัดเจนในคัมภีร์อถรรพเวทซึ่งมีพิธีศานติเพื่อทำให้สิ่งร้าย ๆ ที่จะเกิดจากอุตปาตะประเภทต่าง ๆสงบ คัมภีร์ยชุคหลังพระเวทมีรายละเอียดทั้งของอุตปาตะและศานติเพิ่มขึ้นมากมาย อิทธิพลความเชื่อโชคลางของไทยหลายประการคงจะได้รับจากอินเดีย จะเห็นได้จากตำราอาธิไทยโทธิบาทมีเนื้อหาคล้ายกับความเชื่อโชคลางที่ปรากฏในคัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์และศาสนาฮินดู

เอกสารอ้างอิง

ประชุมจารีกวดพระเชตุพน. (๒๕๔๔). พิมพ์ครั้งที่ ๖ กรุงเทพฯ : คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนจัดพิมพ์ เป็นที่ระลึกสมโภชสิริบุญบัวและฉลองอายุวัฒนมงคล ๘๕ ปี พระธรรมปิฎกญาบดี (ถาวร ตีสถานุกโร ป.ธ. ๔ ๒๖-๒๗ พฤษภาคม ๒๕๔๔).

ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๕๖). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔.** กรุงเทพฯ : บริษัทศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน).

อริไทยโทธิบาทว์. (๒๕๕๕). พลตรีหม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี พิมพ์แจกเป็นมิตรบรรณาการ ในโอกาสวันคล้ายวันเกิด ปีที่ ๘๐ พุทธศักราช.

Childers, R.C., (1909). **Dictionary of the Pali Language.** London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co.,Ltd.

Davids, T.W. Rhys and Stede, W. (1972). **Pali Text Society's Pali-English Dictionary.** London: The Pali Text Society.

Griffith, Ralph.T.H., trans. (1986). **The Hymns of the R̥gveda,** edited by J. L. Shastri. Delhi: Motilal Banarsidass, reprinted.

Kane, P.V. (1962). **History of Dharmasāstra, Vol.V, part II.** Poona: Bhandarkar.

-
- Kane, P.V. (1974). *History of Dharmaśāstra, Vol.V, part I*. 2nd ed. Poona: Bhandarkar Oriental Research Institute.
- Kashyap R.L. & Sadagopan, S., eds. *Rigveda Samhita*, searched from www.sanskritweb.net/rigveda/
- Macdonell, A. A. (1917). *A Vedic Reader for Students*. Oxford: Clarendon Press.
- Monier, W. *Online Dictionary*, www.sanskrit-lexicon.uni.koeln.de
- Radhakantadeva, Raja. (1967). *Śabdakalpdruma, Vol. I*. Varanasi: Chowkhamba Sanskrit Series Office, 3rd edition.
- Wilkins, W.J. (2009) *Hindu Mythology Vedic and Puranic*. New Delhi: D.K. Printworld (P) Ltd, third impression.

การสื่อสารความนัยในวรรณคดีไทย

รองศาสตราจารย์โชษิตา มณีไส

ภาควิชาภาษาไทย สำนักศิลปกรรม

ราชบัณฑิตยสภา

บทคัดย่อ

บทความนี้กล่าวถึงการสื่อสารแบบหนึ่งที่พบในวรรณคดีไทยที่สำคัญถึง ๗ เรื่อง การสื่อสารแบบนี้นั้นเน้นเจตนาในการส่งสารถึงผู้รับอย่างเจาะจงโดยอาศัยเงื่อนไขบางอย่างทางด้านบริบทการสื่อสาร ได้แก่ บริบทวัฒนธรรม บริบทสถานการณ์ และบริบทประสบการณ์เพื่อช่วยให้เกิดสัมฤทธิผล ซึ่งในที่นี้จะเรียกว่า การสื่อสารความนัย การสื่อสารดังกล่าวแม้จะเปิดเผยต่อสาธารณชน แต่ตัวสารที่แท้จริงจะปรากฏเฉพาะแก่ผู้รับสารตามเจตนาของผู้ส่งสารเท่านั้น เหตุนี้จึงจำเป็นต้องใช้สื่อที่สามารถสื่อความหมายนอกเหนือจากที่ปรากฏตามตัวของสื่อเองซึ่งในที่นี้จะเรียกว่า สื่อซับซ้อน ในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ กวีมักหยิบยืมรูปแบบงานจากวัฒนธรรมด้านอื่นมาใช้เป็นสื่อซับซ้อนได้อย่างแยบคายและเหมาะสม ช่วยเอื้อให้การสื่อสารความนัยดำเนินไปได้อย่างราบรื่นแนบเนียน การสื่อสารความนัยในวรรณคดีไทยเป็นกลวิธีการประพันธ์ มีบทบาทต่อการผูกปมเรื่อง คลายปมเรื่อง สร้างจุดหักเหของเรื่อง ตลอดจนสร้างพัฒนาการของเรื่อง ซึ่งส่งผลช่วยเพิ่มพูนอรรถรส ความน่าสนใจ และน่าประทับใจให้แก่เนื้อเรื่อง

คำสำคัญ : การสื่อสารความนัย, วรรณคดีไทย, สื่อซับซ้อน

Abstract: The Implicative Communication in Thai Literature

Associate Prof. Chosita Maneesai

Associate Fellow, Academy of Arts

The Royal Society of Thailand.

This article is framed around a kind of communication found in 7 significant works of Thai literature. In the implicative communication, as would be called, messages are sent successfully to specific receivers under the context conditions (i.e. the context of culture, the situation and the experience of the participants). That is, despite public communication, the vital messages are implicit only to such specific receivers. Therefore, selected media are likely to have distinguishing characteristics to convey the receivers the messages' indirect reference in addition to their primary meaning. On account of the complex communication media, several forms of culture works are borrowed ingeniously and appropriately to make the complicated interface run smoothly and realistically. The implicative communication in Thai literature is a technique sometimes used to produce conflicts, resolve disputes, mark a turning point, or

develop a story line. The evocation of poetic flavours, interests, and impressions is also its function.

Keywords: implicative communication, Thai literature, complicated communication media

ความนำ

การสื่อสารคือการส่งสารถึงผู้รับโดยมีสื่อนำไป สารที่เป็นวจนภาษาหรืออวจนภาษาจะถูกส่งผ่านสื่อซึ่งได้แก่ผู้นำสารหรือสิ่งนำสาร สารอาจอยู่ในสื่อที่เป็นถ้อยวาจา (สื่อวจนะ) หรือไม่เป็นถ้อยวาจา (สื่ออวจนะ) โดยสื่ออาจเป็นบุคคล สัตว์ หรือสิ่งต่าง ๆ ก็ได้

เนื่องจากสื่อรูปแบบหนึ่งอาจปรากฏเป็นสารต่างกันขึ้นอยู่กับบริบทของการสื่อสาร อันได้แก่บริบทด้านวัฒนธรรม สถานการณ์ และประสบการณ์ที่มีร่วมกันระหว่างผู้สื่อสาร^๑ การสื่อสารที่นับว่าสัมฤทธิ์ผลถือว่าผู้รับสารเข้าใจสารและมีปฏิกิริยาตอบสนองตามตามเจตนาของผู้ส่งสาร โดยนัยนี้ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ สื่ออาจมีภาวะซับซ้อนเนื่องมาจากเจตนาของการส่งสาร กล่าวคือ บางกรณีผู้ส่งสารอาจมีเจตนาใช้สื่อส่งสารที่มีความหมายนอกเหนือจากความหมายพื้นฐานที่ปรากฏในตัวสื่อเอง (ความหมายพื้นฐาน หมายถึงเนื้อหาสาระที่สื่อจำเป็นต้องมีอยู่แล้วโดยได้จากภาษา เรื่องราว แก่นเรื่อง) สื่อที่ต้องใช้ความหมายเชิงเจตนาของผู้ส่งสารในการตีความดังกล่าวในที่นี้จะเรียกว่า **สื่อซับซ้อน** เนื่องจากสื่อประเภทนี้มักจะหยาบย้อมรูปแบบงานจากวัฒนธรรมด้านอื่นมาใช้ โดยอาศัยบริบทการสื่อสารช่วยให้เกิดผลสัมฤทธิ์ดังเจตนา

การสื่อสารโดยทั่วไปมีทั้งแบบเปิดเผย เช่น การส่งสารผ่านสื่อที่บุคคลทั่วไปสามารถรับสารได้ การสื่อสารแบบไม่เปิดเผย เช่น การลอบส่งสารโดยมิให้ผู้อื่นรู้เห็นหรือรับทราบสาร และการสื่อสารแบบกึ่งเปิดเผย เช่น การส่งสารที่แม้จะมีผู้รู้เห็นแต่จะไม่อาจทราบความหมายตามเจตนาของผู้ส่งสารว่าจงใจส่งสารอะไรถึงใคร การสื่อสารแบบนี้ผู้รับสารได้จะมีเพียงบุคคลที่ผู้ส่งสารประสงค์ส่งถึงเท่านั้น อาจเรียกว่าเป็น **การสื่อสารความนัย** การสื่อสารแบบนี้จะประสบความสำเร็จหรือไม่จำเป็นต้องอาศัยเงื่อนไขบริบทการสื่อสารและสื่อซับซ้อนดังกล่าวข้างต้น การสื่อสารความนัยผ่านสื่อซับซ้อนเป็นกลวิธีการประพันธ์ที่พบได้ในวรรณคดีไทยสำคัญหลายเรื่อง มี

^๑ สุตพร ลักษณะนิยานวิน (๒๕๓๗ : ๖๐) กล่าวไว้ในหัวข้อ บริบทของการสื่อสารกับการใช้ภาษา ว่า “การใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารจะเกิดในบริบทเสมอ ลำดับจากกว้างมาหาแคบ คือ บริบทวัฒนธรรม บริบทสถานการณ์ และบริบทที่เป็นประสบการณ์ของผู้ส่งสารและผู้รับสาร” อ้างถึงแนวคิดของ J.R. Firth (๑๙๓๕) ที่ว่าด้วยบริบทสถานการณ์ (context of situation) ว่า “บริบทสถานการณ์จะเกิดขึ้นภายใต้บริบทวัฒนธรรม (context of culture) ซึ่งเป็นบริบทที่ครอบคลุมบริบทสถานการณ์ทั้งหลายไว้ทั้งหมด ภายในบริบทสถานการณ์แต่ละบริบทคือบริบทประสบการณ์ (context of experience of participants) ของผู้ร่วมสถานการณ์การสื่อสารนั้น ๆ” (เรื่องเดียวกัน, น ๖๒) และกล่าวไว้ในหัวข้อ ทฤษฎีวจนกรรม ว่า “ผู้รับสารจะเข้าใจหรือตีความรูปลักษณ์นั้น ๆ อย่างไรก็ขึ้นอยู่กับบริบทของการสื่อสารเป็นสำคัญ การอธิบายความหมายในภาษาจึงต้องอาศัยองค์ประกอบของการสื่อสารตั้งแต่ ผู้ส่งสาร ผู้รับสาร รูปลักษณ์ (หมายถึงสื่อ-ผู้เขียน) และที่สำคัญคือเจตนาของการใช้รูปลักษณ์นั้น ๆ ในการสื่อสาร (เรื่องเดียวกัน, น. ๑๓๖)

การนำสื่อซับซ้อนรูปแบบต่าง ๆ จากวัฒนธรรมด้านอื่นมาใช้อย่างแยบคาย นำพิจารณาแง่การปรากฏ บทบาท และคุณค่าในฐานะกลวิธีการประพันธ์

กรอบความคิดที่ใช้ในการศึกษาเรื่องการสื่อสารความนัยในบทความนี้ได้จากการประยุกต์และประสานแนวคิดจาก ๓ แหล่ง ได้แก่ แนวคิดเรื่อง context of situation ของ J.R. Firth (๑๙๕๗) ว่าด้วยบริบทการสื่อสารที่ยังการสื่อสารให้เกิดขึ้นและมีผลต่อความหมาย แนวคิดทฤษฎีวิัจจนกรรมว่าด้วยเจตนา กับความหมาย และทฤษฎีการสื่อสารว่าด้วยองค์ประกอบของการสื่อสาร

การสื่อสารความนัยที่ปรากฏในวรรณคดีไทย

วรรณคดีไทยที่ปรากฏการสื่อสารความนัยผ่านสื่อซับซ้อนรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่

๑. ลิลิตพระลอ
๒. กากีกลอนสุภาพ ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน)
๓. อิเหนา พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
๔. บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง พระราชนิพนธ์
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
๕. สมุทรโฆษคำฉันท์ตอนปลาย พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
๖. พระนลคำหลวง พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และ
พระนลคำฉันท์ พระนิพนธ์พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ
๗. กนกนคร พระนิพนธ์พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ

ในเรื่อง ลิลิตพระลอ เมื่อพระเพื่อนพระแพงได้ยินบทขับยอโฉมพระลอว่าเป็นกษัตริย์หนุ่มรูปงามและองอาจสามารถล้ำบุรุษใด ทั้งสองก็ปิ่นป่วนถวิลหา การสื่อสารความนัยปรากฏตอนที่นางรินนางโรยที่เลี้ยงคิดแผนการช่วยพระเพื่อนพระแพงให้ได้สมความปรารถนาด้วยการส่งคนไปขับช้อยโฉมสองนางให้ได้ยินถึงพระลอ บทขับมีความว่า

ทุกเมืองมีลูกท้าว	นับมี มากนา
บเปรียบสองกษัตริย์	พี่น้อง
พระแพงแม่มีศรี	สวัสดิ์ดียิ่ง คณนา
พระเพื่อนโฉมยงหย่อง	อยู่เพียงดวงเดือน ฯ
โฉมสองเหมือนหยาดฟ้า	ลงดิน
งามเงื่อนอัปสรอินทร์	ลู่หล้า
อย่าคิดอย่าควรถวิล	ถึงยาก แลนา
ชมยะแยมั่วหน้า	หน่อท้าวมีบุญ ฯ

หมื่นขุนถ้วนหน้าล้ำ	หัวเมือง ก็ดี
อย่าใครอย่าคิดเคือง	สวาทใหม่
สมภารส่งสองเรื่อง	สองรุ่ง มาหา
สองราชควรท้าวไท	ธิดาผู้มีบุญ ฯ

(<http://vajirayana.org/ลิลิตพระลอ>)

เนื้อหาตัวบทขับกล่าวดังความงามล้ำเลิศของสองราชธิดาเมืองสรอง และกล่าวว่านางควรคู่แก่กษัตริย์ผู้ทรงบุญบารมีเท่านั้น ผู้อื่นอย่าได้หมายปอง การสื่อสารผ่านสื่อบทขับขานนี้เป็น การสื่อสารความนัย ดังที่นางรินนางโรยกเล่าว่า “จักสื่อสารถึงไท้ หากรู้เป็นกล” ผู้ส่งสารกำหนด ตัวผู้รับสารอย่างเจาะจงว่าเป็นพระลอ โดยอาศัยการขับขอยอโฉมพระลอเป็นจุดเชื่อมโยง กล่าวคือ มีการขับขอยอโฉมพระลอและสรรเสริญพระลอในฐานะกษัตริย์ผู้ทรงบุญ ต่อมาก็มีการขับขอยอ โฉมพระเพื่อนพระแพงและกล่าวว่านางทั้งสองคู่ควรกับกษัตริย์ผู้ทรงบุญ การขับขอยอโฉมพระ เพื่อนพระแพงนี้จึงเท่ากับการสื่อสารตอบ พระลอซึ่งน่าจะตระหนักถึงความเป็น “ธิดาผู้มีบุญ” ของตนอยู่ ณ เวลานั้นย่อมจะพอเข้าใจความหมายตามเจตนาของการขับขานที่บอกให้ทราบว่านาง กำลังเป็นที่สนใจของราชธิดาเมืองสรอง การส่งสารสัมฤทธิ์ผลเนื่องจากผู้รับสารเข้าใจตัวสารได้โดย อาศัยบริบทสถานการณ์ การขับขอยอโฉมพระเพื่อนพระแพงจึงนับเป็นสื่อในการสื่อสารความนัย แตกต่างจากการบทขับขอยอโฉมพระลอซึ่งเกิดจากแรงบันดาลใจในการบอกเล่าข้อมูลและความ ประทับใจอย่างตรงไปตรงมาโดยมิได้มีนัยอื่นแฝงอยู่

ในเรื่อง *กาภิกถลอนสุภาพ* ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เมื่อนางกาภิกถถูกลักพาตัว คนธรรพ์ วัลลภของท้าวพรหมทัตชื่อนาฏกุเวรสงสัยพฤติกรรมของพญาครุฑจึงลอบติดตามไป ได้พบนางและ กลับมาทูลท้าวพรหมทัต การสื่อสารความนัยปรากฏตอนที่คนธรรพ์ขับร้องบรรเลงเพลงพิณขณะพญา ครุฑในร่างแปลงเป็นมานพกลับมาเล่นสกากับท้าวพรหมทัตอีก บทขับมีความว่

โอ้พระพายชายกลืนมารัญจวน	หอมทวนนาสาเหมือนกาภิก
รีนรีนชื่นจิตพี่จำได้	เหมือนเมื่อไปร่วมภิรมย์ประสมศรี
ในสถานพิมานลิ้มพลี	กลืนยังซาบทรวงพี่ทั้งวรกาย
นิจจาเอ๋ยจากเซยมาเจ็ดวัน	กลืนสุคนธ์สร้อยก็เหือดหาย
ฤว่าใครแนบน้องประคองกาย	กลืนสายสวาทซาบอรุณมา ฯ

... ฯลฯ...

โอ้วว่าแก้วกานดาพะงาม	ยามนี้เจ้าจะนั่งอนาถองค์
ถ้าพี่อยู่จะได้ชูประคองขึ้น	ลำราญรีนร่วมมิตรพิศวง
เสียดายจากพรากเนื่อนวลผจง	คิดจะใคร่คืนคงยังลิ้มพลี ฯ

([http://vajirayana.org/วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง\(หน\)/กาภิกถลอนสุภาพ](http://vajirayana.org/วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง(หน)/กาภิกถลอนสุภาพ))

บทขับมีเนื้อหากล่าวรำฟ้างถึงคราวเมื่อตนได้ไปร่วมภิรมย์กับนางกาگیที่วิมานสิมพลีของพญาครุฑ การสื่อสารความนัยนี้ใช้สื่อในรูปบทขับบรรเลงเพลงพิน เจตนาบอกให้พญาครุฑทราบ ว่าบัดนี้ท้าวพรหมทัตทราบแล้วว่าใครคือผู้ลักพานางกาگیไป ซึ่งพญาครุฑก็รับสารได้ทันทีแต่ยังคงนออยู่ว่าคนธรรมดาที่มีประสบการณ์เช่นนั้นได้อย่างไรจึงสอบถามคนธรรมดา ผู้ให้คำตอบท่อนหน้าว่า เขาได้อาศัยพญาครุฑผู้เฒ่าพาตนไปหานางกาگیเองโดยไม่ต้องอาศัยฤทธาแต่อย่างใด

อันเวทมนต์ฤทธิไกรไม่เชี่ยวชาญ

แต่จิตหาญแทรกขนสุบรรณจร

พระยาครุฑครองชู้เป็นชายเฉา

มาพาเรผู้ชู้ไปสู่สมร

ราตรีปักขีเข้าแนบนอน

ทิวากรเราแนบประจํานาง

([http://vajirayana.org/วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง \(หน\) /กาگیกลอนสุภาพ](http://vajirayana.org/วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง (หน) /กาگیกลอนสุภาพ))

ขณะที่เพลงพินของคนธรรมดาส่งสารขอกล่าวหาพร้อมระบุหลักฐานมัดตัวแน่นจากกลิ่นกายของนางกาگیที่ติดมากับพญาครุฑ การซักถามของพญาครุฑก็เท่ากับการยอมรับขอกล่าวหาไปโดยปริยาย กรณีนี้ผู้ส่งสารสามารถสื่อสารกับผู้รับสารได้สัมฤทธิ์ผลตามจุดประสงค์โดยอาศัยประสบการณ์ร่วม ผู้อื่นแม้อยู่ในสถานการณ์การสื่อสารนั้นก็ไมอาจรับสารที่มีตามความหมายตามเจตนา

ในเรื่อง *อิเหนา* พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย การสื่อสารความนัยปรากฏตอนศึกซี อิเหนาที่ปลอมเป็นมิสาร์บ้นหนีต้องการทราบให้แน่ใจว่าแหงนติหลอรสาคือนางบุชบา ประสันตจาจึงออกอุบายพิสูจน์ข้อเท็จจริงโดยจัดให้มีการแสดงหนังให้นางแหงนติหลอรสาคือนางบุชบา ประสันตจาจึงออกอุบายพิสูจน์ข้อเท็จจริงโดยจัดให้มีการแสดงหนังให้นางแหงนติหลอรสาคือนางบุชบา ประสันตจาจึงออกอุบายพิสูจน์ข้อเท็จจริงโดยจัดให้มีการแสดงหนังให้นางแหงนติหลอรสาคือนางบุชบา

ข้า้น้อยตริตริกีนิกใน

จะจำหลักหนังให้เป็นเรื่องมา

แต่ขึ้นไปไหว้พระบนกุหลุง

จนจากกรุงมาอยู่คูหา

แล้วทรงรถทองเก็บมาลา

ลมพาราไปนั้น

ถ้าเห็นหนังแล้วนางโคกา

ก็เป็นองค์ขนิษฐาเป็นแม่นมั่น

แม่ไมโคกาจาบัลย์

อย่าสำคัญเลยว่าเทวีฯ

(*อิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒*, น. ๙๒๓)

การสื่อสารความนัยกรณีนี้ใช้สื่อมหรสพประเภทหนัง มีเจตนาเพื่อพิสูจน์ข้อสงสัยคล้ายการถามเพื่อให้ได้คำตอบ อาศัยประสบการณ์ร่วม ผู้ชมคือบุชบาซึ่งแม้ว่าอยู่ระหว่างปลอมตัวเป็นแหงนติหลอรสาแต่เมื่อได้ชมการแสดงหนังซึ่งเป็นเรื่องราวของตนกับอิเหนาก็เกิดความรู้สึกสะเทือนใจจน “*สะอื้นร่ำ ก่าสรดแสนทวี มารศรีฟ้างเพียงจะขาดใจ*” ปฏิกริยาดังกล่าวคือคำตอบ ทำให้ฝ่ายอิเหนาแน่ใจว่าแหงนติหลอรสาคือนางบุชบา นางแหงนติหลอรสาต้องเปิดเผยตัวเพราะการสื่อสารความนัยดังกล่าว

ในบทละครนอกเรื่อง *สังข์ทอง* พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อเรื่องดำเนินไปถึงตอนที่ท้าวศรีวิมลและนางจันท์พากันติดตามหาโอรส ครั้นเข้าเมืองสามนตแล้วพบพระสังข์เลี้ยงเมือง นางจันท์ไม่มั่นใจว่าเป็นโอรสของตนหรือไม่ จึงไปสมัครเป็นพวกวิเสท

เพื่อหาทางพิสูจน์และบอกให้ทราบว่พระบิดามารดาตามมาแล้ว การสื่อสารความนัยปรากฏตอนที่นางจันทน์ใจแกงผักแล้วสลักขึ้นผักเป็นเรื่องราวของตน ดังที่ว่า

นางต้มแกงแต่เครื่องเวลาไร	ขอบพระทัยลูกรักนักหนา
สมหวังดังจิตที่คิดมา	ก็ลยาจะแกล้งแกงผัก
จึงหยิบยกมาตั้งนั่งผ่าน	เอาวางไว้ในจานแล้วเจียนจัก
แคะเป็นรูปขององค์นงลักษณ์	เมื่ออยู่กับผัวรักที่ในวังฯ
ขึ้นหนึ่งทรงครรรภ์กลยา	คลอดลูกออกมาเป็นหอยสังข์
ขึ้นสองต้องขับเที่ยวเซซัง	อุ้มลูกไปยังพนาลัย
ขึ้นสามเมื่ออยู่ด้วยยายตา	ลูกยาออกช่วยขับไก่
ขึ้นสี่ก็ลยามาแต่ไพร	ทูลสังข์ปนไปกับนอกชาน
ขึ้นห้าบุตรงค์ทรงศักดิ์	ให้รับตัวลูกรักมาจากบ้าน
ขึ้นหกจงจำทำประจาน	ให้ประหารฆ่าฟันไม่บรรลัย
ขึ้นเจ็ดเพชฌฆาตเอาลูกยา	ไปถ่วงลงคกง่าน้ำไหล
เป็นเจ็ดขึ้นสิ้นเรื่องอรไท	ใครใครไม่ทันจะสงกาฯ

(<http://vajirayana.org/บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง/ตอนที่๙-ท้าวยศวิมลตามพระสังข์>)

การสื่อสารความนัยกรณีนี้ใช้สื่อขึ้นผักสลักด้วยฝีมือการช่างสตรี ตัวสารบนขึ้นผักที่เป็นเรื่องราวของนางจันทน์กับพระสังข์ผู้เป็นโอรส มีความหมายเชิงเจตนาคือการถามเพื่อพิสูจน์ข้อสงสัยและการบอกให้ทราบ หากพระราชานันคือพระสังข์โอรสของนางจันทน์จริงก็จะรับสารได้และทราบว่มารดาได้ติดตามมาแล้ว ทั้งนี้เพราะเงื่อนไขประสบการณ์ร่วมนั่นเอง ด้วยวิธีการสื่อสารความนัยนี้ นอกจากพระสังข์แล้วผู้อื่นจะไม่ทราบว่มีการส่งสารผ่านสื่อขึ้นผักในแกง และถึงแม้จะเห็นว่มีการสลักขึ้นผัก แต่ก็จะไม่ทราบความหมายที่แท้จริงของสื่อ่นั้นเลย ดังความที่ว่า

เอาช้อนทองลงตักแกงผัก	เห็นขึ้นสลักก็สงสัย
พระพินิจดูพลางเอาวางไว้	แล้วตักขึ้นมาใหม่ก็เหมือนกัน
จึงเลือกตักแต่ขึ้นสิ้นขามฝ่า	เพ่งพิจารณาทุกสิ่งสรรพ
หลากใจหนักหนาน่าอัศจรรย์	พระทรงธรรมไม่บอกให้ใครฟัง
จึงเอาน้ำมาล้างแล้ววางราย	เห็นเป็นเรื่องนิยายหอยสังข์
พระมารดาตามมาตามแล้วกระมัง	คนอื่นทั้งเมืองเราไม่เข้าใจ
ไม่สวดยเลยอิมโภขนา	จะกลืนกลืนน้ำตามใครได้
หยิบเอาขึ้นผักนั้นถือไว้	ละอื่นให้ถึงพระชนนี

(<http://vajirayana.org/บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง/ตอนที่๙-ท้าวยศวิมลตามพระสังข์>)

การสื่อสารโดยนัยกรณีนี้สัมฤทธิ์ผลตามความมุ่งหมายของผู้ส่งสาร เพราะพระสังข์รับสารได้ แสดงปฏิกิริยาตอบรับโดยการรำไห้ไต่กาถึงพระชนนี

ใน *สมุทรโฆษคำฉันท์* ตอนปลาย พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสซึ่งดำเนินเรื่องตาม *ปัญญาสชาดก* การสื่อสารความนัยปรากฏตอนที่นางพินทุมตีผู้ต้องพลัดพรากจากพระสมุทรโฆษเพราะพายุซัดขอนขาดในมหาสมุทร ครั้นขึ้นบกได้ก็ติดตามหาสามีโดยการสร้างโรงทานแล้วให้จิตรกรเขียนภาพเรื่องราวของนางกับพระสมุทรโฆษประดับไว้ จากนั้นก็จัดผู้คอยเฝ้าสังเกตท่าทีของผู้ชมภาพจิตรกรรม โดยเชื่อมั่นว่าหากเป็นพระสมุทรโฆษย่อมนจะต้องแสดงปฏิกิริยาให้ปรากฏ

ครบเครื่องอุปโภคพิธี	สบสรรพพรรณมี	และสร้างคฤหาสน์หอทอง
เสร็จลั้งวัลกีทั้งผอง	แสดงโดยจิตรปอง	ให้ทำซึ่งทานศาลา
ยังช่างร่างเรื่องราว	ภาพพรรณโลภ	ในพื้นผนังรังผจง
แต่แรกแต่เทพโอบองค์	อดีศรีสุริย์วงศ์	มาวางในปราสาทสมสอง
เท่าถึงสองดลชลนอง	เกาะขอนกรตระกอง	แล้วยในสายสินธุธาร
เกิดมหาวาตะพะพาน	คลื่นคลั่งบันดาล	ก็พัดก็พัดขาดขอน
สองเสวยทุกข์แทบเมื่อมรณ์	สองห้องชโลธร	ทั้งสองขจัดพลัดกัน
	... ฯลฯ...	
ทั่วหมู่ประชาติผองพรรค	รับทานทุกอัน	พึงพาไปเฟ่งเลขา
ใครผู้ดูแล้วโคกา	จงนำกิจจา	มาแจ้งแก่เราฤณาน

(<http://vajirayana.org/สมุทรโฆษคำฉันท์/ตอนที่ ๓>)

การสื่อสารความนัยกรณีนี้ใช้ภาพจิตรกรรมเป็นสื่อ เนื้อหาของภาพมีเจตนากระตุ้นเร้าให้ผู้ที่มีประสบการณ์ร่วมเช่นพระสมุทรโฆษได้ชมแล้วเกิดปฏิกิริยา แสดงความรู้สึกออกมาให้เห็นเท่ากับเป็นการแสดงตนให้ปรากฏ ซึ่งจะให้นางพินทุมตีทราบว่าพระสวามีที่ตนติดตามหาได้มาถึงแล้ว นับว่าเป็นการสื่อสารความนัยเพื่อการค้นหา โดยใช้สื่อซับซ้อนแบบเจาะจงผู้รับสารที่มีประสบการณ์ร่วม บุคคลอื่นแม้เห็นสื่อก็ไม่อาจทราบความหมายตามเจตนาของผู้ส่งสาร ได้แต่พึงพอใจกับการชมภาพจิตรกรรมงดงามที่มีเรื่องราวสนุกสนานน่าเพลิดเพลินเท่านั้น ดังที่ว่า

มองผู้ดูวาด ห่อนเห็นประหลาด เจรจว่าชาน
ไปคร่ำไปคัลย์ หฤหรรษ์สำราญ ฤรู้ตำนาน ราวเรื่องเบื่องใด
มีแต่ชมเชย งามยิ่งจริงเหวย นิตานที่ไหน
นำมาเลขา โสภพิงใจ เปรียกพร้อมซ้องไป ห่อนได้เหตุผล

(<http://vajirayana.org/สมุทรโฆษคำฉันท์/ตอนที่ ๔>)

การสื่อสารความนัยกรณีนี้ประสบความสำเร็จ พระสมุทรโฆษซึ่งปลอมตนเป็นพราหมณ์ กำลังติดตามหานางพินทุมดีเช่นกันได้เข้ามารับทักษิณาทานที่ศาลาแล้วชมภาพจิตรกรรมดังกล่าวก็ “กำสรดรำัญญจนครวญ” ครั้นสร้างโศกก็สรลสันต์เรียกหานาง เมื่อไม่พบก็กลับโศกศัลย์คร่ำครวญอีก จริตวิกลดังกล่าวทำให้มีผู้ไปแจ้งนางพินทุมดี ทั้งสองจึงได้พบกัน

ใน *พระนลคำหลวง* พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และ *พระนลคำฉันท์* พระนิพนธ์พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ ซึ่งมีเนื้อเรื่องตรงกัน (แปลมาจาก นโปลายานัม ซึ่งเซอร์โมเนียร์ โมเนียร์ วิลเลียมส์แปลความจากโคลกสันสกฤตเป็นภาษาอังกฤษเหมือนกัน) ปรากฏการสื่อสารความนัย ๒ ครั้ง ครั้งแรกตอนที่นางทมยันตีให้คณะพราหมณ์ติดตามหาพระนลโดยการไปขับเพลงในที่ชุมชนต่าง ๆ ครั้งที่สองตอนที่นางทมยันตีให้นางกำนัลเกศินีไปสืบความเรื่องพระนลจากวาหุที่ติดตามทำวฤตบุรณมา บทขับขานนั้นมีความว่า

ไอ้ นักสกาของข้าเอ๋ย กระจะไรเลยดั้นดั้นไปหนไหน แบ่งเอาผ้า
ข้าคลุมแล้วคลุมไป ช่างกระจะไรไม่คิดเมตตากัน ช่างทอดทิ้งเมียขวัญ
อันสวาท ให้นอนนอนร้างกลางไพรลั่นถ์ เมียซื้อตรงจงรักภักดีครั้ง
นึ่งคอยฝัวยุ่่นั้นเช่นสังไว้ แสนพุ่มพอกผ่าวราวไฟผลาญ ให้อร้อน
ราญทรวงเรียงเหมือนเพลิงไหม้ ห่มแต่ผ้ากึ่งผืนนั้นเย็นไว้ พอจะได้ต่าง
หน้าสวามี ไอ้วีระบุรุษมกุฎเกศ จงสมเพชภรรยา มารศรี ผู้โศกเศร้า
ทุกทีวาราศรี เชิญบตีมาลอบประโลมนาง

(<http://vajirayana.org/พระนลคำหลวง/ สรรคที่ ๑๗>)

ไอ้อ่อนักเลง สลิ้มคำพำพร่ง เล่นเบี้ยเสียเมือง เริศร้างกลางไพร
ห่อนไผ่ขำเลื่อง ว่าวุ่นชุ่นเคื่อง คับแค้นแสนใจ

ทิ้งเมียกลางป่า ทรายไวยคัยยา ตัดผ้าพาไป สงสารกานดา
น้ำตาหลังไหล อ่างร้างกลางไพร กลัวพิษนานา

นุ่งผ้าครึ่งผืน จาบัลย์วันคืน สอนโศกา เติรเปลี่ยวเดียวพลง
จิตม่งมองหา ห่อนพบภรรดา เปือกฝุ่นชุ่นเคื่อง

ไอ้อ่อนักเลง สลิ้มคำพำพร่ง เล่นเบี้ยเสียเมือง ทิ้งเมียเสียได้
ห่อนไผ่ขำเลื่อง เคยกล่าวเนืองเนือง ให้สัตย์แก่นาง

ว่าตราบม้วยมรณ หมายออมสมร ฤห่อนางขนาง บัดนี้หนีไป
อยู่ไหนอย่าพราง นื่องน้อยคอยกลาง ดงเดือดอาตุร

เม็ตตานางน่อง ซอกขำร่าร้อง ราวในไฟกฤษณ์ หมองมัวฝั้วร้าง
ทุกข์นางร้อยคุณ คินค้ำกำลูน ปลดทุกข์ประเทือง

โอโธ่! นักเลง ลืมคำพร่ำเพร่ง เล่นเบี้ยเสียเมือง เมียอยู่กลางไพร
เชิญไฟฆ่าเลี้ยง ปลดเคราะห์เปล่าเปลือง อย่าปราศเมตตา

(<http://vajirayana.org/พระนลคำฉันท์/สรรคที่ ๒๒>)

ในการติดตามหาพระนล นางทมยันตีใช้การขับขานบทเพลงเป็นสื่อเพื่อการสื่อสารความ
นัย อาศัยประสบการณ์ร่วมทำให้บุคคลเป้าหมายรับสารได้และตอบสนองตามเจตจำนงของการ
สื่อสาร บทเพลงซึ่งมีเนื้อหาตัดพ้อวิงวอนดังกล่าวมีเจตนากระตุ้นเร้าให้พระนลเกิดความรู้สึก
สะท้อนใจจนแสดงออกมาให้ทราบซึ่งจะเป็นผลสำเร็จในการค้นหา ฉะนั้นนางทมยันตีจึงกำชับผู้
ขับขานให้สังเกตปฏิกริยาของผู้ฟัง แล้วนำมารายงาน เมื่อคณะพราหมณ์เดินทางไปขับขานบท
เพลงนี้ตามเมืองต่าง ๆ ก็ไม่พบผู้ฟังที่แสดงอาการผิตสั่กแต่อย่างใดจนกระทั่งมาถึงเมืองอโยธยา
ของท้าวฤๅษบรรณ บทเพลงสร้างความสะท้อนใจให้แก่พระนลซึ่งอยู่ในร่างอัปลักษณ์ของวาทุก
เมื่อได้ฟังก็โศกสะอื้น ครวญรำพึงยกย่องสตรีที่ยังคงความภักดีต่อสามี แม้สามีนั้นตกต่ำสิ้นไร้หน้ก
หนากะทั่งผ้าสักผืนที่ติดตัวก็ถูกนกโฉบเอาไป เหตุการณ์ที่นกโฉบผ้าเป็นเรื่องที่ทราบกันเพียง ๒
คน เมื่อวาทุกกล่าวถึงจึงเป็นข้อไชรหัสที่ระบุดัตนของพระนลได้อย่างดี นางทมยันตีจึงทราบว่
ขณะนี้พระนลอยู่ที่เมืองของท้าวฤๅษบรรณ (กรณีนี้ไม่ชัดเจนว่าเป็นการเจตนาส่งสารความนัยตอบ
กลับเพราะตัวบทไม่บ่งชี้ว่าพระนลตั้งใจกล่าวถึงเรื่องนกโฉบผ้าเพื่อเป็นสื่อสารตอบยืนยัน แต่การ
แสดงปฏิกริยาต่อสิ่งที่ได้ฟังก็นับว่าผู้ส่งสารประสบความสำเร็จในการสื่อสารแล้ว)

บทเพลงนี้ใช้เป็นสื่ออีกครั้งหนึ่งเมื่อนางทมยันตีให้นางเกศินีไปถามพระนลว่าเคยได้ยิน
บทเพลงขับขานนี้หรือไม่ การใช้สื่อบทเพลงครั้งที่สองยังคงมีเจตนาไม่ต่างจากเดิม ซึ่งพระนลใน
ร่างของวาทุกก็แสดงปฏิกริยาเช่นเดิม เป็นคำตอบเน้นย้ำที่เพิ่มความมั่นใจให้นางทมยันตี

ในเรื่อง *กนกนคร* พระนิพนธ์พระราชารวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ การสื่อสาร
ความนัยปรากฏในเหตุการณ์ ๒ ตอน ตอนแรกคือตอนที่นางกนกเรขากำหนดว่าจะอภิเษกกับชาย
ที่มาจากเมืองทอง โดยชายนั้นจะต้องมีความรู้เรื่องเมืองทองมายืนยันตามคำป่าวประกาศหาดังนี้

เจ้าเอ๋ยเจ้าข้า ใครยินอย่าช้า เร่งมาเร็วไว ฟังคำประกาศ
ตั้งราชหฤทัย ถ้อยคำจำไป สืบส่ต่อกันฯ

ชายดีมีชาติ ควรสู่คู่ราช ชาดาลาวลย์ เคยเห็นเมืองทอง
งามมองเพียงจันทร์ จงเฝ้าเจ้าอัน ทรงสิทธิ์ฤทธิฯ

ท้าวจักยอยศ ลือชาปรากฏ เกียรติแก้วนแดนตรี จัดสรรปันให้
รายไซควรศรี สารพันอันมี แบ่งมอบครอบครองฯ

หนึ่งจะประทาน ยุพยงนงคราญ ลักษณะล้ำล่ายอง องค์กนกเรขา
บุปผาผิวทอง ประคั้บประคอง เป็นคู่ชู่ใจฯ

ชายดีมีชาติ แจ้งเรื่องเมืองมาศ สู่ราชเร็วไว รางวัลอันยิ่ง
ทุกสิ่งสมใจ กอบโกยโดยนัย ที่ประกาศเออยา

(กนกนกร ของพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, น. ๕๔)

ตอนที่สองคือตอนที่อมรสิงห์กลับจากเมืองทอง พบนางกนกเรขาแล้วถามขึ้นด้วยความฉงนว่า
นางมีชีวิตพิศเห็น เหมือนเพ็ญจันทร์ตรูอยู่
เหตุไฉนในกนกธานี จึงมีศพนางวางไว้

(กนกนกร ของพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, น. ๑๒๗)

กนกนกร เป็นเรื่องราวกล่าวถึงพญาคณธรรพ์กมลมิตรและนางอนุศยนิภรรยาต้องคำสาปร้ายแรงของฤๅษีลงมาเกิดในเมืองมนุษย์ชื่ออมรสิงห์และนางกนกเรขา ทั้งสองมีความทรงจำเกี่ยวกับกันและกันอย่างเลื่อนรางจึงไม่ยอมอภิเษกกับใครนอกจากคนที่ตนผูกพันแต่อดีตชาติ นางกนกเรขาได้ทราบจากพระคิวงว่าคนที่นางรอคอยคือชายที่มาจากเมืองทอง (กนกนกร) พระบิดาจึงให้ป่าวประกาศหาบุคคลดังกล่าว การสื่อสารความนัยกระทำผ่านสื่อคือคำถามว่าเคยเห็นเคยไปเมืองทองหรือไม่ เจื่อนไขความสัมฤทธิ์ผลอยู่ที่ความรู้เรื่องเมืองทองอันเป็นประสบการณ์ร่วมเฉพาะระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร

อมรสิงห์ได้ยื่นคำป่าวประกาศได้เข้าพบนางและอ้างว่าเคยไปเมืองทองมาแล้วทั้งที่ไม่เคยรู้เรื่องเมืองทองแต่อย่างใด เมื่อนางซักถามถึงเรื่องเมืองทองจึงตอบไม่ได้และถูกขับออกจากเมือง แม้การสื่อสารความนัยครั้งแรกนี้จะล้มเหลวแต่ก็ทำให้เขาได้เห็นนางกนกเรขาเป็นครั้งแรกซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการสื่อสารครั้งต่อมา อมรสิงห์เดินทางไปเสาะหาเมืองทองพบว่าอยู่บนเกาะแห่งหนึ่ง เมื่อนั้นปราศจากผู้คน มีเพียงร่างไร้ชีวิตของนางอนุศยนิภรรยาซึ่งอมรสิงห์เข้าใจว่าเป็นนางกนกเรขาที่นั่น เขากลับจากเมืองทองมาที่เมืองของนางกนกเรขาอีกครั้งโดยบังเอิญอย่างน่าอัศจรรย์ แต่ก็ยังได้ยื่นคำป่าวประกาศเช่นเดิม จึงฉงนและขอเข้าพบนางเพื่อพิสูจน์ข้อสงสัย

คำถามของอมรสิงห์ที่ถามนางว่า “ในเมื่อนางยังมีชีวิตอยู่ที่นี้ เหตุใดจึงมีศพนางอยู่ที่เมืองทอง” แม้ตัวข้อความจะมีลักษณะเป็นคำถามให้ตอบ แต่ตัวคำถามเองกลับเป็นคำตอบสำหรับนางกนกเรขา เพราะเมื่อนางกนกเรขา “ยื่นข่าวกล่าวความตามนัย ทราบได้แจ้งจัดชัดเจนแท้” นางทราบได้ทันทีว่าอมรสิงห์ได้ไปเมืองทองมาแล้วโดยไม่ต้องมีหลักฐานคำอธิบายอื่น ๆ การสื่อสารความนัยครั้งที่สองนี้ประสบความสำเร็จ เพราะเจื่อนไขประสบการณ์ร่วมคือความรู้เรื่องเมืองทอง นางกนกเรขาได้ทราบว่าอมรสิงห์คือบุคคลที่นางผูกพันรอคอยอยู่

การสื่อสารความนัยในเรื่อง กนกนกร นี้ใช้สื่อวัจนภาษาในรูปการถามตอบ คำถามคือเคยไปเมืองทองหรือไม่ แม้จะดูคล้ายการสื่อสารที่ตรงไปตรงมา แต่สื่อนี้มีความซับซ้อนเพราะไม่ได้ต้องการเพียงคำตอบว่าเคยไป หากแต่มีเจตนาพิสูจน์ว่าใช้บุคคลที่ติดตามหาอยู่หรือไม่ ดังนั้น แม้คำตอบจะต้องใช้ประสบการณ์ร่วมเฉพาะระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารเป็นหลักฐานบ่งชี้ว่าเคยไปเมืองทองมาจริง แต่นั่นก็ยังไม่ใช่ประเด็นที่แท้ของการสื่อสาร ประเด็นที่แท้ตามเจตนาการส่งสารก็คือคำตอบที่แสดงว่าผู้นั้นเคยไปเมืองทองมาจริงเป็นเรื่องระบุว่าเขาคือบุคคลที่ผู้ส่งสารประสงค์พบ เหตุนี้สื่อวัจนภาษารูปการถามตอบดังกล่าวจึงเป็นสื่อซับซ้อน

บทบาทของการสื่อสารความนัย

การสื่อสารความนัยที่ปรากฏในวรรณคดีไทยทั้ง ๗ เรื่องมีบทบาทสำคัญในส่วนโครงเรื่อง เนื้อเรื่อง ตลอดจนพัฒนาการของเรื่อง ดังนี้

๑. ความสำคัญในฐานะปมของเรื่อง

ใน *ลิลิตพระลอ* การขับขอยอโฉมพระเพื่อนพระแพงมีความสำคัญต่อโครงเรื่องในฐานะปมของเรื่องเป็นเหตุที่ทำให้เรื่องราวดำเนินไป พระลอเกิดความขวนขวายที่จะไปพบพระเพื่อนพระแพง โดยมีเวทมนตร์ของปู่เจ้าสมิงพรายนั้นเป็นปัจจัยเสริมเพิ่มพลังความมุ่งมั่นให้เข้มข้นจนประสบความสำเร็จ ทำให้พระลอเดินทางไปพบจุดจบตามชะตากรรมในที่สุด

๒. ความสำคัญต่อการคลายปมเรื่อง

ในบทละครเรื่อง *อิเหนา* การสื่อสารความนัยด้วยการเล่นหนังทำให้ผู้รับสารเปิดเผยตัวตนสมเจตนาผู้ส่งสาร เมื่อพิสูจนได้ว่าแห่หนังคือบุษบา ก็เกิดการจำกันได้ เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นการคลี่คลายสู่การลงจบของเรื่อง เพราะเป็นอันสุดสิ้นคำสาปของปะตาระกาหลาที่ลงโทษอิเหนา “ต่อสัที่น้องร่วมเวียงชัย จึงให้รู้จักศักดิ์กัน” หมายถึงอิเหนา บุษบา สียะตรา เกนหลง พบกันที่กาหลัง

ในบทละครเรื่อง *สังข์ทอง* นางจันท์และท้าวยศวิมลต้องการพบโอรสจึงได้พยายามเดินทางติดตาม การสื่อสารความนัยด้วยการสลักชิ้นฟักเป็นการคลายปมสุดท้ายของเรื่อง พระสังข์เมื่อรับสารได้ก็ให้หาตัวผู้แค้นฟัก มีการเปิดเผยตัว นางจันท์ได้พบพระสังข์ในที่สุด ทำให้เรื่องจบลงอย่างสมบูรณ์เมื่อพ่อแม่ลูกได้พบกัน ครองชีวิตและบ้านเมืองอย่างเป็นสุขสืบไป

ในเรื่อง *สมุทรโฆษคำฉันท์* การสื่อสารความนัยผ่านภาพจิตรกรรมทำให้เกิดการเปิดเผยตัว ส่งผลให้ตัวละครเอกที่พลัดพรากจากกันได้พบกันในที่สุด เป็นการแก้ปมสุดท้ายของเรื่อง นางพินทุมตีได้พบพระสมุทรโฆษ การสื่อสารความนัยดังกล่าวนำไปสู่การลงจบที่สวยงามของเรื่อง

๓. ความสำคัญต่อการสร้างจุดหักเหของเรื่อง

ใน *กาภิกุลอนสุภาพ* การขับเพลงพิณมีจุดประสงค์เพื่อ “จะแก้กลเวณไต่ให้อัปรมาณูหมางสมานในสมรให้รอนรัก” เนื้อหาเพลงพิณมีผลกดดันให้พญาครุฑส่งนางกาคีคืนอย่างไม่มีเงื่อนไข พญาครุฑไม่เพียงถูกเปิดโปงความผิด หากยังถูกหมิ่นหมายจนแทบสิ้นศักดิ์ศรี เสียรู้โดนซ่อนกลจนถูกจับได้ ยังซ้ำเสียเชิงแก่คนธรรพ์ผู้ต่ำต้อยอย่างน่าอับยศอดสู ทำให้พญาครุฑหมดอาลัยในนางกาคีและพานางมาคีน การสื่อสารความนัยด้วยเพลงพิณนี้จึงนับว่าเป็นจุดหักเหของเรื่อง

๔. ความสำคัญต่อพัฒนาการของเรื่อง

ในเรื่อง *พระนลคำหลวง* และ *พระนลคำฉันท์* การสื่อสารความนัยผ่านบทเพลงขับร้องทั้งสองครั้งมีผลต่อพัฒนาการของเรื่อง ทำให้เรื่องดำเนินไปอย่างเป็นเหตุเป็นผลเนื่องกัน ครั้งแรกทำให้นางทมยันตีทราบว่พระนลอยู่ที่อยุธยา นางจึงหาทางให้ท้าวฤๅษบรรณพาพระนลมายังเมืองของนางเพื่อพิสูจนให้แน่ชัด การเดินทางครั้งนี้มีผลให้พระนลเป็นอิสระจากการครอบงำของ

กลี อันเป็นจุดเริ่มคลี่คลายเรื่อง เมื่อมีการสื่อสารผ่านบทเพลงครั้งที่สองช่วยให้เรื่องดำเนินไปสู่การที่ตัวละครเอกทั้งสองได้พบกัน ทำให้เรื่องจบลงด้วยดี

ในเรื่อง *กนกนคร* การสื่อสารความนัยทั้ง ๒ ครั้งส่งผลสำคัญต่อพัฒนาการของเรื่องเช่นกัน ครั้งแรกทำให้อมรสิงห์ได้รู้จักนางกนกเรขา ซึ่งเป็นข้อสำคัญสำหรับการสื่อสาร ครั้งที่สองเมื่อนางกนกเรขาได้พบอมรสิงห์อีกครั้ง นางจึงทราบว่าเธอคือผู้ที่นางรอคอย อย่างไรก็ตาม เมื่อการสื่อสารความนัยครั้งที่สองประสบความสำเร็จ ผู้ต้องคำสาปทั้งคู่ได้พบกัน จำกัดได้ ก็ไม่ได้นำไปสู่การลงจบเหมือนเรื่องอื่น เป็นแต่เพียงมีผลให้คำสาปผ่านพ้นไปครั้งหนึ่งเท่านั้น

กล่าวได้ว่าการสื่อสารความนัยในวรรณคดีไทยมีบทบาทสำคัญต่อเรื่อง เป็นกลวิธีที่ควมึงใช้ เป็นเครื่องมือหาทางออกให้แก่ปัญหาของตัวละคร ใช้สร้างปมของเรื่อง คลายปมของเรื่อง เป็นจุดหักเหของเรื่อง ตลอดจนทำให้เรื่องมีพัฒนาการไป แสดงถึงความคิดแยกคายเฉลียวฉลาด บทบาทของการสื่อสารความนัยดังกล่าวจึงส่งผลต่อการเสริมสร้างอารมณ์รส ความประทับใจให้แก่เรื่อง

การสื่อสารความนัยในฐานะกลวิธีการประพันธ์

การสื่อสารความนัยมีบทบาทสำคัญต่อเรื่องดังที่กล่าวมา จึงเป็นเรื่องที่น่าพิจารณาการสื่อสารความนัยในฐานะกลวิธีประพันธ์ แง่ความแยกคายที่ใช้การสื่อสารความนัยเป็นทางออก การจัดกระบวนการสื่อสารความนัยโดยคำนึงถึงบริบทการสื่อสารที่มีผลต่อการรับและตีความสารประสิทธิภาพในการเลือกใช้สื่อและวิธีเข้าถึงสื่อ ซึ่งอาจพิจารณาตามที่ปรากฏในเรื่องต่าง ๆ ได้ดังนี้

ใน *ลิลิตพระลอ* การสื่อสารความนัยด้วยการที่นางพี่เลี้ยงส่งคนไปขับขอยอโฉมพระเพื่อนพระแพงเป็นวิธีการที่แยกคาย รักษาเกียรติยศของพระเพื่อนพระแพงได้อย่างดี เพราะไม่ต้องเผยตัวและบอกความในใจ ทั้งเป็นวิธีที่ไม่ยุ่งยาก อาศัยเหตุการณ์ที่มีการขับขอยอโฉมพระลอ การขับขอยอโฉมพระเพื่อนพระแพง สร้างความเชื่อมโยงในลักษณะการโต้ตอบ ทั้งรูปแบบสื่อที่ใช้ก็แนบเนียนและมีประสิทธิผล การขับขอยอเป็นมหรสพที่ฟังเพลิดเพลิน เนื้อหาบทชอกกล่าวถึงเจ้าหญิงแสนงาม ใครยินก็แสนหาญ นิยมฟังทั่วไป แต่เมื่อพระลอได้ฟังก็เกิดผลสมความมุ่งหมายของผู้ส่งสาร เพราะพระลอเชื่อว่าบทขับนั้นหมายถึงตน บทขับดังกล่าวสร้างความปรารถนาให้นางเป็นอย่างยิ่ง เพราะการได้นางไม่เพียงเติมเต็มความปรารถนา หากยังหมายถึงการพิสูจน์ให้โลกเห็นว่าตนเป็นกษัตริย์ยิ่งใหญ่ จึงเกิดขัตติยมานะที่จะดันดันไปหาพระเพื่อนพระแพงจนเกิดเป็นเรื่องราวดังกล่าว

ในเรื่อง *กาภิกุลอนสุภาพ* การสื่อสารความนัยด้วยการขับบรรเลงเพลงพินันบัวแนบเนียนเหมาะสมกับสถานการณ์มาก การที่จู่ ๆ ท้าวพรหมทัตจะตั้งข้อกล่าวหาฉกรรจ์แก่พญาครุฑต่อหน้าธารกำนัลนั้นย่อมมิใช่วิสัยที่ฟังกระทำ ทั้งมิได้เป็นการกระทำผิดซึ่งหน้าอีกด้วย พญาครุฑอยู่ในฐานะอาคันตุกะของท้าวพรหมทัตย่อมต้องได้รับเกียรติ ส่วนท้าวพรหมทัตเองก็ต้องสงวนท่าทีด้วยการวางตนไม่มีส่วนเกี่ยวข้องให้ผู้อื่นทราบ เนื่องจากเพียงเท่านั้นท้าวพรหมทัตเองก็อภัยเพราะถูกดูหมิ่นซ้ำโดยคนธรรพ์ผู้ไปมีความสัมพันธ์กับนางกาภิกุอย่างไม่ว้าหน้าผู้เป็นนาย การ

สื่อสารความนัยผ่านสื่อเพลงพินโดยนาฏกุเวรผู้มีหน้าที่ซบกลุ่มบ่าเรอจึงเป็นอุบายที่แยบคายรักษาเกียรติยศทางสังคมของคูกรณีคือท้าวพรหมทัตและพญาครุฑได้ดี ทั้งยังเป็นการตอบโต้ที่ทรงประสิทธิภาพ มีบทบาทเสมอการรบ ทำให้ผู้กระทำผิดเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ต้องส่งนางคืน

การเลือกใช้สื่อรูปแบบการขับเพลงพินเป็นความคิดแยบคาย เพลงพินบรรเลงสร้างบรรยากาศขณะเล่นสกา เนื้อหาของเพลงไพเราะน่ารื่นรมย์ควรเป็นที่ผลิตเพลินสำหรับผู้ฟังทั่วไป แต่สำหรับบุคคลที่ผู้ส่งสารเจาะจงส่งถึง กลับกลายเป็นว่าเนื้อหาของเพลงส่งสารระบุข้อกล่าวหาและบอกให้ผู้รับสารทราบว่าการความผิดของตนไม่เป็นความลับอีกต่อไป การสื่อสารโดยนัยด้วยสื่อเพลงพินทำให้จับผู้กระทำผิดได้อย่างละม่อมโดยมิต้องอ้ออึ้งปาวประกาศ เป็นอันปิดคดีลงได้โดยไม่ต้องเปิดฉากสอบสวนทวนพยานให้เอิกเกริกแต่อย่างใด ส่วนท้าวพรหมทัตก็สามารถแก้แค้นได้อย่างนุ่มนวลสาสม เพลงพินอันละเมียดละไมไพเราะกลายเป็นอาวุธร้ายเอาชนะปฏิบัติได้ อย่างราบคาบ การขับเพลงพินสื่อสารความนัยนี้จึงเป็นการใช้สื่อได้อย่างน่าประทับใจ

ใน *บทละครเรื่องอิเหนา* การเล่นหนังเรื่องราวของอิเหนาและบุษบาสามารถทำให้นางบุษบาเปิดเผยตัวได้สำเร็จ หลังจากที่อิเหนาได้พยายามหาทางพิสูจน์ว่านางแอหนังเป็นนางบุษบาหรือไม่ โดยไปปลักริชซึ่งนางแอหนังอ้างว่าเป็นของสามี แต่กริชนั้นระบุชื่ออุณากรรณทำให้อิเหนาผิดหวังเพราะเข้าใจว่านางแอหนังเป็นภรรยาของอุณากรรณ เรื่องนางแอหนังคือบุษบาหรือไม่นั้นอิเหนาเองก็ไม่กล้าซักถามนางโดยตรงเพราะเกรงจะได้ตาย ในภาวะที่ทุกคนปกปิดตัวตนที่แท้จริงประสันตาจึงหาอุบายพิสูจน์โดยใช้การสื่อสารความนัยที่ได้ผลชัดเจนทันทีกับสถานการณ์ที่ล่อแหลม เพราะขณะนั้นนางแอหนังคิดจะฆ่าตัวตาย การเล่นหนังเรื่องราวของอิเหนาและบุษบาจึงใช้สื่อสารความนัยได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับสถานการณ์

การใช้มหรสพรูปแบบหนึ่งเพื่อสื่อสารความนัยนับว่าเป็นความคิดที่แยบคายและเหมาะสมสถานการณ์เป็นอย่างยิ่ง ธรรมชาติของมหรสพย่อมสามารถสื่อเรื่องราว อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดได้ละเอียด สัมผัสใจคนดูได้ไม่ยาก สามารถคาดหวังปฏิกิริยาจากผู้รับสารซึ่งจะเป็นคำตอบข้อสงสัยได้ผลแน่นอนกว่าวิธีอื่น ฝ่ายอิเหนาเองก็มีศักยภาพในการจัดสื่อ เพราะมีคนที่มีความสามารถอยู่พร้อม การเลือกมหรสพที่ปรกติเล่นในเวลากลางคืนเป็นสื่อดังกล่าวจึงทันท่วงทีก่อนที่นางบุษบาจะชิงฆ่าตัวตายไปก่อนตอนค้ำวันนั้น

ส่วนการสื่อสารความนัยในเรื่อง *สังข์ทอง* ก็เป็นการสื่อสารที่เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์และภาวะที่ตัวละครเป็นอยู่ กรณีนี้การสื่อสารอย่างตรงไปตรงมาเพื่อพิสูจน์ความจริงมิใช่จะกระทำได้ง่าย เพราะพระสังข์เป็นพระราชสา ส่วนนางจันทน์ขณะนั้นอยู่ในสภาพเป็นหญิงชาวบ้าน ในภาวะที่ต้องปกปิดตัวตนและไม่ต้องเสี่ยงต่อการถูกลงโทษหากเกิดความผิดพลาด การสื่อสารความนัยจึงนับว่าเป็นทางเลือกที่ดี นางจันทน์ได้สมัครเป็นพวกวิเสทซึ่งเป็นหนทางที่จะเข้าถึงพระสังข์ได้ง่ายกว่าวิธีอื่น ขณะเมื่อตกระกำลำบากใช้ชีวิตอยู่กับสองตายาย นางจันทน์ก็ยอมเคยทำ

หน้าที่หุงหาอาหารเลี้ยงดูกัน พระสังข์จึงจำรสชาติฝีมือมารดาได้ดี ฝีมือของนางจึงเป็นที่โปรดปรานซึ่งเอื้อให้นางจันทน์มีโอกาสสื่อสารสำคัญตามเจตนาได้ในเวลาต่อมา

การสื่อสารความนัยด้วยสื่อคือชิ้นฟักที่สลักเรื่องนับว่าเป็นการเลือกใช้สื่อได้อย่างแยบคายเหมาะสมแก่สถานการณ์เป็นอย่างยิ่ง นางจันทน์เป็นนางในซึ่งมีความสามารถด้านการช่างสตรี จึงเลือกวิธีการสื่อสารกับพระสังข์ด้วยการสลักชิ้นฟักเป็นเรื่องราวแล้วแกงถวาย ฟักเป็นวัสดุพื้นผิวเรียบสามารถใช้สลักลวดลายได้ ฟักที่ใช้แกงจะถูกหั่นเป็นชิ้น ๆ มีขนาดโตพอควรทำให้สามารถเสนอเรื่องราวในรูปลวดลายสลัก จนพระสังข์สังเกตเห็นและรับสารได้ การสื่อสารความนัยด้วยการใช้สื่อชิ้นฟักสลักใน *สังข์ทอง* จึงนับว่าเป็นความคิดสร้างสรรค์ด้านกลวิธีการประพันธ์ของกวี

ในเรื่อง *สมุทรโฆษคำฉันท์* การสื่อสารความนัยผ่านสื่อภาพจิตรกรรมที่ทานศาลานับว่าเป็นความคิดที่เฉลียวฉลาด เมื่อนางพินทุมดีพลัดพรากจากพระสมุทรโฆษนั้นโอกาสการติดตามหากันให้พบนับว่าเป็นบุญ แต่นางก็มีได้นั่งรอคอยโชคชะตาหรือเทพยดาให้มาช่วยพลิกผันสถานการณ์ ขณะเดียวกันการสื่อสารโดยตรงผ่านการป่าวประกาศหาสามีที่หายไปก็ไม่ใช่สิ่งควรกระทำสำหรับนางกษัตริย์ นางจึงใช้การสื่อสารความนัยโดยจัดสถานที่สื่อสารคือทานศาลา จัดทำสื่อคือภาพจิตรกรรมประดับไว้และอาศัยผู้คนที่เดินทางไปมาอาศัยทานศาลานั้นเป็นผู้ประชาสัมพันธ์ ซึ่งนับว่าเป็นวิธีแยบคายเหมาะสมสถานการณ์

นางพินทุมดีเลือกใช้วิธีการสื่อสารความนัยผ่านสื่อภาพจิตรกรรม เพราะสื่อรูปแบบนี้สามารถเล่าเรื่องราวในรายละเอียดได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังใช้เป็นเครื่องประดับสถานที่ได้อย่างเหมาะสม ภาพจิตรกรรมสร้างสรรค์ขึ้นเพียงครั้งเดียวก็ใช้ทำหน้าที่สื่อได้ตลอดไปโดยไม่ต้องเตรียมการให้ยุ่งยากเป็นคราว ๆ แต่ทั้งนี้ต้องมีกระบวนการจัดการให้ผู้คนจำนวนมากเข้าถึงสื่อ จึงให้มีการทำทานศาลาซึ่งจะเป็นศูนย์กลางของนักเดินทาง จากนั้นนำภาพจิตรกรรมไปประดับไว้และกำหนดให้ผู้มารับทานแล้วต้องไปชมภาพเพื่อสังเกตปฏิกิริยา เมื่อเกิดการเล่าลือกันถึงการให้ทานที่ศาลานี้ก็เท่ากับเป็นการประชาสัมพันธ์ดึงดูดผู้คนทั่วสารทิศให้เดินทางมาอย่างต่อเนื่อง โอกาสที่จะพบบุคคลเป้าหมายก็มีมาก พระสมุทรโฆษได้เดินทางมาและแสดงปฏิกิริยาตอบรับการสื่อสารผ่านสื่อภาพจิตรกรรมของนางพินทุมดี การสื่อสารความนัยดังกล่าวจึงสัมฤทธิ์ผลด้วยดี

การสื่อสารความนัยด้วยการใช้สื่อบทเพลงในเรื่อง *พระนลคำหลวง* และ *พระนลคำฉันท์* เป็นการสื่อสารที่แยบคายเหมาะสมกับบริบทสังคมและสถานการณ์ สมัยโบราณไม่มีเทคโนโลยีการสื่อสารที่กว้างขวาง การติดตามหาคนในใครสักคนเป็นเรื่องยากยิ่ง ช่องทางที่ใช้คือการเข้าไปประชาสัมพันธ์ในแหล่งชุมชน สื่อที่ใช้ควรมีชั้นเชิง ไม่ใช่การไปป่าวประกาศตรง ๆ ซึ่งไม่เป็นผลดี กรณีที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารจำเป็นต้องปิดบังฐานภาพของตน การขับบทเพลงท่ามกลางชุมชนเป็นการแสดงอย่างหนึ่งซึ่งเรียกความสนใจผู้คนได้

สื่อบทเพลงนั้นเจาะจงตัวผู้รับสารโดยอาศัยประสบการณ์ร่วมเฉพาะเป็นปัจจัย เหตุการณ์ที่กล่าวถึงในบทเพลงเป็นประสบการณ์ร่วมเฉพาะของพระนลและนางทมยันตีซึ่งเดินทางด้วยกันเพียง ๒ คนในป่า ผู้รับสารได้ย่อมมีแต่พระนลเท่านั้น ผู้ส่งสารสามารถใช้บทเพลงเป็นสื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพผลสมดังเจตนารมณ์ คือพบตัวบุคคลน่าสงสัยว่าอาจเป็นพระนลที่เมืองอโยธยาซึ่งช่วยกำหนดพิภพการค้นหา ทำให้นางทมยันตีดำเนินอุบายขั้นต่อไปคือหาทางให้ท้าวฤๅษณ์มาเมืองของนางพร้อมด้วยวาหุภทเพลงถูกนำมาใช้เป็นสื่อนำเสนออีกครั้งอย่างมีชั้นเชิงตอนที่นางทมยันตีให้นางเกศินีถามวาหุภทที่เคยได้ยินหรือไม่เพื่อสังเกตปฏิกิริยาอาการซึ่งก็ได้รับผลที่ยืนยันความมั่นใจได้ว่าวาหุภทคือพระนล นับว่าสื่อบทเพลงที่ใช้สื่อสารความนัยประสบความสำเร็จด้วยดี

การสื่อสารความนัยใน *กนกนคร* เป็นวิธีที่จะทำให้นางกนกนรขาได้พบอมรสิงห์ การสื่อสารความนัยในเรื่อง *กนกนคร* นี้มีลักษณะเด่นที่น่าสนใจ สื่อที่ใช้เป็นสื่อรูปแบบคำถามคำตอบที่ดูจะตรงไปตรงมาแต่เป็นสื่อซับซ้อนดังกล่าว การป่าวประกาศในเรื่องนี้ใช้สื่อเหมือนเรื่องอื่น ๆ แต่เป็นการนำบุคคลต่าง ๆ มาเข้าสู่กระบวนการสื่อสารความนัย และแม้เจตนาการส่งสารจะเป็นไปเพื่อพิสูจน์ตัวบุคคลไม่ต่างจากเรื่องอื่น แต่ในเรื่องนี้ผู้ส่งสารไม่เคยพบเห็นผู้รับสารเลย นางไม่ทราบว่าเขาเป็นใครและอยู่ที่ใดในขณะนี้ นางใช้รหัสความรู้บางอย่างที่มี (เรื่องราวที่รับรู้จากพระศิวะเกี่ยวกับเมืองทองและบุคคลที่ติดตามหา) เป็นประโยชน์ในการดำเนินการค้นหาด้วยวิธีการสื่อสารความนัย

การสื่อสารความนัยในเรื่องนี้เกิดขึ้น ๒ ครั้ง ครั้งแรกไม่ประสบความสำเร็จเพราะขาดปัจจัยสำคัญคือประสบการณ์ร่วมเฉพาะเรื่องเมืองทอง ครั้งที่สองจึงประสบความสำเร็จเมื่ออมรสิงห์มีประสบการณ์เรื่องเมืองทอง (ต่างจากเรื่องพระนลที่ประสบความสำเร็จทั้งสองครั้ง)

กล่าวได้ว่า กวีของเรื่องต่าง ๆ ใช้กลวิธีการประพันธ์เกี่ยวกับการสื่อสารความนัยได้อย่างมีชั้นเชิงแยบคาย เหมาะแก่สถานการณ์และองค์ประกอบของเรื่อง การสื่อสารความนัยปรากฏตอนใดต้องมีการจัดรายละเอียดในเรื่องให้เหมาะสมสอดคล้องเอื้อต่อการสื่อสาร ในวรรณคดีทุกเรื่องกวีมีความคิดรอบคอบในการจัดกระบวนการสื่อสารไว้อย่างพร้อมมูลและมีขั้นตอน เลือกใช้สื่ออย่างแนบเนียนเหมาะสมกับสถานการณ์และศักยภาพของตัวละคร และอาศัยบริบทการสื่อสารเป็นเงื่อนไขทำให้การสื่อสารความนัยประสบความสำเร็จอย่างสมเหตุสมผล ส่งผลให้เนื้อเรื่องน่าสนใจ น่าติดตาม และน่าประทับใจ

ข้อสังเกตเรื่องการสื่อสารความนัยที่ปรากฏในวรรณคดี

การสื่อสารความนัยในวรรณคดีไทยทั้ง ๗ เรื่อง มีข้อน่าสังเกตหลายประการ ดังนี้

๑. ด้านผู้ส่งสาร

ผู้ส่งสารในการสื่อสารความนัยส่วนมากเป็นฝ่ายหญิงที่ต้องการติดต่อหรือติดตามหาฝ่ายชาย เช่น นางรื่นนางโรย (ผู้ทำการแทนพระเพื่อนพระแพง) ในเรื่อง *ลิลิตพระลอ* นางพินทุมตีใน *สมุทรโฆษคำฉันท์* นางทมยันตีใน *พระนลคำหลวง* และ *พระนลคำฉันท์* นางกนกเรขาใน *กนกนคร* นางจันทน์ในบทละครเรื่อง *สังข์ทอง* ทั้งนี้เป็นเพราะบริบททางสังคมวัฒนธรรม ข้อจำกัดหรือเงื่อนไขทางสถานการณ์ที่ทำให้ฝ่ายหญิงไม่อาจเปิดเผยตัวตนหรือฐานะภาพที่แท้จริงในฐานะผู้ส่งสารถึงฝ่ายชาย ผู้ส่งสารฝ่ายหญิงจึงต้องคิดหาทางสื่อสารความนัยด้วยวิธีต่าง ๆ ซึ่งสร้างความน่าสนใจให้แก่เรื่อง ส่วนผู้ส่งสารฝ่ายชายใช้การสื่อสารความนัยทำนองไว้เชิงและมักใช้บริวารทำการแทน เช่น ประสันดา (ผู้ทำการแทนอิเหนา) ในบทละครเรื่อง *อิเหนา* นาฏกวีวรรณกรรม (ผู้ทำการแทนท้าวพรหมทัต) ใน *กาภิกกลอนสุภาพ*

๒. ด้านเจตนาการสื่อสาร

การสื่อสารความนัยส่วนมากมีเจตนาถามให้ตอบ โดยมีจุดประสงค์จะพิสูจน์ว่าใช้บุคคลที่ต้องการหรือไม่ มักใช้ในเรื่องที่มีการติดตามหากัน เช่น ในบทละครเรื่อง *อิเหนา* ที่อิเหนาตามหานางบุษบา ใน *สมุทรโฆษคำฉันท์* ที่นางพินทุมตีตามหาพระสมุทรโฆษ ในเรื่อง *พระนลคำหลวง* และ *พระนลคำฉันท์* ที่นางทมยันตีตามหาพระนล และในเรื่อง *กนกนคร* ที่นางกนกเรขาตามหาชายที่มาจากเมืองทอง

การสื่อสารความนัยด้วยเจตนาบอกให้ทราบมีเป็นส่วนน้อย เช่น ในเรื่อง *ลิลิตพระลอ* ที่นางรื่นนางโรยใช้การขบขอกเพื่อบอกให้พระลอทราบ ในเรื่อง *กาภิกกลอนสุภาพ* ที่คนธรรพ์ใช้เพลงพินเพื่อบอกให้พญาครุฑทราบ

การสื่อสารความนัยที่มีเจตนาถามให้ตอบและบอกให้ทราบมีเพียงในบทละครเรื่อง *สังข์ทอง* ที่นางจันทน์มีจุดประสงค์จะพิสูจน์ว่าพระราชานั้นคือพระสังข์โอรสของตนหรือไม่ และบอกให้ทราบว่าผู้เป็นมารดาติดตามมาถึงแล้ว

๓. ด้านสื่อ

การสื่อสารความนัยส่วนใหญ่ใช้สื่อวัฒนธรรมโดยหยิบยืมรูปแบบงานจากวัฒนธรรมด้านอื่นมาใช้ อาจเรียกว่า สื่อสารด้วยงานศิลป์ บางอย่างเป็นสื่ออวัจนะโดยตรง เช่น ภาพจิตรกรรม ใน *สมุทรโฆษคำฉันท์* และศิลปะการช่างสตรีในบทละครเรื่อง *สังข์ทอง* ส่วนในเรื่องอื่นสื่อมีลักษณะผสมผสานระหว่างความเป็นอวัจนะของตัวบทกับความเป็นอวัจนะของคิตกรรมหรือนาฏกรรม เช่น การขบขอกในเรื่อง *ลิลิตพระลอ* การขบเพลงพินในเรื่อง *กาภิกกลอนสุภาพ* การขบเพลงในเรื่อง *พระนลคำหลวง* *พระนลคำฉันท์* การแสดงหนังในบทละครเรื่อง *อิเหนา* การสื่อสารความนัยด้วยสื่ออวัจนะอย่างเดียวคือ *กนกนคร* ที่ใช้สื่อคำถามว่าเคยไปเมืองทองมาแล้วหรือไม่ และคำถามว่าเหตุใดนางซึ่งตายแล้วอยู่ที่เมืองทองจึงยังคงมีชีวิตอยู่ที่นี่

การใช้สื่อวัฒนธรรมนับว่าเหมาะสมสำหรับธรรมชาติของการสื่อสารความนิยมที่ไม่ต้องการถาวรตรง ๆ ไม่ว่าจะเพื่อป้องกันการเสียหายหรือเพื่อปกปิดฐานภาพที่แท้จริงก็ตาม การใช้สื่อผ่านมหรสพการแสดงหรือสื่อทัศนศิลป์ซึ่งเป็นเครื่องเจริญใจคนหมู่มาก ทำให้การปรากฏของสื่อกลมกลืนอยู่กับวิถีชีวิตตามปกติ ไม่เป็นที่สะดุดตาสะดุดใจผู้อื่นจนเป็นอุปสรรคแก่การสื่อสาร

สื่อส่วนใหญ่ใช้ท่ามกลางสาธารณชน เพราะต้องอาศัยสาธารณชนเป็นสื่อไปยังผู้รับสารตัวจริง อีกทอดหนึ่ง เช่น การขับชอในเรื่อง *ลิลิตพระลอ* การขับเพลงในเรื่อง *พระนลคำหลวง* และ *พระนลคำฉันท* แม้การใช้ภาพจิตรกรรมใน *สมุทโฆษคำฉันท* ก็มีการนำผู้คนจากทุกสารทิศมาเข้าถึงสื่อด้วยการตั้งโรงทาน

การใช้สื่อโดยมิได้ปรากฏแก่สาธารณชนทั่วไป เช่น การแสดงหนังในบทธละครเรื่อง *อิเหนา* ประสันตางโรงหนังแสดงเฉพาะตรงพระแกลกฏีของนางแอหนัง การขับบรรเลงเพลงพิณในเรื่อง *กาภิกลอนสุภาพ* คนธรรพ์ขับบรรเลงในท้องพระโรง การซักถามของนางกนกเรขาในเรื่อง *กนกนคร* เมื่ออมรสึงห์เข้าพบที่ท้องพระโรง และการสลักขึ้นฟักในบทธละครเรื่อง *สังข์ทอง* พระสังข์พบขึ้นฟักสลักในที่สวย

๔. ด้านบริบทการสื่อสาร

การสื่อสารความนิยมที่เกิดขึ้นและประสบความสำเร็จในวรรณคดีทั้ง ๗ เรื่องล้วนอาศัยบริบทการสื่อสารที่เหมาะสมเป็นปัจจัยเกื้อหนุน

การสื่อสารความนิยมโดยอาศัยบริบทด้านประสบการณ์พบมากที่สุด คือ ในเรื่อง *กาภิกลอนสุภาพ* ในบทธละครเรื่อง *อิเหนา* ในบทธละครเรื่อง *สังข์ทอง* ใน *สมุทโฆษคำฉันท* ในเรื่อง *พระนลคำหลวง* และ *พระนลคำฉันท* และในเรื่อง *กนกนคร* ทั้งหมดนี้ต้องอาศัยประสบการณ์ร่วมระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารช่วยให้การสื่อสารสัมฤทธิ์ผล ส่วนบริบทสถานการณ์พบในเรื่อง *ลิลิตพระลอ* ที่ใช้การขับชอयोโหมพระลอเป็นจุดเชื่อมโยงทำให้พระลอรับสารได้ บริบทการสื่อสารด้านประสบการณ์และสถานการณ์ดังกล่าวเป็นปัจจัยช่วยให้เกิดการตีความสารตามเจตนาของผู้ส่งสาร

ส่วนบริบทด้านวัฒนธรรมเป็นปัจจัยเกื้อหนุนการสื่อสารพบในทุกเรื่อง ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับสื่อและการใช้สื่อ เนื่องจากมีการใช้สื่อวัฒนธรรม เช่น มหรสพการแสดงหนัง การขับชอ การขับร้องบรรเลง ภาพจิตรกรรม ขึ้นฟักสลักเรื่อง สื่อเหล่านี้ดำรงอยู่ในวัฒนธรรมในฐานะศิลปะเครื่องจรโลงใจสำหรับคนทั้งหลาย เมื่อถูกนำมาใช้ในการสื่อสารความนิยมก็มีบทบาทช่วยดึงดูดผู้คนให้เข้าสู่กระบวนการสื่อสารได้อย่างแนบเนียน คนทั้งหลายที่สัมผัสสื่อเหล่านั้นมิได้ทราบว่ามีสื่อที่กำลังสัมผัสนั้นแท้จริงกำลังส่งสารอะไรถึงใคร และมีใครรู้ด้วยว่าการประชาสัมพันธ์ของตนก็ทำให้ตนร่วมมือฐานะเป็นสื่อ นำพาสารไปถึงผู้รับ

บริบทด้านวัฒนธรรมที่เป็นปัจจัยให้เกิดการสื่อสารความนิยมโดยมิได้เป็นสื่อ คือ การอภิเษกสมรสที่เจ้าสาวเป็นผู้เลือกคู่ครองที่ผ่านการทดสอบความรู้ความสามารถในเรื่อง *กนกนคร* นางกนกเรขาใช้เรื่องเมืองทองทดสอบความรู้ของชายที่ตนจะเลือก

สรุป

การสื่อสารความนับที่ปรากฏในวรรณคดีไทย เป็นกลวิธีการประพันธ์ที่กวีมักเลือกใช้เพื่อแก้ปัญหากรณีตัวละครเอกจำเป็นต้องติดต่อกับผู้อยู่ห่างไกลกันหรือติดตามบุคคลที่พลัดพรากจากกัน ตัวละครฝ่ายติดต่อหรือติดตามจะเป็นผู้ส่งสารโดยมักใช้บริบทด้านประสบการณ์ร่วมกันระหว่างผู้ส่งสารเป็นปัจจัยให้การสื่อสารสำเร็จตามเจตนา เป็นโอกาสให้มีการแสดงความคิดหาวิธีการอันเฉลียวฉลาดที่เรียกว่าอุบายหรือกลในการสื่อสารเพื่อเอาชนะอุปสรรคท่ามกลางเงื่อนไขข้อจำกัดนานา โดยจะปรากฏกระบวนการจัดการที่มีสื่อซับซ้อนเป็นเครื่องมือสำคัญ วรรณคดีแต่ละเรื่องล้วนใช้สื่อซับซ้อนอย่างแยบคาย เหมาะสม ซึ่งส่วนมากเป็นสื่อวัฒนธรรมที่ช่วยเพิ่มความน่าสนใจและอรรถรสให้แก่เรื่อง เพราะตัวสื่อเองก็ก่อปรด้วยสุนทรียภาพเนื่องจากเป็นงานศิลปะ เช่น วรรณศิลป์ คีตศิลป์ นาฏศิลป์ ทศนศิลป์ ประเภทจิตรกรรม ศิลปะการช่างสตรี การสื่อสารความนับในวรรณคดีไทยมีบทบาทสำคัญในการผูกปมเรื่อง การคลายปมเรื่อง การเป็นจุดหักเหของเรื่อง และการดำเนินไปของเรื่อง ทั้งยังมีส่วนสำคัญในการสร้างคุณค่าความน่าประทับใจให้แก่เรื่อง

เอกสารอ้างอิง

- ปรมาณูชิตชิโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ. **สมุทรโฆษคำฉันท์**.
- พิทยาลงกรณ์, พระราชวรวงศ์เธอ, กรมหมื่น. (๒๕๑๖). **กนกนคร**. พระนคร : บารุงสาส์น.
- _____. **พระนลคำฉันท์**.
- _____. (๒๕๑๔). **อิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒**. พระนคร : ศิลปาบรรณาการ.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **พระนลคำหลวง**.
- สุโขทัยธรรมมาธิราช, มหาวิทยาลัย. สาขาวิชานิติศาสตร์. (๒๕๔๗). **เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร เล่ม ๑ หน่วยที่ ๑-๘**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

สุดาพร ลักษณะนิยานาวิน. (๒๕๓๗). เอกสารการสอนชุดวิชา การพัฒนาทักษะทางภาษา เล่ม ๑
หน่วยที่ ๒-๓. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

Chandler D. & Munday R. (2016). **A dictionary of media and communication**. 2nd
ed. London: Oxford University Press.

Context of Communication: A Cognitive View. Edited by Gabriella Airenti, Marco
Cruciani and Alessio Plebe. Frontier E-books, p.79. on line. 10/8/2017.

Firth J. R. (1957). **Paper in Linguistics (1934-1951)**. London: Oxford University Press.

โนะ : นาฏกรรมญี่ปุ่น

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สุรพล วิรุฬกรักษ์
ราชบัณฑิต สำนักศิลปะกรรม
ราชบัณฑิตยสภา

บทคัดย่อ

โนะ แปลว่าความชำนาญ หมายถึงละครผู้ชายล้วนซึ่งพัฒนามาจากละครเร่ที่ได้รับอิทธิพลจากจีนและเกาหลีในยุคมุโรมาจิ ประมาณกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ โนะได้รับการอุปถัมภ์จากโชกุนหรือผู้สำเร็จราชการแผ่นดินจึงกลายเป็นละครของชนชั้นสูงคือซามูไร เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงศักดิ์ที่เสียชีวิตจากสงครามหรือการพลัดพรากจนวิญญานต้องวนเวียนอยู่ในความทุกข์ เมื่อมีภิกษุในพระพุทธศาสนาหรือนักบวชในลัทธิชินโตชุดงักผ่านมา และได้สนทนากับวิญญานนั้นจนทราบเรื่องราวในอดีต จึงสวดมนต์ให้วิญญานนั้นหลุดพ้นไปสู่สวรรค์ ตัวละครเอกมี ๑-๒ ตัวที่สวมหน้ากากแสดงบุคลิกของตัวละครและแต่งกายงดงามพร้อมซบร้อมพ็อนรำเชิงซำ โรงละครโนะเป็นศาลาโถงยกพื้นสูงทำด้วยไม้สน มีทางเดินเชื่อมกับห้องแต่งตัว เครื่องแต่งกายเป็นยุคมุโรมาจิ ดนตรีประกอบด้วยขลุ่ย กลองต่าง ๆ และนักร้องหมู่ ฉากเป็นผ้าไม้เขียนรูปต้นสนที่เชื่อว่าเป็นแหล่งกำเนิดนาฏกรรมของญี่ปุ่น อุปกรณ์การแสดงประจำตัวคือพัดและอาวุธ อุปกรณ์ฉากทำเป็นเพียงสัญลักษณ์ โนะเป็นละครที่รักษารูปแบบอย่างเคร่งครัดตลอดมา นับเป็นละครที่รักษารูปแบบดั้งเดิมไว้ได้นานที่สุดในโลก ปัจจุบันมีการสืบทอดโดยแบ่งเป็น ๕ สายสกุล โมโตกิโย ชิอามิ เป็นศิลปะป็นและปราชญ์ผู้พัฒนาโนะให้เป็นวิจิตรศิลป์ พร้อมทั้งแต่งบทละครและสร้างทฤษฎีการแสดงโนะสืบทอดมาถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ : โนะ, สวดมนต์ให้วิญญานหลุดพ้น, ทฤษฎี

Abstract: Noh: A Japanese Theatre
Professor Emeritus Dr. Surapone Virulak
Fellow, Academy of Arts
The Royal Society of Thailand

Noh means skillful which is the name of a Japanese theatre genre. It was developed from folk plays influenced by China and Korea. During Muromachi period around mid 14th century, a shogun adopted this theatre which later became an exclusive entertainment of the samurai class. The common plot is about a Buddhist monk or a Shinto priest during his pilgrimage happens to meet with a spirit in the form of a commoner who reveals of his or her traumatic situation in the previous life. The monk then chants a Buddhist sutra and the spirit was relieved and transcends to heaven. There only one or two leading roles who wear mask depicting particular character and wear splendid costume and dance slowly. Noh theatre is an open pavilion made of pine wood raised high above the ground with a bridge connecting the stage with backstage. Costume is in Muromachi period.

Music includes three different drums, a flute and a group of chorus. Scenery is a pine tree paint on the wooden backdrop signifying the original place where Japanese dance was originated. Common handprops are fans and weapons. Scene props are symbolic. Noh is one of the oldest theatre that still preserves its original form. Five Noh schools are still active today. Motokiyo Zeami was the Noh artist and philosopher who refined Noh performance, wrote many plays and created the Noh Theory which has been continuing to these days.

Keywords: Noh, pray to release the suffering spirits, theory.

การแสดงโนะ

โนะ (Noh) แปลตามศัพท์ว่า ความชำนาญ เป็นคำใช้เรียกละครโบราณของชนชั้นนักรบหรือซามูไร (Samurai) ในญี่ปุ่นที่ปรากฏขึ้นในยุคมุโระมาจิ (Muromachi) เมื่อกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ และยังคงแสดงตามแบบแผนดั้งเดิมมาจนถึงปัจจุบัน โนะแสดงโดยชายล้วน ตัวละครเอกเท่านั้นสวมหน้ากากและเครื่องแต่งกายงดงาม ซับลำน่าและร้ายรำด้วยท่าทางเชิงซำส่างาม ทำท่าสัญลักษณ์ตามแบบแผนอย่างเคร่งครัด ตัวละครอื่น ๆ นั่งหรือเคลื่อนไหวไปมาน้อยมาก เนื้อเรื่องแปลงมาจากวรรณคดี ตำนาน พงศาวดาร และประวัติศาสตร์ การแสดงเริ่มด้วยนักดนตรีและนักร้องออกมาประจำที่บนเวที ละครองก์ที่ ๑ เริ่มด้วยพระสงฆ์หรือนักแสวงบุญเดินทางมาถึงและพักผ่อน จากนั้นวิญญาณของตัวเอกในร่างจำแลงสวมหน้ากากและชุดชาวบ้านออกมาพบกับพระสงฆ์ ทั้งสองทักทายได้ถามกันจนทราบว่าวิญญาณนั้นเป็นเทพที่มาเล่าตำนานของสถานที่และอำนาจพร หรือเป็นใครในอดีตที่วนเวียนระทมทุกข์ด้วยความห่วงใย ความแค้น ความอยุติธรรม พระสงฆ์จึงสวดอำนาจพรให้วิญญาณไปสู่สุคติ ผู้แสดงเป็นวิญญาณนั้นก็กลับเข้าโรงไป ระหว่างนั้นมีละครตลกชุดสั้น ๆ เรียกว่า เคียวเก็ง (Kyogen) เล่นเสียดสีชนชั้นสูง ละครองก์ที่ ๒ เริ่มด้วยวิญญาณปรากฏตัวอีกครั้งในร่างจริงของตน เพื่อร้ายรำแสดงความยินดีปรีดาแล้วเดินกลับออกไปยังหลังเวที เป็นอันจบการแสดง

การพ้อนรำของโนะแบ่งออกได้เป็น ๒ ลักษณะใหญ่ ๆ คือ มาอิ (mai) และ ฮาตารากิ (hataraki) มาอิเป็นการร้ายรำที่ค่อนข้างช้า เคลื่อนไหวไปมาด้วยการสืบทอดและหมุนตัวประดุจวิญญาณที่ล่องลอย มีท่าทางที่ต่อเนื่องสลับซับซ้อน ให้บรรยากาศที่เคร่งขรึม ส่วนฮาตารากิเป็นการเต้นที่เน้นการย่อท่าเพื่อให้เกิดเสียง เป็นลักษณะการร้ายรำในบทเทพหรือสุรที่แสดงอาการโกรธ ตัวละครเคลื่อนไหวตามเสียงขลุ่ยและกลองกับการขับร้องของลูกคู่ โดยที่การเคลื่อนไหวนั้นอาจสอดคล้องกับคำร้องหรือไม่ก็ได้ การรำทำบทใช้ท่าเลียนแบบธรรมชาติ

ตัวละครเอกของแต่ละเรื่องแบ่งเป็น ๕ ประเภท คือ เทวดา คนชรา หญิงสาว นักรบ และปีศาจ สวมเครื่องแต่งกายในชุดของชนชั้นต่าง ๆ ของยุคมุโระมาจิ สวมหน้ากากที่ออกแบบแสดงบุคลิกลักษณะของตัวละคร มีอุปกรณ์การแสดงที่เรียบง่ายเพียงให้เห็นเป็นสัญลักษณ์ ผู้แสดง

แบ่งเป็น ๕ กลุ่ม คือ ๑) ชิเตะ (Shite) ผู้แสดงตัวเอกของเรื่อง เป็นผู้แสดงนำเพียง ๑ หรือ ๒ คนที่สวมหน้ากาก ๒) วากิ (Waki) ผู้แสดงตัวรองซึ่งทำหน้าที่ตอบโต้การเจรจากับผู้แสดงตัวเอก การตอบโต้นั้นเป็นไปในเชิงคำถามทำให้ผู้แสดงตัวเอกเปิดเผยตัวตนและเหตุการณ์ในอดีตให้ผู้ชมรับทราบตามบทบาท ๓) สึระะ (Tsure) ผู้ติดตาม มีทั้งผู้ติดตามนักแสดงตัวเอก (Shitetsure) และผู้ติดตามนักแสดงตัวรอง (Wakitsure) ๔) เคียวเก็ง (Kyogen) ผู้แสดงเป็นชาวบ้าน แสดงตลกเสียดสีและขยายความตามท้องเรื่องของละครโนะให้ผู้ชมเข้าใจได้ง่ายขึ้น ๕) โคคาตะ (Kokata) ผู้แสดงรุ่นเยาว์ที่เริ่มเข้ามาสู่เวที อาจได้รับบทบาทเป็นเด็ก หรือผู้แสดงที่มีบทบาทน้อย

การจัดรายการแสดงและประเภทของบทละครโนะ

โนะมีธรรมเนียมนิยมแบ่งละครออกเป็น ๕ ประเภทตามบุคลิกลักษณะของตัวเอก การแสดงละครจัดขึ้นโดยเลือกบทละครประเภทละ ๑ เรื่องนำมาจัดแสดงเรียงกันตามลำดับ การแสดงแบ่งออกเป็น ๒ องก์หรือ ๓ ตอน คือ โจ-ฮา-คิว (Jo-Ha-Kyu) ปัจจุบันโนะอาจแสดงไม่ครบทั้ง ๕ ประเภท แต่ยังคงรักษาราชการนิยมการจัดประเภทเอาไว้ โดยมีลำดับประเภทการแสดงของละครทั้ง ๕ ประเภทดังนี้

ชุดที่ ๑ คาโมโมโนะ (Kamimono) เป็นเรื่องเทพเจ้า ใช้แสดงบูชาเทพเจ้า องก์ที่ ๑ เป็นวิญญานคนท้องถื่นออกมาเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับสถานที่นั้น ๆ ให้แก่ผู้มาเยือนหรือพระจูดงค์ องก์ที่ ๒ วิญญานในร่างเทพเจ้าออกมาบรรยายอำนาจพร

ชุดที่ ๒ ชูระโมโนะ (Shuramono) เป็นเรื่องวิญญานนักรบจากชูระโด (Shurado) ซึ่งเป็นภูมิหนึ่งในปรโลก วิญญานเหล่านี้มักเป็นบุคคลในตระกูลเฮเกะ (Heige) หรือตระกูลเก็นจิ (Genji) ซึ่งเป็นศัตรูกัน องก์ที่ ๑ วิญญานในร่างชาวบ้านออกมาเล่าเรื่องราวการรบในอดีตและขอให้พระจูดงค์สวดมนต์ให้พ้นทุกข์ องก์ที่ ๒ เป็นการปรากฏตัวของนักรบออกมาบรรยายถึงความกล้าหาญและสง่างามของนักรบ แล้วไปเกิดในแดนสุขาวดี

ชุดที่ ๓ คัตสึระโมโนะ (Katsuramono) เป็นเรื่องเกี่ยวกับหญิงสาว ซึ่งแยกเป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มแรกมีร่างแปลง องก์ที่ ๑ เป็นวิญญานหญิงสาวในร่างแปลงที่มักเป็นสาวชาวบ้านมาเล่าเรื่องราวของตนให้พระจูดงค์ฟัง องก์ที่ ๒ เป็นการบรรยายในร่างจริงของวิญญาน เช่น เป็นเจ้าหญิง กลุ่ม ๒ มีเพียงวิญญานจึงเหลือการแสดงเพียงองก์เดียวและจบด้วยการบรรยาย

ชุดที่ ๔ ซัตสึโมโนะ (Zatsumono) อาจแยกตามบทบาทของชิเตะได้เป็น ๓ กลุ่ม ทั้งสามกลุ่มแบ่งเป็นองก์ที่ ๑ และ ๒ เช่นเดียวกัน ได้แก่

เคียวโจโมโนะ (Kyojomonono) เป็นเรื่องของชายหรือหญิงวิกลจริตเพราะพลัดพรากจากคนรัก

เก็งไซโมโนะ (Genzai mono) เป็นเรื่องของชามูไรซึ่งมีการบันทึกในพงศาวดารการสงครามระหว่างตระกูลเฮกะกับตระกูลเคนจิ มีอารมณ์วิปริตอันเกิดจากความทุกข์โทมนัสในชีวิต และ

อนริวโมโนะ (Onryu mono) เป็นเรื่องของวิญญาณที่มีความอาฆาตพยาบาท ออกมาเล่าเรื่องราวที่ทำให้ต้องทนทุกข์ทรมานอยู่ในอเวจี

ชุดที่ ๕ คิริโมโนะ (Kiri mono) เป็นเรื่องของภูตผีปีศาจในร่างมนุษย์ที่ต้องการกลับคืนสู่ร่างเดิม องค์กรที่ ๑ เป็นร่างแปลง และองค์กรที่ ๒ เป็นตัวเดิมเช่นเดียวกับ ๔ ชุดข้างต้น

ขั้นตอนการแสดงละครโนะ

การแสดงละครโนะหนึ่งเรื่อง มีองค์ประกอบการแสดงตามลำดับ ดังนี้
องค์กรที่ ๑

๑. ชิไต (Shidai) วากิและวากิสี่ระซึ่งเป็นพระรุดงค์ออกมาขับกลอนปฐมบท
๒. จิโดริ (Jidori) นักร้องหมู่ขับกลอนปฐมบทอีกครั้ง
๓. นานอรี (Nanori) วากิพูดบทเจรจาแนะนำตนเอง บอกจุดประสงค์และจุดหมายของการเดินทาง
๔. มิชิยุกิ (Michiyuki) วากิและวากิสี่ระขับร้องเล่าเรื่องการเดินทางของตนซึ่งประกอบด้วยท่อนสำคัญ ได้แก่ ซาชิ (Sashi) เป็นการขับร้องถึงสถานการณ์อาเกะอุตะ (Ageuta) เป็นการร้องเพลงระดับสูง และซาเกะอุตะ (Sageuta) เป็นการร้องเพลงระดับต่ำ
๕. สึคิเกะริฟู (Tsukigerifu) วากิกล่าวถึงสถานที่อันเป็นเป้าหมายปลายทางซึ่งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และประสงค์จะสอบถามผู้รู้เกี่ยวกับสถานที่นั้น ๆ
๖. ชิเตะและชิเตะสี่ระปรากฏตัวบนเวที
๗. มนโดะ (Mondo) ชิเตะตอบคำถามวากิถึงความเป็นมาของสถานที่นั้น ๆ
๘. คาโคไอ (Kakoai) ชิเตะเปลี่ยนจากการพูดกับวากิเป็นการขับร้องพรรณนาความในอดีต
๙. รงงิ (Rongi) ชิเตะร้องตอบโต้กับนักร้องหมู่ มีใจความเป็นนัยว่าตนเป็นบุคคลที่วากิกล่าวถึงนั่นเอง เมื่อนักร้องหมู่ร้องถึงบทที่กล่าวว่า “ร่างกายเลือนหายไป” ชิเตะทำท่าประกอบคำร้องแล้วเดินกลับเข้าโรงไป

ระหว่างองค์กรที่ ๑ กับองค์กรที่ ๒ เรียกว่า อาอิ (Ai) คือผู้แสดงที่เป็นชาวบ้านออกมาเจรจากับวากิเกี่ยวกับชิเตะว่าน่าจะเป็นผู้ใด และแนะนำให้สวดมนต์แก้วิญญาณ

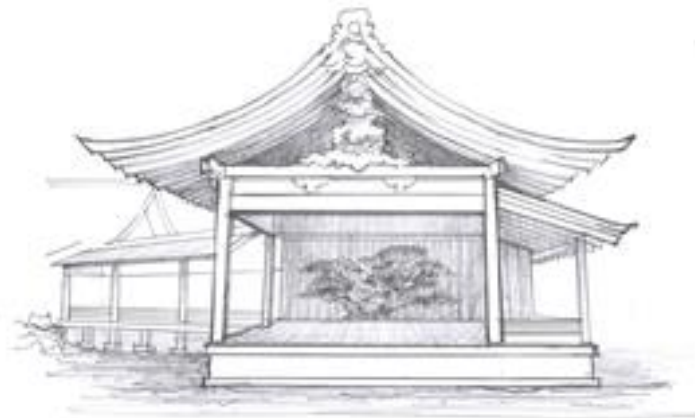

องค์ที่ ๒

๑๐. มาจิอุไต (Machiutai) วากิรับเพลงบอกความในใจของตนที่ตั้งจะสวดมนต์ให้แก่
วิญญาณ
๑๑. เดสะ (Deha) ชิเตะปรากฏกายอีกครั้งในร่างจริง
๑๒. นาโนริกิริ (Nanori guri) ชิเตะกล่าวแนะนำตน
๑๓. ซาชิ (Sashi) ชิเตะร้องตอบโต้กับนักร้องหมู่
๑๔. คุสะ (Kuse) นักร้องหมู่ร้องบทบรรยายแก่นแท้ของเหตุการณ์ในท้องเรื่อง โดย
มิชิเตะร้ายรำทำบท ถือว่าเป็นจุดสำคัญที่สุดของการแสดง
๑๕. คิริ (Kiri) นักร้องหมู่ร้องเพลงท่อนสุดท้ายให้ชิเตะร้ายรำด้วยท่วงทำนองที่เร็วขึ้น
ตามลำดับ และจบด้วยการย้ำเท้าสองครั้งอันเป็นสัญลักษณ์ของจบการแสดง

โรงละคร เครื่องแต่งกาย หน้ากาก อุปกรณ์การแสดง วงดนตรี

โรงละคร โนะเด็น (Noh den) จำลองมาจากศาลาพ่อนรำบวงสรวง เรียกว่า คากุระเด็น (Kagura den) ในวัดของลัทธิชินโต มีลักษณะเป็นศาลาโถง มีสี่เสา ยกพื้นสูง สร้างด้วยไม้สน มีฝาไม้ด้านหลังเป็นฉากตายตัว เขียนรูปต้นสนอันเป็นสัญลักษณ์ของสถานที่กำเนิดการพ่อนรำตามตำนานของญี่ปุ่น โรงละครโนะแบ่งพื้นที่เป็น ๕ ส่วน คือ ๑) ห้องแต่งตัว ๒) เวทีการแสดงขนาด ๖ X ๖ เมตร ได้เวทที่มีโถงดินขนาดใหญ่ใช้สะท้อนเสียงย่ำเท้าของตัวละคร ๓) ทางเดินเข้าออกของตัวละคร ๔) เวทีนักดนตรี ๕) เวทีนักร้องลูกคู่ต่อขยายออกไปทางด้านข้างซ้ายมือผู้แสดง ทั้งนักร้องและนักดนตรีมีช่องเข้าออกเฉพาะ โรงละครโนะมักสร้างขึ้นในบริเวณวัด คนนั่งดูได้สามด้าน ปัจจุบันเป็นโรงในอาคารปรับอากาศแต่ยังคงรูปแบบศาลาไว้อย่างเดิม

โรงละครโนะ

เครื่องแต่งกาย โชโซกุ (Shozoku) เป็นแบบเครื่องแต่งกายสมัยมูโรมาชิ โดยแบ่งตามฐานานุศักดิ์อย่างเคร่งครัด ประกอบด้วย เครื่องประดับศีรษะ เสื้อตัวใน และเสื้อคลุมขนาดใหญ่ทำด้วยผ้าหนาให้ทรงรูป กางเกงตัวใหญ่ทำด้วยผ้าหนา สำหรับตัวเอกแต่งเต็มยศหรือเสื้อคลุมตัวยาวสำหรับพระและคนทั่วไป ตัวนางสวมเสื้อตัวในคลุมรัดตัวที่คนไทยเรียกว่ากิโมโน สวมเสื้อตัวใหญ่บาง ๆ ทับอีกชั้นหนึ่งและอาจมีเสื้อคลุมกันหนาวสวมทับ ผู้แสดงและนักดนตรีทุกคนมีพัดประจำตัว ตัวละครเอกใช้พัดรำทำบทเพื่อสื่อความหมายต่าง ๆ

เครื่องแต่งกายโนะชาย

๒๑ กย ๖๑

๗๑ ๓๖ ๖๑

เครื่องแต่งกายโนะหญิง

หน้ากาก โนะเมน (Noh-men) หรือ โอโมเตะ (Omote) ตัวละครเอกของโนะเท่านั้นที่สวมหน้ากากซึ่งทำด้วยไม้เนื้อแข็งและเบา มีขนาดเล็กกว่าใบหน้าผู้แสดงเล็กน้อย เจาะดวงตาเป็นรูพอมองเห็น และเจาะปากให้ตัวละครเอกเปล่งเสียงเจรจาและขับร้องให้คนดูได้ยิน หน้ากากโนะแบ่งเป็นหลายประเภทตามบุคลิกและอารมณ์ของตัวละครนั้น ๆ หน้ากากเหล่านี้จะมีเครื่องประดับศิระอันประกอบด้วย ช้อง หมวก เกี้ยว อุบะ ดอกไม้ ฯลฯ ที่บ่งบอกฐานะและบุคลิกของตัวละคร

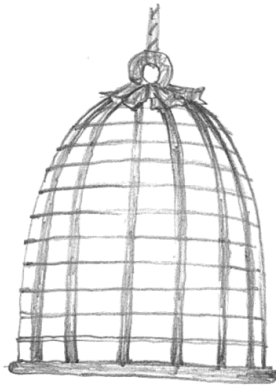
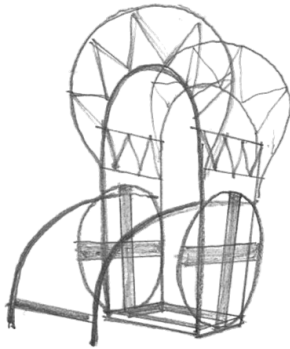
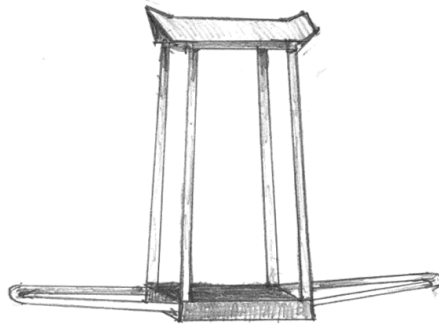

๒๗ พ.ย. ๕๙

หน้ากากโนะ

อุปกรณ์การแสดงประจำตัว ตัวละครทุกตัวมีพัตเป็นอุปกรณ์ประจำตัว ซึ่งใช้สื่อความหมายประกอบบทและท่ารำ อาทิ คลี่พัตและโบกไปมาเพื่อแสดงอารมณ์ คลี่พัตออกเพื่อทำท่าตักน้ำดื่มหรือรดน้ำต้นไม้ ใช้ส่องแทนกระจก เป็นต้น ส่วนอาวุธประจำกายมักเป็นของนักรบ ซามูไรคือดาบและทวน

อุปกรณ์ฉาก เป็นเครื่องช่วยให้การแสดงดูสมจริง แต่มีการออกแบบก่อสร้างในลักษณะเป็นสัญลักษณ์ที่มีขนาดย่อส่วนและเรียบง่าย เหมาะสำหรับการยกมาจัดวางบนเวทีโนะที่ว่างเปล่า เช่น เรือ รถ ระซัง อุปกรณ์เหล่านี้จะนำมาจัดและเก็บโดยคนโรงซึ่งแต่งชุดดำปิดหน้า เรียกว่า คุโรโคะ (Kuroko)

๒๑ ม ๖๑

อุปกรณ์การแสดงโนะ

วงดนตรี โนะบายอชิ (Noh bayashi) ประกอบด้วยนักดนตรี ๔ คน บรรเลงเครื่องดนตรี ๔ ชนิด คือ ขลุ่ย โนะคัน (Nohkan) ๑ เถา และกลอง ๓ ใบ คือกลองใหญ่ ชิเมะไดโคะ (Shime-daiko) กลองสะโพก โอตสึซุมิ (Otsuzumi) กลองไหล่ โคตสึซุมิ (Kotsuzumi) และนักร้องหมู่หรือลูกคู่ ประมาณ ๖-๑๐ คน

วงดนตรีโนะ
1997/11/29

วงดนตรีโนะ

รูปแบบการแสดง

การแสดงโนะแบ่งได้เป็น ๒ รูปแบบคือ

๑. เกคิโนะ (Geki Noh) เน้นบทพรรณนาและการดำเนินเรื่อง
๒. ฟุริวโนะ (Furyu Noh) เน้นการร่ายรำ การโลดเต้น การใช้อาวุธ อุปกรณ์ฉาก และมีตัวละครมาก

บทละคร

บทละครโนะมีประมาณ ๒,๐๐๐ เรื่อง แต่เหลือมาถึงปัจจุบันประมาณ ๒๔๐ เรื่อง บทละครส่วนใหญ่สะท้อนรสนิยมของชนชั้นซามูไรในยุคโตคุงาวะ (Tokugawa) ประมาณ พ.ศ. ๒๑๔๕-๒๔๑๑ บทละครโนะแบ่งได้เป็น ๓ ประเภทคือ

๑. เกนไซโนะ (Genzai Noh) เป็นเรื่องราวของมนุษย์ที่ดำเนินเรื่องต่อเนื่องกันไปตามลำดับเวลา
๒. มูเก็นโนะ (Mugen Noh) เป็นเรื่องราวของมนุษย์ที่ดำเนินเรื่องสลับกันระหว่างย้อนอดีตกับปัจจุบัน
๓. เรียวคาเคะโนะ (Ryokake Noh) เป็นการผสมผสานสองแบบข้างต้น โดยองก์ที่ ๑ เป็นแบบเกนไซโนะแสดงเรื่องราวและอารมณ์ในปัจจุบัน ส่วนองก์ที่ ๒ เป็นแบบมูเก็นโนะ แสดงย้อนอดีตที่แสดงอารมณ์ต่าง ๆ แบบที่ ๓ นี้ มีจำนวนน้อย

บทละครโนะส่วนใหญ่ที่เหลืออยู่นั้นไม่ได้มาจากการสร้างสรรค์ของผู้ประพันธ์โดยตรง เพราะตามธรรมเนียมนิยมนั้นผู้ประพันธ์จะหยิบยกเรื่องราวมาจากวรรณกรรมโบราณที่มีชื่อเสียงจากหลากหลายแหล่ง แล้วนำมาสร้างเป็นบทละครโนะ วรรณกรรมสำคัญ ๆ ที่นำมาแสดง ได้แก่

๑. โคจิกิ (Kojiki) บันทึกตำนานอันเป็นประวัติศาสตร์ดั้งเดิมของญี่ปุ่น
๒. นิฮอนโชกิ (Nihon Shoki) พงศาวดารเกี่ยวกับจักรวรรดิประเพณีและประวัติศาสตร์โบราณของญี่ปุ่น
๓. มันโยชู (Manyoshu) ประมวลบทกวีที่ประพันธ์ขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ ๖-๙
๔. โคคินชู (Kokinshu) ประมวลบทกวีที่ประพันธ์ขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๐

๕. อิเซะ โมโนกาตารี (Ise Monogatari) บทประพันธ์เรื่องราวสนุกสนานของชีวิตขุนนางหนุ่มในราชสำนัก
๖. เกนจิ โมโนกาตารี (Genji Monogatari) บทประพันธ์ขนาดยาวของมูราซากิ ชิกิบุ (Murasaki Shikibu) เกี่ยวกับเรื่องราวชีวิตในราชสำนักยุคเฮอัน
๗. เฮเกะ โมโนกาตารี (Heike Monogatari) ประมวลพงศาวดารและนวนิยายที่ไม่ทราบผู้แต่ง เนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์สงครามระหว่างตระกูลมินาโมโตะ อุจิ (Minamoto uji) และตระกูลเฮเกะหรือไทระ (Taira uji)
๘. กิเคอิคิ (Gikeiki) บันทึกเรื่องราวชีวิตของโยชิชิเนะ (Minamoto no Yoshitsune)
๙. โซกะ โมโนกาตารี (Soga Monogatari) บทประพันธ์เรื่องราวการแก้แค้นของพี่น้องตระกูลโซกะ

นอกจากนี้ บทละครโนะยังได้รับอิทธิพลที่สำคัญจากพงศาวดารและบันทึกประวัติศาสตร์จีนและวรรณกรรมอินเดียอีกด้วย

เรื่องย่อ

บทละครโนะมีจำนวนมากจึงขอยกตัวอย่างเฉพาะเรื่องย่อจากบทที่นิยมแสดง เนื่องจากมีเนื้อหาโดดเด่น หรือมีกลวิธีพิเศษในการแสดงเพื่อให้เห็นความหลากหลาย บทละครบางเรื่องมีความยาวมากและแสดงเพียงบางฉากในปัจจุบัน

๑. **โชโจ (Shojo)** ชายขายสาเกเดินทางไปขายสาเกที่ชายหาด ชายหนุ่มหน้าตาสดใสนามว่าโชโจปรากฏกายขึ้นและเรียกร่องที่จะดื่มสาเก ชายขายสาเกให้ชายหนุ่มผู้นั้นดื่มจนหมด โชโจจึงให้รางวัลแก่ชายขายสาเกด้วยการฟ้อนรำ และเสกให้สาเกในไหเต็มอยู่ตลอดเวลา
๒. **คุโรซูกะ (Kurosuka)** หญิงชราผู้หนึ่งอาศัยอยู่ในกระท่อมริมทุ่งอาดาชิ (Adachi) หญิงชราบ้านฝ้ายทุกคืนจมน้ำสง พลังโชกเศร้ากับความไม่แน่นอนของโลกและมนุษย์ที่เต็มไปด้วยบาปกรรมนานา พระจูดงค์ผ่านมา หญิงชราห้ามมิให้มองเข้าไปในกระท่อม ขณะที่นางออกไปเก็บฟืน พระรูปนั้นทำผิดสัญญาและพบว่าภายในกระท่อมเต็มไปด้วยกองกระดูกมนุษย์ หญิงชราจึงปรากฏกายอีกครั้งในรูปของปีศาจและเข้าจูโจมพระรูปนั้น
๓. **ฮาโกโรโมะ (Hagoromo)** ชายหาปลาพบเสื้อคลุมขนนกอันงดงามแขวนอยู่บนกิ่งไม้สนริมทะเลที่มัตสึบาระ (Miho no Matsubara) ในเขตมิโฮะ (Miho) เทพธิดาองค์หนึ่งปรากฏกายขึ้นและอ้อนวอนพร้อมหลังน้ำตาขอเสื้อคลุมนั้นคืนแก่นาง มิฉะนั้นนางจะมีได้กลับสู่สวรรค์ ในที่สุดชายหาปลายินยอมคืนเสื้อคลุมให้ เทพธิดาสวมเสื้อคลุมแล้วร่ำรำเป็นการขอบคุณแล้วจึงกลับสู่สวรรค์
๔. **โนโนมิยะ (Nonomiya)** วิญญาณหม่อมห้ามของเจ้าชายเกินจิ (Hikaru Genji) ซึ่งสิงสถิตอยู่ในกระท่อมชื่อโนโนมิยะ บริเวณทุ่งซากาโนะ (Sagano) นางร่ำรำไห้แก่

พระธุดงค์และเล่าถึงเรื่องราวการทะเลาะวิวาทกับอาโอยโนะอุเอะ (Aoi no Ue) ภรรยาหลวงของเจ้าชายเก็นจิ

๕. **เทกะ (Teika)** วิญญาณสตรีนางหนึ่งนำพระธุดงค์มายังหลุมศพของเจ้าหญิงโชคุชิ (Shokushi or Shikishi Naishinou) ในอุทยาน เจ้าหญิงตายหลังจากมีความรักกับเทกะในช่วงสั้น ๆ ครั้นเทกะตายก็กลายเป็นไม้เลื้อยพันอยู่รอบหลุมศพของเจ้าหญิงอย่างหนาแน่น สตรีนางนั้นเปิดเผยว่านางเป็นวิญญาณของเจ้าหญิงโชคุชิ และหายลงไปในหลุม พระธุดงค์จึงสวดมนต์ให้แก่ดวงวิญญาณ เจ้าหญิงปรากฏกายอีกครั้ง และเทกะปล่อยวิญญาณเจ้าหญิงให้เป็นอิสระ
๖. **โอบะสึเตะ (Obatsute)** คืนวันเพ็ญเดือนสิงหาคม ผู้คนพากันเดินทางมายังเขาโอบะสึเตะ (Obatsute yama) เพื่อชื่นชมพระจันทร์เต็มดวง สตรีนางหนึ่งปรากฏกายและเล่าเรื่องแก่คนเหล่านั้น ครั้งหนึ่งมีหญิงชรานางหนึ่งถูกลูกชายทอดทิ้งให้ตายอย่างเดียวตายตามธรรมเนียมของคนในถิ่นนั้น ณ โพรงไม้ใกล้ ๆ นั้นเอง และสตรีนางนั้นก็หายไป หญิงชราปรากฏกายขึ้นร่ำร้ออย่างอ่อนโยนท่ามกลางแสงจันทร์พร้อมเล่าถึงความสุขในอดีต และความอึดอัดใจที่เกิดจากการสวดมนต์
๗. **ฮาชิโตมิ (Hashitomi)** ในฤดูร้อนหนึ่ง พระที่วัดอุริน (Unrin-in temple or Urin-in temple) กำลังนั่งสมาธิ มีสตรีนางหนึ่งนำดอกไม้มาถวายทุกวัน พระสงสัยว่านางจะเป็นวิญญาณของยูกาโอะ (Yugao) หม่อมห้ามของเจ้าชายเก็นจิ พระจึงเดินทางไปยังบ้านของยูกาโอะ และพบว่าสนามหญ้ามีแต่วัชพืชปกคลุมหลุมศพสตรีนางนั้น
๘. **ฟุตารี ชิซุกะ (Futari Shizuka)** ในเดือนมกราคม หญิงผู้หนึ่งเดินทางไปเก็บสมุนไพรเพื่อมาบูชาเทพเจ้า ณ ศาลเจ้าคัตสึเตะ (Katsuo-ji) ขณะที่นางเก็บสมุนไพรอยู่นั้นก็ปรากฏร่างหญิงสาวนามชิซุกะ (Shizuka Gozen) ภรรยาของโยชิฮิโตะ นางจึงวิ่งไปบอกพระแต่กลับถูกวิญญาณของชิซุกะเข้าสิง จึงแต่งกายตามแบบชิซุกะและร่ำร้อ ทำให้ชิซุกะตัวจริงปรากฏตัวขึ้นอีกครั้งหนึ่ง และร่ำร้อไปพร้อมกับหญิงเก็บสมุนไพร
๙. **โดโจจิ (Dojoji)** ในพิธีฉลองระฆังใหม่ในวัดโดโจ มีนางรำผู้งดงามมาร่ำร้อในพิธี ขณะร่ำร้ออยู่นั้น นางเข้าไปใกล้ระฆัง ในที่สุดก็เข้าไปอยู่ในระฆัง โดยกระโดดขึ้นไปตั้งระฆังลงมาคลุมตัวนางไว้ บรรดาพระที่ร่วมอยู่ในพิธีจำได้ว่านางรำผู้นี้เป็นคนเดียวกันกับหญิงสาวที่ตามหาคนรัก นางกระโดดลงไปใ้ในระฆังที่กำลังหลอม และตายด้วยความเสียใจแค้น บรรดาพระจึงช่วยกันตั้งระฆังขึ้น พบปีศาจรูปร่างที่สิงอยู่ในร่างของหญิงสาวซึ่งเต็มไปด้วยความอิจฉาริษยาและความเสียใจแค้น
๑๐. **โคอิ โนะ โอโมนิ (Koi no Omoni)** คนทำสวนผู้ซื่อสัตย์ในราชสำนักนางหนึ่งนางเล่นตลกกับชายชราโดยการเอาผ้าห่อก้อนหินขนาดใหญ่ และสัญญากับชายชรา

ว่าถ้าแบกก้อนหินไปสอบสวนได้สำเร็จก็จะรับรัก ชายชราพยายามยกก้อนหินแต่ไม่สำเร็จ ความเหนื่อยได้คร่าชีวิตของชายชรา ในขณะที่ดวงใจของเขาเต็มไปด้วยความโศกเศร้าและโกรธแค้น ส่วนสตรีในราชสำนักรู้สึกเสียใจ และขออภัยในความผิดของนางที่หลุมศพของชายชรา วิญญาณของชายผู้นั้นปรากฏกายขึ้นและตัดพ้อถึงความไม่มีน้ำใจของนาง ครั้นทราบความจริงใจของนางที่มาขออภัย ก็ให้อภัยและจากไปพร้อมกับสัญญาว่าจะปกป้องนางจากอันตรายทั้งปวง

๑๑. **คินูตะ (Kinuta)** เจ้าชายอาชิยะ (Ashiya) แห่งคิวชูที่เดินทางมาราชการที่เมืองหลวงนานถึง ๓ ปี เจ้าชายส่งยูกิริ (Yuugiri) สาวใช้ให้เดินทางไปส่งข่าวแก่ภรรยาว่าเขาจะเดินทางกลับไปหานางอย่างแน่นอนในปลายปี ณ คีนหนึ่งในฤดูใบไม้ร่วงท่ามกลางแสงจันทร์ ยูกิริและภรรยาของเจ้าชายอาชิยะช่วยกันตบผ่านวมให้ฟู ภรรยาตบผ่านวมพลางคำนึงถึงสามีว่า เสียงตบผ่านวมและเสียงหัวใจเต้นของนางจะดังไปถึงสามีหรือไม่ ขณะนั้นคนใช้เข้ามารายงานว่าเจ้าชายอาชิยะไม่สามารถเดินทางกลับมาได้ ภรรยาจึงล้มป่วยและตายในที่สุด เมื่อเจ้าชายเดินทางกลับมาพบกับความผิดหวังก็เสียใจ และเรียกวิญญาณของภรรยาให้ปรากฏ นางเล่าให้ฟังถึงความเจ็บเหงาและความขมขื่น ทั้งความทุกข์ทรมานที่นางกำลังได้รับในขุมนรก เจ้าชายอาชิยะจึงสวดมนต์ให้แก่วิญญาณของภรรยาเพื่อให้นางไปสู่สุคติ
๑๒. **โอโตะ (Otou)** พระธุดงค์ที่เดินทางลงจากภูเขามาพบชายชราที่นิมนต์ให้มาที่บ้านชายชราที่แท้จริงแล้วเป็นวิญญาณของพรานล่านกที่ตายโดยไม่มีโอกาสได้ส่งลาภรรยา ชายชรามอบหมวก ผ่ากันเปื้อนและแขนเสื้อกิโมโนให้พระนำไปมอบให้แก่ภรรยาเพื่อเป็นเครื่องยืนยันว่าพระองค์นี้ได้พบกับเขาจริง ๆ และตัวเขาตายไปแล้วจริง ๆ พระธุดงค์ตอบตกลงและเดินทางไปบ้านของชายชรา และสวดมนต์ให้แก่ดวงวิญญาณ วิญญาณของชายชราปรากฏตัวต่อหน้าครอบครัว แต่ไม่สามารถเข้าใกล้คนเหล่านั้นได้ ชายชราจึงเล่าถึงความทุกข์ทรมานที่ตนได้รับในนรก ซึ่งเป็นการลงโทษในกรรมที่เขาได้ฆ่านกโอโตะจำนวนมากขณะยังมีชีวิตอยู่
๑๓. **มาคุระ จิโด (Makura Jido)** จักรพรรดิจินโบราณที่ส่งขุนนางไปแสวงหาอายุวัฒนะ ขุนนางเดินทางมาถึงน้ำตกและพบกับเทพิตานามจิโดผู้สอนขุนนางให้ทำยาอายุวัฒนะด้วยการเขียนสูตรวิเศษลงบนกลีบดอกไม้ที่บ้านอยู่มากมายในบริเวณนั้น ขุนนางเปิดเผยความจริงว่าตนถูกเนรเทศมาเพราะบังเอิญก้าวข้ามหมอนของจักรพรรดิ เทพิตาจึงมอบยาอายุวัฒนะที่มีค่ายิ่งให้แก่ขุนนาง แล้วร้องเพลงและร่ำรำเพื่อเป็นเกียรติ
๑๔. **โซโตะบะ โคมาจิ (Sobata Komachi)** พระกลุ่มหนึ่งเดินทางไปเมืองหลวง ระหว่างทางพบหญิงชราซึ่งเป็นขอทานนั่งอยู่ ณ ไม้ที่ปักเหนือหลุมศพ พวกเขาจึงช่วยกันขับไล่นาง

ออกไปด้วยการสวดมนต์ แต่หญิงชรากลับกล่าวบทสวดมนต์ได้ดีกว่า บรรดาพระ
ทั้งหลายพากันยกย่องและขอภักดิ์ หญิงชราจึงกลายร่างเป็นโอโน โนะ โคมาจิ (Ono no
Komachi) ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นกวีสาวที่มีความงดงาม แต่ถูกจับโดยปีศาจแห่งฟุคาคุสะ
(Fukakusa) ผู้หลงรักนางและมาหานาง โดยบังคับให้นางต้องอยู่พบกันถึง ๑๐๐ คืน นาง
ร่ำรำเพื่อแสดงให้เห็นถึงความน่าสะพรึงกลัวในการมาพบของปีศาจจนนางต้องตาย ใน
ที่สุดปีศาจเมื่อได้ยินเสียงสวดมนต์ก็จากนางไป นางจึงมีความสุขอีกครั้ง

๑๕. **คันตัน (Kantan) โรเซอิ (Rosei)** หนุ่มชาวจีนที่เกิดเบื่อหน่ายในชีวิต จึงออก
เดินทางไปยังภูเขาโยชิ (Yoshi) เพื่อแสวงหานิพพาน เขาหยุดพักที่หมู่บ้านและได้
นอนบนหมอนวิเศษ เขาฝันไปว่าได้เป็นจักรพรรดิ แวดล้อมไปด้วยความหรูหรา
นานัปการ ท้องพระโรง ราชยาน เสื้อผ้าอาภรณ์ล้วนทำด้วยทองคำ อีกทั้งยังมี
บรรณาการมาสู่จักรพรรดิองค์ใหม่อีกมากมาย โรเซอิครองราชย์อยู่ ๕๐ ปี แวดล้อม
ด้วยความสุขและความเจริญรุ่งเรือง ในการฉลอง ๕๐ ปีแห่งการครองราชย์ โรเซอิ
ดื่มสุราอมฤตและร่ำรำกับข้าราชการสำนัก ในที่สุดเจ้าของโรงแรมที่คันตันก็ปลุกโรเซอิ
ขึ้นมากินข้าว โรเซอิสำนึกได้ว่าชีวิตเปรียบเสมือนความฝัน เขาจึงตัดสินใจล้มเลิกการ
เดินทางและกลับบ้านของตน ใช้ชีวิตอย่างสงบในการทำสมาธิ
๑๖. **โยโรโบชิ (Yoroboshi)** ชายตาบอดนามโยโรโบชิ นั่งขอทานอยู่ที่วัดชิเต็นโน
(Shitenno-ji) ชายขอทานใช้แขนเสื้อของเขาแผ่ออกรับเศษทาน แต่กลับได้รับลูกมะกอก
ที่ร่วงหล่นลงมาแทน แม้ว่าจะมองไม่เห็นก็สามารถดมกลิ่นที่หอมหวานจนรับรู้ถึงความ
งดงามของผลมะกอกได้ ชายขอทานจึงเรียนรู้ว่าถ้าดวงตาของจิตเปิดกว้างก็สามารถหยั่ง
รู้และมีชีวิตด้วยจิตวิญญาณที่เป็นสุข เขาเล่าด้วยความสุขใจในปรัชญาแห่งชีวิตที่ตน
พึงได้รับรู้ บิดาของชายขอทานตาบอดคนนั้นที่ทิ้งบุตรของตนไปก็ปรากฏกายขึ้น และ
สะเทือนอารมณ์ไปกับความศรัทธาแห่งชีวิตของบุตรจึงได้พาบุตรของตนกลับบ้าน
๑๗. **จินเน็น โคจิ (Jinen Koji)** นักบวชหนุ่มนามจินเน็นผู้ไม่เคร่งวินัยกำลังเทศน์อยู่ที่วัด
อุงโกะจิ (Unkoji Temple) เด็กสาวคนหนึ่งเข้ามาหาและถวายจิวรให้ พร้อมทั้งมี
จดหมายอธิบายว่าเด็กสาวต้องขายตัวเป็นทาสเพื่อนำเงินมาซื้อจิวรทำบุญอุทิศส่วน
กุศลให้แก่บุพการี แต่แล้วคนค้าทาสก็เข้ามาฉุดเด็กสาวคนนั้นออกไป จินเน็นวิ่งตามไป
พร้อมจิวรที่พาดอยู่บนไหล่ คนค้าทาสพาเด็กสาวขึ้นเรือเพื่อพาไปขาย จินเน็นพยายาม
แลกจิวรกับเด็กสาว คนค้าทาสหัวเราะเยาะและลงมือเสียนตีเด็กสาว แต่ในที่สุดคน
ค้าทาสก็ยอมตกลงเมื่อจินเน็นจะขบร้องและฟ้องร้องเป็นการตอบแทน จินเน็นปล่อยเด็ก
สาวเป็นไทแก่ตัว และส่งกลับไปยังเมืองหลวง
๑๘. **สุมิตะกาวะ (Sumidagawa)** มารดาผู้คลุ้มคลั่งเที่ยวตามหาบุตรตั้งแต่เมืองเกียวโต
จนถึงฝั่งแม่น้ำสุมิตะ (Sumidagawa) ในเมืองเอโดะ นางเหลือบเห็นพิธีฝังศพที่ฝัง

ตรงข้าม นางจึงข้ามแม่น้ำไปถามและได้ความว่าเป็นศพของเด็กชายจากเมืองเกียวโต นามว่าอุเมวากะ นางจึงทราบวาบุตรของตนตายแล้วจึงเริ่มสวดมนต์ที่หน้าหลุมศพ วิญญาณของอุเมวากะปรากฏกายขึ้นมาลอบประโลมมารดาอยู่จวนรุ่งสาง

๑๙. **มิตสึยามะ (Mitsuyama)** สถานที่นามว่ายามาโตะ มีภูเขาใหญ่ ๓ ลูก ครั้งหนึ่งมีชายผู้หนึ่งอาศัยอยู่ที่ภูเขากาคูยามะ (Kaguyama) มีภรรยาอยู่ที่ภูเขามิมินาชิ (Miminashiyama) และอุเนบิยามะ (Unebiyama) ต่อมาภรรยาคนหนึ่งฆ่าตัวตาย ในทะเลสาบด้วยความผิดหวังในความรัก หลายปีต่อมามีพระธุดงค์เดินทางมาสวดมนต์ให้แก่วิญญาณของนาง วิญญาณของภรรยาทั้งสองจึงปรากฏกายพร้อมกัน และขอให้พระสวดมนต์ให้แก่พวกตน
๒๐. **เท็งโกะ (Tenko)** ในประเทศจีนกว่า ๒๐๐๐ ปีมาแล้ว มีสตรีนางหนึ่งฝันว่ามีกลองวิเศษตกลงมาจากสวรรค์ ในวันที่นางตั้งครรภ์จึงตั้งชื่อให้บุตรว่า เท็งโกะ ซึ่งหมายถึงกลองสวรรค์ หลายปีต่อมามีกลองตกจากสวรรค์จริง ๆ และเมื่อใดก็ตามที่เท็งโกะตีกลองสวรรค์ จะเกิดเสียงไพเราะจนทำให้จักรพรรดิต้องการกลองใบนี้ แต่เท็งโกะนำกลองไปซ่อนบนภูเขา เมื่อถูกจับได้เท็งโกะถูกนำไปกตน้ำเป็นการลงโทษและตายในที่สุด กลองสวรรค์ถูกนำไปถวายแก่จักรพรรดิ แต่ตีเท่าไรกลองก็ไม่ดัง บิดาของเท็งโกะถูกพามาเข้าเฝ้า เมื่อบิดาของเท็งโกะไปแตะกลองก็เกิดเสียงอันไพเราะขึ้น จักรพรรดิจึงประทานพิธีรำลึกถึงวิญญาณเท็งโกะเป็นรางวัล คืบหนึ่งในฤดูใบไม้ร่วง ใบไม้ทยอยร่วงหล่น ท้องฟ้าแจ่มใสเต็มไปด้วยดวงดาว เท็งโกะปรากฏกายและร่ำรำว่าเป็นการขอขอบคุณต่อการสวดมนต์ระลึกถึงตน
๒๑. **ซากุระคาวะ (Sakurakawa)** เด็กชายนามว่า ซากุระ มาจากฮิวงะ (Hyuga) ชายตัวเองเป็นทาสเพื่อช่วยมารดาให้พ้นจากความยากจน เขาส่งเงินไปให้มารดาโดยคนเดินสาร ตนเองนั้นถูกขายไปไกลแสนไกล ส่วนมารดาเมื่อบุตรหายไปก็โศกเศร้าเสียใจและออกตามหา ในฤดูใบไม้ผลิ ๓ ปีต่อมา เด็กชายผู้นั้นกลายเป็นนักพรตที่ศาลเจ้าอิโซเบะ (Isobe Inari Shrine) ในฮิตาจิ (Hitachi-shi) ซากุระได้ติดตามคณะสงฆ์ไปชมดอกซากุระใกล้ ๆ แม่น้ำซากุระมารดาของซากุระเดินทางมาถึงแม่น้ำในขณะนั้นเช่นกัน ขณะกำลังร่ำรำพร้อมจุ่มกลีบซากุระลงในน้ำซากุระและมารดาต่างจำกันได้ คณะสงฆ์จึงปล่อยให้ซากุระเป็นไท ทั้งมารดาและซากุระสัญญาว่าจะอุทิศชีวิตให้แก่การสวดมนต์และทำสมาธิเป็นการทดแทนบุญคุณ
๒๒. **ฮันโจ (Hanjo)** เจ้าชายโยชิเดะ (Yoshida) พบว่าภรรยาของตนนามว่าฮานาโกะ (Hanako) หายไปโดยไม่มีผู้ใดทราบวาทายไปไหน เจ้าชายจึงไปยังศาลเจ้าคาโมะ (Kamo) เพื่ออ้อนวอนเทพให้ได้พบนาง ปรากฏว่าฮานาโกะกำลังร่ำรำด้วยพัดที่เขา มอบให้นาง ทั้งสองจึงกลับมาอยู่อย่างมีความสุขร่วมกันอีกครั้ง

๒๓. **ฮิบาริยามะ (Hibariyama)** โทโยนาริ (Toyonari) ผู้ตัดขาดจากบุตรีของตนและขับไล่นางไปพร้อมกับพี่เลี้ยง ทั้งสองไปอาศัยอยู่บนภูเขา โดยพี่เลี้ยงหาเลี้ยงชีพด้วยการขายดอกไม้ที่หมู่บ้านใกล้ ๆ โทโยนาริเดินทางมาที่หมู่บ้านเพื่อล่าสัตว์และพบกับพี่เลี้ยงชรา โทโยนาริไม่สามารถหาเหตุผลใดมากล่าวอ้างในการทอดทิ้งบุตรีได้ และเสียใจต่อการกระทำของตน บิดาและบุตรีจึงกลับมาอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขอีกครั้งหนึ่ง
๒๔. **เซมิมารุ (Semimaru)** จักรพรรดิสังเนรเทศเจ้าชายเซมิมารุและเจ้าหญิงซากากามิ (Sakagami) เพราะเจ้าชายนั้นตาบอดและเจ้าหญิงมีผมชี้ขึ้นอย่างประหลาด เจ้าชายและเจ้าหญิงได้พบกันในเวลาต่อมา ณ ภูเขาโอซาระ ทั้งคู่ต่างปลอบประโลมกันให้หายโศกเศร้า
๒๕. **มิอิเดระ (Miidera)** มารดานางหนึ่งเดินทางมายังวัดคิโยมิซึ (Kiyomizu-dera) เพื่ออ้อนวอนเทพเจ้าให้ช่วยตามหาบุตรที่หายไป เธอฝันว่าต้องไปยังวัดมิอิ ในคืนวันเพ็ญ ขณะพระสงฆ์กำลังขึ้นชมแสงจันทร์ภายในวัดพร้อมด้วยเซมมิตสึ (Semmitsu) ผู้เป็นบุตรของหญิงผู้นั้น มารดาผู้อยู่ในอาการทุกข์เวทนา ก็เดินทางมาถึงวัดและขึ้นไปตีระฆัง บรรดาพระจึงออกมาดูว่าใครมาร้องทุกข์ เมื่อมารดาและบุตรพบกันก็ต่างจำกันได้ จึงได้ใช้ชีวิตร่วมกันอย่างสงบสุข
๒๖. **คาเกคิโยะ (Kagekiyo)** นักรบผู้กล้าหาญนามว่าคาเกคิโยะ (Taira no Kagekiyo or Kazusa no shichirou) ถูกจับตัวและนำไปปล่อยไว้บนเกาะฮิวะ คาเกคิโยะชราและตาบอดต้องหาเลี้ยงชีพด้วยการขอทานในหมู่บ้าน บุตรีของคาเกคิโยะไม่เคยพบบิดาแต่ทราบชะตานั้นจึงออกตามหาบิดาจนพบ ตอนแรกคาเกคิโยะปฏิเสธว่าไม่ใช่ตนเองเพราะอายุในสภาพของตน แต่ในที่สุดก็ซาบซึ้งกับความกตัญญูของบุตรี ทั้งคาเกคิโยะและบุตรีต่างร่ำไห้ด้วยความปิติ คาเกคิโยะจึงร่ำร่าเล่าเรื่องวีรกรรมของตนในการรบครั้งอดีตให้บุตรีฟังด้วยความภาคภูมิใจ
๒๗. **อาตากะ (Ataka)** โยชิสีเนะ (Minamoto no Yoshitsune) แฝงกายเป็นพระเดินทางหลบหนีการติดตามของโชกุนโยริโทโมะ (Minamoto no Yoritomo) พี่ชายผู้โหดร้าย ครั้นขบวนของโยชิสีเนะเดินทางมาถึงด่านอาตากะ นายด่านนามว่าโทคาชิ (Tokashi) รู้ดีว่าผู้คนในขบวนเป็นใคร แต่ซาบซึ้งในความกตัญญูและความกล้าหาญเสียสละของเบ็นเกะ (Bengei) นายทหารคนสนิทของโยชิสีเนะ จึงปล่อยขบวนให้ขบวนผ่านด่านไป และโทคาชิก็ติดตามไปส่งพร้อมกับให้สาเกดื่ม เบ็นเกะร่ำรำด้วยมีความสุขเป็นการขอบคุณในไมตรีจิตของโทคาชิ
๒๘. **ซุนคัน (Shunkan)** พระจากวัดโฮโซ (Hosho-ji) นามว่าซุนคัน และผู้ติดตามอีก ๒ คน ถูกเนรเทศมาอยู่ที่เกาะร้างคิไก (Kikai) ในคิวชู (Kyushu) เนื่องจากซุนคันวางแผนโค่นล้มตระกูลเฮเกะ เวลาผ่านไปหลายปี จักรพรรดินิประกาศอภัยโทษทั่วประเทศเนื่องในโอกาสที่ประสูติรัชทายาท คณะเจ้าหน้าที่ถูกส่งออกไปพร้อมรายชื่อ

ผู้ได้รับอภัยโทษ แต่ไม่มีชื่อขุนคัน ดังนั้นขุนคันจึงวิ่งวอนขอเดินทางไปพร้อมคณะ
เจ้าหน้าที่แต่ถูกปฏิเสธ เรือบรรทุกนักโทษเตรียมออกเดินทาง บนเรือนี้มีผู้ติดตาม
ทั้งสองคนของขุนคันอยู่ด้วย ขุนคันพยายามยึดเรือไว้แต่ไม่สำเร็จ ในที่สุดขุนคันก็ถูก
ทิ้งให้อยู่คนเดียวบนบนเกาะร้าง และจบชีวิตอย่างเดียวดาย

๒๙. **โคโซเตะ โซกะ (Kosode Soga)** พี่น้องตระกูลโซกะตัดสินใจกระทำการล้างแค้น
แทนบิดาผู้ถูกฆาตกรรมขณะร่วมในงานล่าสัตว์ที่จัดขึ้นโดยโชกุนโยริโทโมะ ทั้งคู่
เดินทางไปพบมารดาเพื่อบอกแผนการให้ทราบ แต่มารดาไม่ยอมให้โกโร่ (Goro)
บุตรคนรองเข้าพบเพราะผิดสัญญาที่จะบวชเป็นพระ จูโร่ (Juro) บุตรคนโตจึงขอร้อง
มารดา อธิบายเหตุผลและแผนการล้างแค้นให้ฟัง มารดาจึงวางใจและให้เข้าพบ ทั้ง
สามคนพบกันและร่ำไห้ด้วยความปิติ พี่น้องโซกะทั้งสองได้ร่ำร่ำพร้อมเพรียงกัน
เป็นการเฉลิมฉลองความสุขที่ทั้งสามได้รับก่อนจะร่ำลามารดาเพื่อออกเดินทางไป
๓๐. **โรไทโกะ (Rotaiko)** อูระ (Matsuura) แห่งคิวกู สั้งขังขุนนางชื่อเซจิ (Seiji) ผู้ฆ่า
เพื่อนของตน เซจิหลบหนีไปทำให้ภรรยาถูกนำตัวมาไต่สวน นางหวาดกลัวตื่นตกใจ
จนคุมสติแทบไม่อยู่ นางไม่ทราบว่าสามีหลบหนีไปอยู่ ณ ที่ใด มีสภาพเป็นเช่นไร
มัตสึอูระจึงปล่อยนางไป แต่นางปฏิเสธที่จะออกจากกรุงซึ่งที่สามีเคยถูกจองจำ นาง
ติงตองของเรือนจำ (ไรตาสึโกะ) และประกาศก้องว่า นางรู้สึกเหมือนอยู่ใกล้สามีเมื่อ
นางอยู่ในกรุงซึ่งนี้ มัตสึอูระสะท้อนอารมณ์ในความรักและความห่วงใยของนาง จึง
อภัยโทษให้ทั้งเซจิและภรรยา
๓๑. **อามะ (Ama)** เสนาบดีฟูสะซากิ (Fusazaki) ทราบว่ามารดาของตนเป็นนักดำน้ำ
จากอ่าวชิโดะ (Shido) ในชิโกกุ จึงเดินทางไปที่นั่นและสวดมนต์ให้แก่มารดา เมื่อ
เดินทางไปถึงก็พบกับหญิงชราซึ่งเล่าเรื่องเกี่ยวกับหีบสมบัติ ๓ ใบที่ส่งมาจาก
จักรพรรดิจีน หีบใบที่ ๒ ส่งมาถึงในสภาพสมบูรณ์ แต่หีบใบที่ ๓ หายไปที่อ่าวชิโดะ
แห่งนี้ เสนาบดีผู้เป็นบิดาของฟูสะซากิ ตกหลุมรักกับหญิงนักดำน้ำที่อ่าวนี้และมีบุตร
ด้วยกัน บิดาสัญญาว่าจะเลี้ยงดูจนบุตรได้เป็นเสนาบดี ถ้านางด่าลงไปเอาสมบัติ
ขึ้นมา นางจึงด่าลงไปถึงก้นทะเลพบสมบัติและมังกรร้าย นางต่อสู้กับมังกรและได้
สมบัติมา นางผ่าอกของตนเองและเอาสมบัติซ่อนไว้ภายใน นางตายเพราะแหวกอก
เอาสมบัติให้แก่เสนาบดี ฟูสะซากิทราบทันทีว่าเรื่องราวทั้งหมดเป็นเรื่องของมารดา
จึงทำพิธีสวดมนต์ให้แก่มารดา วิญญาณของนางจึงปรากฏขึ้นในร่างของนางพญา
มังกรร้ายร่าอย่างร่าเริงเพื่อแทนคำขอบคุณที่มอบให้แก่บุตรของตน
๓๒. **โคคาจิ (Kokaji)** มุเนะจิกะ (Sanjou Kokaji Munechika) ช่างตีดาบขององค์จักรพรรดิ
มุเนะจิกะเดินทางไปยังศาลเจ้าอินาริ (Fushimi Inari taisha) เพื่อขอความช่วยเหลือ
เทพองค์หนึ่งปรากฏกายขึ้น พรรณนาลักษณะของดาบโบราณของจักรพรรดิญี่ปุ่นและ

จิ้น และรับปากว่าจะช่วยเหลือ มุเนะจิกะจึงเดินทางกลับบ้านและลงมือตีดาบ ขณะนั้น เทพอินริปรากฏกายเป็นเทพจิ้งจอกและช่วยตีดาบด้วยลีลาของการร้ายรำ

๓๓. **คุรามะ เท็งงุ (Kurama Tengu)** ยามที่ซาคุระบานบนภูเขาคุรามะ อุชิวากะ (Ushiwaka) หรือโยชิสึเนะในสมัยแรกรุ่งเดินทางมากับพรรคพวกเพื่อชมซาคุระบาน มีพระรูปร่างหน้าตาคล้ายรูปหนึ่งตรงเข้ามาหา บรรดาผู้ติดตามต่างพากันหนีไป ยกเว้นอุชิวากะ พระรูปร่างนั้นเล่าให้ฟังว่าตนเป็นหัวหน้าเท็งงุที่อาศัยอยู่บนภูเขาแห่งนี้ และอาสาจะถ่ายทอดวรยุทธ์ทั้งปวงแก่อุชิวากะ
๓๔. **ซากิ (Sagi)** องค์จักรพรรดิเสด็จประพาสอุทยานชินเซ็นและพบกับนกกระยางขาวซึ่งอยู่อีกฝั่งของทะเลสาบ จึงสั่งให้เสนาไปจับ แต่นกบินหนีไปได้ เสนาตะโกนบอกนกกระยางตัวนั้นว่าพวกเขาได้รับคำสั่งให้มาจับ นกกระยางจึงบินลงมาโค้งคำนับให้แก่จักรพรรดิ จักรพรรดิเมื่อเห็นดังนั้นก็เกิดความปลาบปลื้ม ประทานยศให้แก่กนกกระยางตัวนั้นและเสนาที่ตนสั่งให้ไปจับนกกระยาง นกกระยางตัวนั้นจึงร้ายรำด้วยความขอบคุณ
๓๕. **เซโซเซกิ (Seshoseki)** พระสงฆ์นามว่าเก็นโนะ (Genno) และผู้ติดตามเดินทางข้ามทุ่งราบนาสุ (Nasu) เห็นนกกตกลงมาตายเมื่อบินผ่านหินก้อนมหึมา ด้วยความสงสัยจึงเดินเข้าไปยังหินก้อนนั้น แต่มีสตรีนางหนึ่งห้ามไว้ นางเล่าว่าที่จริงก้อนหินก้อนนั้นคือเจ้าหญิงทามาโมะ (Tamamo no Mae) ซึ่งเป็นจิ้งจอก เจ้าหญิงหลงรักจักรพรรดิแต่ถูกเนรเทศ เจ้าหญิงพิโรธจนกลายเป็นก้อนหิน สิ่งมีชีวิตใด ๆ ที่เข้าไปใกล้จะตายสิ้น สตรีนางนั้นเปิดเผยว่านางคือวิญญาณของก้อนหินแล้วหายลับไป เก็นโนะและผู้ติดตามจึงสวดมนต์และมอบดอกไม้แก่วิญญาณเจ้าหญิง ก้อนหินแตกออกเป็น ๒ เศษ มีหางจิ้งจอกอยู่ภายใน จิ้งจอกร้ายรำเพื่อขอบคุณที่เก็นโนะและผู้ติดตามสวดมนต์ให้พ้นจากบ่วงกรรม วิญญาณของนางจึงไปจุติในสวรรค์
๓๖. **โทรุ (Toru)** พระรูปหนึ่งพบชายชราเดินถือถ้ำน้ำเกลืออยู่กลางเมืองเกียวโต จึงเข้าไปถามชายชราตอบกลับมาว่า กาลครั้งหนึ่ง มินาโมโตะ โทรุ (Minamoto no Toru) สร้างปราสาทอยู่บนพื้นที่นี้ และมีสวนซึ่งสร้างเลียนแบบมาจากอ่าวชิโอกามะ (Shiogama) ตนเองกำลังนำน้ำเกลือไปใส่บ่อในสวนที่กำลังแห้งขอด ชายชราเล่าพลางกล่าวสรรเสริญโทรุต่าง ๆ นานาจนพระจันทร์ขึ้นจึงแยกทางกับพระรูปนั้น ขณะที่พระกำลังเตรียมที่นอนก็เกิดแสงสว่างดังกลางวันขึ้น วิญญาณของมินาโมโตะ โทรุที่แต่งกายอย่างวิจิตรลอยข้ามทะเลสาบในสวนมาหาพระ และร้ายรำให้พระได้ชื่นชม พลางเล่าเรื่องความสุขของตนในอดีตให้พระฟัง
๓๗. **ยามันบะ (Yamanba)** นางร้ออาชิฟที่มีชื่อเสียงมากจากการขับร้องฟ้อนรำนามว่า ยามันบะ (Hyakuma Yamanba) นางตัดสินใจเดินทางไปแสวงบุญที่วัดเซ็นโค (Zenkouji) หนทางค่อนข้างชัน นางต้องหยุดพักเหนื่อย ทันใดนั้นอากาศก็มีครึ้ม

สตรีนางหนึ่งปรากฏกายและเอ่ยปากให้นางพักในกระท่อมของตน เมื่อทั้งสองมาถึงกระท่อม สตรีนางนั้นกล่าวยกย่องความสามารถของนางรำแล้วหายลับไป ต่อมาสตรีนางนั้นปรากฏกายอีกครั้งในร่างของปีศาจ นางร้องเพลงและรำรำแสดงความงดงามแห่งธรรมชาติของฤดูทั้งสิ้นให้แก่ยามมีมบะผู้เฝ้าดูด้วยความตกตะลึง

ทฤษฎีการแสดงโนะ โดยชิอามิ โมโตกิโย

ชิอามิ โมโตกิโย (Zeami Motokiyo) เป็นบุตรของ คังนามิ คิโยตสูกุ (Kannami Kiyotsugu) หัวหน้าคณะละครพื้นบ้านแบบซารูกากุ เกิด พ.ศ. ๑๙๐๖ เมื่ออายุ ๑๑ ปี ได้แสดงละครถวายโชกุน อาชิกางะ โยชิมิตสึ (Ashikaga Yoshimitsu) โชกุนโปรดปรานความงามและความสามารถของชิอามิ จึงให้เข้ามาศึกษาปรัชญาและวรรณคดีในราชสำนักของโชกุน ชิอามิมีความสามารถอย่างสูงในการประพันธ์บทละคร โดยใช้การผสมผสานเรื่องราวจากวรรณคดีดั้งเดิมกับเรื่องราวร่วมสมัย ผนวกด้วยพุทธปรัชญานิกายเซน พัฒนาละครแบบซารูกากุของบิดาให้เกิดเป็นละครแนวใหม่เรียกว่า โนะกากุ หรือ โนะ ชิอามิ ประพันธ์บทละครโนะไว้ประมาณ ๓๐-๕๐ เรื่อง ชิอามิได้ปรับปรุงการแสดงโนะจากซารูกากุซึ่งเป็นละครพื้นบ้านแสดงให้ประชาชนทั่วไปได้รับความบันเทิงจากความสนุกสนานตลกขบขันมาเป็นละครของชนชั้นสูงที่มีภาษากรวิอันไพเราะ มีการฟ้อนรำขับร้องและบรรเลงดนตรีที่ประณีต เปี่ยมด้วยความสุนทรีย์ของนาฏกรรม เมื่อโชกุน อาชิกางะ โยชิมิตสึสิ้นชีพ โชกุน อาชิกางะ โยชิโมชิ (Ashikaga Yoshimochi) ไม่โปรดละครโนะของชิอามิ ท่านจึงต้องหันไปพึ่งการสนับสนุนจากพ่อค้าเศรษฐี ละครโนะของชิอามิได้รับความนิยมมากในเวลานั้น แต่เมื่อโชกุน อาชิกางะ โยชินอริ (Ashikaga Yoshinori) ขึ้นครองอำนาจก็ไม่โปรดชิอามิอย่างยิ่ง และถอดชิอามิออกจากตำแหน่งหัวหน้าคณะละครชื่อคังเซ แล้วตั้งหลานชาย ชิอามิชื่อโอนามิ (Onami) เป็นหัวหน้าคณะแทน อีกทั้งเนรเทศชิอามิไปอยู่ที่เกาะซาโดะ (Sado) อันห่างไกล เมื่อโชกุน โยชินอริสิ้นชีพ ชิอามิจึงได้กลับมายังเมืองหลวงและสิ้นชีวิตเมื่อ พ.ศ. ๑๙๘๖

ชิอามิประพันธ์นาฏยทฤษฎีไว้ ๒๑ บท รวมเป็น ๙ เล่มหลัก เล่มที่นับว่าสำคัญที่สุดชื่อ ฟุจิคาเด็ง (Fushikaden) ที่ชิอามิสร้างเป็นทฤษฎีการแสดงขึ้นจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์การแสดงของตนและการแสดงโนะในยุคคนั้น ทฤษฎีเหล่านี้สันนิษฐานว่าชิอามิบันทึกไว้เป็นศาสตร์ลับของครอบครัวจึงไม่มีใครรู้จัก จนกระทั่งมีผู้ไปพบต้นฉบับในร้านหนังสือเก่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ สำหรับเนื้อหาของทฤษฎีทั้ง ๙ เล่มโดยย่อมีดังนี้

๑. ชิคาโดะ (Shikado) “ทางแห่งบุปผา” พ.ศ. ๑๙๔๕ เน้นพื้นฐานศิลปะในตัวของนักแสดง และการแบ่งชั้นของคุณภาพการแสดง

๒. คักเคียว (Kakkyo) “คันท้องร้องบุปผา” พ.ศ. ๑๙๖๗ พื้นฐานการแสดงโนะปรัชญาโนะ จิตวิทยาและปฏิกิริยาตอบสนองของคนดู

๓. ยูคาคุ ชูโด ฟุเก็น (Yukaku Shudo Fugen) “หลักการเพื่อความอิมเอิบทางศิลปะ” พ.ศ. ๑๙๖๗ การนำพระพุทธศาสนาและลัทธิขงจื้อมาอธิบายศิลปะการแสดงโนะที่ทำให้คนดูอิมเอิบใจ

๔. ซันโด (Sando) “ปัจจัยทั้งสามในการแต่งบทละคร” พ.ศ. ๑๙๖๖ หลักปฏิบัติในการแต่งบทละครโนะพร้อมด้วยจารีตต่าง ๆ อย่างถุกวิธี

๕. คิวอิ (Kyu-i) “เก้าชั้น” พ.ศ. ๑๙๖๗ การแบ่งคุณภาพการแสดงโนะสูงส่งขึ้นไปเป็นเก้าชั้นตามลำดับ

๖. ชูเคียวคุ โทกะ (Shukyoku Toga) “เพิ่มบุปผา” พ.ศ. ๑๙๗๑ การถามตอบเรื่องปรัชญาการแสดงโนะหกหัวข้อ

๗. ชูโดโช (Shudo Sho) “เรียนกลวิธี” พ.ศ. ๑๙๗๓ การประมวลปัจจัยต่าง ๆ มาใช้ในการแสดงโนะ

๘. ซารุกากุคังจิ (Sarugagu Kangi) “ความคิดคำนึงในเรื่องศิลปะ” เป็นการบันทึกคำสอนของ ชิอามิโดโยโมโตโยชิผู้เป็นบุตรในเรื่องต่าง ๆ ของการแสดงโนะ และ

๙. ฟุจิกาดเด็น (Fushikaden) “รูปแบบบุปผา” พ.ศ. ๑๙๔๕ มีเนื้อหาสำคัญที่สุด ซึ่งมีสาระพอสรุปได้ดังนี้

๑. อายุกับการปฏิบัติตน

๑.๑ อายุ ๗ ปี ปล่อยให้แสดงโดยอิสระ อย่าบังคับ อย่าเข้มงวด เพราะเด็กจะขาดความกระตือรือร้น อย่าสอนบทบาทการแสดงเพราะเด็กยังไม่เข้าใจ

๑.๒ อายุ ๑๑-๑๒ ปี หัดปรับเสียงได้เหมาะสม สอนศิลปะโนะอย่างง่าย มีความงามของเด็กชายทั้งรูปร่างและน้ำเสียง อย่าเพิ่งสอนการสวมบทบาทตัวละครเพราะประสบการณ์ยังไม่พอ ควรฝึกพัฒนาพื้นฐานให้สมบูรณ์

๑.๓ อายุ ๑๗-๑๘ ปี เป็นวัยที่เสียงเปลี่ยน ร่างกายแข็งแรง ไม่ควรออกแสดง ควรมุ่งฝึกให้มาก อย่าฝืนธรรมชาติเพราะอาจทำให้เสียงเสียตลอดชีวิต

๑.๔ อายุ ๒๔-๒๕ ปี ควบคุมมาตรฐานการแสดง รูปร่างสมบูรณ์ มุ่งความชำนาญขั้นสูง อย่าหลงคำชื่นชมเพราะความสำเร็จจากการแสดงเป็นเพียงการเริ่มต้น มิฉะนั้นจะไม่พัฒนาต่อ

๑.๕ อายุ ๓๔-๓๕ ปี ผู้แสดงมีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและความสามารถในการแสดง แต่ผู้แสดงบางคนไม่อาจก้าวไปสู่ความเป็นผู้แสดงที่ยิ่งใหญ่ได้ วัยนี้ยังต้องรักษาวินัยอย่างเคร่งครัด นำสิ่งที่เรียนกลับมาพัฒนาและวางแผนอนาคตของตน

๑.๖ อายุ ๔๔-๔๕ ปี วัยนี้ผู้แสดงที่สามารถสูงเท่า นั้นจึงจะดำรงอยู่บนเวทีได้ แต่ต้องระวังตนว่ามีผู้แสดงรุ่นใหม่ที่มีพร้อมจะเข้ามาแทนที่ ควรเลือกบทที่เหมาะสมกับสรีระของตน ไม่ทำอะไรที่แสดงจุดบกพร่องของตน ควรถ่ายทอดวิชาให้คนรุ่นใหม่

๑.๗ อายุ ๕๐ ปีขึ้นไป ควรแสดงในบทบาทที่เหมาะสม และสามารถบ่งบอกถึงความสามารถขั้นสูงของตนได้อย่างงดงาม

๒. การสวมบทบาทตัวละคร ๙ ประเภทของโนะ คือ สตรี คนชรา พวกไม่สวมหน้ากาก คนบ้า พระ วิญญาณนักรบ เทพ อสูร และคนจีน ตัวละครหลักเหล่านี้มีวิธีสวมบทบาทแตกต่างกัน

๓. ความสำเร็จของการแสดง การเริ่มแสดง การแข่งขัน การเอาชนะผู้แสดงอาวุโส การจัดลำดับชุดการแสดง การสร้างจุดเด่นของตน การกำหนดความสามารถของตน ความสัมพันธ์ระหว่างการแสดงกับบทละคร ความงามสูงสุดหรือชิอาร์ (Shiaro)

๔. กำเนิดโนะ สूरียเทวี “อะมะตาระสุ” (Amataresu) ไม่พอพระทัยในความประพฤติเหลวไหลของพี่ชาย จึงปลีกตนเข้าไปซ่อนอยู่ในถ้ำทำให้โลกมืดมน เทพทั้งหลายมาชุมนุมกันเพื่อหาทางออก บางองค์ก็บรรเลงดนตรีศักดิ์สิทธิ์เพื่อประกอบการพ้อนรำที่ตลกขบขันท่ามกลางบรรยากาศดังกล่าว เทวีอะมะโนะอุซุเมะ ก็ออกมาแสดงหน้ากองไฟ มือหนึ่งถือกิ่งสน อีกมือหนึ่งถือผ้าบูชา ร่ายรำขับร้องจนเทพทั้งหลายขบขันครึกครื้น สूरียเทวีได้ยินเสียงก็เยี่ยมพระพักตร์ออกมาดู โลกก็สว่างอีกครั้ง การแสดงของเทวีอะมะโนะอุซุเมะ ถือกันว่าเป็นกำเนิดของซารุกากุโนะ อันเป็นบุพปัจจัยของโนะต่อมา นอกจากนี้ยังมีตำนานกำเนิดโนะอีกหลายเรื่อง

๕. หลักสำคัญในการแสดงโนะ ต้องปรับการแสดงทุกครั้งให้เหมาะกับสถานการณ์ กาลเทศะ พยายามแสดงในรูปแบบต่างให้มากที่สุดและชำนาญที่สุด สามารถเลือกนำรูปแบบต่าง ๆ มาแสดงในโอกาสที่เหมาะสมเพื่อให้คนดูเห็นความแปลกใหม่ และชื่นชมในความสามารถอันหลากหลายของตน

๖. การฝึกเพื่อความงาม ต้องเข้าใจบทบาทของตัวละครที่ตนจะแสดงให้ถ่องแท้ ความสามารถในการออกเสียง ความกลมกลื่นของการขับร้องพ้อนรำ การปรับการแสดงให้สอดคล้องกับรสนิยมคนดู ผู้แสดง สถานที่แสดง และโอกาสที่แสดงต้องประสานสัมพันธ์กัน

๗. ศาสตร์ลับของโนะ “ฮานะ” (Hana) เปรียบเทียบการแสดงกับการเบ่งบานของดอกไม้ “ยูเก็น” (Yugen) การนำหลักการสร้างความงามที่แฝงเร้นชวนพิเนิจมาเป็นแนวการแสดงให้คนดูใช้จินตนาการให้มาก “โมโนมานะ” (Monomane) คือศิลปะการเล่นแบบที่คำนึงถึงทั้งกายใจและความคิด

สรุป

โนะ เป็นละครประเภทหนึ่งของญี่ปุ่นที่สามารถอนุรักษ์รูปแบบการแสดงอันเก่าแก่ไว้ได้อย่างเคร่งครัดจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากการแสดงมักเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและลัทธิชินโต การแสดงใช้ผู้ชายล้วน ตัวเอกเท่านั้นที่สวมหน้ากากเป็นตัวละครต่าง ๆ ร้องรำไปตามท่วงทำนองและจังหวะดนตรีที่เชื่องช้าและเยือกเย็น ใช้การเคลื่อนไหวน้อยที่สุด แต่สื่อความหมายให้ได้มากที่สุด ผู้ที่ฝึกหัดและแสดงละครโนะได้นั้นถือเป็นการฝึกสมาธิขั้นสูง มีจิตที่ประณีตละเอียดอ่อน การที่ละครโนะคงอยู่ยาวนานหลายศตวรรษ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางสังคม เศรษฐกิจและเทคโนโลยี ย่อมแสดงให้เห็นว่าคนญี่ปุ่นเห็นความสำคัญ

อย่างยิ่งของศิลปวัฒนธรรมที่จรรโลงความเป็นชาติ และพร้อมที่จะรักษาเอกลักษณ์และศักดิ์ศรีของตนอย่าง
เหนียวแน่น จึงเป็นเครื่องยืนยันว่านาฏกรรมเป็นเครื่องมือสำคัญในการธำรงความเป็นชาติที่มีอารยธรรม
หมายเหตุ ชื่อภาษาญี่ปุ่นที่สะกดเป็นภาษาไทยในบทความนี้ถอดเสียงจากตัวสะกดภาษาอังกฤษจึงอาจไม่ตรง
กับการออกเสียงของภาษาญี่ปุ่น

เอกสารอ้างอิง

- Asian Theatre Journal, Volume 1-35**, University of Hawai'i Press' Honolulu, Hawai'i.
- Brandon, J. R. edited. (1972). **Traditional Asian Plays. A Mermaid Drama Book.**
Hill and Wang, New York.
- J. Thomas Rimer, J. Th. and Masakazu, Y. translated. (1984). **On the Art of No Drama,
The Major Treatises of Zeami.** Princeton University Press, Princeton.
- Keene, D. (1973). **No, The Classical Theatre of Japan.** Kodansha International Ltd. Tokyo.
- Puette, W. J. (1994). **The Tale of Genji by Muraaki Shikibu: A Reader's Guide.**
Charles E. Tuttle Company, Tokyo.
- Waley, A. (1921). **The No Plays. of Japan.** Grove Press Inc. New York.
- Yoshinobu, I. (1971). **A History of Japanese Theatre I: Noh and Kyogen.** Kokusai
Bunka Shinkokai.

การวิเคราะห์คำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อ พัฒนาแนวคิดสิทธิมนุษยชน

นายภาณุทัต ยอดแก้ว
นักการทูตชำนาญการ
กระทรวงการต่างประเทศ

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ต้องการสร้างสิทธิมนุษยชนแนวพุทธ ผู้วิจัยเห็นว่า แม้ว่าเราสามารถหาหลักการพื้นฐานของสิทธิมนุษยชนในคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้ไม่ยาก แต่คำสอนทางพระพุทธศาสนาก็ยังไม่มีมีนทัศน์สมัยใหม่อันเป็นผลผลิตทางภูมิปัญญาของคนสมัยใหม่ เช่น ความเป็นพลเมือง ที่ลี้ภัย ผู้ขอลี้ภัย ประชาธิปไตย การเลือกตั้งที่ประชาชนมีสิทธิออกเสียงอย่างเท่าเทียมกัน ในทางตรงข้าม ระดับของความคิดที่อาจพบในปัญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเป็นเพียงแค่ระดับศีล หรือความคิดในระดับของการไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพเท่านั้น จึงมิใช่ความคิดในระดับสูงที่พบในไตรสิกขา บทความนี้ต้องการทำให้ข้อจำกัดนี้หมดไป โดยเสนอการบูรณาการระหว่างปัญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติกับคำสอนทางพระพุทธศาสนา ๓ ประการ คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ทิศ ๖ และแนวคิดเรื่องกรรมเพื่อสร้างรูปแบบใหม่ที่รวมสองโลกทัศน์อย่างสร้างสรรค์ ด้วยการสำรวจบทวิเคราะห์ของนักวิชาการในหัวข้อสิทธิมนุษยชนกับพระพุทธศาสนาเพื่อพิจารณาว่าหลักธรรมใดในคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สามารถเทียบเคียงเท่ากับสิทธิมนุษยชน เพื่อที่จะสร้างดุลยภาพ ผลจากการสำรวจพบว่าบทวิเคราะห์ในหัวข้อสิทธิมนุษยชนของพระ ภิกษุสงฆ์ไทยเถรวาทเห็นว่า แนวคิดสิทธิมนุษยชนมีโครงสร้างที่ดี แต่ยังขาดความคิดในระดับสูงที่พอจะเท่าเทียมกับแนวคิดเรื่องสัมมาปัญญา ดังนั้น การบูรณาการระบบทางจริยศาสตร์ ๒ ระบบจึงเป็นเรื่องจำเป็น หากสิทธิมนุษยชนแนวพุทธจำเป็นต้องได้รับการพัฒนา เมื่อเทียบกับแนวคิดพุทธแนวคิดอื่น ๆ เช่น มัชฌิมาปฏิปทาที่มีความดี ๓ ระดับ มีสาระ ๒ ระดับ คือ มีความลึก และมีความกว้างพอที่จะนำพาชีวิตที่ดีแบบพุทธ ในความพยายามวิเคราะห์ทางปรัชญา ผู้เขียนได้นำมัชฌิมาปฏิปทา ทิศ ๖ และแนวคิดเรื่องกรรมมาเสนอให้บูรณาการในแนวคิดสิทธิมนุษยชนของตะวันตกที่มีรายละเอียดมีนทัศน์สมัยใหม่ รูปแบบบูรณาการที่เสนอนี้เป็นพื้นฐานทางตรรกะสำหรับสิ่งซึ่งเรียกว่า “สิทธิมนุษยชนแนวพุทธ” ที่สามารถใช้ได้กับสังคมพุทธ

คำสำคัญ : สิทธิมนุษยชน มัชฌิมาปฏิปทา ไตรสิกขา การบูรณาการ

Abstract: An Analysis of Buddhist Teachings for Developing the Concept of Human Rights
Panutat Yodkaew
Counsellor, Ministry of Foreign Affairs

This research aims to create a more integrative model conducive to a more creative version of human rights that corresponds to Buddhist teachings. Yodkaew argues that although it is not difficult for anyone to find the notions/principles like liberty, equality, fraternity in the contemporary Buddhist teachings, the Buddhist scriptures still lack several

modern concepts, as inherent in the UN Universal Declaration of Human Rights such as civil rights, democracy, election, asylum, asylum-seekers etc. These Western concepts are considered part and parcel of intellectual legacy of the Modern Age. From the Buddhist perspective, the level of good inherent in the essence of the UN Universal Declaration of Human Rights is perceived as equivalent to that of sila or the level of not harming others or, if using a modern legal terms, not violating the rights and liberty of others. This level of good is not comparable to SammaPaññā or the Buddhist upper echelons of good/virtue, as reflected in Majjhimatipada or the Buddhist Middle Path as well as in Trisikkha or the Buddhist Threefold Training. With this limitations in view, integration of three Buddhist doctrines into the essence of the UN Universal Declaration of Human Rights is proposed here in order to create a new ethical model that creatively combines the two worldviews.

In this light, the research is designed to start with an overall exploration of comparative analyses given by prominent scholars on the topic of “human rights and Buddhism” to see if any of Buddhist doctrines can be viewed tantamount to the Buddhist version of human rights. According to the explanations given by Thailand’s three leading Buddhist monks on the relevance of the Western concept of human rights, the concept of human rights is quite well structured but still devoid of the upper echelons of good/virtue, especially those as equivalent to the Buddhist notion of Samma Paññā. The modern concept of human rights is viewed as a rights-based ethical system while Buddhist teachings are considered as a duties-based ethical one. To create a Buddhist version of human rights that reflects a Buddhist worldview, an attempt to integrate these two different ethical systems is needed. When compared with other Buddhist doctrines, Majjhimatipada or the Buddhist Middle Path, however, is found to echo Trisikkha or the Buddhist Threefold Learnings covering all the three levels of good/virtue that every Buddhist should strive to achieve. In other words, the essence of the Buddhist Middle Path is ethically deep and ontologically wide enough to account for living a decent Buddhist life.

In this philosophical enterprise, the Middle Path, together with the Six Directions and Karma, has been proposed for integration into the modern concept of human rights based on the UN Universal Declaration of Human Rights. The proposed model of integration is thought to form a logical basis for what can be cited as “the Buddhist version of human rights” that is applicable for any Buddhist society.

Keywords: Human Rights, the Middle Path, Threefold Training, integration

บทนำ

สิทธิมนุษยชนเป็นทั้งปรัชญาสากลและจารีตทางกฎหมายระหว่างประเทศที่รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายของรัฐใด ๆ จะขัดแย้งไม่ได้ นอกจากนี้สิทธิมนุษยชนยังจัดเป็นนวัตกรรมทางความคิดของมนุษย์ ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ สิทธิมนุษยชนประกอบด้วยหลักการและแนวคิดเรื่องศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ (human dignity) เสรีภาพ (liberty หรือ freedom) ความเท่าเทียมกัน (equality) และภราดรภาพ (fraternity) ซึ่งได้มีการนำมาสื่อหรือแสดงออกในรูปจริยศาสตร์แบบสิทธิ (rights-based ethics)

ช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ศาสนาต่าง ๆ เริ่มใช้ภาษาสิทธิมนุษยชนมากขึ้น รวมทั้งพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเช่นคำว่า “เสรีภาพทางปัญญา” เป็นคำที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากภาษาสิทธิมนุษยชน ภาษาประชาธิปไตย ภาษากระบวนการยุติธรรม คำว่า “เสรีภาพ” เป็นคำที่รัชกาลที่ ๖ ทรงประดิษฐ์ขึ้น และพระภิกษุสงฆ์เถรวาทได้นำมาใช้เพื่ออธิบายพุทธธรรมในลักษณะที่จะช่วยให้ผู้คนยุคปัจจุบันสามารถเข้าใจสภาวะธรรมได้ดียิ่งขึ้น

หลังจากที่องค์การสหประชาชาติได้ประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) นักวิชาการจำนวนมากได้ตีความคำสอนทางศาสนาที่ตนสนใจเพื่อตรวจสอบว่าสามารถเปรียบเทียบกันได้กับแนวคิดหลัก ๆ ที่ปรากฏในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ เพียงใด ที่ผ่านมามหากรรมวิธีหาแนวคิดสิทธิมนุษยชนในคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่ได้รับความสนใจจากนักวิชาการพุทธศาสตร์และพระสงฆ์ทั่วโลก ทั้งนี้อาจเพราะปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติได้กลายเป็นวาทกรรมและมาตรฐานสากลในการพิจารณาระดับความเคารพในประชาธิปไตย ขอบเขตทางเสรีภาพของพลเมือง ขอบเขตทางสิทธิทางการเมือง สังคมและวัฒนธรรม รวมถึงระดับของควมดี ดังที่พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวว่าพระธรรมมากมายในคำสอนทางพระพุทธศาสนาช่วยส่งเสริมแนวคิดสิทธิมนุษยชน

แนวคิดสิทธิมนุษยชน

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สามารถใช้พัฒนาสิทธิมนุษยชนได้ตามต้องการมากกว่าการหาหลักธรรมที่ส่งเสริมแนวคิดสิทธิมนุษยชน เพราะแทบทุกหลักธรรมในคำสอนทางพระพุทธศาสนาล้วนส่งเสริมแนวคิดสิทธิมนุษยชน หากกล่าวอีกอย่างหนึ่ง บทความนี้ต้องการสร้างนวัตกรรมโดยบูรณาการระบบคิด ๒ ระบบที่มีอายุห่างกัน ๒ พันกว่าปี

ข้อเสนอหลักธรรมของนักวิชาการที่ต่าง ๆ ที่เห็นว่าเราสามารถพบแนวคิดสิทธิมนุษยชนในคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น ศาสตราจารย์เดเมียน คีโอน (Damein Keown) ศาสตราจารย์เจย์ แอล. การ์ฟิลด์ (Jay L. Garfield) ศาสตราจารย์แพทริก เฮเดน (Patrick Hayden) พระพีเรรา

(L. P. N. Perera) จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจที่ว่า เราสามารถสร้างแนวคิดสิทธิมนุษยชนในคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้ขนาดใด โดยจะต้องนำข้อเสนอเหล่านั้นมาพิจารณาร่วมกับคำวิจารณ์และบทวิเคราะห์ของพระภิกษุสงฆ์เถรวาทไทยที่เคยศึกษาประเด็นสิทธิมนุษยชน เช่น พุทธทาสภิกขุ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) และพระมหาวิมลชัย วชิรเมธี เพื่อหาทางออกว่าสิทธิมนุษยชนแนวพุทธ (Buddhist version of human rights) ที่ดีนั้นควรมีลักษณะอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากพิจารณาจากมุมมองทางจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนา

ดังที่ทราบกันดีว่า แนวคิดสิทธิมนุษยชนอาจพิจารณาว่า เป็นรูปแบบหนึ่งของระบบจริยศาสตร์แบบสิทธิที่เน้นมิติความดีในระดับของการไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาตามข้อคิดและคำวิจารณ์ของพระภิกษุสงฆ์เถรวาทไทยในประเด็นแนวคิดสิทธิมนุษยชนแล้ว แนวคิดสิทธิมนุษยชนดังกล่าวยังขาดมิติความดีในระดับสูง เช่น สัมมาปัญญา ส่วนมัชฌิมาปฏิปทาเป็นหลักธรรมที่โดดเด่น เพราะมัชฌิมาปฏิปทาเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นนวัตกรรมของพระพุทธศาสนาที่ไม่เหมือนคำสอนของศาสนาอื่น ๆ โดยเฉพาะศาสนาเซนหรือศาสนาพราหมณ์ที่มีหลายสิ่งใกล้เคียงกับพระพุทธศาสนา ยิ่งกว่านั้น หากพิจารณาในรายละเอียดเกี่ยวกับมิติระดับของความดีหรือจริยศาสตร์ มัชฌิมาปฏิปทาสะท้อนความดีทั้ง ๓ ระดับ มีความลุ่มลึกในด้านขอบเขตแห่งความดีและมีความกว้างใหญ่ที่เพียงพอสำหรับใช้ในการดำเนินชีวิตแบบพุทธที่ดีเมื่อเทียบกับหลักธรรมอื่น ๆ ในคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น มัชฌิมาปฏิปทา ทิศ ๖ และแนวคิดเรื่องกรรม จึงได้นำมัชฌิมาปฏิปทามาเสนอในบทความนี้เพื่อบูรณาการร่วมกับสาระของปัญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ โดยมีแนวคิดเรื่องทิศ ๖ และแนวคิดเรื่องกรรมในฐานะส่วนประกอบ เพื่อใช้เป็นรากฐานทางตรรกะสำหรับสิ่งที่อาจเรียกว่า สิทธิมนุษยชนแนวพุทธ (Buddhist version of human rights)

แนวคิดสิทธิมนุษยชนของตะวันตกได้รับภูมิปัญญาจากหลายแหล่ง โดยเฉพาะสำนักกฎหมายธรรมชาติ สำนักอรรถประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ของจอห์น สจวร์ต มิลล์ (John Stuart Mill) และสำนักปรัชญาเสรีนิยม เป็นต้น สิทธิมนุษยชนประกอบด้วยหลักการสำคัญและแนวคิดสำคัญอื่น ๆ เช่น ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ภราดรภาพ ความยุติธรรม การไม่เลือกปฏิบัติ เป็นต้น แนวคิดสิทธิมนุษยชนของตะวันตกจึงถูกมองว่าเป็นจริยศาสตร์แบบสิทธิ

บทความนี้เสนอว่ามัชฌิมาปฏิปทา หรือมรรคมีองค์ ๘ แนวคิดเรื่องกรรม และทิศ ๖ เป็นพระธรรมที่สามารถทำให้เนื้อหาสาระของปัญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติใช้ได้กับสังคมพุทธ ดังจะเห็นได้ว่ามัชฌิมาปฏิปทาเป็นหลักธรรมที่ครอบคลุมทุกมิติของชีวิต คือ ตั้งแต่ความคิดจนถึงการทำมาหาเลี้ยงชีพที่ดีตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา ส่วนเรื่องกรรมและวิบากเป็นคำสอนที่ทำให้ชาวพุทธเข้าใจธรรมชาติและผลของการกระทำทั้งในชาติปัจจุบันและอดีตชาติได้ดีขึ้น หรืออาจกล่าวอีกแบบว่า ความรับผิดชอบทางศีลธรรมจะไม่สมจริง

หากไม่มีแนวคิดเรื่องกรรมและวิบาก ส่วนทิศ ๖ จัดว่าเป็นเรื่องปรัชญาสังคมพุทธ หรือคำสอนเรื่องการปฏิบัติตนต่อบุคคลประเภทต่าง ๆ ในสังคม

ที่เรา พระภิกษุชาวศรีลังกาได้เสนอว่าศีล ๕ สามารถใช้เป็นพื้นฐานแทนสิทธิมนุษยชน โดยยกเหตุผลว่าทุกข้อในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนสามารถผนวกเข้าในทัศนะเรื่องชีวิตและสังคมของพระพุทธเจ้าได้ แต่ปัญหาของข้อเสนอนี้ คือ สิทธิข้อต่าง ๆ ที่ปรากฏในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติดังกล่าว จะสามารถอธิบายและให้เหตุผลด้วยหลักธรรมใด และอะไรเป็นศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นแก่นของแนวคิดว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Damien Keown, 1998, pp.111-140)

บี. อาร์. แอมเบดการ์ (B. R. Ambedkar) ผู้ร่างรัฐธรรมนูญอินเดียเป็นบุคคลแรก ๆ ที่กล่าวว่า หลักการพื้นฐานของสิทธิมนุษยชนสามารถพบในคำสอนทางพระพุทธศาสนา และได้กล่าวว่าปรัชญาที่ทำให้เขาเปลี่ยนมานับถือพุทธสามารถสรุปอยู่ในคำเพียง ๓ คำคือ เสรีภาพ ความเท่าเทียมกัน และภราดรภาพซึ่งเป็นหลักการของสิทธิมนุษยชน โดยเขาอ้างว่าปรัชญาดังกล่าวมิได้มาจากการปฏิวัติฝรั่งเศส แต่หาว่าได้นำมาจากคำสอนของพระพุทธเจ้า แอมเบดการ์เห็นว่า ภราดรภาพเป็นเพียงชื่ออีกชื่อของประชาธิปไตย ซึ่งเป็นทัศนะที่เคารพและนับถือเพื่อนร่วมชาติ พระพุทธเจ้าทรงแปลงทัศนะว่าด้วยการเคารพและการเชื่อฟังที่อยู่ในแนวคิดฮินดูว่าด้วยธรรมให้กลายเป็นหลักศีลธรรมสากล ตามความคิดของแอมเบดการ์ ภราดรภาพคือความเป็นพี่น้องกันระหว่างมนุษย์ซึ่งเป็นอีกชื่อหนึ่งของศีลธรรม (morality) (Robert Traer, 1991, pp.90-130) ข้อเสนอของแอมเบดการ์ระบุหลักการ ๓ ประการของสิทธิมนุษยชน คือ เสรีภาพ ความเท่าเทียมกัน และภราดรภาพไว้ชัดเจน และยังบอกเป็นนัยว่า พระธรรมทั้งหมดของพระพุทธองค์แทนสิทธิมนุษยชน

เจย์ แอล. การ์ฟิลด์ เสนอว่าหลักธรรมเรื่องความกรุณา (compassion) สามารถใช้เป็นพื้นฐานของสิทธิมนุษยชนในแบบพุทธ ความกรุณาเป็นคุณธรรมในคำสอนทางพระพุทธศาสนา และยังเป็น ๑ ใน ๔ ของหลักพรหมวิหาร ๔ ความกรุณากระตุ้นให้พัฒนาขีดความสามารถในการเข้าใจคนอื่น การเห็นใจคนอื่นจนถึงขั้นที่ว่าสามารถรู้ จังหวะร่วมในความทุกข์ของคนอื่นที่กำลังประสบ ดังนั้น การ์ฟิลด์จึงเห็นว่าความกรุณาที่พบในภววิทยาแนวพุทธสามารถเป็นรากฐานสำหรับสิทธิมนุษยชน หรือแม้แต่แทนแนวคิดสิทธิมนุษยชนได้ แต่ข้อเสนอนี้มิได้กล่าวอะไรมาเกี่ยวกับศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์

เดเมียน คีโวน (Damien Keown, 1998 : 15) อาจารย์ด้านจริยศาสตร์ประจำมหาวิทยาลัยลอนดอนเขียนหนังสือเรื่อง *Buddhism and Human Rights* ใน ค.ศ. ๑๙๙๘ โดยสำรวจประเด็นต่าง ๆ ของคำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อใช้เป็นพื้นฐานความคิด หากปรัชญาสิทธิมนุษยชนเชิงพุทธ (Buddhist philosophy of human rights) จำเป็นต้องมีการพัฒนาขึ้น

คีโอนเห็นว่า ข้อ ๓ และข้อ ๔ ของหลักธรรมอริยสัจสี่ (Four Noble Truths) คือ นิโรธ และมรรค สามารถใช้เป็นฐานเหตุผลในการลงความเห็นว่ามีโน้ตศน์ว่าด้วยความเท่าเทียมกัน (equality) มีอยู่ในกรอบคำสอนทางพระพุทธศาสนา มนุษย์ทุกคนเท่าเทียมกันในการกำหนดชีวิตของตนเองที่จะกลายเป็นพระพุทธเจ้า หรือนิพพานเป็นเรื่องที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้เท่าเทียมกัน สำหรับนิโรธหรือสภาพของการไม่มีทุกข์ มนุษย์มีความเท่ากันในการประพฤติตนตามมรรคมืองค์ ๘ ในการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ดังนั้นขีดความสามารถในการทำอย่างไม่มีประมาณ (infinite human capacity for participation in goodness) จึงเป็นแหล่งที่มาของศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ (Keown, 1998 : pp.16-35) ส่วนแนวคิดเรื่องสิทธิ คีโอนเสนอข้อ ๕ ในฐานะสิทธิมนุษยชนแบบพุทธ และเห็นว่าการแปลงข้อต่าง ๆ ของข้อ ๕ ให้กลับเป็นเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานดังที่ปรากฏในปรัชญาญาณสาคว่าด้วยสิทธิมนุษยชนคงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ โดยอาศัยแนวคิดของจอห์น ฟินนิส (John Finnis) ที่ว่า หน้าที่ก่อให้เกิดสิทธิ (duties entail rights) (William H. Brackney, 2013, pp.196-297) ดังจะเห็นได้ว่า หน้าที่อันเกี่ยวกับการละเว้นจากการฆ่าสัตว์อาจเท่ากับสิทธิของมนุษย์ที่จะมีชีวิต (right to life) เป็นต้น ในประเด็นเสรีภาพ คีโอนเห็นว่าการดำเนินชีวิตแบบวิถีพุทธจำเป็นต้องมีเสรีภาพโดยปริยาย ดังนั้น ข้อเสนอของคีโอนจึงมีลักษณะครอบคลุมหลักการและมโนทัศน์หลัก ๆ ของแนวคิดสิทธิมนุษยชน แต่แท้จริงแล้ว สาระทั้งหมดของปรัชญาญาณสาคว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติอาจใหญ่กว่าภาพทางความคิดของคีโอนมาก

แพททริก เฮเดน เห็นว่า หลักมัชฌิมาปฏิปทาสามารถใช้เป็นพื้นฐานแทนสิทธิมนุษยชนได้ เพราะมัชฌิมาปฏิปทา หรือมรรคมืองค์ ๘ มีเนื้อหาครอบคลุมชีวิตที่สมบูรณ์แบบของพุทธในทุกด้าน เฮเดนเห็นว่ามรรคมืองค์ ๘ เป็นแกนกลางคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า การปฏิบัติตามมรรคมืองค์ ๘ จะช่วยสนับสนุนแนวคิดเรื่องความเมตตากรุณา ซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานในปรัชญาญาณสาค (Patrick Hayden, 2001 : p.54) ตามทัศนะของผู้เขียน ข้อดีของข้อเสนอนี้คือ มรรคมืองค์ ๘ มีสาระครอบคลุมทุกมิติของชีวิตมนุษย์ที่ดีตรงตามหลักพุทธธรรมทั้งในเรื่องการเลือกอาชีพ การดำรงชีวิต และเรื่องสมาธิและปัญญาซึ่งเป็นความดีในระดับสูง แต่เฮเดนจะแก้ประเด็นเรื่องสิทธิที่พระพุทธศาสนาไม่เน้นในแบบปรัชญาญาณสาคว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติได้อย่างไร

ส่วนพระภิกษุสงฆ์ไทยจำนวนหนึ่ง เช่น พุทธศาสนิกฯ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี เป็นต้น ต่างเคยเขียนวิจารณ์จุดอ่อนของแนวคิดสิทธิมนุษยชนไว้ ผู้เขียนอาศัยบทวิจารณ์ของพระภิกษุสงฆ์ไทยเหล่านั้นเพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ร่วมกับข้อเสนอกเกี่ยวกับพระธรรมโดยนักวิชาการสำคัญของโลกในความพยายามที่จะหาว่าพระธรรมใดในคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่อาจช่วยพัฒนาแนวคิดสิทธิมนุษยชน และรวมถึงสิ่งที่อาจเรียกว่า “สิทธิมนุษยชนแนวพุทธ” ควรเป็นเช่นไร

นิยามศัพท์

มีคำศัพท์ที่เกี่ยวกับการศึกษาวิจัย ที่ผู้เขียนให้คำจำกัดความไว้ ดังนี้

การเทียบเคียง (juxtaposition) หมายถึง การนำแนวคิด ๒ แนวมาวางเทียบกันเพื่อสังเกตความเหมือนกันหรือความแตกต่างกัน โดยเฉพาะเพื่อใช้ในการเปรียบเทียบ

การบูรณาการ (integration) หมายถึง การนำความรู้เชิงทฤษฎีโดยทั้งหมดหรือบางส่วนมารวมกันเพื่อทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่

การสร้าง/هامโนทัศน์ (founding) หมายถึง การสำรวจคุณสมบัติ (properties) หรือลักษณะ (character) หรือหลักการ (principles) สำคัญที่มีอยู่ในแนวคิดหรือมโนทัศน์หนึ่งว่าจะมี อยู่ในอิกมโนทัศน์หรือไม่ ดังเช่น กรณีของการสำรวจทางปรัชญาเพื่อหาว่า หลักการพื้นฐานของสิทธิมนุษยชนจะมีอยู่ในคำสอนทางพระพุทธศาสนาหรือไม่

กรอบความคิด

บทความนี้ได้ประยุกต์แนวคิดเรื่องจริยศาสตร์เปรียบเทียบ (comparative ethics) เพื่อใช้ในการเปรียบเทียบแนวคิดทางจริยศาสตร์ ๒ แนว คือ สิทธิมนุษยชนกับพระพุทธศาสนาในมิติสำคัญต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติเป้าหมาย (teleology) มิติการหลุดพ้น (soteriology) มิติความดี (ethics) และมิติหลักการทั่วไป (principle) เพื่อใช้ร่วมกับบทวิเคราะห์ว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของปราชญ์เถรวาทและของนักวิชาการระดับแนวหน้าของโลก เช่น แซลลี บี. คิง (Sallie B. King) ศาสตราจารย์นักพุทธศาสตร์ สัญชาติอเมริกัน ซึ่งวิจารณ์จุดอ่อนของการเปรียบเทียบระหว่างจริยศาสตร์ทั้งสองที่ทำขึ้นในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ดังปรากฏในบทความเรื่อง “Human Rights in Contemporary Engaged Buddhism” แซลลี บี. คิง พยายามเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างพระพุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชนในหลายจุด และเห็นว่ารากฐานทางปรัชญาของสิทธิมนุษยชนพัฒนามาจากความคิดทางปรัชญาของจอห์น สจวร์ต มิลล์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการนิยามความดีและความสุข และได้อ้างคำวิจารณ์ของพุทธทาสภิกขุที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน ดังนั้น การวิเคราะห์ทางจริยศาสตร์จึงเป็นความโดดเด่นในงานของแซลลี บี. คิง ซึ่งยังได้ต่อยอดความคิดที่ว่า ความดีจากมุมมองของพระพุทธศาสนามีลักษณะเฉพาะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไม่ละเมิดหรือการไม่เบียดเบียนสรรพสิ่งต่าง ๆ ส่วนความดีแบบสิทธิมนุษยชนเน้นเฉพาะมิติมนุษยต่อมนุษย์ และในหลายกรณีเน้นความสุขที่แฝงอยู่แบบเดียวกับที่สิทธิมนุษยชนมุ่งประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ และอาจต้องทำลายความสุขของคนส่วนน้อย เพราะปรัชญาของมิลล์ได้รับอิทธิพลจากเจอร์มี เบนเธม ซึ่งความสุขในแบบนี้มิใช่ความดีตามแบบจริยศาสตร์พุทธ (Roger Jackson, 2003, pp.291-307)

ประเด็นอภิปราย

ประเด็นคำถามที่น่าสนใจจำนวนมาก เช่น มีหลักธรรมใดในคำสอนทางพระพุทธศาสนา สามารถครอบคลุมโมทัศน์สมัยใหม่ได้จริง หากไม่มี มีหลักธรรมใดที่มีนัยใกล้เคียง หรือสามารถเติมเต็มปรัชญาของจอห์น สจวร์ต มิลล์ มโนทัศน์เรื่องสิทธิมีอยู่ในกรอบคำสอนทางพระพุทธศาสนาหรือไม่

ประเด็นมโนทัศน์เรื่องสิทธิ ลิลลี่ เดอ ซิลวา (Lily de Silva) เห็นว่า แนวคิดว่าด้วยสิทธิในความหมายตะวันตกซึ่งหมายถึงการอ้างสิทธิ ไม่สามารถพบในกรอบคำสอนทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากศาสนาพุทธเน้นเรื่องหน้าที่และความรับผิดชอบ

แม้ว่านักวิชาการจำนวนหนึ่งเห็นว่า ศาสนาพุทธไม่มีมโนทัศน์เรื่องสิทธิในแบบนิติศาสตร์ ซึ่งมีต้นกำเนิดและพัฒนาขึ้นในยุโรปตะวันตก แต่ก็ยังไม่มีข้อยุติที่ทุกฝ่ายสามารถยอมรับ อย่างไรก็ตาม สักคมไทยในอดีตมีมโนทัศน์ว่าด้วยสิทธิ อันเป็นผลจากการรับมโนทัศน์ตะวันตกที่มาพร้อมกับการรับแนวคิดทางนิติศาสตร์จากโลกตะวันตกแต่นักวิชาการจำนวนไม่น้อยเห็นว่า ศาสนาพุทธได้ให้คุณค่าที่สูงส่งแก่การเป็นมนุษย์ พฤติกรรมทางจริยธรรม อวิหิงสา อิสรภาพของมนุษย์ ค่านิยมทางจารีต เหล่านี้เป็นพื้นฐานเหตุผลในการยอมรับสิทธิมนุษยชน วาทกรรมว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของชาวพุทธจึงมีประเด็นหลักดังนี้ ๑) คุณค่าของการเกิดเป็นมนุษย์และการที่มนุษย์สามารถบรรลุธรรมได้ (Preciousness of Human Birth and Human Enlightenability) ๒) เบญจศีล หรือศีล ๕ (Five Lay Precepts) ๓) ความเท่าเทียมกันของมนุษย์ (Human Equality) ๔) อวิหิงสา (Non Violence) และ ๕) อิสรภาพของมนุษย์ (Human Freedom) (John Witte Jr. and M. Christian Green, 2012, 107-109)

ผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่า การนิยามความดีในแบบพุทธแตกต่างกับการนิยามความดีในปรัชญาของจอห์น สจวร์ต มิลล์ ที่มีอิทธิพลต่อปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ ปรัชญาของจอห์น สจวร์ต มิลล์ มองความดีเป็นเรื่องความสุขหรือความปรารถนาของคนส่วนใหญ่ แม้ว่าความดีและความสุขนั้นอาจปราศจากความเมตตากรุณาต่อสรรพสิ่งต่าง ๆ รวมถึงคนส่วนน้อย แต่เมื่อมองในระดับหลักการพื้นฐาน เช่น ความเท่าเทียมกัน เสรีภาพ และภราดรภาพ คำสอนทางพระพุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชนสามารถเทียบเคียงกันได้ ดังนั้น การที่จะสรุปว่าคำสอนทางพระพุทธศาสนาแตกต่างกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนอย่างสิ้นเชิงก็คงจะไม่ถูกต้อง ในด้านความคล้ายคลึง เป้าหมาย (aim) หรือจุดมุ่งหมายปลายทาง (teleology) ของแนวคิดสิทธิมนุษยชนตะวันตกและคำสอนทางพระพุทธศาสนาต่างเน้นเรื่องสันติภาพและความสงบสุข ดังที่ทราบกันว่า พระพุทธศาสนาได้ก่อกำเนิดมาเพื่อช่วยชาวโลกให้ทราบวิธีดับ/พ้นทุกข์ ส่วนปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติสร้างขึ้นเพื่อช่วยให้ชาวโลกตระหนักในศักดิ์ศรีที่เท่าเทียมกันแห่งความเป็นมนุษย์มากขึ้น ความตระหนักนี้จึงนำไปสู่การเคารพสิทธิ

และเสรีภาพของผู้อื่น ซึ่งทำให้มนุษย์ทุกคนสามารถดำเนินชีวิตอย่างสงบสุข นอกจากนั้น “ความกรุณา (compassion)” ในปฎิญาสาสกล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติมีนัยพหุที่จะเทียบเคียงได้กับแนวคิดเรื่องความเมตตาตากรุณาที่ปรากฏในคำสอนทางพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม “ความกรุณา” ในปฎิญาสาสกล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติเน้นระดับมนุษย์ต่อมนุษย์ แต่ภววิทยาของพุทธโลกกว่านั้น เพราะมนุษย์ในแบบพุทธยังต้องเมตตาต่อทุกสรรพสิ่ง

การกล่าวว่าหลักธรรมใด ๆ ในพระพุทธศาสนาเท่ากับปฎิญาสาสกล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติคงเป็นการกล่าวเกินจริง เพราะแท้จริงแล้ววิวัฒนาการของระบบจริยศาสตร์ทั้งสองแตกต่างกันมากทั้งในมิติสถานที่และกาลเวลา ดังนั้น การบูรณาการระบบจริยศาสตร์ทั้งสองนี้จึงเป็นเรื่องสมจริงและมีความสำคัญ เพราะสมัยพุทธกาล โลกยังไม่มีระบบรัฐสมัยใหม่ (modern state system) ที่มีกฎบัตรสหประชาชาติและองค์การระหว่างประเทศเช่นสหประชาชาติปัจจุบัน นัยของปฎิญาสาสกล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติเรียกร้องการใช้ประชาธิปไตยที่จำเป็นต้องมีการเลือกตั้งโดยประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน แต่แนวคิดเรื่องประชาธิปไตยในความหมายปัจจุบันไม่มีในสมัยพุทธกาล ระบบต่าง ๆ ยังไม่มี เช่น รัฐสวัสดิการ ระบบการเลือกตั้ง การคิดเรื่องทรัพย์สินทางปัญญา การคิดในแบบจารีตกฎหมายระหว่างประเทศ โดยเฉพาะประเด็นสถานะของผู้ลี้ภัยที่ทุกรัฐต้องยอมรับ ประชาชนยุคพุทธกาลยังไม่รู้จักความเป็นพลเมืองแบบปัจจุบัน ความคิดเรื่องบัตรประชาชนต่างเป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นหลังยุคกลาง ดังนั้น การบูรณาการ ๒ ระบบจึงเป็นเรื่องจำเป็นในการดึงสองโลกและสองยุคสมัยที่ห่างกันกว่าสองพันกว่าปีเข้าผสมให้เป็นเนื้อเดียวกัน หากต้องการรักษานัยและความหมายของมนทัศน์สมัยใหม่

มัชฌิมาปฏิปทา หรือมรรคมืองค์ ๘ เป็นหลักธรรมที่มีความละเอียดและความกว้างในด้านขอบเขตของการดำเนินชีวิตที่ดีตามคำสอนของพระพุทธเจ้า หากสังเกตให้ดี มัชฌิมาปฏิปทายังมีความนัย (subtext) และฐานคติ (assumption) ที่ลึกซึ้งจะเสริมด้านที่ขาดหายไปของสาระของปฎิญาสาสกล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติที่เน้นมิติต่าง ๆ เช่น มิติการดำเนินการทางศาล มิติการศึกษา มิติเสรีภาพในกรรมสิทธิ์ มิติเสรีภาพทางการเมือง มิติเสรีภาพทางวัฒนธรรม มิติเสรีภาพทางสังคม มิติการประกอบอาชีพ มิติสาธารณสุข มิติการพักผ่อนหย่อนใจ ฯลฯ ส่วนข้อเสนอรหัส ๕ ความเมตตาตากรุณา หรือหลักธรรมอื่น ๆ ที่นักวิชาการพุทธศาสตร์ในอดีตเสนอ มักมีขอบเขตไม่กว้างพอที่จะใช้เป็นสิทธิมนุษยชนแนวพุทธ หรือใช้ในการเทียบเคียงกับสาระของปฎิญาสาสกล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ

ประโยคที่ว่า “มนุษย์มีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันในแบบภราดรภาพ” ที่ปรากฏในข้อที่ ๑ แห่งปฎิญาสาสกล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาตินั้นสะท้อนว่า โดยธรรมชาติมนุษย์มีมโนธรรมหรือเหตุผลอยู่ก่อนแล้ว แต่ในคำสอนทางพระพุทธศาสนา มนุษย์มีศักยภาพที่จะพัฒนาความดี หรือพัฒนาความคิดทางจริยธรรมเมื่อมนุษย์บวชเรียนหรือศึกษาความรู้จนรู้ตามความเป็นจริง มนุษย์มีแนวโน้มที่จะคิดตามสัญชาตญาณ หรือมนุษย์ยังมีวิชา

เพราะอวิชชานี้เองที่ทำให้มนุษย์มองไม่เห็นว่าจะอะไรคือสัมมาทิฏฐิ ดังนั้นสัมมาทิฏฐิจึงเป็นเรื่องสำคัญมาก หรือเป็นพื้นฐานทางความคิดซึ่งจะขาดมิได้ที่จะทำหน้าที่โน้มน้าวจิตใจมนุษย์ในการพัฒนาศักยภาพการทำความดีของตน ดังสะท้อนในการศึกษาเล่าเรียน (ไตรสิกขา) โลกทัศน์พุทธจึงแตกต่างกับโลกทัศน์ตะวันตกในระดับฐานคติ นอกจากนั้น คำว่า “เหตุผล” ในประโยคดังกล่าวยังเป็นคำที่ก่อปัญหาทางปรัชญา เพราะคำถามที่อาจตามมา คือ เหตุผลระดับใด เหตุผลในระดับตรรกะหรือเหตุผลทางญาณวิทยาแบบวิทยาศาสตร์ปัจจุบันอาจใช้กับเรื่องค่านิยมไม่ได้ แต่สิ่งที่เหมือนกันระหว่างโลกทัศน์ทั้งสองนี้คือ มนุษย์เป็นสัตว์ใจสูง คิดได้ในเชิงจริยธรรม พระพุทธศาสนายังเชื่อว่ามนุษย์สามารถพัฒนาความดีของตนในระดับสูงยิ่งขึ้นได้

มัชฌิมาปฏิปทาจึงเป็นหลักธรรมที่รวมหรือครอบคลุมทุกมิติของชีวิต โดยเฉพาะในระดับปัจเจกบุคคล และสามารถใช้ได้ทั้งผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครอง หรือทั้งผู้รักษากฎหมายและคนทั่วไปที่มีหน้าที่ทำตามกฎหมาย หรือส่งเสริมการเคารพต่อกฎหมายบ้านเมือง นอกจากนั้น มัชฌิมา ปฏิปทายังมีความหมายถึงทางสายกลาง สิ่งที่ไม่เป็นทางสายกลางคือลัทธิปัจเจกชนนิยมสุดโต่ง (excessive individualism) ที่พบในโลกตะวันตก เช่น การให้อิสระเสรีภาพอย่างเต็มที่ การหมกมุ่นในการเสพ การทำงานเลี้ยงชีพจนละเลยคุณค่าของการได้เกิดมาเป็นมนุษย์ จนละเลยว่าจะอะไรเป็นสิ่งที่มนุษย์ควรทำให้แก่สังคม สิทธิและเสรีภาพลักษณะนี้จึงเป็นสิ่งที่น่ากังวลตามทัศนะของพระภิกษุสงฆ์เถรวาท

ข้อดีของมัชฌิมาปฏิปทาที่คนมักมองข้าม คือการที่หลักธรรมนี้ระบุชัดเจนมากในเรื่องสัมมาอาชีวะ (การทำอาชีพที่จัดว่าดีตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา) ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่พบในปฎิญาสาสตร์ด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ หรือแม้ในหลักธรรมอื่น ๆ โดยเฉพาะหลักธรรมนี้ได้ตีกรอบชัดเจนกว่าเรื่องศีล ๕ ยังไม่สามารถนำพาชีวิตมนุษย์ไปสู่ความดีระดับสูงได้รวมทั้งนิพพาน เป็นที่นาสังเกตว่าอาชีพที่ดีสำหรับมนุษย์ที่สามารถนำพามนุษย์ไปถึงนิพพานนั้น ต้องมีความดี การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ทุกสรรพสิ่งที่คิดได้และรู้สึกได้เป็นลักษณะเด่นของมัชฌิมาปฏิปทา สามารถตีความรวมไปถึงการไม่เบียดเบียนมนุษย์ สัตว์เดรัจฉาน อสุรกาย เปรต เทวดา พรหม เป็นต้น และข้อดีของมัชฌิมาปฏิปทาอีกประการหนึ่ง คือ มัชฌิมาปฏิปทาที่มีความดีทั้งในสามระดับ ดังสะท้อนคำสอนเรื่องไตรสิกขา

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า งานวิจัยของไทยส่วนใหญ่เน้นการเปรียบเทียบในระดับหลักการสิทธิมนุษยชน เช่น กาลามสูตรสะท้อนเสรีภาพในการนับถือศาสนาหรือเสรีภาพในการเลือกที่จะเชื่อ ความเท่าเทียมกันที่พบในพระพุทธศาสนาคือการที่ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการทำความดี หรือในการบำเพ็ญเพียรภาวนาที่จะบรรลุเป็นพระพุทธเจ้า พรหมวิหาร ๔ เป็นภราดรภาพที่สามารถพบในพระพุทธศาสนา และนักวิชาการจำนวนหนึ่งยังมองสิทธิมนุษยชนว่าเป็นเพียงเรื่องศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ หรือมองเป็นเรื่องสิทธิและเสรีภาพเท่านั้น แต่ยังไม่เน้นการมองชีวิตแบบองค์รวมดังที่สะท้อนในโลกทัศน์ของเธอเน กาแซง (Rene

Cassin) หนึ่งในบรรดาผู้ยกร่างปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ ผู้ซึ่งต่อมาได้รับสมญานามเป็นบิดาแห่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ

อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างสิทธิมนุษยชนกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาในมิติของจริยศาสตร์ระดับรากฐานทางปรัชญา กลับปรากฏในงานนิพนธ์ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) งานวิจัยเชิงเปรียบเทียบในอดีตส่วนมากเน้นการวิเคราะห์เพียงระดับแนวคิดเรื่องสิทธิ หรือระดับหลักการของสิทธิมนุษยชน (เสรีภาพ ความเท่าเทียมกัน และภราดรภาพ) และพยายามเสนอความคิดว่า อิศรภาพจากกิเลส หรือเครื่องร้อยรัดเป็นสิทธิมนุษยชนในพระพุทธศาสนา ทั้งที่จริงแล้วเรื่องอิสรภาพจากกิเลสเป็นพุทธปัญญาหรือพุทธญาณวิทยา ไม่มีอะไร ที่จะสามารถเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตดังที่สะท้อนในปรัชญาของจอห์น สจวร์ต มิลล์แต่อย่างใด

การหาแนวคิดเรื่องเสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพในคำสอนทางพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องที่สามารถทำได้ไม่ยากและนักวิชาการในอดีตต่างเคยศึกษาเรื่องทำนองนี้ ทั้งนี้ เพราะพระพุทธศาสนามีเนื้อหาและองค์ความรู้ที่กว้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระไตรปิฎกสามารถใช้เป็นแหล่งความรู้และแหล่งอ้างอิงขนาดใหญ่ที่สำคัญสำหรับชาวพุทธเถรวาท

อาศัยบทวิเคราะห์ของพระภิกษุสงฆ์เถรวาทและนักวิชาการตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทวิเคราะห์ของเดเมียน คีโอน ที่เสนอว่า สิทธิมนุษยชนสามารถเข้าใจได้ในกรอบคำสอนทางพระพุทธศาสนา และงานวิจัยภาคสนามของแชลลี บี คิง ศึกษาการใช้ภาษาสิทธิมนุษยชนของพระภิกษุสงฆ์ในพม่า พบว่า ๑) สิทธิมนุษยชนของตะวันตกเชื่อกันว่าศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ส่วนคำสอนทางพระพุทธศาสนาเห็นว่าการได้เกิดเป็นมนุษย์เป็นสัตว์ประเภทเดียวในสังสารวัฏที่สามารถบรรลุธรรมหรือแม้แต่ตรัสรู้ได้ ซึ่งเป็นแหล่งที่มาของศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ๒) สิทธิมนุษยชนของตะวันตกมักสันนิษฐานล่วงหน้าว่า ความเท่าเทียมกันของมนุษย์เป็นเรื่องจริง ส่วนพระพุทธเจ้าปฏิเสธระบบวรรณะ ดังนั้น พระพุทธองค์จึงเชิญชวนประชาชนจากชนชั้นวรรณะต่าง ๆ มาปฏิบัติธรรมะในแบบพระพุทธศาสนา และตอบย้ำว่ามนุษย์ทุกคนสามารถตรัสรู้ได้ ตรงจุดนี้สามารถตีความได้ว่าพระพุทธศาสนาเน้นความเท่าเทียมกันในเรื่องความสามารถในการบรรลุธรรม หรือในการเป็นพระอรหันต์ ๓) ศิล ๕ แม้ว่าเน้นมิติเรื่องหน้าที่ แต่ก็สามารถแปลงกลับมาเพื่อสะท้อนสิทธิได้ ดังเช่นการห้ามฆ่าสัตว์ จึงเท่ากับสิทธิในการมีชีวิต ๔) สังคมเปิดและเสรีมักสนับสนุนความมั่นคงในความเป็นส่วนตัวและเสรีภาพทางความคิด เสรีภาพทางศาสนา เสรีภาพการรวมกลุ่ม จึงเป็นเงื่อนไขพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิตแบบพุทธ อย่างไรก็ตาม งานวิจัยของแชลลี บี คิงนี้ กลับเสนอมุมมองของปราชญ์ในจารีตเถรวาทที่ไม่ปฏิเสธความจำเป็นในการดำรงอยู่ของระบบสิทธิมนุษยชน แต่เสนอว่าการทำความเข้าใจของมนุษย์สมควรหยุดเพียงแค่ระดับศีลหรือระดับการไม่ละเมิดสิทธิ และมนุษย์ควรพัฒนาตนเองไปสู่ระดับของความดีที่สูงขึ้น

หากพิจารณาในด้านโครงสร้าง ไตรสิกขาเป็นโครงสร้างสำคัญของพระพุทธศาสนาที่พระภิกษุสงฆ์ใช้วิเคราะห์เรื่องความดี รวมถึงนัยระดับภูมิปัญญาแห่งสิทธิมนุษยชน ดังที่ทราบกันดีว่า ไตรสิกขาประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา ดังนั้น ชาวพุทธมักคาดหวังว่า ตนสมควรต้องพัฒนา

ศักยภาพการทำความดีของตนไปสู่ความดีทั้ง ๓ ระดับ โดยทั่วไปมักเริ่มต้นจากระดับศีลซึ่งเป็นเรื่องความประพฤติ ไปสู่ระดับสมาธิซึ่งเป็นเรื่องเทคนิคในการสร้างสติ และสร้างความสุขสงบขึ้นในใจและระดับปัญญาซึ่งเป็นเรื่องการรู้สรรพสิ่งตามความเป็นจริง ในที่นี้อาจมองว่าเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้หรือพุทธปรัชญา หรือแม้แต่เนื้อหาสำคัญที่แนวคิดที่ว่าด้วยอิสรภาพในทุกระดับสามารถพัฒนาขึ้นมาได้ อย่างไรก็ตาม ใดก็ตามที่ไตรสิกขาต่างปรากฏอยู่ในมัชฌิมาปฏิปทา การเลือกมัชฌิมาปฏิปทาจึงเท่ากับการเลือกไตรสิกขา

หากพิจารณาในด้านหลักการ เสรีภาพ ความเท่าเทียมกัน และภราดรภาพ ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นหลักการสากลสำคัญของแนวคิดสิทธิมนุษยชน เป็นเรื่องที่สามารถเข้าใจได้ หรือสามารถสร้างความชอบธรรมได้ในกรอบคำสอนทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะหลักการพื้นฐานทั้งสามของสิทธิมนุษยชนสามารถพบได้ในหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนา

หากพิจารณาในด้านแนวคิด แนวคิดที่ว่าด้วยศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ พระพุทธศาสนาเห็นว่ามนุษย์มีศักยภาพในการทำความดีอย่างไม่สิ้นสุด หากกล่าวในแบบวิทยาศาสตร์ มนุษย์เป็นสัตว์ประเภทเดียวที่สามารถคิดทางจริยธรรม วิมุตติหรือเสรีภาพในพระพุทธศาสนาได้ มิได้เน้นแต่มิติเสรีภาพภายนอก หรือเสรีภาพจากการแทรกแซง การกดขี่ แต่ยิ่งรวมถึงเสรีภาพในความหมายของการหลุดพ้น จึงแตกต่างกับเสรีภาพในนิยามของโลกตะวันตก เสรีภาพในกรอบคำสอนทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องปัญญาซึ่งตรงกับเรื่องวิมุตติ (Vimutti) ที่นักวิชาการตะวันตกนิยมเรียกว่า “เสรีภาพทางจิตวิญญาณ (spiritual freedom)” ดังที่วิลเลียม ไกด์เนอร์ (William Gairdner) ตั้งชื่อนี้ให้แก่พระพุทธศาสนา แม้ว่าชาวพุทธไม่เคยใช้ชื่อในลักษณะเช่นนั้น หรือแม้แต่คำว่า “เสรีภาพทางปัญญา” ดังที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้เรียกแบบนั้น อย่างไรก็ตาม หากพิจารณานัยของปัจจุสมุปปาต อิสรภาพในทุกระดับทุกมิติ ทุกประเภท คือความสัมพันธ์ที่เปรียบเสมือนเรื่องเดียวกันหมด

แม้ว่าเดเมียน คีโอน พยายามแสดงให้เห็นชัดว่า ศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาสามารถแปลงกลับไปเป็นเรื่องสิทธิที่เท่าเทียมกัน (equal rights) ดังปรากฏในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ แต่มรรคมีองค์ ๘ สามารถแปลงเป็นสิทธิได้เช่นกัน สิทธิและเสรีภาพที่แปลงมาจากมรรคมีองค์ ๘ มีขอบเขตกว้างไกล นอกจากนั้น ศาสนาพุทธไม่เคยสอนคนในเรื่องการอ้างสิทธิ์ (assertion of rights) ซึ่งอาจสะท้อนแนวโน้มอหังการ หรือนำไปสู่สภาพหรือบรรยากาศในเชิงปรปักษ์ (adversarial) ดังที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) และแชลลี บี. คิง ได้อธิบายไว้อย่างชัดเจน นอกจากนั้น พระพุทธศาสนากำหนดให้แต่ละคนปฏิบัติ/ทำหน้าที่ของตนเอง ทั้งนี้เพราะหน้าที่คือธรรมะ การทำหน้าที่คือการปฏิบัติธรรม การทำงานคือการปฏิบัติธรรม

คีโอนไม่สังเกตเห็นความหมายที่ซ่อนลึกลงไป (underlying sense) ของแนวคิดที่ว่าด้วยสิทธิและอิสรภาพ/เสรีภาพดังที่ปรากฏในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติว่า

มิได้สะท้อนแนวคิดพุทธปัญญา หรือแนวคิดเรื่องการละกิเลส หรือความไม่ต้องอยาก (desirelessness) ซึ่งเป็นแก่นคำสอนที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา นี่เป็นระดับความดีที่สูงที่สุด นอกจากนั้น จะถูกต้องมากกว่า หากคิโณยอมรับว่า แนวคิดว่าด้วยเสรีภาพ/อิสรภาพในปัญญา สากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ ได้สะท้อนโลกทัศน์แบบจอห์น สจวร์ต มิลล์ ที่เชื่อว่า มนุษย์ควรให้สิทธิและเสรีภาพในการแสดงออกอย่างไร้จำกัด แต่ทว่า การกระทำใด ๆ ของมนุษย์ นั้นจะต้องไม่รบกวนหรือละเมิดสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น ส่วนพระพุทธศาสนามีได้มองแค่สิทธิมนุษยชน แต่ทว่ามองไปไกลกว่านั้นมาก โดยรวมถึงสิทธิและเสรีภาพของทุกสรรพสิ่ง ความเท่าเทียมกันในการทำความดี หรือการบรรลุธรรม ดังที่คิโณและนักวิชาการคนอื่น ๆ เสนอก็มีใช้ความเท่าเทียมกันในมิติทางกฎหมาย หรือจากมุมมองของปัญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ

การทำหน้าที่ด้วยปัญญาดังปรากฏในมัชฌิมาปฏิปทาหรือมรรคมืองค์ ๘ จะสามารถ ก่อให้เกิดสิทธิได้ในขอบเขตกว้างขวาง หากพิจารณาตามตรรกะทางนิติศาสตร์ที่ว่า หน้าที่ย่อม ก่อให้เกิดสิทธิ (Duties entail rights) หรือหน้าที่เป็นอีกด้านของสิทธิ (if there is a duty, there is a corresponding right.) ในนัยนี้ หลักธรรมเรื่องมัชฌิมาปฏิปทาจึงลึกกว่าศีล ๕ และไปไกล กว่าสันติภาพตามความหมายแบบทั่วไปในฐานะเป้าหมายของปัญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ของสหประชาชาติ การไม่ละเมิดสิทธิของมนุษย์ผู้อื่นเพราะมนุษย์มีศักดิ์ศรี

การบูรณาการปัญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนกับมัชฌิมาปฏิปทา มรรคมืองค์ ๘ แนวคิดเรื่องกรรมและวิบาก และทศ ๖ จึงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้และน่าสนใจ นอกจากนั้น หากลอง สังเกตให้ดี คนไทยจำนวนหนึ่งในยุคปัจจุบันต่างก็ดำเนินชีวิตในแบบนี้อยู่แล้ว กล่าวคือ ตระหนัก ในความสำคัญของสาระของปัญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ แต่ก็ยัง พยายามปฏิบัติตัวอย่างดีตามคำสอนเรื่องมรรคมืองค์ ๘ และเชื่อเรื่องกรรมและวิบากว่าเป็นเรื่อง จริง ในขณะที่เดียวกันก็ยอมรับว่าระดับความสำคัญทางความสัมพันธ์ต่อบุคคลในสังคมที่รายล้อม ตนเอง ดังปรากฏในเรื่องทศ ๖ เป็นเรื่องสมเหตุสมผล

อย่างไรก็ดี แนวคิดเรื่องกรรมและวิบากเป็นเรื่องสำคัญ แต่ทว่ายังควรต้องเข้าใจให้ ถูกต้องสมบูรณ์ เพราะความเข้าใจไม่รอบด้านอาจทำให้หลายคนตีความว่าแนวคิดนี้ทำให้คน ยอมรับในความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์ การตีความแบบนี้มิใช่วิธีการที่รอบด้าน เพราะกรรม สมบูรณ์ด้วยเจตนา นั่นหมายความว่าเราสามารถใช้ศักยภาพปัจจุบันสร้างกรรมใหม่เพื่อตนเองและ เพื่อเปลี่ยนโลก โดยเฉพาะการสร้างกรรมดีในปัจจุบันเพื่อรับผลในอนาคต ยิ่งกว่านั้น หากไม่มี แนวคิดเรื่องกรรมและวิบากแล้ว การคิดเชิงความรับผิดชอบทางศีลธรรมจะเป็นสิ่งที่ยังไม่ค่อย สมจริง

โครงสร้างสิทธิมนุษยชนแนวพุทธ

ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า การนำบางข้อหรือบางส่วนของสาระปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติมาร่วมบูรณาการกับพุทธธรรมเป็นสิ่งที่ไม่ควร เพราะปฏิญญาสากลมีตรรกะภายใน (logic) ของตนเอง การนำบางอย่างมาร่วมบูรณาการนั้นจะทำให้ตรรกะที่เชื่อมต่อกันภายในของเดิม ในลักษณะที่คล้ายกัน ไม่ควรดึงบางข้อหรือบางส่วนของมรรคมีองค์ ๘ มาร่วมกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ แต่ต้องใช้ทั้งระบบมรรค เพราะมรรคมีองค์ ๘ ต่างมีตรรกะภายในของตนเช่นกัน การรวมตรรกะทั้งสองโดยไม่ทำลายมนทัศน์ย่อย ๆ จึงเป็นทางออกที่ดีและมีความเป็นไปได้ โดยนวัตกรรมที่ได้สร้างขึ้นใหม่นี้ไม่ได้ลดคุณค่าของคำและมนทัศน์สำคัญดังที่ปรากฏในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ เช่น ประชาธิปไตย รัฐสวัสดิการ สิทธิทางปัญญา ผู้ลี้ภัย ที่ลี้ภัย ซึ่งเป็นเรื่องหรือปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้

ความกังวลที่ว่า การเน้นสิทธิจะแย้งกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาในเรื่องอนัตตานั้น ผู้เขียนเห็นว่าสิทธิกับหน้าที่เป็นของที่อยู่เคียงคู่กันเสมอ มิว่าเราจะเรียก “ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน” แต่แท้จริง คือ “ปฏิญญาหน้าที่มนุษยชน” ด้วยนวัตกรรมที่สร้างขึ้นใหม่นี้จะไม่มีทางทำให้ชาวพุทธมีอัตตา เพราะทุกอย่างถูกกำกับด้วยคำว่า “สัมมา” ในฐานะคำคุณศัพท์ที่กำกับคุณภาพไว้โดยปริยาย เช่น สัมมาทิฐิ สัมมาสัมปัตติ เป็นต้น หากมองไกลกว่าบรรดาปราชญ์เถรวาท นักปราชญ์มหายาน เช่น มาซาโอ อาเบ (Masao Abe) เห็นว่า แนวคิดสิทธิมนุษยชนตะวันตกยังมีทัศนะที่สะท้อนความเห็นแก่ตัวเช่นกัน เพราะในความเป็นจริง คำสอนทางพระพุทธศาสนาไปไกลกว่าระดับมนุษย์ต่อมนุษย์ คำสอนทางพระพุทธศาสนาเน้นความเคารพต่อทุกสรรพสิ่ง โดยเฉพาะทุกสรรพสิ่งที่คิดได้และรู้สึกได้ มนุษย์จึงเป็นส่วนเดียวของจักรวาล หรือการกระทำของมนุษย์ล้วนกระทบทุกสิ่งในจักรวาล หากมองจากหลักธรรม “ปฏิจจนุปบาท” ใดๆ ก็ดี ปฏิจจนุปบาทก็ได้ระบุอะไรเกี่ยวกับแนวคิดสมัยใหม่ เช่น ระบบรัฐ รัฐสวัสดิการ ที่ลี้ภัย อาจกล่าวได้ว่า ปฏิจจนุปบาทเป็นเพียงเรื่องสภาพธรรมชาติ หรือภววิทยา/อภิปรัชญา

ในมิติของการดำเนินชีวิต ขอบเขตสาระของมัชฌิมาปฏิปทาที่มีลักษณะที่กว้างใหญ่และลึกกว่าแนวคิดสิทธิมนุษยชนที่มีได้ระบุเป้าหมายของวิถีชีวิตที่ดีว่าควรเป็นอย่างไร เพราะสิทธิ

มนุษยชนเห็นว่าการไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของคนอื่นต่างเป็นแกนและเป้าหมายหลักของเรื่องความดี แต่มีขมิมาปฏิบัติหาแบ่งความดีในมิติต่าง ๆ ได้กำหนดแม้แต่วิธีมองโลก (สัมมาทิฐิ) วิธีดำเนินชีวิต (สัมมากัมมันตะ) วิธีในการพัฒนาจิต (สัมมาสมาธิ) ตลอดจนการประกอบอาชีพ (สัมมาอาชีพะ) ซึ่งหมายถึงอาชีพใดที่มนุษย์สามารถทำได้ และอาชีพใดที่มนุษย์ควรละเว้นหรือไม่ควรทำ แต่จุดดีของสาระหลักที่อาจพบในปฏิกุญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติคือการบังคับให้รัฐบาลต่าง ๆ ในโลกต้องดูแลสวัสดิภาพและให้ความคุ้มครองแก่พลเมือง รวมถึงรัฐบาลต้องเคารพศักดิ์ศรีที่เท่าเทียมกันแห่งความเป็นมนุษย์ของปัจเจกบุคคลใด ๆ ในโลก โดยมีแบ่งแยกเชื้อชาติ ศาสนา และอุดมการณ์ทางการเมือง

ดังที่ทราบกันดีว่า ศิล ๕ เป็นเพียงระดับความดีขั้นต่ำ เพราะบุคคลที่ถือศิล ๕ ก็อาจทำอาชีพที่หมั่นหม่หรือผิดศีลธรรมได้ หรือแม้แต่ยังหมกมุ่นอยู่ในการเสพและการบริโภค ดังปรากฏในสังคัมบริโภคนิยม ดังนั้น การรักษาศิล ๕ นี้ มนุษย์ทั่วไปยังไม่สามารถก้าวหน้าในการพัฒนาความดีของตนไปสู่ระดับเป้าหมายที่สูงขึ้น แต่มีขมิมาปฏิบัติหาจะให้โอกาสมนุษย์ในการพัฒนาถึงสามระดับของความดี ดังสะท้อนในไตรสิกขา

ปราชญ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทเห็นว่า แนวคิดสิทธิมนุษยชนเป็นจริยศาสตร์แบบสิทธิและเน้นความดีในระดับของการไม่ละเมิดสิทธิเป็นส่วนใหญ่ แต่สิทธิมนุษยชนต่างมีจุดอ่อนในตัวเอง เช่น สิทธิมนุษยชนมิได้เป็นกฎธรรมชาติ สิทธิมนุษยชนเน้นเรื่องการปกป้องสิทธิ์หรือการอ้างสิทธิ์ วิธีคิดในลักษณะนี้จึงอาจกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกแบบอัตตา แต่แก่นคำสอนของพระพุทธศาสนาคืออนัตตา หรือการไม่ยึดอัตตาว่าเป็นของเที่ยงแท้ วิธีคิดแบบนี้จะนำไปสู่สภาวะของการไม่เห็นแก่ตัว หรือการมองสวัสดิภาพของสังคมว่าต้องมาก่อน ดังปรากฏในเรื่องทศ ๖ หรือคำสอนว่าด้วยการทำหน้าที่ต่อบุคคลที่อยู่รอบตัว นอกจากนั้น สิทธิมนุษยชนเน้นความสุขทุกรูปแบบ トラบใดที่ความสุขเหล่านั้นไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น แต่พระพุทธศาสนาเน้นเรื่องเนกขัมมะ หมายถึงการออกบวช แต่ในที่นี้ตีความให้หมายถึงการใช้ชีวิตให้เหมือนการปฏิบัติธรรม ซึ่งสะท้อนอยู่ในมรรคมีองค์ ๘ การดำเนินชีวิตแบบสายกลางจึงมิใช่การดำเนินชีวิตที่สุดโต่ง แต่เน้นชีวิตที่ใช้สติในการบริโภคแต่พอดี หรือการไม่มุ่งเน้นการผลิตส่วนเกิน (surplus) มากเกินไป อันมีรากจากความโลภและความเข้าใจผิดดังที่ปรากฏอยู่ในระบบทุนนิยม (capitalism) ที่เน้นการผลิตส่วนเกินจนเกินความพอดี หรือการมองมนุษย์เป็นเพียงสินค้าหรือปัจจัยการผลิต ดังนั้น แนวคิดสิทธิมนุษยชนที่สอดคล้องกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาจึงควรมีลักษณะการพัฒนาความดีถึงสามระดับ ดังสะท้อนอยู่ในไตรสิกขา และไตรสิกขาก็เป็นมิติที่ซ้อนทับอยู่ในมรรคมีองค์ ๘ หรือมีขมิมาปฏิบัติหา

หลักการสิทธิมนุษยชนสามารถสร้างความเข้าใจได้ในกรอบคำสอนทางพระพุทธศาสนาหรือไม่ หรือหลักธรรมใดบ้างในพระพุทธศาสนาที่สามารถใช้แทนสิทธิมนุษยชนในด้านตรรกะอย่างไรก็ดี ปราชญ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น พุทธทาสภิกขุ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

(ป.อ. ปยุตโต) กลับเห็นว่าตรรกะหรือวิธีคิดพื้นฐานของสิทธิมนุษยชนยังไม่สามารถไปกันได้กับคำสอนหลักทางพระพุทธศาสนาที่เน้นเรื่องอนัตตา ซึ่งสนับสนุนให้ผู้คนละอัตตาของตน การละเมิดสิทธิมนุษยชนและการเบียดเบียนจึงยังอยู่ทั่วทุกแห่งในโลก แม้ว่าสหประชาชาติได้ประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแล้วก็ตาม

มัชฌิมาปฏิปทาซึ่งเป็นการดำเนินชีวิตที่สมบูรณ์แบบเป็นสิทธิมนุษยชนแนวพุทธ หรือสิทธิมนุษยชนที่สามารถใช้ได้กับสังคมพุทธจริง ๆ หรือสิทธิมนุษยชนที่สามารถทำให้ชาวพุทธเข้าถึงนิพพานได้ ทั้งนี้เพราะสิทธิมนุษยชนแนวพุทธควรต้องเป็นเรื่องที่ไม่เน้นอนัตตา หรือการเอาตนเองเป็นศูนย์กลาง หรือกระตุ้นลักษณะของความเป็นปัจเจกบุคคลจนมากเกินไป ที่มีกบฏกัณฐก มนุษย์ให้คิดตามแรงผลักดันทางสัญชาตญาณ แต่แก่นคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องพุทธปัญญาหรือการรู้สรรพสิ่งตามความเป็นจริง การทำความดีต้องไม่หยุดแค่ระดับศีล ดังนั้นสิทธิมนุษยชนแนวพุทธจึงเหมาะสมที่จะต้องเป็นหลักธรรมในกรอบคำสอนทางพระพุทธศาสนา หลักธรรมที่ครอบคลุมชีวิตที่ดีในทุกมิติ คือมัชฌิมาปฏิปทา

ภววิทยาของพระพุทธศาสนา (Buddhist ontology) มีความสลับซับซ้อนและมีขอบเขตที่กว้างใหญ่กว่าภววิทยาของสิทธิมนุษยชน ซึ่งมีรากทางโลกทัศน์ของปรัชญาของจอห์น สจวร์ต มิลล์ นอกจากนั้นนักปราชญ์จารีตเถรวาทไทยเห็นตรงกันว่า ความเป็นมนุษย์และความดีของมนุษย์ แบบพุทธเป็นเรื่องที่ต่างจากนิยามของตะวันตก ดังนั้น ชาวพุทธจึงจำเป็นหรือควรพัฒนาความดีให้ถึงระดับสมาธิและระดับปัญญา และการที่จะมีปัญญาได้นั้น มนุษย์จำเป็นต้องรู้จักกัมมัญฐานซึ่งเป็น ส่วนหนึ่งของการปฏิบัติธรรมตามหลักไตรสิกขาเพื่อบรรลุสมาธิ พระธรรมเรื่องมัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลาง จึงเป็นตัวเลือกที่มีความเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะเติมเต็มความดีดังที่ปรากฏในสาระส่วนใหญ่ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ ที่ส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพแบบจอห์น สจวร์ต มิลล์ การบูรณาการปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติกับมัชฌิมาปฏิปทา ทิศ ๖ และแนวคิดเรื่องกรรมจึงสร้างสิ่งที่เรียกว่า “สิทธิมนุษยชนแนวพุทธ” การบูรณาการนี้ได้รับการศึกษาสาระสำคัญของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติที่เน้นหน้าที่ของรัฐต่อมนุษย์ และหน้าที่ของมนุษย์ที่มีต่อมนุษย์และยังสามารถผดุงการทำความดีในทุกมิติ และครบทั้งในสามระดับ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นนวัตกรรมทางความคิดของพระพุทธเจ้าที่ได้ทรงแปลงความรู้จากการตรัสรู้ของพระองค์มาเป็นสำนวนภาษาที่มนุษย์ธรรมดาไร้ภิญญาสามารถเข้าใจและเข้าถึงได้

บทสรุป

บทความนี้ตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า พระธรรมในคำสอนทางพระพุทธศาสนาล้วนส่งเสริมแนวคิดสิทธิมนุษยชนทั้งสิ้น แต่หลักธรรมใดในกรอบคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สามารถครอบคลุมทุกมิติและนัยของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนั้นเป็นเรื่องน่าสนใจ แต่เมื่อ

พิจารณาแล้วพบว่า ไม่มีหลักธรรมใดที่สะท้อนทั้งหมดของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ ดังนั้น การบูรณาการจึงเป็นทางออกโดยเฉพาะความพยายามในการตีความจากมุมมองของปัจเจกบุคคลและจากมุมมองของระบบรัฐ ผนวกกับความพยายามในการรักษามโนทัศน์ตะวันตก อาทิ การเลือกตั้ง แนวคิดเรื่องประชาธิปไตย ผู้ลี้ภัย (refugee) ผู้ขอลี้ภัย (asylum seeker) และที่ลี้ภัย (asylum) ที่นักวิชาการในอดีตมักมองข้าม แต่ทว่าเป็นมโนทัศน์สำคัญดังที่ปรากฏในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ บทความนี้จึงเป็นมากกว่าการเสนอหลักธรรมใดใดในคำสอนทางพระพุทธศาสนาว่าอาจพอเพียงหรือเท่ากับเนื้อหาของแนวคิดสิทธิมนุษยชนของตะวันตก โดยมีได้สนใจสาระและนัยที่แท้จริงของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ นอกจากนี้ ผลการวิจัยนี้ได้ตอกย้ำว่า มัชฌิมาปฏิปทาที่มีความกว้างและความลึกที่มากกว่าศีล ๕ และยังมีนัยทางเศรษฐกิจ ยิ่งกว่านั้น การหาคำหรือมโนทัศน์ว่าด้วย “สิทธิ” ในคำสอนทางพระพุทธศาสนามีใช่เป็นเรื่องจำเป็นอีกต่อไป เพราะหน้าที่กับสิทธิแท้จริงคือเรื่องเดียวกัน แต่ทว่ามองคนละมุม

เอกสารอ้างอิง

- กระเศียร อาภาสุวรรณ. (๒๕๔๓). พระพุทธศาสนา, สิทธิมนุษยชน, แนวคิดนักวิชาการพุทธ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ธเนศ อารณีสวรรณ. (๒๕๕๖). สิทธิและเสรีภาพในประวัติศาสตร์การเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พุทธทาสภิกขุ. (๒๕๔๖). การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.
- _____. (๒๕๕๖). แก่นพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบันลือธรรม.
- _____. (๒๕๕๖). อุดมมยตาปริทัศน์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (๒๕๓๙). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (๒๕๔๖). สิทธิมนุษยชน สร้างสันติสุขหรือสลายสังคม. กรุงเทพมหานคร : กรมองค์การระหว่างประเทศ.
- _____. (๒๕๕๒). ปัญญาที่สากล คือ หลักประกันสิทธิมนุษยชนที่แท้. กรุงเทพมหานคร : กรมองค์การระหว่างประเทศ.
- _____. (๒๕๕๒). อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (๒๕๕๓). พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์.

พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตฺโต). (๒๕๕๔). **ความสุขทุกแห่งทุกมุม**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.
_____. (๒๕๕๕). **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบันลือธรรม.
สมยศ เชื้อไทย. (๒๕๕๘). **นิติปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน.
อุดมศักดิ์ สีนธิพงษ์. (๒๕๕๕). **สิทธิมนุษยชน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน.

Abe M. (1980). **Zen and Comparative Studies**. Honolulu: University of Hawaii Press.
_____. (1985). **Zen and Western Thought**. Honolulu: University of Hawaii Press.
Benedict, G. (2009). **Buddhist Wisdom**. London: Watkins Publishing.
Brackney, W. H. (2015). **Human Rights and the World's Major Religions**. Santa Barbara: Praeger.
Dalai L. (2012). **Kindness. Clarity and Insight**. London: Curzon.
Davidson, S. (1993). **Human Rights**. London: Open University Press.
Donnelly, J. (2013). **Universal Human Rights**. New York: Cornell University Press.
Gethin, R. (1998). **The Foundations of Buddhism**. Oxford: Oxford University Press.
Gier N. F. (2004). **Buddhism and the Freedom of the Will**. Cambridge: MIT Press.
Gombrich, R. F.. (2006). **Theravada Buddhism**. London: Routledge.
Hayden, P. (2001). **The Philosophy of Human Rights**. St Paul: Paragon House.
Jackson, R. (2003). **Buddhist Theology**. London: Routledge Curzon.
Keown, D. (1998). **Buddhism and Human Rights**. London: Curzon.
_____. (2009). **Encyclopedia of Buddhism**. London: Routledge.
King, S. B. **Socially Engaged Buddhism**. Honolulu: Hawaii University Press.
McMahan, D. L. (2008). **Making of Buddhist Modernism**. Oxford : Oxford University Press.
_____. (2012). **Buddhism in the Modern World**. London: Routledge.
Mill, J. S. (2008). **On Liberty & Utilitarianism**. New York: Bantam Book.
Pande, G. C. (1975). **Studies in the Origins of Buddhism**. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers.
Traer, R. (1889). **Faith in Human Rights**. New York: EastWest Press.
Walpolo S. R. (2010). **What the Buddha Taught**. 2014. Oxford: Oneworld Press.
Siderits, M. (2007). **Buddhism as Philosophy**. Surrey: Ashgate.
Swidler, A. (1982). **Human Rights in Religious Traditions**. New York: Pilgrim Press.
Witte, J. Jr. and Green, M. Ch. (2012). **Religion and Human Rights**. Oxford: Oxford University Press.

นวัตกรรมกับการเติบโตทางเศรษฐกิจของ สหรัฐอเมริกาในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วงเดือน นาราสุจ
ภาควิชาสังคมศาสตร์และการเมือง
ราชบัณฑิตยสภา

บทคัดย่อ

การคิดค้นและพัฒนานวัตกรรมหลากหลายจำนวนมากของชาวอเมริกันในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ทำให้เกิดสิ่งประดิษฐ์และองค์ความรู้ที่ส่งเสริมให้การปฏิวัติอุตสาหกรรมและธุรกิจขนาดใหญ่ในสหรัฐอเมริกาขยายตัวอย่างรวดเร็วในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ส่งผลให้สหรัฐอเมริกากลายเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจประเทศหนึ่งของโลกในต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ และเกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมอเมริกัน

คำสำคัญ : นวัตกรรม การเติบโตทางเศรษฐกิจ สิ่งประดิษฐ์และองค์ความรู้

Abstract: Innovations and US Economic Growth in 19th Century
Assistant Prof. Dr. Wongduen Narasuj
*Associate Fellow, The Academy of Moral and Political Science
The Royal Society of Thailand*

The advent of innovations developed by the American people in the 19th century brought about inventions and know-how which promoted rapid expansion of the US Industrial Revolution and Big Business in the late 19th century. As a result, the US became one of the world economic leaders in the early 20th century and there were great changes in American society.

Keywords: innovation, economic growth, invention and know-how

พัฒนาการของนวัตกรรมในสหรัฐอเมริกาในครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙

การคิดค้นนวัตกรรมและเทคโนโลยีในสังคมอเมริกันซึ่งส่วนใหญ่เป็นสิ่งประดิษฐ์และบางส่วนนำเสนอผ่านงานวรรณกรรม เริ่มมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ เนื่องจากอาณานิคมอเมริกานำกฎหมายอังกฤษที่เกี่ยวกับการจดสิทธิบัตรและลิขสิทธิ์มาคุ้มครองผลงานของชาวอาณานิคมที่ต้องคิดค้นเทคโนโลยีหรือองค์ความรู้ขึ้นใหม่เป็นครั้งแรกและเป็นเจ้าของผลงานที่แท้จริง (first and true inventors) แต่การพัฒนาของนวัตกรรมในสมัยอาณานิคมยังอยู่ในวงจำกัด ต่อมาในครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ชาวอเมริกันได้คิดค้นและพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีเพิ่ม

มากขึ้น ทั้งการสร้างสิ่งประดิษฐ์หลากหลายและการพัฒนาองค์ความรู้ในรูปของวรรณกรรม ปัจจัยสำคัญสองประการที่ส่งเสริมให้มีการพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีอย่างแพร่หลาย คือ รัฐบาลสหรัฐอเมริกาให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง ประกอบกับชาวอเมริกันส่วนใหญ่เชื่อมั่นในอุดมการณ์เสรีนิยมและระบบแข่งขันเสรี ทำให้การพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีเติบโตต่อเนื่อง และส่งผลต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙

ปัจจัยส่งเสริมการพัฒนานวัตกรรมของสหรัฐอเมริกาในครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙

๑. นโยบายของรัฐบาล สหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญและส่งเสริมการประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรมทั้งด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาตั้งแต่เริ่มสถาปนาประเทศ ดังจะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา ค.ศ. ๑๗๘๗ ได้ระบุไว้ในมาตรา ๑ วรรค ๘ ถึงอำนาจของรัฐสภาสหรัฐอเมริกาในการ “ส่งเสริมความก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์และอักษรศาสตร์ที่มีประโยชน์ โดยให้การคุ้มครองสิทธิพิเศษแก่ผู้ประพันธ์และผู้ประดิษฐ์ในช่วงเวลาที่กำหนดไว้สำหรับงานเขียนและการค้นพบที่นักยกย่องของพวกเขา” (Section 8 The Congress shall have Power ... To promote the Progress of Science and useful Arts, by securing for limited Times to Authors and Inventors the exclusive Right to their respective Writings and Discoveries;) และนับเป็นครั้งแรกในโลกที่มีการระบุเรื่องทรัพย์สินทางปัญญาไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศ (B. Zorina Khan and Kenneth L. Sokoloff, 2004, p. 10.) นโยบายของรัฐบาลอีกประการหนึ่งคือ การให้เงินอุดหนุนอุตสาหกรรมและการสร้างทางรถไฟ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้เกิดนวัตกรรมที่จำเป็นต่ออุตสาหกรรมหลายอย่าง

การที่ผู้นำทางการเมืองของสหรัฐอเมริกาในขณะนั้นสนับสนุนการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อส่งเสริมให้มีการพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีอย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากอเมริกาคือประเทศเกิดใหม่ ฐานะทางเศรษฐกิจยังไม่มั่นคงและพึ่งพาเกษตรกรรมเป็นหลัก จำเป็นต้องเร่งพัฒนาประเทศให้ทัดเทียมประเทศในยุโรป โดยเฉพาะประเทศอังกฤษซึ่งมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและมีการเติบโตทางเศรษฐกิจจากการพัฒนาอุตสาหกรรมตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ จึงเห็นได้ว่า ใน ค.ศ. ๑๗๙๐ รัฐสภาสหรัฐอเมริกาได้ผ่านกฎหมายจัดตั้งสำนักงานสิทธิบัตร (Patent Office) กำหนดค่าธรรมเนียมการจดสิทธิบัตรและอายุของสิทธิบัตร นับเป็นกฎหมายชุดแรก ๆ ที่รัฐสภาสหรัฐอเมริกาอนุมัติหลังจากรัฐธรรมนูญมีผลบังคับใช้ใน ค.ศ. ๑๗๘๙ อนึ่งเป็นน่าสังเกตว่า รัฐบาลพยายามสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนคิดค้นนวัตกรรมและเทคโนโลยีโดยคิดค่าจดทะเบียนสิทธิบัตรในราคาถูก กล่าวคือในช่วงแรก ระหว่าง ค.ศ. ๑๗๙๐-๑๗๙๓ คิดค่าธรรมเนียมการจดสิทธิบัตรครั้งละ ๓.๗๐ ดอลลาร์สหรัฐ กำหนดอายุคุ้มครองสิทธิบัตรนาน ๑๔ ปี และสามารถยื่นขอต่ออายุได้อีก ต่อมาในช่วง ค.ศ. ๑๗๙๓-๑๘๖๑ ได้เพิ่มค่าธรรมเนียมเป็น ๓๐ ดอลลาร์สหรัฐ หลังจากนั้นใน ค.ศ. ๑๘๖๑ ได้ขึ้นราคาค่าธรรมเนียมเป็น ๓๕ ดอลลาร์สหรัฐ โดยยืดอายุสิทธิบัตรเป็น ๑๗ ปี

แต่ไม่สามารถต่ออายุสิทธิบัตรได้อีก ถึงกระนั้น ค่าธรรมเนียมการจดสิทธิบัตรของสหรัฐอเมริกาก็นับว่าถูกมากเมื่อเปรียบเทียบกับค่าธรรมเนียมการจดสิทธิบัตรของประเทศยุโรปอื่น ๆ ในเวลานั้น (ค.ศ.๑๘๖๙) เช่น ประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศสและรัสเซียซึ่งคิดค่าธรรมเนียมสิทธิบัตรเท่ากันคือครั้งละ ๔๕๐ ดอลลาร์สหรัฐ ประเทศเบลเยียมครั้งละ ๔๒๐ ดอลลาร์สหรัฐ และประเทศออสเตรียครั้งละ ๓๕๐ ดอลลาร์ ทั้งนี้รัฐบาลสหรัฐอเมริกาไม่ต้องการแสวงหาผลกำไรจากการเก็บค่าธรรมเนียมการจดสิทธิบัตร เพียงแค่ให้มีรายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายการบริหารงานของสำนักงานสิทธิบัตรเท่านั้น (B. Zorina Khan, 2002, p. 18) นโยบายดังกล่าวเปิดกว้างและส่งเสริมให้ประชาชนทุกคนชั้นทุกอาชีพสามารถคิดค้นพัฒนาองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีที่ก้าวหน้ามากขึ้น และทำให้สังคมอเมริกันได้ประโยชน์จากการนำองค์ความรู้เหล่านั้นไปพัฒนาต่อ

๒. อุดมการณ์เสรีนิยม สังคมอเมริกันเปิดกว้างให้ประชาชนทุกคนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานใน “โลกใหม่” มีโอกาสและเสรีภาพในการสร้างฐานะและความมั่งคั่งให้กับตนเอง ชาวอเมริกันที่ตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยอาณานิคมซึ่งส่วนใหญ่มีเชื้อสายอังกฤษและได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเศรษฐกิจเสรีและทุนนิยมจากเมืองแม่ต่างยินดีทำงานหนักเพื่อความอยู่รอด และได้ปลูกฝังให้อุดมการณ์เสรีนิยมกลายเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมที่สำคัญของสังคมอเมริกัน ดังนั้นเมื่อได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลให้คิดค้นและพัฒนานวัตกรรม ชาวอเมริกันจึงให้ความสนใจอย่างมาก เพราะเห็นว่าความสำเร็จจากการคิดค้นนวัตกรรมและการเป็นเจ้าของสิทธิบัตรของสิ่งประดิษฐ์เป็นโอกาสทางเศรษฐกิจที่สำคัญ

ตั้งแต่กลางทศวรรษ ๑๘๔๐ ชาวอเมริกันต่างตื่นตัวและสนับสนุนการพัฒนาวัตกรรมการใหม่ ๆ สินค้าที่ผลิตจากสิ่งประดิษฐ์ที่ได้จดสิทธิบัตรแล้วได้รับความนิยมจากผู้บริโภคอย่างแพร่หลาย เช่น จักรเย็บผ้า เสื้อผ้าสำเร็จรูป ทำให้นักประดิษฐ์เกิดกำลังใจ และมีผู้ยื่นขอจดสิทธิบัตรเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีหนังสือพิมพ์และวารสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและแนะนำผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ได้รับการจดสิทธิบัตรแล้ว นับเป็นการเผยแพร่ความรู้ให้ประชาชนทั่วไปสามารถศึกษาค้นคว้าได้ด้วยตนเอง วารสารที่มีชื่อเสียงและยังพิมพ์เผยแพร่จนถึงปัจจุบันคือ *Scientific American* ซึ่งก่อตั้งเมื่อ ค.ศ. ๑๘๔๕ และได้รับความนิยมแพร่หลายในกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ วารสารฉบับนี้มีส่วนสร้างแรงบันดาลใจให้กับนักประดิษฐ์ใหม่ซึ่งส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาไม่สูงมากนัก ที่สำคัญ เมื่อนักประดิษฐ์เหล่านั้นสามารถพัฒนานวัตกรรมของตนได้ผลสำเร็จก็มีช่องทางอำนวยความสะดวกให้สามารถยื่นขอจดสิทธิบัตรได้โดยง่าย เพราะมีสำนักงานเอกชนและสำนักงานทนายความจำนวนมากให้บริการรับปรึกษาแนะนำแก่นักประดิษฐ์หรือผู้สร้างสรรค์นวัตกรรมตามเมืองต่าง ๆ เกี่ยวกับขั้นตอนการขอจดสิทธิบัตร รวมทั้งยังอำนวยความสะดวกให้บริการซื้อขายสิทธิบัตรแก่นักลงทุนที่ต้องการนำผลงานที่ได้รับสิทธิบัตรแล้วไปผลิตเป็นสินค้าอุตสาหกรรม หรือให้คำแนะนำแก่เจ้าของสิทธิบัตรเกี่ยวกับวิธีการและการหาแหล่งทุนหากต้องการลงทุนผลิตสินค้าด้วยตนเอง (B. Zorina Khan and Kenneth L. Sokoloff, 2004, p. 13)

แนวคิดเศรษฐกิจทุนนิยมมีอิทธิพลสำคัญที่ทำให้ชาวอเมริกันซึ่งมีการศึกษาไม่สูงมากนักพยายามชวนชวนสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ รวมทั้งการคิดค้นต่อยอดเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่มีผู้จดสิทธิบัตรไว้แล้วให้ซับซ้อนมากขึ้น โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ได้รับผลตอบแทนที่งดงาม จากผลงานวิจัยของ B. Zorina Khan and Kenneth L. Sokoloff เรื่อง Institutions and Technological Innovation during Early Economic Growth: Evidence from the Great Inventors of the United States, 1790-1930 พบว่า นักประดิษฐ์ที่ยิ่งใหญ่ของสหรัฐอเมริกาในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมและมัธยม แต่มีประสบการณ์จากการทำงานรับจ้างหรือเป็นลูกจ้างตั้งแต่อายุน้อย ทำให้มีทักษะและคุ้นเคยกับเทคโนโลยีมาก่อน เมื่อรัฐบาลเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนมีโอกาสพัฒนานวัตกรรมโดยคิดค่าจดทะเบียนสิทธิบัตรในราคาที่ไม่สูงมากนัก จึงเกิดแรงจูงใจให้มีการคิดค้นนวัตกรรม เพราะอย่างน้อยที่สุดเจ้าของสิทธิบัตรที่ไม่มีทุนทรัพย์มากพอ ก็สามารถหาผู้สนใจร่วมลงทุนหรือขายสิทธิบัตรของตนให้กับนายทุนเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมได้ เห็นได้ว่าสถิติการจดสิทธิบัตรในสหรัฐอเมริกาในครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ มีจำนวนสูงมาก เมื่อเทียบกับในช่วงแรก กล่าวคือ ระหว่าง ค.ศ. ๑๗๙๐-๑๘๖๐ มีการลงทะเบียนจดสิทธิบัตรจำนวน ๓๖,๐๐๐ สิทธิบัตร แต่อีก ๓๐ ปีต่อมาหรือระหว่าง ค.ศ. ๑๘๖๐-๑๘๙๐ มีการจดสิทธิบัตรใหม่เพิ่มขึ้นมากกว่า ๕๐๐,๐๐๐ สิทธิบัตร (James West Davidson and others, 2007, p. 541.)

นวัตกรรมสำคัญที่ส่งผลต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกา

ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ สหรัฐอเมริกามีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นผลจากการเติบโตของอุตสาหกรรมและธุรกิจขนาดใหญ่จำนวนมาก อุตสาหกรรมส่วนใหญ่ได้รับอานิสงส์จากการพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีขั้นสูงของชาวอเมริกัน อย่างไรก็ตาม สิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีที่จดทะเบียนไว้หลายแสนสิทธิบัตรมีความหลากหลาย บางส่วนถูกนำไปพัฒนาต่อให้เป็นเทคโนโลยีที่ซับซ้อนสำหรับอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ขณะที่ผลงานบางส่วนใช้ผลิตในอุตสาหกรรมขนาดย่อมที่ไม่ซับซ้อนมากนัก โดยรวมสามารถจำแนกผลงานนวัตกรรมสำคัญที่ส่งผลต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกา คือ การพัฒนาระบบคมนาคมขนส่งและการสื่อสาร การพัฒนาอุตสาหกรรมด้านต่าง ๆ และนวัตกรรมด้านการขายและบริการ

๑. การพัฒนาระบบคมนาคมขนส่งและการสื่อสาร

กลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ สหรัฐอเมริกาสามารถขยายพื้นที่ไปทางตะวันตกจนถึงชายฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิก ทำให้มีพื้นที่กว้างใหญ่ไพศาลที่ทำหายนักบุกเบิกให้เดินทางไปได้ตั้งถิ่นฐานในดินแดนตะวันตกที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพื้นที่เกษตรกรรม ป่าไม้ สัตว์ป่า แร่ธาตุต่าง ๆ รวมทั้งแร่ทองคำจำนวนมากในดินแดนแคลิฟอร์เนีย ส่งผลให้ชาวอเมริกันจำนวนมากซึ่งมีความพยายามอย่างแรงกล้าเดินทางไปบุกเบิกดินแดนทางตะวันตก เพื่อสร้างชีวิตใหม่ที่มีโอกาสอยู่เบื้องหน้า แม้ว่าต้องประสบกับความยากลำบากแสนสาหัสในการฝ่าฟันหนทางที่ทุรกันดารก็ตาม ดังนั้น การ

พัฒนาระบบคมนาคมขนส่งและการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพจึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดการตั้งถิ่นฐานในดินแดนตะวันตก การขนส่งสินค้าระหว่างภูมิภาค และการติดต่อสื่อสารของผู้คนในพื้นที่ที่ห่างไกล

๑.๑ รถไฟ เป็นระบบคมนาคมขนส่งที่มีความสำคัญต่อการขยายตัวของเศรษฐกิจและสังคมในดินแดนตะวันตก แต่การลงทุนในกิจการรถไฟเส้นทางรถไฟสายข้ามทวีปต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมากมหาศาลและเสี่ยงอันตรายอย่างยิ่ง เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าเขาที่สูงชันและหุบเหวซึ่งทุรกันดาร รัฐบาลจึงส่งเสริมให้เอกชนลงทุนเส้นทางรถไฟสายแปซิฟิก (Pacific Railways) ซึ่งเป็นเส้นทางรถไฟสายข้ามทวีป

ทั้งนี้ก่อนการสร้างทางรถไฟสายข้ามทวีปจะเสร็จสมบูรณ์ใน ค.ศ. ๑๘๖๙ เส้นทางรถไฟในสหรัฐอเมริกาส่วนใหญ่อยู่ทางภาคตะวันออกของประเทศและขยายไปถึงแค้มป์ตะวันออกของแม่น้ำมิสซิสซิปปี มีระยะทางรวมกันประมาณ ๓๕,๐๐๐ ไมล์หรือ ๕๖,๓๕๐ กิโลเมตร แต่หลังจากได้สร้างเส้นทางรถไฟข้ามทวีปไปถึงฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิกและมีเครือข่ายเชื่อมต่อเส้นทางรถไฟทั่วประเทศแล้ว ใน ค.ศ. ๑๙๐๐ เส้นทางรถไฟมีระยะทางรวมกันถึง ๑๙๓,๐๐๐ ไมล์ (Boyer, Paul S. and Others, 1995, p. 384) หรือ ๓๐๘,๘๐๐ กิโลเมตร ใน ค.ศ. ๑๙๑๐ สหรัฐอเมริกามีเส้นทางรถไฟยาวประมาณ ๑ ใน ๓ ของโลก การขยายเส้นทางรถไฟและเครือข่ายทำให้ผู้คนจำนวนมากเดินทางไปตั้งถิ่นฐานในดินแดนตะวันตก ส่งผลให้เศรษฐกิจและสังคมของสหรัฐอเมริกาเติบโตและขยายตัวอย่างรวดเร็ว เช่น การผลิตเหล็กกล้า ซึ่งทำให้เปลี่ยนจากรางเหล็กมาเป็นเหล็กกล้า นับตั้งแต่ ค.ศ. ๑๘๘๐ เป็นต้นมา รวมทั้งอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม การลงทุนในธุรกิจรถไฟในสหรัฐอเมริกาเป็นการแข่งขันเสรีที่มีบริษัทเอกชนเข้าร่วมแข่งขันเป็นจำนวนมาก ผู้ประกอบการเดินรถไฟสายต่าง ๆ จึงพยายามพัฒนาธุรกิจของตนให้ก้าวหน้า โดยพยายามปรับปรุงด้านเทคโนโลยีและบริการซึ่งเป็นนวัตกรรมใหม่เพื่อสร้างความปลอดภัยและความนิยมแก่ผู้โดยสาร การพัฒนานวัตกรรมสำหรับอุตสาหกรรมรถไฟที่สำคัญคือ

๑.๑.๑ ระบบเบรกลม จอร์จ เวสติงเฮาส์ (George Westinghouse) ชาวนิวเจอร์ก สามารถคิดค้นระบบเบรกลมได้สำเร็จใน ค.ศ. ๑๘๖๙ เพื่อแก้ปัญหาการรถไฟประสบอุบัติเหตุบ่อยครั้ง เนื่องจากการเดินรถไฟแต่เดิมต้องอาศัยพนักงานขับรถหรือพนักงานเบรกประจำตู้โดยสารในขบวนรถไฟแต่ละตู้ เพราะเบรกของแต่ละตู้ไม่สามารถใช้ร่วมกันได้ ทำให้เกิดอุบัติเหตุได้ง่าย เวสติงเฮาส์จึงคิดค้นการใช้เบรกลม ซึ่งสามารถใช้บังคับรถไฟทั้งขบวนได้พร้อมกัน นวัตกรรมชิ้นนี้เป็นการปฏิวัติด้านเทคโนโลยีที่สำคัญของอุตสาหกรรมรถไฟ เพราะไม่เพียงแต่ควบคุมไม่ให้เกิดอุบัติเหตุได้ง่าย หากยังทำให้รถไฟสามารถลากตู้โดยสารหรือตู้สินค้าพร้อมกันหลายตู้ในขบวนเดียวกัน นอกจากนี้ยังสามารถขยายตู้รถไฟให้มีขนาดใหญ่และรับน้ำหนักได้มากขึ้น เพราะเบรกลมใช้ได้กับขบวนรถไฟที่มีน้ำหนักมาก อนึ่งการคิดค้นดังกล่าวไม่เพียงแต่เป็นการสร้างความปลอดภัยและความเชื่อมั่นให้กับผู้ใช้บริการ หากยังช่วยลดต้นทุนให้ผู้ประกอบการ

เพราะรถไฟแต่ละขบวนสามารถเพิ่มตู้ที่มีจำนวนและขนาดใหญ่ขึ้น ทั้งยังไม่ต้องจ้างพนักงานเบรกประจำแต่ละตู้ด้วย ด้วยประสิทธิภาพของเบรกลมที่ช่วยรักษาความปลอดภัยให้กับผู้โดยสาร ทำให้รัฐบาลสหรัฐอเมริกาเสนอให้รัฐสภาสหรัฐอเมริกาผ่านรัฐบัญญัติอุปกรณ์ความปลอดภัยของรถไฟ (Railroad Safety Appliance Act) ค.ศ. ๑๘๙๓ ซึ่งทำให้รถไฟทุกขบวนต้องใช้ระบบเบรกลมและมีอุปกรณ์เชื่อมต่อตู้โดยสารรถไฟ (coupling) ที่ได้มาตรฐาน

๑.๑.๒ การใช้เหล็กกล้าสร้างรางรถไฟ เหล็กกล้าเป็นนวัตกรรมที่วิลเลียม เคลลี (William Kelly) ขอจดสิทธิบัตรใน ค.ศ. ๑๘๕๗ หลังจากนั้นเขาจึงเริ่มพัฒนาเป็นอุตสาหกรรม ต่อมาอุตสาหกรรมผลิตเหล็กกล้าได้เติบโตอย่างรวดเร็วและมีการลงทุนโดยนักลงทุนหลายราย ที่สำคัญคือ แอนดรูว์ คาร์เนกี (Andrew Carnegie) ผู้ก่อตั้งบริษัทคาร์เนกีสตีล (Carnegie Steel Company) ซึ่งผลิตเหล็กกล้าได้มากถึง ๑ ใน ๔ ของเหล็กกล้าที่ผลิตได้ในสหรัฐอเมริกาเมื่อสิ้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เหล็กกล้าเป็นเทคโนโลยีสำคัญสำหรับอุตสาหกรรมรถไฟที่นำเหล็กกล้ามาใช้แทนรางเหล็กแบบเดิมซึ่งมักเป็นสนิมและสึกกร่อนง่าย เพราะเหล็กกล้ามีความทนทานและสามารถรับน้ำหนักขบวนรถไฟที่มีหลายตู้และบรรทุกน้ำหนักจำนวนมากได้ ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษารางรถไฟได้มาก ดังนั้นผู้ประกอบการรถไฟทั้งหลายจึงเปลี่ยนไปใช้รางเหล็กกล้าเกือบทั้งหมด การเติบโตของอุตสาหกรรมเหล็กกล้าส่งผลให้เกิดอุตสาหกรรมอื่น ๆ ตามมา เช่น อุตสาหกรรมถลุงเหล็ก อุตสาหกรรมถ่านหิน อุตสาหกรรมประดิษฐ์เครื่องจักรกลต่าง ๆ และการสร้างตึกระฟ้า รวมทั้งเกิดการจ้างงานจำนวนมาก

๑.๑.๓ ตู้นอนขบวนรถไฟแบบพูลล์แมน (Pullman Sleeping Cars) เป็นนวัตกรรมที่สนับสนุนการเติบโตของอุตสาหกรรมรถไฟสหรัฐอเมริกาในครึ่งหลังคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เดิมการเดินทางโดยสารรถไฟของสหรัฐอเมริกาในช่วงแรก ๆ ไม่มีความสะดวกสบาย โดยเฉพาะการเดินทางที่ต้องค้างคืนบนรถไฟ ใน ค.ศ. ๑๘๖๔ จอร์จ พูลล์แมน (George Pullman) ริเริ่มสร้างตู้นอนสำหรับรถไฟเพื่อให้บริการแก่ผู้โดยสารที่เดินทางไกล โดยก่อตั้งบริษัทพูลล์แมนแพเลซคาร์ (Pullman Palace Car Company) ซึ่งผลิตตู้นอนรถไฟที่มีทั้งเตียงบนและเตียงล่าง ที่นั่งในตู้โดยสารเป็นแบบเก้าอี้นุ่มปรับพนักเอนหรือทำเป็นเตียงนอนได้ นอกจากนี้ พูลล์แมนยังสร้างตู้เสบียงสำหรับบริการผู้โดยสารด้วย นับเป็นการสร้างมาตรฐานการเดินทางแบบใหม่ที่สะดวกสบายและเพลิดเพลิน จึงมีการสร้างตู้นอนในขบวนรถไฟสายต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น เพราะได้รับความนิยมจากผู้ใช้บริการอย่างมาก กระทั่งมีชาวฝรั่งเศสเขียนเล่าเชิงล้อเลียนว่า ชาวอเมริกันรักรถไฟ “เหมือนซูร์รักภรรยาของเขา” (Paul S. Boyer and Others, 1995, p. 230.)

โดยสรุป การเติบโตของอุตสาหกรรมรถไฟได้ส่งเสริมให้เกิดอุตสาหกรรมอื่น ๆ ที่สืบเนื่องกับอุตสาหกรรมรถไฟโดยตรงคือ อุตสาหกรรมเหล็กกล้าและการทำเหมืองถ่านหิน ก่อน ค.ศ. ๑๙๐๐ บริษัทรถไฟทั้งหลายใช้เหล็กกล้าประมาณร้อยละ ๙๐ ของที่ผลิตได้ในประเทศ นอกจากนี้การเติบโตของธุรกิจรถไฟยังส่งผลให้มีการทำเหมืองถ่านหินแพร่หลาย เพราะรถไฟใช้ถ่าน

หินเป็นพลังงานในการขับเคลื่อนเครื่องจักรไอน้ำ การเติบโตของอุตสาหกรรมหลักทั้ง ๒ ประเภทนี้ ก่อให้เกิดการจ้างงานและกระตุ้นให้เกิดการผลิตสินค้าอื่น ๆ จำนวนมาก ทั้งนี้ยังไม่รวมถึงการส่งเสริมให้เกิดอุตสาหกรรมหนักอื่น ๆ ซึ่งได้แก่ อุตสาหกรรมถลุงแร่ธาตุต่าง ๆ นอกจากนี้ รถไฟยังกระตุ้นให้มีการผลิตสินค้าและผลิตผลทางการเกษตรจำนวนมาก เพราะรถไฟสามารถส่งไปถึง ผู้บริโภคที่อยู่ห่างไกลนับพันไมล์ได้ เช่น การขนส่งข้าวสาลีจากภาคตะวันตกเฉียงเหนือไปยังโรงสีข้าว ที่เมืองมินนีแอโพลิส เพื่อแปรรูปเป็นแป้งสาลีออกจำหน่ายทั่วประเทศ หรือการขนส่งปศุสัตว์ไป ขำทะเลที่เมืองซินซินเนติ แล้วส่งไปยังโรงงานผลิตเนื้อกระป๋องและโรงงานอุตสาหกรรมแช่แข็งที่ นครชิคาโก ก่อนส่งไปขายทั่วประเทศและทั่วโลก ด้วยเหตุนี้จึงมีผู้ยกย่องว่ารถไฟเป็นปัจจัยสำคัญใน การพลิกโฉมเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาในครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙

๑.๒ โทรเลข เป็นนวัตกรรมที่คิดค้นโดย แซมวล เอฟ. บี. มอร์ส (Samuel F. B. Morse) ศิลปินและนักวิทยาศาสตร์สมัครเล่นชาวอเมริกัน เขาคิดประดิษฐ์การรับส่งโทรเลขจากการศึกษาระบบพลังงานของแม่เหล็กไฟฟ้า และได้รับการจดสิทธิบัตรใน ค.ศ. ๑๘๔๐ ต่อมา มอร์สได้ทดลองส่งโทรเลขด้วยรหัสมอร์สได้เป็นผลสำเร็จใน ค.ศ. ๑๘๔๔ และได้ก่อตั้งบริษัทแมกเนติกเทเลกราฟ (Magnetic Telegraph Company) ซึ่งดำเนินการวางสายโทรเลขและให้บริการการรับ-ส่งโทรเลข หลังจากนั้น มอร์สได้อนุญาตให้นักลงทุนขยายกิจการโทรเลขในนามบริษัทเวสเทิร์นยูเนียน (Western Union Company) ซึ่งได้วางสายโทรเลขข้ามทวีปไปยังดินแดนตะวันตกด้วยความยาว ๗๖,๐๐๐ ไมล์ หรือ ๑๒๑,๖๐๐ กิโลเมตร (Travis Brown, 2000. pp. 176-178)

โทรเลขเป็นความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมระบบสื่อสารในสหรัฐอเมริกาเป็นครั้งแรก เดิมในช่วงต้นทศวรรษ ๑๘๔๐ การสื่อสารระหว่างเมืองต่าง ๆ ของสหรัฐอเมริกาต้องใช้เวลา นาน เช่น การขนส่งหนังสือพิมพ์จากนครนิวยอร์กไปยังเมืองอินดีแอนาต้องใช้เวลา ๑๐ วัน หากขนส่งหนังสือพิมพ์ทางเรือจากนิวยอร์กไปเมืองแซนแฟรนซิสโกต้องใช้เวลาถึง ๓ เดือน แต่ระบบโทรเลขช่วยให้ผู้ที่อยู่ห่างไกลกันสามารถสื่อสารข้อมูลถึงกันได้ทันที ในช่วงแรก การส่งโทรเลขในสหรัฐอเมริกาแพร่หลายเฉพาะในแวดวงธุรกิจและวงการหนังสือพิมพ์มากกว่าการใช้โทรเลข ด้วยเรื่องส่วนตัว แต่เมื่อถึงสิ้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ความนิยมใช้โทรเลขได้แพร่หลายมาก ในสหรัฐอเมริกา มีสายโทรเลขรวมประมาณ ๑ ล้านไมล์ หรือ ๑,๖๐๐,๐๐๐ กิโลเมตร และมีผู้ส่งโทรเลขปีละประมาณ ๖๓ ล้านข้อความ ทั้งนี้ยังไม่รวมสายเคเบิลใต้น้ำที่ติดต่อสื่อสารระหว่างสหรัฐอเมริกา กับทวีปเอเชียและอเมริกาใต้ (James West Davidson, and others. 2007. p. 543.) นอกจากนี้โทรเลขยังเป็นนวัตกรรมที่มีผู้คนทั่วโลกนำไปใช้ติดต่อสื่อสารในประเทศต่าง ๆ จนถึงสิ้นคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐

๑.๓ โทรศัพท์ เป็นนวัตกรรมระบบสื่อสารที่ได้รับยกย่องว่าเป็นการปฏิวัติระบบสื่อสารครั้งที่ ๒ ต่อจากการพัฒนาระบบโทรเลขของมอร์ส ผู้พัฒนาคือ อะเล็กซานเดอร์ เกรแฮม เบลล์ (Alexander Graham Bell) นักประดิษฐ์ชาวสกอตที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในสหรัฐอเมริกา เขาเป็น

ผู้สอนวิชาสรีรวิทยาการเปล่งเสียง (Vocal Physiology) ที่มหาวิทยาลัยบอสตัน จึงสนใจประดิษฐ์เครื่องสื่อสารทางโทรเลขด้วยเสียง ใน ค.ศ. ๑๘๗๖ เบลล์และผู้ช่วยชื่อ ทอมัส เอ. วัตสัน (Thomas A. Watson) ประสบความสำเร็จในการทดลองพูดผ่านเครื่องรับโทรศัพท์ หลังจากนั้นเบลล์และหุ้นส่วนได้ก่อตั้งบริษัทที่พัฒนาระบบและให้บริการการสื่อสารทางโทรศัพท์ ต่อมาบริษัทของเบลล์ได้ขยายกิจการและเปลี่ยนชื่อ กระทั่งใน ค.ศ. ๑๘๙๙ ได้กลายเป็นบริษัทอเมริกันเทเลโฟนแอนด์เทเลกราฟ (American Telephone and Telegraph) หรือที่รู้จักกันว่าบริษัท AT&T ซึ่งเป็นบริษัทที่ใหญ่ที่สุดในโลกในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ โดยเป็นเจ้าของโทรศัพท์ ๑๘๖ ล้านเลขหมาย มีการติดตั้งสายเคเบิลโทรศัพท์ยาวมากกว่า ๑,๐๐ ล้านไมล์ และมีการจ้างงานเกือบ ๑ ล้านคน ก่อนที่จะเลิกกิจการเมื่อวันที่ ๑ มกราคม ค.ศ. ๑๙๘๔ (Travis Brown, 2000, pp. 180-181)

ระบบสื่อสารทางโทรศัพท์ช่วยเปิดโลกของการสื่อสารให้ผู้คนในสังคมและต่างสังคมได้ติดต่อสัมพันธ์กันโดยสะดวก และเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวอเมริกันและชาวโลกในเวลาต่อมา ระบบโทรศัพท์ช่วยให้ระบบธุรกิจเติบโตอย่างรวดเร็วและคล่องตัวเพราะนักธุรกิจสามารถติดต่อสื่อสารกันได้ทันที และทำให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมอื่น ๆ ตามมา เช่น การผลิตสายโทรศัพท์และเครื่องรับโทรศัพท์ รวมทั้งการจ้างงานภาคบริการจำนวนมากทั่วโลก ที่สำคัญ ยังทำให้เกิดการพัฒนานวัตกรรมระบบสื่อสารใหม่ ๆ อย่างไม่หยุดยั้งจนถึงปัจจุบัน

๒. การพัฒนาอุตสาหกรรมด้านต่าง ๆ

ในครั้งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ โดยเฉพาะตั้งแต่หลังสงครามกลางเมือง สหรัฐอเมริกา มีความก้าวหน้าในการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างมาก นอกจากปัจจัยต่าง ๆ ที่สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรม เช่น ทรัพยากร การสร้างเส้นทางรถไฟ ระบบแข่งขันเสรี แรงงานจำนวนมาก ตลาดในประเทศและต่างประเทศ ฯลฯ การพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีต่าง ๆ ก็สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมหลากหลาย เช่น อุตสาหกรรมน้ำมัน อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจและชีวิตประจำวัน และอุตสาหกรรมเพื่อการเกษตร

๒.๑ อุตสาหกรรมน้ำมัน อุตสาหกรรมน้ำมันในสหรัฐอเมริกาเกิดขึ้นหลังจากเอ็ดวิน ลอเรนทีน เดรก (Edwin Laurentine Drake) ชาวนิวยอร์กคิดหาวิธีขุดเจาะเอาน้ำมันปิโตรเลียมบริสุทธิ์จากใต้ดินขึ้นมาได้เป็นผลสำเร็จใน ค.ศ. ๑๘๕๙ ก่อนหน้านั้นมีผู้พยายามขุดเจาะน้ำมันบริสุทธิ์มาก่อน แต่ไม่ประสบความสำเร็จ อุตสาหกรรมน้ำมันเติบโตอย่างรวดเร็วและก่อให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมประเภทอื่นอย่างกว้างขวาง ต่อมาอุตสาหกรรมต่าง ๆ ได้หันไปใช้น้ำมันปิโตรเลียม ทำให้น้ำมันกลายเป็นเชื้อเพลิงสำคัญและเข้ามาแทนที่ถ่านหินอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ยังช่วยให้นายทุนเจ้าของอุตสาหกรรมน้ำมันร่ำรวยอย่างรวดเร็วด้วย ในระยะแรกเจ้าของอุตสาหกรรมน้ำมันส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบกิจการรถไฟ ซึ่งผูกขาดการขนส่งน้ำมันดิบและน้ำมันสำเร็จรูป รวมทั้งเป็นผู้ใช้น้ำมันรายใหญ่สำหรับธุรกิจของตน บริษัทเหล่านี้มีโรงกลั่นน้ำมันในเขตที่ตั้งของตน เช่น ที่เมืองพิตสเบิร์ก บอลทิมอร์ และนครนิวยอร์ก ต่อมาบริษัทน้ำมันสแตนดาร์ดออยล์ (Standard Oil

Company) ซึ่งมี จอห์น ดี. รอกกีเฟลเลอร์ (John D. Rockefeller) ประธานบริษัทได้ดำเนินการผูกขาดและควบรวมกิจการของบริษัทน้ำมันอื่น ๆ ไว้ในอาณาจักรของตน

การเติบโตของอุตสาหกรรมน้ำมันสร้างรายได้มหาศาลให้กับเจ้าของกิจการ ขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดการพัฒนานวัตกรรมอื่นตามมา เช่น เครื่องยนต์ดีเซลที่พัฒนาโดย รูดอล์ฟ ดีเซล (Rudolf Diesel) วิศวกรเชื้อสายเยอรมนีที่จดสิทธิบัตรสิ่งประดิษฐ์ของเขาในสหรัฐอเมริกา และได้ขายสิทธิบัตรในการผลิตให้กับนักลงทุนชาวอเมริกันซึ่งได้เริ่มผลิตเครื่องยนต์ดีเซลในสหรัฐอเมริกาเมื่อ ค.ศ. ๑๘๙๘ เครื่องยนต์ดีเซลเป็นนวัตกรรมสำคัญที่ทำให้เกิดอุตสาหกรรมอื่น ๆ จำนวนมาก เช่น อุตสาหกรรมรถยนต์ประเภทต่าง ๆ อุตสาหกรรมเครื่องจักรกล ที่สำคัญ น้ำมันกลายเป็นพลังงานที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ต่อเนื่องมาตลอดคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๒๑ แม้ว่าปัจจุบันจะมีความพยายามคิดค้นนวัตกรรมอื่น ๆ เพื่อสร้างพลังงานทดแทนน้ำมันก็ตาม

๒.๒ อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจและชีวิตประจำวัน นวัตกรรมต่าง ๆ ที่ชาวอเมริกันทุ่มเทคิดค้นขึ้นมาถูกนำไปผลิตเป็นสินค้าอุตสาหกรรมจำนวนมาก และได้รับความนิยมจากประชาชนทั่วไปทุกสาขาอาชีพอย่างกว้างขวาง เพราะส่วนใหญ่เป็นการอำนวยความสะดวกและเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตทั้งในด้านธุรกิจและชีวิตประจำวัน เช่น

๒.๒.๑ ลิฟต์ เป็นนวัตกรรมที่อีไลซา เกรฟส์ โอทิส (Elisha Graves Otis) อดีตคนงานก่อสร้างในนิวยอร์กและนายช่างของโรงงานผลิตเตียงนอนค้นพบวิธีสร้างเครื่องยกสิ่งของหนักหรือลิฟต์ยกของที่ปลอดภัย ในระยะแรกเขาคิดประดิษฐ์เครื่องทุ่นแรงในการยกสิ่งของหนักมาก ๆ ที่บรรทุกในตู้ลิฟต์ยกของขึ้นลงตามอาคาร ต่อมาสามารถคิดค้นการสร้างลิฟต์ที่ขึ้นคนขึ้นที่สูงได้อย่างปลอดภัย ทำให้มีการนำลิฟต์ดังกล่าวไปดัดแปลงใช้ในอาคารสูง และเป็นเทคโนโลยีสำคัญที่ช่วยให้วิศวกรคิดสร้างตึกสูงหลายสิบชั้นหรือตึกกระฟ้าได้สำเร็จ ปัจจุบันลิฟต์กลายเป็นอุปกรณ์สำคัญที่ผู้คนหลายร้อยล้านคนในเมืองใหญ่ต่าง ๆ ทั่วโลกที่อาศัยหรือทำงานอยู่ในตึกสูงต้องใช้บริการ อนึ่งความสำเร็จของการสร้างลิฟต์ยังทำให้เกิดการพัฒนาวัตกรรมการในลักษณะใกล้เคียง คือ บันไดเลื่อนไฟฟ้า ซึ่งบริษัทโอทิสเอลิเวเตอร์ (Otis Elevator Company) ผู้ผลิตลิฟต์รายใหญ่ของสหรัฐอเมริกาได้ขอซื้อสิทธิบัตรและนำไปพัฒนาต่อ กระทั่งกลายเป็นบันไดเลื่อนที่ใช้งานกันแพร่หลายตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ เป็นต้นมา

๒.๒.๒ หลอดไฟฟ้า เป็นนวัตกรรมที่นักวิทยาศาสตร์และนักประดิษฐ์หลายคนพยายามสร้างเพื่อใช้ในครัวเรือนและในชีวิตประจำวันมาตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ แต่ประสบปัญหาไม่สามารถสร้างหลอดไฟที่ใช้ได้นานและทนทานได้สำเร็จ ใน ค.ศ. ๑๘๗๙ ทอมัส เอดิสัน (Thomas Edison) นักประดิษฐ์ผู้มีชื่อเสียงซึ่งเป็นเจ้าของสิทธิบัตรสิ่งประดิษฐ์มากกว่า ๑,๐๐๐ รายการ สามารถสร้างหลอดไฟที่ให้แสงสว่างจากกระแสไฟฟ้าทนทานยาวนาน การคิดค้นครั้งนี้ก่อให้เกิดผลกระทบกว้างขวางทั้งต่อวิถีดำรงชีวิตของผู้คนที่หันไปใช้ไฟฟ้าจาก

กระแสไฟแทนตะเกียงน้ำมันก๊าดซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดอศศิภัยอยู่เสมอ และทำให้เกิดอุตสาหกรรมอื่น ๆ ตามมา เช่น การสร้างโรงงานไฟฟ้า อุตสาหกรรมผลิตสายไฟ หลอดไฟ เสาไฟฟ้า ระบบบริการจ่ายกระแสไฟฟ้าสำหรับสถานที่สาธารณะและครัวเรือน นอกจากนี้ โรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ก็นำพลังงานจากกระแสไฟฟ้าไปใช้ในระบบการผลิตด้วย

อนึ่ง เอดิสันยังมีผลงานประดิษฐ์ชิ้นอื่น ๆ ที่รู้จักกันแพร่หลายและได้รับความนิยม เช่น เครื่องเล่นแผ่นเสียงและเครื่องฉายภาพยนตร์ ต่อมานักประดิษฐ์คนอื่น ๆ ได้พัฒนาเครื่องใช้และสิ่งอำนวยความสะดวก ในครัวเรือนหรือสำนักงานที่ใช้พลังงานจากกระแสไฟฟ้า เช่น วิทยุ เครื่องดูดฝุ่น เครื่องซักผ้า เตารีด

๒.๒.๓ จักรเย็บผ้า เป็นนวัตกรรมที่ชาวยุโรปหลายคนพยายามคิดค้นและพัฒนาต่อเนื่องมาตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ แต่ไม่สามารถพัฒนาให้นำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ กระทั่งเอเลียส เฮาว์ จูเนียร์ (Elias Howe, Jr.) สามารถพัฒนาจักรเย็บผ้าได้เป็นผลสำเร็จ และได้รับสิทธิบัตรใน ค.ศ. ๑๘๔๖ หลังจากนั้นไม่นาน ได้เกิดอุตสาหกรรมผลิตจักรเย็บผ้าสำหรับครัวเรือนที่ริเริ่มโดย ไอแซก เมอร์ริตต์ ซิงเกอร์ (Isaac Merritt Singer) ผู้ก่อตั้งบริษัทซิงเกอร์ซีวอิงแมชีน (Singer Sewing Machine Company) ซึ่งเป็นผู้ผลิตจักรเย็บผ้าสำหรับครัวเรือนที่ใหญ่ที่สุดในโลกบริษัทหนึ่ง ทั้งยังเป็นผู้ริเริ่มผลิตจักรเย็บผ้าไฟฟ้าที่ใช้ในครัวเรือนรายแรกซึ่งแพร่หลายในสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ และทำรายได้มหาศาลให้แก่บริษัทผู้ผลิต อุตสาหกรรมผลิตจักรเย็บผ้าขยายตัวอย่างรวดเร็วทั้งในสหรัฐอเมริกาและทั่วโลกเนื่องจากเป็นเครื่องฟุนแรงที่ได้รับความนิยมทั้งในครัวเรือนและในอุตสาหกรรมผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูป (Travis Brown, 2000, pp. 165-168)

จักรเย็บผ้าของเฮาว์

จักรเย็บผ้าซิงเกอร์

๒.๓ อุตสาหกรรมเพื่อการเกษตร ชาวอเมริกันได้พัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาเป็นอุตสาหกรรมที่สนับสนุนให้สหรัฐอเมริกาเติบโตเป็นผู้นำของอุตสาหกรรมเพื่อการเกษตรในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ นวัตกรรมที่สำคัญ เช่น เครื่องเกี่ยวข้าว และรั้วลวดหนาม

๒.๓.๑ เครื่องเกี่ยวข้าว เป็นนวัตกรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตรในสหรัฐอเมริกา นักประดิษฐ์หลายคนทั้งในอังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้พยายาม

พัฒนาเครื่องเกี่ยวข้าวมาตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ แต่ไม่มีใครสามารถพัฒนาเพื่อผลิตเป็นสินค้าได้สำเร็จ ต่อมาไซรัส ฮอลล์ แม็กคอร์มิก (Cyrus Hall McCormick) ชาวมลรัฐเวอร์จิเนียสามารถพัฒนาเครื่องเกี่ยวข้าวในเชิงอุตสาหกรรมได้สำเร็จ ใน ค.ศ. ๑๘๔๗ เขาได้ตั้งโรงงานผลิตเครื่องเกี่ยวข้าวที่เมืองชิคาโก และได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย เห็นได้ว่าใน ค.ศ. ๑๘๖๐ โรงงานของแม็กคอร์มิกสามารถขายเครื่องเกี่ยวข้าวได้ถึง ๘๐,๐๐๐ เครื่อง โดยเฉพาะในช่วงสงครามกลางเมืองอเมริกัน (American Civil War, ค.ศ.๑๘๖๑-๑๘๖๕) เมื่อชายฉกรรจ์ในภาคเหนือส่วนใหญ่ถูกเกณฑ์ไปรบและสตรีต้องรับภาระในภาคเกษตรกรรม ทำให้เครื่องเกี่ยวข้าวของแม็กคอร์มิกขายได้มากถึง ๒๕๐,๐๐๐ เครื่อง (Pual S. Boyer and Others, 1995, pp. 228-229.) กล่าวได้ว่า เครื่องเกี่ยวข้าวดังกล่าวมีส่วนช่วยสนับสนุนไม่ให้เศรษฐกิจของฝ่ายสหภาพหรือฝ่ายเหนือได้รับผลกระทบมากนัก เพราะสามารถดำเนินการผลิตได้ตลอดช่วงสงคราม ซึ่งเป็นข้อได้เปรียบประการหนึ่งของฝ่ายเหนือ (Travis Brown, 2000, pp. 154-156)

แม็กคอร์มิกได้ปรับปรุงและพัฒนาเทคโนโลยีของเครื่องเกี่ยวข้าวให้ก้าวหน้าต่อเนื่อง ซึ่งรวมถึงการใช้เครื่องจักรกลแทนการใช้แรงงานสัตว์เลี้ยง เนื่องจากอุตสาหกรรมผลิตเครื่องเกี่ยวข้าวในขณะนั้นมีคู่แข่งจำนวนมากและเติบโตอย่างรวดเร็ว เพราะได้รับความนิยมอย่างมากจากนักบุกเบิกและผู้อพยพไปจับจองดินแดนตะวันตกที่กว้างใหญ่ไพศาล นอกจากนี้อุตสาหกรรมผลิตเครื่องเกี่ยวข้าวยังส่งเสริมให้นักประดิษฐ์คิดค้นและพัฒนาเครื่องมือเพื่อการเกษตรอื่น ๆ อีกมาก เช่น เครื่องไถนา เครื่องหว่านเมล็ดข้าว เครื่องสีข้าว นับว่าเครื่องเกี่ยวข้าวเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรของภาคตะวันตกที่ส่งไปขายยังภาคตะวันออกและต่างประเทศในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙

๒.๓.๒ รั้วลวดหนาม เป็นนวัตกรรมที่ โจเซฟ ฟาร์เวลล์ กลิดเดน (Joseph Farwell Glidden) เกษตรกรชาวมลรัฐนิวแฮมเชียร์พัฒนาขึ้นจากตัวอย่างรั้วลวดหนามที่มีผู้จดสิทธิบัตรไว้หลายรายแต่ไม่สามารถผลิตในเชิงพาณิชย์ได้เพราะต้นทุนสูง ต่อมากลิดเดนสามารถพัฒนาเครื่องจักรที่สามารถบิดลวดหนามให้ติดแน่นกับเส้นลวดเป็นเส้นลวดหนามได้จำนวนมากซึ่งทำให้ต้นทุนการผลิตต่ำ และสามารถจดสิทธิบัตรเครื่องจักรและลวดหนามได้ใน ค.ศ. ๑๘๗๔ หลังจากนั้นเขาได้ร่วมกับหุ้นส่วนตั้งโรงงานผลิตลวดหนามซึ่งได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย เพราะเกษตรกรในภาคตะวันตกใช้ลวดหนามทำรั้วล้อมที่ดินและไร่ปศุสัตว์ ส่งผลให้ยุคของการเลี้ยงวัวและต้อนสัตว์ในทุ่งกว้างสิ้นสุดลง

๒.๔ นวัตกรรมด้านการขายและการบริการ

การขายตัวของอุตสาหกรรมซึ่งเกิดจากการพัฒนาเทคโนโลยีและสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ส่งผลให้มีการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมที่หลากหลายจำนวนมาก ทำให้เกิดการแข่งขันทางธุรกิจทั้งในระดับผู้ผลิตและผู้จำหน่ายสินค้าจำนวนมากหลายพันบริษัท ซึ่งต้องการจูงใจ

ผู้บริโภคให้อุดหนุนสินค้าของตน การแข่งขันทางธุรกิจที่สำคัญคือการแข่งขันด้านการขายและการบริการ โดยผู้ผลิตทั้งหลายพยายามคิดค้นนวัตกรรมเพื่อจูงใจผู้บริโภค

๒.๔.๑ การแข่งขันด้านการขาย มีทั้งการแข่งขันระหว่างบริษัทผู้ผลิตสินค้า ดังเช่น บริษัทเจเนอรัล อิเล็กทริก (General Electric Corporation) กับบริษัทเวสติงเฮาส์ (Westinghouse Corporation) ซึ่งต่างเป็นยักษ์ใหญ่ในอุตสาหกรรมผลิตหลอดไฟและอุปกรณ์ไฟฟ้า หรือการแข่งขันในการค้าปลีก ห้างสรรพสินค้าจำนวนมากในสหรัฐอเมริกาต่างคิดค้นกลยุทธ์ให้มีการต่อรองราคาในการขายสินค้ากับลูกค้า แต่ห้างมาร์แชลฟิลด์ (Marshall Field) กลับใช้กลยุทธ์ขายสินค้าราคายุติธรรมตามป้ายราคาโดยไม่มีการต่อรอง ซึ่งเป็นวิธีที่ได้รับความนิยมจากลูกค้าอย่างรวดเร็วจนทำให้ห้างสรรพสินค้าอื่น ๆ ยึดตามแบบในเวลาต่อมา นอกจากนี้ ห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ยังนิยมใช้วิธีการลดราคาสินค้าเพื่อล้าสตัดอกในราคาต่ำกว่าปกติมากซึ่งเป็นกลยุทธ์ที่ได้รับความนิยมและสามารถจำหน่ายสินค้าได้หมดอย่างรวดเร็ว รวมทั้งการริเริ่มจำหน่ายสินค้าราคาถูกทั้งร้าน เช่น “Five and Ten Cents Store” ของห้างวูลเวิร์ท (Woolworth) ซึ่งได้รับความนิยมมาก กระทั่งสามารถขยายสาขาไปตามเมืองต่าง ๆ ได้หลายสาขา

๒.๔.๒ การแข่งขันด้านบริการ ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ธุรกิจต่าง ๆ ได้ริเริ่มการขายแบบให้บริการ เช่น การขายของทางไปรษณีย์ที่เริ่มโดยบริษัทมอนต์โกเมอรีวอร์ด (Montgomery Ward And Company) มีรายการสินค้าเสนอขายถึง ๑๐,๐๐๐ รายการ ส่วนธุรกิจบริการอื่น ๆ เช่น ธุรกิจประกันภัยก็มีการแข่งขันอย่างดุเดือด โดยพนักงานขายประกันใช้วิธีลดเบี้ยประกันให้กับลูกค้า ด้วยการหักค่าคอมมิชชั่นของตนเพื่อขยายฐานของลูกค้า ทั้งนี้ธุรกิจต่าง ๆ พากันใช้สื่อโฆษณาเพื่อกระตุ้นให้เกิดการบริโภคสินค้า หรือทำให้ขายสินค้าและบริการได้จำนวนมากซึ่งเป็นวิธีที่ประสบความสำเร็จ เพราะการโฆษณาชวนเชื่อสามารถจูงใจผู้บริโภคได้มาก อีกทั้งยังส่งผลให้การผลิตและการดำเนินธุรกิจขยายตัว

ผลกระทบจากความก้าวหน้าของนวัตกรรมและการเติบโตทางเศรษฐกิจต่อสังคมอเมริกันในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙

การเติบโตด้านเศรษฐกิจที่เกิดจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมและการบริโภคสินค้าและบริการก่อให้เกิดผลกระทบอย่างกว้างขวางต่อสังคมอเมริกัน โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวอเมริกันและการขยายตัวของประชากร

๑. การเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิตของชาวอเมริกัน

การเติบโตของอุตสาหกรรมในสหรัฐอเมริกาได้นำการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมอเมริกันที่กลายเป็นสังคมอุตสาหกรรม มีการเติบโตของสังคมเมืองซึ่งเจริญรุ่งเรืองทางด้านวัตถุ สตรีมีบทบาทในสังคมมากขึ้น ขณะเดียวกันก็เกิดปัญหาช่องว่างทางสังคมระหว่างผู้มีฐานะมั่งคั่งซึ่งมีจำนวนน้อยและคนส่วนใหญ่ในสังคมที่ยากจน

๑.๑ การเติบโตของสังคมเมือง ตั้งแต่ทศวรรษ ๑๘๘๐ เมืองขนาดใหญ่เติบโตอย่างรวดเร็วและกระจายไปทั่วประเทศ เช่น นิวยอร์ก ชิคาโก ฟิลาเดลเฟีย เซนต์หลุยส์ บอสตัน พิตสเบิร์ก ฯลฯ เมืองเหล่านี้มีผู้คนอาศัยอยู่หนาแน่น เฉพาะ ๓ เมืองแรกมีประชากรมากกว่า ๑ ล้านคน ที่เหลือก็มีประชากรหลายแสนคน ทำให้มีการสร้างตึกระฟ้าตามเมืองต่าง ๆ เพื่อรองรับประชากรจำนวนมากที่อพยพเข้าไปทำงานในเมืองใหญ่ แต่ก็ยังไม่เพียงพอ จึงมีการขยายพื้นที่ของเมืองออกไปแถบชานเมืองและจัดระบบขนส่งมวลชนบริการ เช่น รถไฟฟ้า รถราง รถใต้ดิน ผู้ที่อาศัยอยู่ในเมืองใหญ่จึงดำรงชีวิตด้วยการพึ่งพาความเจริญของเทคโนโลยี เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา และเครื่องทุ่นแรงในครัวเรือนต่าง ๆ

วิถีชีวิตในสังคมเมืองแตกต่างไปจากการดำรงชีวิตในสังคมเกษตรกรรมตามชนบท ชาวเมืองจะใช้เวลาของตนไปตามแหล่งเรียนรู้และนันทนาการที่มีอยู่ในเมือง เช่น พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ ห้างสรรพสินค้า สวนสาธารณะ สนามกีฬาต่าง ๆ เป็นต้นว่า สนามเทนนิส สนามเบสบอล สนามแข่งม้า อย่างไรก็ตาม การเติบโตอย่างรวดเร็วของสังคมเมืองก็สร้างปัญหาให้กับผู้คนในสังคม เพราะการมีชีวิตรองอยู่อย่างแออัดในเมืองใหญ่ ทำให้เกิดปัญหาด้านคุณภาพชีวิตที่ไม่ได้รับการบริการด้านสวัสดิการอย่างทั่วถึง เช่น ด้านสาธารณสุข การแพทย์ สวัสดิการของรัฐ ฯลฯ เป็นเหตุให้มีการปฏิรูปสังคมในเวลาต่อมา

๑.๒ วิถีชีวิตของสตรี แต่เดิมสตรีอเมริกันมีบทบาทจำกัดอยู่เฉพาะการทำหน้าที่ในครอบครัว ได้แก่ การเป็นภรรยาและมารดาซึ่งมีภาระต้องดูแลงานบ้านที่มีอยู่ล้นมือ จึงแทบไม่มีโอกาสพบปะหรือทำกิจกรรมกับเพื่อนฝูงในชีวิตประจำวัน แต่เมื่อมีการคิดค้นนวัตกรรมเครื่องทุ่นแรงต่าง ๆ ใช้ในบ้าน เช่น ตู้เย็น เครื่องดูดฝุ่น เตารีด เตาก๊าซ จักรเย็บผ้า ฯลฯ ทำให้สตรีอเมริกันได้รับความสะดวกสบายมากขึ้น และการพัฒนาระบบโทรศัพท์ที่ใช้กันแพร่หลาย สตรีอเมริกันก็

สามารถติดต่อสื่อสารกับญาติมิตรที่อยู่ในชุมชนเดียวกันหรืออยู่ต่างเมืองได้สะดวก ทำให้มีโอกาสแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและไม่ถูกโดดเดี่ยวอยู่ภายในบ้านอีกต่อไป

นอกจากนี้ ความเจริญรุ่งเรืองของธุรกิจยังเปิดโอกาสให้สตรีทำงานนอกบ้าน และมีบทบาทรับผิดชอบด้านเศรษฐกิจของครอบครัวมากขึ้น ในช่วงก่อนสงครามกลางเมืองมีสตรีบางส่วนทำงานเป็นกรรมกรในโรงงานอุตสาหกรรมทอผ้าในเขตมลรัฐแมสซาชูเซตส์ แต่ก็ถือว่าเป็นส่วนน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนสตรีทั่วประเทศ ต่อมาเมื่อธุรกิจตามเมืองต่าง ๆ เติบโตมากขึ้น สตรีจึงมีโอกาสทำงานนอกบ้านและพบปะผู้คนในสังคมมากขึ้น ธุรกิจที่นิยมจ้างสตรีคือตำแหน่งพนักงาน เช่น พนักงานรับโทรศัพท์ พนักงานบัญชี พนักงานพิมพ์ดีด พนักงานขายสินค้าในห้างสรรพสินค้า ตำแหน่งเหล่านี้มักจ้างสตรีที่จบการศึกษาระดับมัธยมปลายหรือวิทยาลัย ประสบการณ์จากการทำงานนอกบ้านของสตรีระดับชั้นชั้นกลางส่งผลให้ทัศนคติเกี่ยวกับการครองเรือนเปลี่ยนไป เช่น การพึ่งตนเอง การเลือกคู่ครอง มีการคุมกำเนิด มีสิทธิการหย่าร้างสูงขึ้น อนึ่ง การเติบโตอย่างรวดเร็วของอุตสาหกรรมต่าง ๆ ก็ทำให้มีการจ้างแรงงานสตรีและเด็กเป็นจำนวนมาก สตรีที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองและมีฐานะยากจนจึงมักเข้าสู่อาชีพผู้ใช้แรงงานประเภทไร้ฝีมือ ซึ่งต้องทำงานหนัก สกปรก และถูกกดขี่ค่าจ้าง นอกจากสตรีเหล่านี้แล้วยังมีผู้อพยพใหม่ที่เป็นสตรีอีกจำนวนมากที่ต้องทำงานเป็นกรรมกรในโรงงานอุตสาหกรรม

๑.๓ ขนชั้นผู้ดีใหม่ ก่อนสงครามกลางเมืองอเมริกามีเศรษฐีที่ร่ำรวยจากการค้าและมีเงินนับล้านดอลลาร์ในสหรัฐอเมริกาไม่ถึง ๑๐ คน แต่เมื่ออุตสาหกรรมและธุรกิจเจริญรุ่งเรืองมาก สังคมอเมริกันมีมหาเศรษฐีซึ่งมีเงินนับร้อยล้านดอลลาร์มากกว่า ๔,๐๐๐ คน ใน ค.ศ. ๑๘๙๒ บุคคลเหล่านี้ได้ชื่อว่าเป็น “เศรษฐีใหม่” ซึ่งร่ำรวยจากการลงทุนและแสวงหาความมั่งคั่งด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยไม่ต้องคำนึงถึงศีลธรรม พวกเขาใช้ชีวิตอย่างหรูหราอยู่ในแวดวงของตนที่เรียกว่า “กลุ่มชนชั้นผู้ดี” และประพฤติตนเช่นเดียวกับมหาเศรษฐีในยุโรป เช่น นิยมแสดงความร่ำรวยมั่งคั่งของตนด้วยการสร้างคฤหาสน์และบ้านพักตากอากาศราคาแพงที่ตกแต่งอย่างสวยงาม เหมือนกับพระราชวังในยุโรป นิยมซื้อเรือสำราญ เครื่องประดับราคาแพงลิบลิว สะสมงานศิลปะราคาแพง จัดงานเลี้ยงที่หรูหราและสิ้นเปลือง ส่วนแขกที่มาร่วมงานซึ่งเป็นกลุ่มคนในสังคมระดับเดียวกันก็แข่งขันกันแต่งกายด้วยเสื้อผ้าและเครื่องประดับราคาแพงที่แสดงสถานะทางสังคมในกลุ่มชนชั้นของตน ทำให้ช่องว่างทางสังคมระหว่างคนร่ำรวยส่วนน้อยกับคนส่วนใหญ่ที่ยากจน โดยเฉพาะชนชั้นแรงงานนั้นห่างไกลกันมาก

๒. การขยายตัวของประชากร

การขยายตัวของอุตสาหกรรมส่งผลให้มีความต้องการแรงงานสูง สหรัฐอเมริกาจึงเปิดรับผู้อพยพจากต่างประเทศจำนวนมาก เฉพาะในทศวรรษ ๑๘๘๐ มีผู้อพยพรุ่นใหม่มากกว่า ๕ ล้านคน ซึ่งเป็นจำนวนสูงสุดในช่วงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ และทำให้จำนวนประชากรขยายตัว โดยเฉพาะประชากรในเมืองใหญ่ ใน ค.ศ. ๑๘๘๐ จำนวนประชากรในเมืองใหญ่ มีอยู่

๑๔,๑๒๙,๗๓๕ คนจากจำนวนประชากรทั้งสิ้น ๕๐,๑๘๙,๒๐๙ คน หรือประมาณร้อยละ ๒๘ แต่เมื่อถึง ค.ศ. ๑๙๐๐ จำนวนประชากรในเมืองใหญ่มีถึง ๓๐,๒๑๔,๘๓๒ คนจากจำนวนประชากร ๗๖,๒๑๒,๑๖๘ คน (“Table 4. Population: 1790 to 1990,” <https://www.census.gov/population/censusdata/table-4.pdf>) หรือประมาณร้อยละ ๔๐

ผู้อพยพเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้จำนวนประชากรในเมืองใหญ่ของสหรัฐอเมริกาเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ผู้อพยพส่วนใหญ่มาจากยุโรปใต้และยุโรปตะวันออก สาเหตุของการอพยพแตกต่างกัน ส่วนใหญ่เป็นเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจ แต่สภาพชีวิตไม่สู้จะแตกต่างกันมากนัก เมื่อเดินทางถึงประเทศสหรัฐอเมริกา พวกเขา มักขออนุญาตเข้าเมืองที่ด่านตรวจคนเข้าเมืองตามเมืองใหญ่ ๆ โดยเฉพาะที่นครนิวยอร์ก หลังจากนั้นมักอาศัยอยู่ในกลุ่มของผู้อพยพที่มีเชื้อชาติและพูดภาษาเดียวกัน และพยายามหางานทำที่ส่วนใหญ่ได้รับค่าจ้างแรงงานต่ำมาก เช่น ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมขนาดต่าง ๆ ที่มีอยู่มากในเขตเมืองใหญ่ รวมทั้งโรงงานถลุงแร่และโลหะต่าง ๆ งานเหล่านั้นเป็นงานหนัก ขาดสวัสดิการและบางครั้งเสี่ยงอันตราย เช่น อุบัติเหตุจากการทำงานของเครื่องจักรกลในโรงงาน จนสูญเสียอวัยวะซึ่งมักเกิดขึ้นเป็นประจำ ส่วนกรรมกรในเมืองถ่านหินและโรงงานถลุงเหล็กก็มักเจ็บป่วยจากการสะสมฝุ่น ก๊าซ และสารพิษในร่างกาย จนถึงแก่ความตายโดยไม่ได้รับเงินชดเชยใด ๆ นอกจากนี้ ผู้อพยพมักได้รับค่าจ้างแรงงานต่ำ ประมาณสัปดาห์ละ ๕-๑๐ ดอลลาร์สหรัฐ จึงต้องอาศัยอยู่รวมกันอย่างแออัดตามห้องเช่าขนาดเล็กที่ขาดสุขอนามัยและมีคุณภาพชีวิตต่ำ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาสังคมที่เป็นผลกระทบจากการเติบโตของอุตสาหกรรมในสหรัฐอเมริกา

สรุป

การพัฒนานวัตกรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้การปฏิวัติอุตสาหกรรมของสหรัฐอเมริกาประสบความสำเร็จ เพราะนวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่พัฒนาขึ้นมาได้รับการส่งเสริมให้นำไปผลิตเป็นสินค้าอุตสาหกรรมซึ่งได้รับการตอบรับอย่างดีจากผู้บริโภคทั้งภายในและต่างประเทศ ส่งผลให้เศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เติบโตและก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว กระทั่งเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจของโลกในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมในสังคมอเมริกันจึงเป็นตัวอย่างที่น่าสนใจศึกษา และหลายประเทศที่ต้องการเป็นผู้นำทางด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยีแม้กระทั่งในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๑ พึงเรียนรู้ว่าความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีในสหรัฐอเมริกาที่ผ่านมาประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ คือ การสร้างสังคมแห่งการพัฒนานวัตกรรมและการส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนานวัตกรรม

การสร้างสังคมแห่งการพัฒนานวัตกรรม สังคมอเมริกันตั้งแต่ครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมาได้พัฒนาเป็นสังคมแห่งการพัฒนานวัตกรรม เนื่องจากการพัฒนานวัตกรรมกลายเป็นวัฒนธรรมสำคัญในวิถีชีวิตของชาวอเมริกันซึ่งต่างขนขวายหาความรู้ ทั้งโดยการศึกษา ทดลอง

และปฏิบัติเพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมและสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ ที่จะก่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น การสร้างเครื่องทุ่นแรงหรืออุปกรณ์ต่าง ๆ สำหรับครัวเรือน โรงงานและการประกอบเกษตรกรรม และการพัฒนานวัตกรรมหรือเทคโนโลยีเพื่อต่อยอดสิ่งประดิษฐ์ที่มีผู้คิดค้นหรือพัฒนาไว้ก่อนหน้านี้ให้ทันสมัยหรือมีความก้าวหน้ามากขึ้น โดยมีตัวอย่างที่เป็นแรงจูงใจสำคัญคือความสำเร็จของนักประดิษฐ์ที่ได้รับการจดสิทธิบัตรเป็นเจ้าของผลงานและได้รับผลตอบแทนเป็นเงินจำนวนมหาศาล โดยบางคนกลายเป็นเศรษฐีที่ร่ำรวยมากที่สุดในเวลานั้น นอกจากนี้ ในสังคมแห่งการพัฒนาวัตกรรรมยังรวมถึงการที่นักลงทุนและนักอุตสาหกรรมให้ความสนใจลงทุนผลิตสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ที่พัฒนาโดยการคิดค้นหรือการสร้างสรรค์จากคนในชาติของตนซึ่งทำให้เกิดการแข่งขันที่สร้างทางเลือกให้กับผู้บริโภค รวมถึงการที่ประชาชนชาวอเมริกันให้ความสำคัญและนิยมบริโภคสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการพัฒนานวัตกรรมที่ก้าวหน้าอยู่เสมอ ทำให้ผู้คิดค้นพัฒนานวัตกรรมและผู้ลงทุนมีกำลังใจในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง

การส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนานวัตกรรม แม้สหรัฐอเมริกาจะเป็นประเทศทุนนิยมที่ส่งเสริมระบบแข่งขันเสรี แต่รัฐบาลสหรัฐอเมริกาก็เห็นความสำคัญของการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนานวัตกรรมว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนให้เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมที่ส่งผลให้เกิดการเติบโตและความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศ ดังรัฐบาลสหรัฐอเมริกาจึงผลักดันให้มีนโยบายส่งเสริมและคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของชาวอเมริกัน รวมถึงการคิดค่าธรรมเนียมการจดสิทธิบัตรในราคาที่ไม่สูงมากนักเพื่อสร้างแรงจูงใจให้มีการจดสิทธิบัตรสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ และการบังคับใช้กฎหมายให้มีประสิทธิภาพและทันท่วงทีเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้พัฒนาหรือผู้สร้างสรรค์ผลงานที่ถูกละเมิดสิทธิ ซึ่งเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับสังคมแห่งการพัฒนานวัตกรรมของชาวอเมริกันที่ยืนยงต่อมาถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๒๑

เอกสารอ้างอิง

ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๔๗). สารานุกรมประวัติศาสตร์สากล : อเมริกา เล่ม ๑ อักษร A-B.

ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (แก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน.

_____. (๒๕๔๓). สารานุกรมประวัติศาสตร์สากล : อเมริกา เล่ม ๒ อักษร C-D. ฉบับ

ราชบัณฑิตยสถาน (แก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน.

_____. (๒๕๕๐). สารานุกรมประวัติศาสตร์สากล : อเมริกา เล่ม ๓ อักษร E-G. ฉบับ

ราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน.

Boyer, P. S. and Others. (1995). *The Enduring Vision: A History of the American People*. Lexington: D.C.Heath and Company.

- Bragdon, H. W., Samuel P. Mc. and Donald A. R. **History of A Free Nation.** New York: Glencoe / McGraw-Hill.
- Brinkley, A. (2008). **The Unfinished Nation: A Concise History of the American People.** 5th ed. Boston: McGraw-Hill Higher Education.
- Brown, T. (2000). **Popular Patents: America’s First Inventions from the Airplane to the Zipper.** Lanham, Maryland: Scarecrow Press.
- Davidson, J. W. and others. (2007). **Nation of Nations: A Narrative History of the American Republic. V. II: Since 1865.** 6th ed. Boston: McGraw-Hill Higher Education.
- Foner, E. (2012). **Give Me Liberty: An American History.** Seagull 8th ed. New York: W.W. Norton&Company.
- Khan, B. Z. **Innovations in Intellectual Property Systems and Economic Development.** Available from: URL:
<http://economics.yale.edu/sites/default/files/files/Workshops-Seminars/Economic-History/khan-020328.pdf>
- Khan, B. Z. and Kenneth L. S. (2004). **Institutions and Technological Innovation during Early Economic Growth: Evidence from the Great Inventors of the United States, 1790-1930.** Working Paper 10966 Available from:
URL: <http://www.nber.org/papers/w10966>.
- “Table 4. Population: 1790 to 1990,” Available from: URL:
<https://www.census.gov/population/censusdata/table-4.pdf>
- Youngs, J. and William T. (1987). **American Realities: Historical Episodes.** Boston: Little Brown and Company.

ฐานันดรที่ ๔

นายมานิจ สุขสมจิตร
นักหนังสือพิมพ์อาวุโส

บทคัดย่อ

“ฐานันดรที่ ๔” หมายถึง สถาบันทางสังคมลำดับที่ ๔ ซึ่งมีอิทธิพลรับรู้ได้อย่างสม่ำเสมอ รองลงมา จากฐานันดรลำดับที่ ๑ คือพระมหากษัตริย์ผู้นำทางจิตวิญญาณและขุนนาง ลำดับที่ ๒ คือบรรพชิตทางศาสนา จักร และลำดับที่ ๓ คือฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมและบริหารราชการแผ่นดิน เอดมันด์ เบิร์ก (Edmund Berke) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เชื้อสายไอริช เป็นผู้ใช้คำว่า ฐานันดรที่ ๔ (Fourth Estate) เป็นคนแรกในการประชุมรัฐสภาของสหราชอาณาจักร (United Kingdom) เมื่อ ค.ศ. ๑๗๘๗ โดยได้กล่าว คำนี้เมื่อขึ้นมือไปยังกลุ่มเป้าหมายที่นั่งทำหน้าที่อยู่ที่ระเบียงด้านบน คือผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ *The Times of London* ซึ่งขณะนั้นมีหนังสือพิมพ์เพียงฉบับเดียว ในกาลต่อมา เมื่อเกิดมีสื่อมวลชนขึ้นอีกหลายประเภท ก็ได้มีการหมายรวมว่า สื่อมวลชนทั้งหลายทั้งหมดคือ ฐานันดรที่ ๔ และผู้ที่ได้นำคำไทยว่า “ฐานันดรที่ ๔” มาใช้แทนคำภาษาอังกฤษ Fourth Estate คือ พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์

คำสำคัญ : ฐานันดร, สถาบันทางสังคม, สื่อมวลชน

Abstract: The Fourth Estate

Manich Sooksomchitra

Senior Journalist

The Fourth Estate means the social institution number four, which has an inferior acknowledged influence invariably to the great king who is the first in rank of nobility. The great king who is the chief of spirit. Number two is the priest of religious authority, and followed by the people involved in governmental administration respectively. Edmund Berke, an Irish lineal Member of the House of Representative was the first to use the world the Fourth Estate in The UK Parliament, in 1787. He stated the word, while pointing his finger at the target press men, who were sitting on duty. Those people were journalists of The times of London, which was the only newspaper at that time. After the occurrence of many other mass medias, there has been a generalization, declaring that all the medias are the Fourth Estate. The person who applied, defining the term “ฐานันดรที่ ๔” (Tanandontee See) to be utilized instead of the Fourth Estate, was Professor Major General H.R.H. Prince Wan Waithayakon

Keywords: Estate, social institution, mass medias

ความหมายและที่มา

“**ฐานันดร**” ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ (๒๕๕๖ : ๔๑๕) หมายถึง ลำดับชั้น บุคคลในราชสกุล มี เจ้าฟ้า พระองค์เจ้า หม่อมเจ้า เป็นต้น ลำดับชั้นยศบุคคลในราชการมี เจ้าพระยา พลเอก เป็นต้น และคำว่า “**ฐานันดรที่ ๔**” (Fourth Estate) หมายถึง นักหนังสือพิมพ์

ผู้ที่กล่าวถึงคำว่า Fourth Estate (ฐานันดรที่ ๔) เป็นคนแรกคือเอ็ดมันด์ เบิร์ก (Edmund Burke) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร กล่าวในการประชุมรัฐสภาของสหราชอาณาจักร (United Kingdom) เมื่อ ค.ศ. ๑๗๘๗ ขณะกำลังอภิปรายได้กล่าวพาดพิงไปถึงกลุ่มบุคคลที่นั่งทำหน้าที่อยู่บนระเบียงด้านบน คือ กลุ่มผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ *The Times of London* ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์เพียงฉบับเดียวที่มีอยู่ในขณะนั้น ว่า “ในขณะที่เราทั้งหลายเป็นฐานันดร ๑ ใน ๓ ฐานันดรที่กำลังประชุมกันอยู่นี้ เราพึงคำนึงไว้ด้วยว่า บัดนี้ได้มีฐานันดรที่ ๔ เกิดขึ้นแล้ว และฐานันดรนั้นกำลังฟังการประชุมของเราอยู่ ณ ที่นี้ด้วย...” ‘...There were Three Estates in Parliament: but in The reporter’s gallery yonder, There sat a Fourth Estate, more important for there The all...’ (Thomas Carlyle, 1841) เอ็ดมันด์ เบิร์ก กล่าวพาดพิงไปถึงกลุ่มผู้สื่อข่าวซึ่งกำลังนั่งฟังการประชุมอยู่บนระเบียงห้องประชุมนั่นเอง ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา บรรดาผู้ประกอบอาชีพหนังสือพิมพ์จึงถูกขนานนามว่าเป็น “ฐานันดรที่ ๔” ตามที่เอ็ดมันด์ เบิร์ก ได้กล่าวไว้

“ฐานันดรที่ ๔” หมายถึง สถาบันทางสังคมลำดับที่ ๔ ซึ่งมีอิทธิพลรับรู้ได้อย่างสม่ำเสมอรองลงมาจากฐานันดรลำดับที่ ๑ คือ พระมหากษัตริย์ ผู้นำทางจิตวิญญาณและขุนนาง ลำดับที่ ๒ คือ บรรพชิตทางศาสนาจักร และลำดับที่ ๓ คือ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมและบริหารราชการแผ่นดิน

ในเวลาต่อมา เมื่อเกิดมีสื่อมวลชนเพิ่มขึ้นอีกหลายประเภท ก็มีการหมายรวมว่า สื่อมวลชนทั้งหมดคือฐานันดรที่ ๔ และผู้ที่ได้นำคำไทยว่า “ฐานันดรที่ ๔” มาใช้แทนคำภาษาอังกฤษ Fourth Estate คือ พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครสวรรค์ประพินธ์

เป็นที่ทราบกันดีว่าในการลำดับศักดิ์ดินาหรือชั้นของบุคคลที่ดำรงความสำคัญเกี่ยวกับการปกครองประเทศนั้น มีสหราชอาณาจักรเป็นต้นตำรับ และทั่วโลกก็ยอมรับว่าสหราชอาณาจักรเป็นแม่บทของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ประเทศอื่นก็เจริญรอยตาม แม้ว่าประเทศที่ไม่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขก็ยังทำตามแบบอังกฤษในเรื่องการจัดลำดับฐานันดร ซึ่งมีอยู่แล้ว ๓ ฐานันดร คือ

๑. **ขัตติยะ** (The Lord spiritual) อันได้แก่ พระมหากษัตริย์ ผู้นำทางจิตวิญญาณและพวกขุนนาง
๒. **สมณะ** (The Lord Temporal) อันได้แก่ บรรพชิตทางศาสนาจักร

๓. สามัญชน (The commons) อันได้แก่ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมและบริหาร
ราชการแผ่นดินที่ประชาชนเลือกเข้าไปทำหน้าที่คือคณะรัฐมนตรีและสมาชิก
รัฐสภา

เอ็ดมันด์ เบิร์ก ผู้กล่าวคำว่า Fourth Estate เป็นนักการเมืองเชื้อสายไอริช เกิดที่เมือง
ดับลิน ไอร์แลนด์ เมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม ค.ศ. ๑๗๒๙ เสียชีวิตเมื่อวันที่ ๙ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๗๙๗
ถ้าเทียบกับประเทศไทยเขามีชีวิตอยู่ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ ในช่วง
ที่กรุงศรีอยุธยาใกล้จะแตก เอ็ดมันด์ เบิร์ก เป็นนักการเมืองที่มีชื่อเสียงเลื่องลือไปทั่วสหราชอาณาจักร
จนถึงหลังสิ้นยุคสมเด็จพระราชินีเอลิซาเบทที่ ๑ เอ็ดมันด์ เบิร์ก ศึกษาวิชาสามัญที่ Trinity College
และศึกษาวิชากฎหมายที่ Middle Temple ได้เขียนบทความแสดงทัศนวิสัยเชิงวิพากษ์คุณค่า
แห่งสังคมเมื่ออายุ ๒๗ ปี ต่อมาเมื่ออายุ ๓๖ ปี ได้เป็นเลขานุการส่วนตัวของนักการเมืองชื่อดัง
มาร์ควิสรอดดิงแฮม (Marquis Roddingham) จากนั้นก็เข้าสู่วงการเมืองโดยได้รับเลือกตั้งเป็น
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขตเวโนโดเวอร์ เมื่อ ค.ศ. ๑๗๖๖ ได้ชื่อว่าเป็นนักอภิปรายทางการเมือง
ฝีปากคมของพรรควิก (Whig) ที่ฝ่ายปรปักษ์ต่างเกรงขาม แม้พรรคนี้จะมีเสียงข้างน้อยในสภาก็ตาม

ประเด็นอภิปรายสำคัญของเขาคือการอภิปรายเรื่องการเก็บภาษีคนอเมริกันที่ไม่ยอมเสียภาษี
นอกจากมีตัวแทนอยู่ในรัฐสภาอังกฤษ และหัวข้อเรื่องอื่น ๆ อีกหลายเรื่อง คำอภิปรายของเขามี
การพิมพ์รวมเล่มได้ชื่อว่าเป็นเอกสารสำคัญทางด้านการปกครองและวรรณคดี คำอภิปรายที่มีคนอ้างถึง
บ่อย ๆ ตอนหนึ่งคือ ตอนที่เขาอภิปรายว่า “...รัฐสภาไม่ใช่ที่ประชุมของพวกทูตที่มาจากกลุ่ม
ผลประโยชน์ต่างกันหรือขัดแย้งกัน และรัฐสภาก็ไม่ใช่ที่สำหรับเอเยนต์ (ตัวแทน) หรือนายความที่จะ
มาได้เถียงกันเพื่อผลประโยชน์ของลูกความ แต่รัฐสภาเป็นที่ประชุมปรึกษาหารือของคนในชาติเดียวกัน
เพื่อผลประโยชน์อันเดียวกัน อันเป็นผลประโยชน์ของท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะ และต้องเป็นการ
กระทำเพื่อความดีอันเป็นส่วนรวมด้วยเหตุผลอันเดียวกัน” อีกตอนหนึ่งคือ “สิ่งเดียวที่จะทำให้คนชั่ว
ได้รับชัยชนะนั่นก็คือ การที่คนดี ๆ นั่งดูตาย หากคนดีที่รักชาตินั่งดูตาย คนชั่วที่ครองเมืองก็จะกำ
ชัยชนะบนความขาดกล้วทันที” (For The Triumph of evil is for men to do nothing)

เอ็ดมันด์ เบิร์ก สนใจวิชาสังคมวิทยาและปรัชญาตะวันตก โดยได้รับอิทธิพลทางความคิด
จากปรัชญาเมธีหลายคน เช่น เพลโต, อริสโตเติล, อตัม สมิท, วิฟ, แกโร, จอห์น ล็อก รวมทั้งวอลแตร์,
ฌ็อง ฌัก รูโซ หลังจากเอ็ดมันด์ เบิร์ก เสียชีวิตเมื่ออายุ ๖๘ ปี เอ็ดมันด์ เบิร์ก ได้รับการยอมรับนับ
ถืออย่างกว้างขวางว่า เป็นนักปรัชญาผู้เป็นบิดาแห่งแนวคิดอนุรักษนิยมสมัยใหม่ มีประติมากรรมหิน
สลักเป็นรูปขนาดครึ่งตัวของเขาแสดงไว้ที่รัฐสภาอังกฤษ เคียงข้างรูปสลักของนักการเมืองผู้มีชื่อเสียง
คนอื่น ๆ จนทุกวันนี้ เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ สงบลง และมีการตั้งองค์การสหประชาชาติ (United
Nation Organization) ขึ้นและมีการประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนจึงเหมือนเป็นการ
แพร่ลัทธิเสรีภาพนิยมให้กระจายไปทั่วโลก และเท่ากับเป็นการยอมรับสถาบันผู้สื่อข่าวว่าเป็น
ฐานันดรที่มีความสำคัญเป็นลำดับที่ ๔

หนังสือพิมพ์ไทย

ก่อน พ.ศ. ๒๓๘๗ ประเทศไทยใช้วิธีประกาศและส่งข่าวคราวของทางราชการที่ออกไปจากราชสำนัก ณ กรุงเทพฯ ในฐานะพระบรมราชโองการ ซึ่งเป็นกฎหมายใช้บังคับแก่ขุนนางและพสกนิกรโดยทั่วไปนั้นโดยใช้เป็น “ใบบอก” กรมพระอาลักษณ์ได้รับพระบรมราชโองการรับสั่งให้จารึกลงในกระดาษข่อยปิดไว้ที่หอหลวงในพระบรมมหาราชวัง บรรดาข้าราชการในกรุงและหัวเมืองใกล้เคียงจะต้องมาคัดลอกพระบรมราชโองการเหล่านั้นไปแจ้งแก่บรรดาขุนนางและพสกนิกรทั่วไปให้ทราบ และถือเป็นหลักปฏิบัติในฐานะที่เป็นกฎหมาย ส่วนผู้ที่อยู่ตามหัวบ้านหัวเมืองไกล ๆ นั้นเจ้าหน้าที่ในกรมพระอาลักษณ์ทางกรุงเทพฯ จะคัดลอกส่งไปให้ ซึ่งอาจจะสูญหาย หรือประชาชนส่วนที่อยู่ในป่าก็สุดวิสัยที่จะรู้ได้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชประสงค์อะไรและอย่างไร

ครั้นล่วงมาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีหมอสอนศาสนาคณะเพรสไบทีเรียน ชื่อหมอแดน บีช แบรดลีย์ (Dan Beach Bradley) ชาวอเมริกัน เข้ามาในราชอาณาจักรไทยคนทั่วไปเรียกว่า “หมอปลัดเลย์” ทำหน้าที่รักษาโรคและเผยแผ่ศาสนาโดยได้พิมพ์คำสอนทางศาสนาออกเผยแพร่ และต่อมาได้ออกหนังสือพิมพ์ภาษาไทยฉบับแรกของประเทศไทยชื่อ บางกอก รีคอร์ดเดอร์ (Bangkok Recorder) หนังสือจดหมายเหตุ โดยออกเป็นรายปักษ์ (๑๕ วันต่อครั้ง) ขยายแผ่นละ ๒ สลึง คือ ๕๐ สตางค์ ออกเป็นปฐมฤกษ์เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๘๗ บรรจุข้อคิดเห็น ความรู้ ข่าว สินค้าจากตลาด กำหนดเวลาเข้าเทียบท่าของเรือสินค้ารวมทั้งโฆษณาขายสินค้าจากห้างร้าน และประวัติพื้นแผ่นดินเดิมของเมืองไทยตามสมควร

เมื่อหนังสือพิมพ์บางกอก รีคอร์ดเดอร์ พิมพ์ออกจำหน่ายแพร่หลายมากขึ้น ภายหลังมีการตีพิมพ์ถ้อยคำตลาดเคลื่อนไปจากข้อเท็จจริง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้ออกหนังสือพิมพ์ขึ้นในราชสำนัก เพื่อชี้แจงข่าวคราวที่หมอปลัดเลย์พิมพ์ข่าวตลาดเคลื่อนนั้น และเพื่อประโยชน์ในการประกาศกฏบัตรกฎหมายหรือพระบรมราชโองการ หนังสือพิมพ์ฉบับแรกนี้พระองค์ทรงเป็นทั้งบรรณาธิการและทรงอำนาจการทั้งฉบับ นั่นก็คือ “ราชกิจจานุเบกษา” ซึ่งตีพิมพ์ออกแจกในราชการงานเมืองทั่วไป เพื่อจะได้ทราบพระราชกิจและรัฐประศาสน์นโยบายของพระองค์ในหมู่ขุนนางและพสกนิกรโดยแน่ชัด อันจักเป็นคุณประโยชน์แก่บ้านเมืองต่อไป และได้มีพระราชปรารภใน “ราชกิจจานุเบกษา” ซึ่งแปลว่า “หนังสือเป็นที่พึ่งดุราชกิจ” ฉบับแรก เมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๔๐๑ ตอนหนึ่งว่า “หนังสือราชกิจจานุเบกษานี้เมื่อตกไปอยู่กับผู้ใดขอให้ยับไว้อย่าให้ฉีกทำลายเสีย เมื่อได้ฉบับอื่นต่อไปก็ให้เย็บต่อ ๆ เข้าเป็นสมุดเหมือนสมุดจีน สมุดฝรั่ง ตามลำดับตัวเลขที่หมาย หนึ่งสองสามสี่ต่อ ๆ ไป ซึ่งมีอยู่ทุกหน้ากระดาษนั้นเกิด ขอให้มิหนังสือราชกิจจานุเบกษานี้เก็บไว้สำหรับจะให้ค้นดูข้อราชการต่าง ๆ ทุกหมู่ทุกกรมข้าราชการและทุกหัวเมืองโดยประการนี้เทอญ”

หนังสือข่าว (Newspaper) ที่มีชื่อเรียกว่า “ราชกิจจานุเบกษา” ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริให้จัดทำขึ้นยังคงออกเผยแพร่ติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน (ได้หยุดไประยะหนึ่งและออกใหม่เมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๑๗) และนับได้ว่าคณะผู้จัดทำเป็นฐานันดรที่ ๔ ที่มีอายุสืบต่อกันยืนยาวที่สุด กับทั้งได้ขยายกิจการเพื่อให้ทำหน้าที่ในการเผยแพร่ประกาศพระบรมราชโองการ กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ตลอดจนประกาศของกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น โดยปัจจุบันผู้รับผิดชอบในการผลิตราชกิจจานุเบกษาคือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

ต่อมา แม้ว่าหนังสือพิมพ์ Bangkok Recorder ของหมดปลัดเลี่ยจะต้องปิดตัวเอง ก็มีหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น ๆ เกิดขึ้นและปิดตัวเองไปฉบับแล้วฉบับเล่า ส่วนผู้ประกอบอาชีพหนังสือพิมพ์ก็มีตัวตายตัวแทนสืบเนื่องต่อ ๆ กันมา และถ้านักหนังสือพิมพ์ผู้ใดประพฤติตนอยู่ในกรอบจริยธรรมแห่งวิชาชีพ ทำตัวเป็นผู้มีเกียรติเชื่อถือได้ ก็ได้รับการยอมรับจากสังคมโดยทั่วไป มีองค์กรวิชาชีพทำหน้าที่เป็นทั้งองค์กรทางสังคม และองค์กรกำกับดูแลด้านคุณธรรมจริยธรรม มีการเรียนการสอนวิชาวารสารศาสตร์สื่อสารมวลชน หรือวิชานิตยศาสตร์ตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เกือบทุกมหาวิทยาลัย โดยเริ่มต้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๗ ผู้ประกอบวิชาชีพหนังสือพิมพ์ รวมทั้งผู้ที่ทำงานในสื่อใหม่ซึ่งเกิดขึ้นในภายหลังคือวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ ต่างก็พอใจกับการที่ได้รับการขนานนามว่าเป็นฐานันดรที่ ๔ เรื่อยมา

นายศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์ (นามปากกา “เสนีย์ เสาวพงศ์”) นักเขียนที่มีชื่อเสียงและนักการทูตผู้ล่งลับ กล่าวว่า นักหนังสือพิมพ์ต้องมีมาตรฐานสูงทัดเทียมกับฐานันดรทั้ง ๓ ที่อ้างถึง ควรทำตัวให้เหมาะสมกับฐานันดรที่ ๔ ที่เอ็ดมันด์ เบิร์ก ได้กล่าวยกย่องไว้ นายศักดิ์ชัยได้เปิดเผยว่า ผู้ที่นำคำว่า “Fourth Estate” มาแปลเป็นภาษาไทย และได้กล่าวคำนี้ในประเทศไทยเป็นคนแรกว่า “ฐานันดรที่ ๔” คือพลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ปราชญ์ของไทยพระองค์หนึ่ง ทรงเป็นอดีตประธานสมัชชาใหญ่สหประชาชาติและอดีตนายกราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งองค์การเพื่อการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก ผู้มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรม ในโอกาสครบรอบวันประสูติครบ ๑๐๐ ปี เมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๓๔ พระองค์ทรงมีความสนักัดเชี่ยวชาญในการแปลคำภาษาอังกฤษมาเป็นภาษาไทยที่สละสลวย เช่น คำว่า Automatic แปลว่า อัตโนมัตติ, Constitution แปลว่า รัฐธรรมนูญ, Democracy แปลว่า ประชาธิปไตย, Television แปลว่า โทรทัศน์ Radio แปลว่า วิทยุ เป็นต้น โดยพระองค์ท่านทรงกล่าวในการแสดงปาฐกถาที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร โดยรับสั่งว่า “หนังสือพิมพ์นั้นได้รับการยกย่องว่าเป็นฐานันดรที่ ๔ มาจากภาษาอังกฤษว่า Fourth Estate จึงควรทำตัวให้เหมาะสมกับที่เป็นฐานันดรที่ ๔” (ศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์ ๒๕๕๐)

เสรีภาพของสื่อมวลชน

รัฐธรรมนูญทุกฉบับของประเทศไทยต่างก็ได้ให้การรับรอง ด้วยเห็นความจำเป็นและความสำคัญของหนังสือพิมพ์และสื่อมวลชนชนิดอื่น ๆ มากบ้างน้อยบ้าง สุดแล้วแต่บรรยากาศและบริบททางการเมืองในยุคนั้น ๆ เป็นเช่นไร เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๖๐ ให้การรับรองเสรีภาพของสื่อมวลชนไว้ในมาตรา ๓๔ ว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น” (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐)

“การจำกัดเสรีภาพดังกล่าวจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ เพื่อคุ้มครองสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันสุขภาพของประชาชน” และมาตรา ๓๕ บัญญัติว่า “บุคคลซึ่งประกอบวิชาชีพสื่อมวลชนย่อมมีเสรีภาพในการเสนอข่าวสารหรือการแสดงความคิดเห็นตามจริยธรรมแห่งวิชาชีพ”

“การสั่งปิดกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนอื่นเพื่อลิดรอนเสรีภาพตามวรรคหนึ่ง จะกระทำมิได้”

การให้นำข่าวสารหรือข้อความใด ๆ ที่ผู้ประกอบวิชาชีพสื่อมวลชนจัดทำขึ้นไปให้เจ้าหน้าที่ตรวจก่อนนำไปโฆษณาในหนังสือพิมพ์หรือสื่อใด ๆ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะกระทำในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในสภาวะสงคราม เจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนอื่นต้องเป็นบุคคลสัญชาติไทย

การให้เงินหรือทรัพย์สินอื่นเพื่ออุดหนุนกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนอื่นของเอกชน รัฐจะกระทำมิได้ หน่วยงานของรัฐที่ใช้จ่ายเงินหรือทรัพย์สินให้สื่อมวลชนไม่ว่าเพื่อประโยชน์ในการโฆษณาหรือประชาสัมพันธ์ หรือเพื่อการอื่นใดในทำนองเดียวกัน ต้องเปิดเผยรายละเอียดให้คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินทราบตามระยะเวลาที่กำหนดและประกาศให้ประชาชนทราบด้วย

เจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งปฏิบัติหน้าที่สื่อมวลชนย่อมมีเสรีภาพตามวรรคหนึ่ง แต่ให้คำนึงถึงวัตถุประสงค์และภารกิจของหน่วยงานที่ตนสังกัดอยู่

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ได้มีพระราชกระแสรับสั่งถึงความสำคัญและความเป็นผู้มีเกียรติของผู้สื่อข่าวในการพระราชทานพระบรมราโชวาทแก่นักการเมือง นักธุรกิจ และนักหนังสือพิมพ์อเมริกันที่ได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทรับเสด็จฯ ณ พิพิธภณท์เมโทรโพลิแตนนครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๐ ความว่า “...ผู้มีหน้าที่สื่อข่าวที่ดีหรือมีหน้าที่ประสานความเข้าใจระหว่างคนหลายชาติหลายชั้นก็ดี ควรสำนึกอยู่เสมอว่า **งานของเขาเป็นงานสำคัญและมีเกียรติสูง** เพราะหมายถึงความรับผิดชอบอันยิ่งใหญ่ในการร่วมสร้างสันติสุขให้แก่มนุษยชาติ การแพร่ข่าวโดยขาดความระมัดระวัง หรือแม้แต่คำพูดง่าย ๆ เพียงนิดเดียวก็สามารถจะทำลายงานที่ผู้มีความปรารถนาดีทั้งหลายพยายามสร้างสรรค์ไว้ด้วยความยากลำบาก หากจะแก้ตัวว่าการพูดพล่อย ๆ เพียงสองสามคำนี้เป็นเรื่องเล็ก ไม่น่าจะเก็บมาถือเป็นเรื่องใหญ่เลยก็ไม่ถูกเหมือน

ฟองอากาศนิดเดียว ถ้าเข้าไปอยู่ในเส้นเลือดก็จะสามารถปลิดชีวิตคนตีทั้งคน และน้ำตาลหวาน ๆ ก้อนเล็กนิดเดียว ถ้าใส่ลงไปในถังน้ำมันรถ ก็จะทำให้เครื่องจักรตี ๆ ของรถเสียได้โดยสิ้นเชิง...”

หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช นักหนังสือพิมพ์ปากกาคคมและนายกรัฐมนตรีผู้ล่วงลับได้กล่าวถึงความสำคัญของหนังสือพิมพ์ไว้ในบทความ ชื่อ “หนังสือพิมพ์กับประชาธิปไตย” ในหนังสือรายงานประจำปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ของสมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ตอนหนึ่งว่า ...หนังสือพิมพ์มีส่วนสำคัญที่สุด ในการนี้ถ้าหากหนังสือพิมพ์มีเสรีภาพโดยสมบูรณ์แล้ว หนังสือพิมพ์นั้นเองจะคอยช่วยรักษากฎหมายและคอยช่วยดูแลให้รัฐบาลสุจริต ไม่คดโกง ไม่เอาเปรียบราษฎร หนังสือพิมพ์จะทำได้อย่างไร ด้วยวิธีใดนั้น เห็นจะไม่จำเป็นต้องอธิบายในที่นี้

ทั้งนี้เป็นคุณประโยชน์ของหนังสือพิมพ์ เป็นความสำคัญของหนังสือต่อระบอบประชาธิปไตย หรือจะเรียกว่าหนังสือพิมพ์มีเสรีภาพอันสมบูรณ์นั้น เป็นของจำเป็นสำหรับระบอบประชาธิปไตยก็ได้ ถ้าหากว่าระบอบประชาธิปไตยไม่มีหนังสือพิมพ์ ระบอบประชาธิปไตยอาจไม่ทำให้เกิดผลประโยชน์จริง หรือไม่เป็นประชาธิปไตยจริงก็ได้

เรามักจะนึกกันว่าระบอบประชาธิปไตยคือการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร มีรัฐสภา มีรัฐบาลซึ่งผู้รับผิดชอบต่อปวงชน แต่ถ้าลองนึกว่า ขาดหนังสือพิมพ์เสียอย่างเดียว กิจการและสถาบันต่าง ๆ เหล่านั้นจะทำหน้าที่ได้เต็มบริบูรณ์หรือไม่

คุณสมบัติของผู้ประกอบวิชาชีพหนังสือพิมพ์

การเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่คู่ควรกับคำว่า ‘ฐานันดรที่ ๔’ นั้น เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าจะต้องมี**อาชีพะปฏิญาณ** คือ การปฏิญาณตนต่อสรรพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าจะประกอบอาชีพตามธรรมเนียมนิยมที่ได้มีวางไว้เป็นบรรทัดฐาน เช่น พระสงฆ์ต้องเคร่งครัดในศิลาจารวัตรและพระธรรมวินัยที่กำหนดไว้ ซึ่งคุณสมบัติของผู้ประกอบวิชาชีพหนังสือพิมพ์ที่คู่กับความเป็น ฐานันดรที่ ๔ (มานิจ สุขสมจิตร ๒๕๕๐) ก็คือ

๑. เป็นผู้ยึดมั่นในจริยธรรมของนักหนังสือพิมพ์ ซึ่งอย่างน้อยจะต้องมีรายละเอียด ดังนี้
 - ๑.๑ การเสนอข่าวต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะ
 - ๑.๒ เสนอข้อเท็จจริงด้วยความถูกต้องและครบถ้วนรอบด้าน
 - ๑.๓ การให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ตกเป็นข่าว
 - ๑.๔ เคารพสิทธิมนุษยชนของผู้ที่เกี่ยวข้องในข่าว
 - ๑.๕ มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อวิชาชีพ และไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อน
 - ๑.๖ การจะให้ได้ข่าวภาพหรือเอกสารอย่างใด ๆ มาเพื่อประโยชน์ในการเสนอข่าว จะต้องใช้วิธีการที่สุภาพและซื่อสัตย์เท่านั้น

๒. เป็นผู้น้อมตามหาชนในสิ่งที่ชอบ การเสนอข้อคิดเห็นจะต้องชอบธรรม สอดคล้องกับด้านกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณีนิยม

๓. เป็นผู้ที่มีสายตากว้างไกล รู้ลึก และรู้กว้าง

๔. เป็นผู้ที่มีคุณลักษณะพิเศษเฉพาะของนักหนังสือพิมพ์ เช่น มีความสนเท่ห์ มีจุมูกสำหรับข่าว มีจินตนาการในทางบวก มีความคิดอย่างมีเหตุผล หักล้างกันด้วยข้อมูลและหลักฐาน พยายาม มิใช่ด้วยความรู้สึกส่วนตัว เขียนหนังสือให้คนอ่านง่าย เข้าใจง่าย มีความคิดริเริ่ม อดทน ไม่ท้อถอย สุภาพอ่อนน้อมถ่อมตน ทำตัวให้เป็นผู้มีเกียรติและเชื่อถือได้

ฐานันดรที่ ๕

อย่างไรก็ตามเมื่อเทคโนโลยีเจริญขึ้น สื่อสารมวลชน “ดั้งเดิม” ที่เคยมีเฉพาะหนังสือพิมพ์ ได้เพิ่มชนิดขึ้น เช่น วิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ จนมีชื่อเรียกว่าเป็น “สื่อกระแสหลัก” และต่อมาก็ได้มีสื่อชนิดใหม่หรือที่เรียกว่า “สื่อสังคม” (Social Media) เช่น เฟสบุ๊ก, ยูทูบ, อินสตาแกรม, ทวิตเตอร์ และสื่ออื่น ๆ เกิดขึ้น มีคำใหม่เกิดขึ้น คือคำว่า “ฐานันดรที่ ๕”

คำว่า “ฐานันดรที่ ๕ (The Fifth Estate) เกิดขึ้นไม่นานนัก เมื่อได้มีการนำภาพยนตร์เรื่อง “The Fifth Estate” ออกฉายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๖ ภาพยนตร์เรื่องนี้สร้างมา มีหนังสือ ๒ เล่ม คือ *Inside wikileaks: my dangerous website* ของ แดเนียล ชมิดเบิร์ก และ *wikileaks: inside Julian Assange's war on secrecy* เขียนโดยเดวิด เลย์ และลูก ฮาร์ดดิง นักเขียนชาวอังกฤษ ๒ คนพิมพ์เผยแพร่ ทำให้อัสสาจันไม่พอใจเรื่องราวในหนังสือ และกล่าวว่าเป็นหนังสือที่ลวงโลก (<http://uknowwell.blogspot.com//2014/03/The-Fifth-estate-5.html/m=1>)

ภาพยนตร์ที่กำกับโดย บิลล์ คอนดอน เรื่องนี้ได้นำเสนอความเป็นมาของเว็บไซต์ วิกิลีกส์ และการก่อตั้งเว็บไซต์นั้นโดยแฮกเกอร์ ๒ คน แสดงให้เห็นว่านายอัสสาจันอยากให้คนทั้งโลกได้รับรู้ข่าวที่เขาเองก็ไม่เคยรู้จะได้ตาสว่าง โดยวิกิลีกส์ได้รับข้อมูล ๕ แสนไฟล์ของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา จากพลทหารแบรดลีย์ แบนนิ่ง เป็นข้อมูลเกี่ยวกับสงครามในอิรัก การเปิดเผยข้อมูลดังกล่าวนับได้ว่าเป็นการจารกรรมข้อมูลลับที่ใหญ่ที่สุดที่เคยมีมาในโลกนี้ ทำให้ได้ทราบว่ามีหลายสิ่งหลายอย่างที่ถูกจำกัดให้รู้ในการเสฟข่าวจากสำนักข่าวหรือแถลงการณ์ขององค์การนั้น ๆ

นอกจากอัสสาจันแล้วยังมีนักเปิดเผยความจริง ที่เรียกว่า วิสเชล โบลเวอร์ (whistle bower) ชื่อตั้งอีกคนหนึ่งชื่อเอดเวิร์ด สโนว์เดน (Edward Snowden) ได้นำเอาความลับของสำนักงานความมั่นคงแห่งชาติของสหรัฐอเมริกาที่เขาเคยทำงานมาก่อนมาเปิดเผย

งานของอัสสาจัน และสโนว์เดน ดังกล่าวเป็นที่มาของคำว่า “ฐานันดรที่ ๕” ที่ได้เปิดเผยความจริงที่ยังไม่มีใครเปิดเผยมาก่อนออกมานำเสนอทางสื่อใหม่ที่ได้สะดวกรวดเร็วมาก สามารถส่งเอกสารจำนวนมาก ๆ ผ่านระบบอินเทอร์เน็ตได้ภายในพริบตา ซึ่งมีทั้งเรื่องราวคอร์รัปชัน ฆาตกรรม บันทึกลับทางการทูต เบื้องหลังสงคราม รวมทั้งบรรดาเรื่องอื้อฉาวทั้งหลาย อันเป็นการกระทำที่ท้าทายและห้าวหาญ ประกอบกับเป็นการสนองตอบธรรมชาติของมนุษย์ที่อยากรู้อยากเห็นเรื่องที่ถูกปิดบังไว้ และเมื่อเปิดเผยออกมาแล้วบางเรื่องก็ก่อให้เกิดความปั่นป่วนไปทั่วโลกอย่าง

รวดเร็วจึงพร้อมแดน และนอกเขตอำนาจของกฎหมายว่าด้วยความมั่นคงของประเทศต่าง ๆ จะเอื้อมไปเอาตัวมาลงโทษได้ อีกทั้งเมื่อไม่นานมานี้ยังมีการเปิดเผยเอกสารลับที่เรียกว่า Panama Papers โดยสหพันธ์ผู้สื่อข่าวสืบสวนสอบสวนนานาชาติ (ICIJ-International Consortium Investigative Journalists) จำนวนถึง ๑.๕ ล้านฉบับ เป็นเรื่องที่มีชื่อเสียงทั่วโลกจำนวนมากนำเงินไปฝากแบบลับ ๆ ในธนาคารต่างประเทศและตามเกาะต่าง ๆ โดยบริษัทที่จดทะเบียนในประเทศปานามาเป็นผู้ดำเนินการให้ เมื่อเปิดเผยแล้วทำให้นักการเมืองหรือคนที่มีชื่อเสียงหลายประเทศต้องได้รับความกระทบกระเทือน การกระทำเช่นนี้บางเรื่องถือว่าเป็นภัยคุกคามความมั่นคงส่วนบุคคล องค์กรหรือรัฐบาล เป็นการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารที่ผู้คนอยากรู้ จึงมีการขนานนามว่านี่คือ **ฐานันดรที่ ๕** อันเป็นพลังหรือแรงขับเคลื่อนที่มีอำนาจและอิทธิพลสูงกว่า **ฐานันดรที่ ๔** ที่ทำงานกันอย่างเปิดเผยและอย่างเป็นระบบผ่านสื่อดั้งเดิม ดังที่เอ็ดมันด์ เบิร์ก ได้ให้สมญานามไว้ในรัฐสภาอังกฤษเมื่อ ๒๓๐ ปีที่แล้ว

เอกสารอ้างอิง

มานิจ สุขสมจิตร. (๒๕๕๐). **หลักวิชาชีพหนังสือพิมพ์**. กรุงเทพฯ : คณะวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐. <http://th.m.wikipedia.org.wik>.

ศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์. (๒๕๔๐). “**ฐานันดรที่ ๔**,” **วารสารประจำปีสมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย ๒๕๔๐**.

<http://uknowwell.blogspot.com//2014/03 The Fifth estate-5 html/m=1>

Thomas, C. (1841). **Th Fourth Estate Stanford CS**.

ดนตรีบนปลายนิ้ว

นายชนก สาคกริก

ราชบัณฑิต สำนักศิลปกรรม

ราชบัณฑิตยสภา

บทคัดย่อ

นิ้วมือ ถือได้ว่าเป็นอวัยวะ "ชิ้นพิเศษ" ของมวลมนุษยชาติ เราใช้นิ้วมือช่วยในการดำรงชีวิตตั้งแต่ ถือ กำเนิด มีลมหายใจแรกไปจนลมหายใจเฮือกสุดท้าย หากปราศจากนิ้วมือแล้ว แม้จะสามารถดำรงชีวิตได้แต่ คงจะยากลำบากแสนเข็ญที่สุด นอกจากสำคัญต่อชีวิตดังที่ได้กล่าวไปแล้วด้วยความเจริญในยุคนี้ทำให้นิ้วมือ มีอานุภาพมากขึ้นเหมือน "นิ้ววิเศษ" ซึ่งช่วยเสริมมิตรการเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ในโลกใบนี้ให้แก่เราได้ทุกที่และ ทุกเวลาที่ต้องการ นั่นคือที่มาของบทความชิ้นนี้

Abstract: Music on Fingertips

Chanok Sagarik

Fellow, Academy of Arts

The Royal Society of Thailand

Fingers are very special parts of human bodies and lives. We use fingers throughout our lifetime, from the first breath to the last. Without fingers one will find difficulties in their living. At present, where modern technologies play important role and function, we do still use the 'magic fingers' to access all advance knowledge on earth at anywhere and anytime.

ช่องทางการเรียนรู้ของมนุษย์

ปรกติมนุษย์มีช่องทางสำหรับเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ภายนอกร่างกายอยู่ ๕ ช่องทางคือ

๑. การมองเห็น ผ่านทาง ตา
๒. การได้ยิน ผ่านทาง หู
๓. การได้กลิ่น ผ่านทาง จมูก
๔. การรู้รส ผ่านทาง ลิ้น
๕. การสัมผัส ผ่านทาง ร่างกาย

การพัฒนาภาษาของมนุษย์

เนื่องจากมนุษย์เป็น "สัตว์สังคม" ซึ่งต้องอยู่อาศัยรวมกันเป็นหมู่คณะ เพราะหากอยู่โดยลำพังตัวคนเดียวแล้วยากที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้ เนื่องจากกำลังร่างกายไม่อาจต่อสู้ป้องกันตัวหรือหากินได้เช่นสัตว์ต่าง ๆ ดังนั้นเราจึงอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเพื่อให้สามารถช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้ง่ายขึ้น แต่การอยู่รวมกันนั้นจำเป็นต้องมีการสื่อสารเพื่อให้เข้าใจตรงกันจึงมีการสร้างสรรค์ภาษาขึ้นในสังคมของมนุษย์ ดังนี้

๑. ภาษาท่าทาง แรกเริ่มนั้นมนุษย์ใช้มือ แขนขา สีหน้า และท่าทางเพื่อสื่อความหมายกันก่อนภาษาอื่น ๆ เพราะสะดวกที่สุด จึงเกิดภาษาท่าทางขึ้น
๒. ภาษาเสียง ต่อมาจึงได้มีการส่งเสียงสื่อความหมายระหว่างกันด้วยคำพูด จึงเป็นจุดเริ่มต้นของภาษาต่าง ๆ ในปัจจุบัน
๓. ภาษาเขียน ครั้นสังคมมนุษย์เจริญก้าวหน้าขึ้นอีกจึงได้มีการคิดประดิษฐ์ตัวอักษรเพื่อใช้ขีดเขียนสื่อความหมายกัน ภาษาเขียนมีความคงทนและอยู่ได้นาน เป็นการบันทึกความคิดให้ปรากฏออกมาทำให้ผู้อื่นสามารถเข้าใจได้

ปัจจุบันเราอาศัยอยู่ในยุคที่เทคโนโลยีมีความเจริญก้าวหน้าไปจนเหมือนกับที่คนโบราณเคยได้แต่ฝันถึงและทำนายทายทักเอาไว้ เช่น

การเหาะเหินเดินอากาศ	- เราสามารถใช้เครื่องบิน หรือยานอวกาศสำหรับเดินทางได้
มีหูทิพย์ ตาทิพย์	- เราสื่อสารกันด้วยภาพและเสียงในระบบอินเทอร์เน็ตได้
การหยั่งรู้ ดิน ฟ้า อากาศ	- เรามีข้อมูลการสำรวจดินฟ้าอากาศจากดาวเทียมทั่วโลก
ดำน้ำ มุดดิน	- เรามีเรือดำน้ำ ทางรถไฟใต้ดิน ทำให้เราไปในน้ำในดินได้

และยังมีสรรพสิ่งอีกมากมายนับไม่ถ้วนที่อำนวยความสะดวกและช่วยให้เราสะดวกสบายมากขึ้น

สมัยที่ผู้เขียนยังเป็นเด็กท่านผู้ใหญ่เล่าให้ฟังว่า เมื่อถึงยุคสมัยของพระศรีอาริย์เมตไตรยคนเราจะมีความสะดวกสบาย มีชีวิตยืนยาว มีหูทิพย์ ตาทิพย์ สามารถเหาะเหินเดินอากาศ เห็นและได้ยิน ได้รู้เรื่องราวในที่ ๆ ห่างไกล อยากได้สิ่งใดก็ไปสอยเอาได้ที่ "ต้นกัลปพฤกษ์" จากสี่มุมเมืองฟังแล้วได้แต่นึกในใจว่าจะจะเป็นความจริงหรือ ?

พอถึงยุคนี้ เรื่องที่เล่ากันมาราวกับนิทานกลายเป็นความจริงขึ้นมาแล้ว ทุกวันนี้เราโดยสารเครื่องบินเดินทางไปยังต่างประเทศที่พูดกันว่า "บินไปต่างประเทศ" จนเป็นเรื่องธรรมดา เราคุยกับใคร ๆ ได้ทั่วโลก รู้เห็นสิ่งต่าง ๆ ไปได้ไกลถึงดาวดวงอื่น เราใช้บัตรเครดิตไปแลก (สอย) เพื่อ

เอาเงินไปซื้อสิ่งของที่ต้องการได้ที่ตู้ ATM ซึ่งมีอยู่ทุกซอกทุกมุมเมืองแทนต้นกัลปพฤกษ์ จึงชวนให้คิดว่าเราคงใกล้จะถึงยุคพระศรีอารีย์ดังที่ท่านผู้ใหญ่เคยเล่าให้ฟังมากเต็มทีแล้ว

แนวคิดในการจัดทำระบบ "เรียนดนตรีด้วยปลายนิ้ว"

ด้วยเทคโนโลยีอันแสนมหัศจรรย์ของระบบอินเทอร์เน็ตที่เราได้สัมผัสพบเห็นกันอยู่ในปัจจุบันเป็นระบบการเข้าถึงข้อมูลนานาชาติได้อย่างสะดวกรวดเร็ว ด้วยการใช้เพียงปลายนิ้วสัมผัสเบา ๆ บนจอภาพของคอมพิวเตอร์เท่านั้นผู้คนก็จะสามารถมองเห็น ได้ยินเสียง ได้อ่าน ได้ศึกษาหาความรู้ที่ต้องการได้อย่างสะดวกง่ายดาย ผู้เขียนจึงเกิดแนวคิดที่จะเผยแพร่การเรียนรู้ออนไลน์ด้วยปลายนิ้วขึ้นมาบ้าง เพื่อให้ประชาคมโลกได้รับทราบถึงความไพเราะงดงามของดนตรีไทยได้จากทุกมุมโลก

ระบบการสั่งงานเครื่องคอมพิวเตอร์

ก่อนที่จะกล่าวถึงระบบการเรียนรู้ออนไลน์ด้วยปลายนิ้วที่ผู้เขียนจัดทำขึ้น จะขอกล่าวถึงระบบการสั่งงานคอมพิวเตอร์เท่าที่ผ่านมาก่อน เพื่อปูพื้นฐานความเข้าใจของผู้ที่ยังไม่เคยทราบ

คอมพิวเตอร์เป็นเครื่องจักรกลในระบบอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งสามารถประมวลผลและแสดงข้อมูล ภาพ เสียง และข้อความที่เป็นตัวอักษรได้แทบจะทุกภาษาในโลกที่มีใช้กันอยู่ แม้จะมีความสามารถถึงเพียงนี้แต่คอมพิวเตอร์นั้นไม่สามารถคิดเองได้ ยังคงต้องการ "คำสั่งงาน" จากผู้ใช้ซึ่งเป็นมนุษย์อยู่ดี ดังนั้นจึงต้องมีระบบสั่งงานคอมพิวเตอร์ก่อนเป็นอันดับแรก ระบบการสั่งงานบนเครื่องคอมพิวเตอร์ ได้แก่

๑. แป้นคีย์บอร์ด (Key Board) เป็นระบบที่เกิดขึ้นก่อนระบบอื่น ๆ ผู้สั่งงานต้องพิมพ์คำสั่งที่กำหนดไว้ก่อน โดยผู้ที่เขียนซอฟต์แวร์ (Software) ลงบนแป้นพิมพ์ให้คอมพิวเตอร์รับทราบและปัดท้ายคำสั่งด้วยการกดแป้นพิมพ์ซึ่งเป็นคำสั่งให้ทำงาน เช่น คำว่า Enter

ภาพบน แป้นคีย์บอร์ด

๒. เมาส์ (Mouse) เป็นอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่คอมพิวเตอร์สามารถรับรู้การสั่งงานและความต้องการของผู้ใช้ โดยคำนวณจากการที่ผู้ใช้เลื่อนเมาส์ไปมาบนหน้าจอภาพจึงทราบตำแหน่งที่ต้องการใช้งาน เมื่อกดนิ้วลงไปบนตัวเมาส์ เครื่องจึงแสดงข้อมูลตรงนั้นให้ทราบได้บนจอภาพทันที

ภาพบน Mouse

๓. ระบบใช้นิ้วมือแตะสัมผัสส่งไปบนจอภาพ ระบบนี้ใช้นิ้วมือสัมผัสส่งไปบนจอภาพก็สั่งให้คอมพิวเตอร์เริ่มทำงานได้ทันที ที่ทำได้ดั่งนี้ก็เพราะมีการพัฒนาจอภาพของคอมพิวเตอร์ให้มีอุปกรณ์ตรวจจับ (Sensor) ซึ่งสามารถรับรู้การสัมผัสจากผิวหนังของมนุษย์ได้อย่างไวและแม่นยำ จึงทำให้สามารถรู้ตำแหน่งและสั่งทำงานนำเสนอข้อมูลตรงนั้นขึ้นบนจอภาพได้ถูกต้องตามที่ผู้ใช้ต้องการ

ใช้นิ้วแตะสัมผัสจอภาพ

การพัฒนาดังกล่าวทำให้เกิดคอมพิวเตอร์ยุคใหม่ที่เรียกกันว่า ไอแพด (iPad) หรือ กระจกานชนวนอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งผู้ใช้สามารถใช้ปลายนิ้วมือของตนเองกดสั่งงานลงไปบนจอภาพได้โดยตรง ทำให้เกิดความสะดวกสบายมากกว่าการใช้คำสั่งในรูปแบบอื่น ๆ ดังที่กล่าวมา

เมื่อเราสามารถใช้ปลายนิ้วสั่งคอมพิวเตอร์ให้ทำงานได้ การเรียนดนตรีด้วยปลายนิ้วจึงเกิดขึ้นโดยเราเพียงใช้นิ้วมือกดลงไปบนหน้าจอเพื่อเลือกชมบรรเลงดนตรีหรือฟังเสียงเพลงที่ต้องการได้ทุกที่และทุกเวลา โดยมีการจัดเตรียมคลิปวิดีโอ การบรรเลงดนตรีหรือบันทึกทำนองเพลงไว้ก่อนแล้วทำเป็นรายการให้ผู้ใช้เลือกกดลงบนหน้าจอภาพตามที่ต้องการชม คอมพิวเตอร์รายการจะดำเนินการนำคลิปวิดีโอหรือเสียงเพลงที่บันทึกไว้ออกมาให้ชมทันที

ในเทพนิยายนั้นผู้วิเศษต้องใช้คาถาเวทมนต์ในการเนรมิตเพื่อกำหนดให้บังเกิดผลสำเร็จออกมาตามที่ตนต้องการ แต่ในยุคนี้เราใช้จินตนาการและความรู้ทางด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ กำหนดภาพและเสียงรวมทั้งภาษาเขียนให้ปรากฏอยู่บนจอภาพคอมพิวเตอร์หรือในระบบอินเทอร์เน็ตในรูปใดก็ได้โดยไม่ยากนัก ทำให้สามารถขยายผลการเรียนรู้หรือสื่อความหมายระหว่างผู้คนทั่วโลกได้อย่างสะดวกสบายมากกว่าแต่ก่อน

วิธีเตรียมข้อมูลขึ้นในระบบอินเทอร์เน็ต

ปรกติก่อนเริ่มเดินทางไปไหนเราจำเป็นต้องจัดเตรียมสิ่งของที่จำเป็นต้องใช้ใส่กระเป๋าไปด้วย หากเดินทางด้วยรถยนต์ก็จัดเตรียมแบบหนึ่ง หากลงเรือก็จัดเตรียมอีกแบบหนึ่ง ไปทางรถไฟก็อีกแบบหนึ่ง แต่ถ้าจะขึ้นเครื่องบินต้องเตรียมให้มากขึ้นโดยเฉพาะขนาดและน้ำหนักของสิ่งของที่จะนำติดตัวไปเพราะการเดินทางในอากาศนั้นมีข้อจำกัดมากกว่าทุกเส้นทางที่กล่าวมา

การจัดเตรียมของขึ้นเครื่องบินเน้นเรื่องสิ่งของที่กินเนื้อที่น้อย มีน้ำหนักเบา และไม่มีอันตรายต่อสภาพการทำงานของเครื่องบิน การจัดเตรียมข้อมูลใด ๆ ที่จะนำไปปรากฏบนอินเทอร์เน็ตด้วยระบบคอมพิวเตอร์ก็เช่นเดียวกัน คือใช้พื้นที่น้อย เลือกระบบเก็บข้อมูลภาพ เสียง หรือตัวอักษรให้เหมาะสม และสะดวกรวดเร็วในการส่งผ่านข้อมูลไปในระบบอินเทอร์เน็ต ดังนั้นต้องเตรียมการจัดทำข้อมูลที่ต้องการแพร่ให้เหมาะสมก่อนซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

จัดหาพื้นที่สำหรับเก็บข้อมูล ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว เสียงดนตรี เสียงคำบรรยาย และข้อความที่สามารถ “อ่านเป็นตัวอักษร” ไว้ใน Server ซึ่งเป็นแหล่งเก็บข้อมูลดิจิทัลสำหรับระบบอินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะ Server เหล่านี้จัดทำเป็นธุรกิจโดยรัฐบาลหรือบริษัทเอกชน เช่น บริษัทยูทูป (youtube) ซึ่งให้พื้นที่เก็บข้อมูลเฉพาะ วิดีโอคลิป (video clip) แก่บุคคลทั่วไปให้สมัครเป็นสมาชิกโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย เพื่อนำคลิปเหล่านั้นไปใช้ในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ เมื่อได้พื้นที่สำหรับเก็บข้อมูลใน Server แล้วจึงสามารถเผยแพร่สาระต่าง ๆ ตามประสงค์ในระบบอินเทอร์เน็ตได้

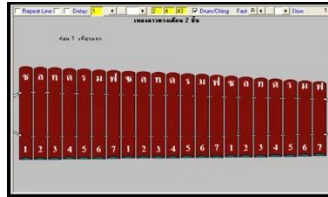

วิธีการเผยแพร่

วิธีเผยแพร่ดนตรีในอินเทอร์เน็ตนั้นสามารถทำได้วิธี เช่น

๑. แสดงเสียงดนตรีควบคู่ไปกับโน้ตเพลง
๒. แสดงภาพพร้อมทั้งเสียงการบรรเลงจากวิดีโอหลายคลิปไปพร้อม ๆ กัน
๓. ใช้ Software ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อฝึกเรียนดนตรีโดยเฉพาะ
๔. เขียนตำราฝึกเรียนดนตรีให้ผู้สนใจอ่าน

ตัวอย่างซอฟต์แวร์ขนาดเอก สแกนคิวอาร์โคด (QR Code) ที่ภาพทางด้านซ้ายจะเห็น การสอนตีระนาดเอกเพลงลาวดวงเดือน ๒ ชั้น ในระบบยูทูปทันที

ภาพขวา ตำราฝึกเรียนดนตรีไทยในระบบ
อินเทอร์เน็ตด้วย คิวอาร์โคด
ซึ่งผู้เขียนทำไว้ในเว็บไซต์
www.krutuckshop.com

ข้อมูลนี้มีหลายเรื่องต้องใช้ปลายนิ้วแต่ละเลือกเอง

แนวคิดของผู้เขียนในการเผยแพร่ดนตรีไทยด้วยปลายนิ้วในระบบอินเทอร์เน็ตคือ ทำ ภาพรูปเครื่องดนตรีขนาดเล็ก ๆ ที่เรียกว่าไอคอน (icon) ไว้ที่หน้าจอภาพคอมพิวเตอร์เพื่อให้ผู้ที่ ต้องการเรียนดนตรี เลือกใช้นิ้วมือแตะที่ภาพเหล่านี้แล้วจะได้ฟังเสียงการบรรเลงพร้อมทั้งตัวโน้ต หรือภาพการบรรเลงจริงได้ทันที

การเตรียมการและรูปแบบการเผยแพร่

วิธีเผยแพร่ภาพ เสียง หรือตัวอักษร ในระบบอินเทอร์เน็ตนั้นใช้คอมพิวเตอร์เป็นหลัก ดังนั้นจึงต้องเตรียมการโดยผู้เขียนบันทึกโน้ตเพลงไทยหลายรูปแบบลงในคอมพิวเตอร์ด้วย โปรแกรมซอฟต์แวร์หลายชนิดด้วยกันโดยใช้ระบบ “โน้ตตัวเลข” ๑-๙ เพราะสะดวกในการพิมพ์ ข้อมูล เนื่องจากมีตัวเลขนี้อยู่ในแป้นพิมพ์ของคอมพิวเตอร์ทุกชนิดอยู่แล้ว

ด้วยแนวคิดนี้ ผู้เขียนจึงได้นำมาใช้ในการเผยแพร่ศิลปะดนตรีไทยให้ปรากฏอยู่ในระบบ อินเทอร์เน็ตด้วยวิธีการหลายรูปแบบ เช่น

๑. **บันทึกเสียงดนตรี** หรือเสียงเพลงที่ต้องการนำเสนอ พร้อมทั้งภาพตัวโน้ตให้มีความ สอดคล้องกันอย่างสมจริง แล้วถ่ายคลิปไปไว้บนอินเทอร์เน็ตเพื่อให้ผู้เรียนเปิดดูโดยสร้างภาพ ไอคอนกำกับไว้เพื่อสื่อความหมายให้เข้าใจถึงทำนองและจังหวะที่ถูกต้อง

วิธีเตรียมการคือเขียนโน้ตเพลงด้วยระบบคอมพิวเตอร์ให้อยู่ในรูปแบบที่ต้องการแล้วแต่ ระบบโน้ตที่จะเลือก เช่น โน้ตสากล (บรรทัด ๕ เส้น) หรือโน้ตที่ดนตรีไทยแบบตัวเลขซึ่งนิยมกัน

โปรแกรม Audio Note 2

เพลงทยอยลาว 3 ชั้น 3 ชั้น

โน้ตซอด้วง	เพลงทยอยลาว 3 ชั้น							
ท่อน 1)	---4	-444	-456	-8-9	-4--	-6-5	-4-2	-1-6
	---	8654	5414	-5-6	--86	5456	-8-9	4124
	---	---	-4-	--2	--12	4544	---	---
	-6-6	---5	---	-4	--6	--89	4541	--1
	9868	-2-4	---	-44	---	5689	4142	-1-6
	---	---	---	6542	-4-2	---	8689	-4-5
	---	---5	--6	8988	---	-4-2	--86	54-5
	-6-6	---5	---	--2	--12	4541	9868	-2-4
ท่อน 2	---4	-444	6542	-4-2	---	8689	-4-5	-6-8
	---8	-888	6542	-4-2	---	8689	-4-5	-6-8
	---	---5	--6	8988	---	-4-2	--86	54-5
	-6-6	---5	---	--2	---	---1	9868	-2-4

ตัวอย่างโปรแกรมชื่อ Audio Note 2 ดังแสดงไว้ด้านบน ทำงานบนระบบคอมพิวเตอร์ ไอแพด สามารถเขียนตัวเลขหรือตัวอักษรลงไปบนจอภาพได้เหมือนเขียนบนกระดาษธรรมดา และมีระบบในตัวซึ่งสามารถบันทึกเสียง (Record) และแสดงเสียง (Replay) ได้เหมือนเครื่องบันทึกเสียงธรรมดาทั่วไป จึงสามารถบันทึกโน้ตแบบตัวอักษร หรือตัวเลข พร้อมทั้งเสียงการบรรเลงจริงของเครื่องดนตรีทุกชนิดได้อย่างสะดวก แล้วบันทึกเก็บไว้ในรูปแบบวีดิโอคลิป เพื่อนำเสนอบนอินเทอร์เน็ตได้ทันที

๒. ซอฟต์แวร์ “ประดิษฐ์ไพเราะ”

จัดทำโดยทีมงาน Thaikids Software Group ซึ่งผู้เขียนเป็นหัวหน้าทีม เป็นซอฟต์แวร์ที่สามารถแสดงภาพตัวโน้ต ซอด้วง หรือซออู้ ให้ปรากฏบนจอภาพ พร้อมทั้งมีเสียงดนตรีประกอบอย่างสมจริง รวมทั้งมีเสียงฉิ่งกำกับไว้ด้วย

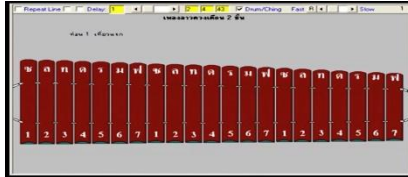

ภาพซ้าย คิวอาร์โค้ด ซึ่งจะนำไปชมการบรรเลงซอด้วง เพลงครวญหา ๓ ชั้น สามารถใช้กล้องจากโทรศัพท์มือถือสแกนเพื่อเข้าไปชม

๓. ซอฟต์แวร์ “ระนาดเอก”

จัดทำโดยทีมงาน Thaikids Software Group สามารถแสดงภาพการตีระนาดเอก พร้อมทั้งเสียงระนาดได้อย่างไพเราะสมจริง โดยมีภาพตัวโน้ตกำกับไว้บนลูกระนาดเพื่อให้ฝึกเรียนได้ง่ายขึ้น

ภาพซ้าย คิวอาร์โค้ด ซึ่งนำไปชมการบรรเลงระนาดเอกเพลงลาวดวงเดือน โดยใช้กล้องจากโทรศัพท์มือถือสแกนเพื่อเข้าไปชม

๔. ซอฟต์แวร์ “ฝึกตีซิม”

จัดทำโดยทีมงาน Thaikids Software Group แสดงตำแหน่งการตีสายซิมและเสียงกังวานสดใสไพเราะสมจริง

ภาพซ้าย คิวอาร์โค้ด ซึ่งนำไปชมการตีซิมเพลงนางครวญ ๒ ชั้น ที่แสดงภาพซิมและสายซิมพร้อมทั้งเสียงดนตรีอย่างสดใสไพเราะสมจริง

๕. การสอนตีกลองไทย

ภาพซ้าย การสอนตีหน้าทับเพลงไทย มีคำบรรยายและเสียงการตีกลองอย่างไพเราะสมจริง
ภาพขวา คิวอาร์โค้ด สำหรับเข้าชมการฝึกตีกลอง

การประดิษฐ์สิ่งไฟฟ้าที่สามารถแสดงบนมือถือ หรือระบบอินเทอร์เน็ตทั่วไปได้
 ประดิษฐ์กรรมนี้ผู้เขียนได้คิดประดิษฐ์และดัดแปลงวิธีการนำ “เสียงฉิ่ง ประกอบภาพ”
 ให้สามารถแสดงบนระบบมือถือทั่วไปได้อย่างสะดวกง่ายดาย เพื่อให้ผู้ที่เริ่มบรรเลงเครื่องดนตรี
 ต่าง ๆ ใช้ฝึกจังหวะการบรรเลงได้ถูกต้องตามจังหวะหน้าทับของดนตรีไทย สามารถดาวน์โหลดไปใช้
 แสดงบนคอมพิวเตอร์มือถือของตนเอง หรือใช้แสดงผลบนจอภาพของเครื่องคอมพิวเตอร์ทั่วไปได้
 ด้วย

ภาพซ้าย คิวอาร์โค้ด ซึ่งจะนำไปดูประดิษฐ์
 กรรมชิ้นนี้ในระบบอินเทอร์เน็ต
 โดยใช้กล้องมือถือที่มีระบบ
 สแกนคิวอาร์โค้ดส่งไปที่รูป
 ตารางที่มีกรอบสีแดงล้อมรอบจะ
 นำไปชมคลิปตัวอย่างที่กล่าวถึง
 ได้ทันที

จากตัวอย่างการนำเสนอข้อมูลในการเรียนรู้ดนตรีไทยในระบบอินเทอร์เน็ตดังที่ได้กล่าว
 ไปแล้วจะเห็นว่า เรามีวิธีการเผยแพร่ “วัฒนธรรมของไทย” สาขาต่าง ๆ ให้เป็นที่ประจักษ์แก่
 สายตาชาวโลกรวมทั้งคนไทยด้วยได้อย่างสะดวกรวดเร็วมากขึ้น ปัจจุบันผู้เขียนได้จัดทำข้อมูล
 สำหรับเผยแพร่ความรู้ด้านดนตรีไทยไว้ในระบบอินเทอร์เน็ต หลายชนิดดังนี้

๑. วิธีฝึกตีระนาดเอก
๒. วิธีฝึกสี ซอด้วง และซออู้
๓. วิธีฝึกตีตะโพน
๔. วิธีฝึกตีซิม ๒๕ แบบ
๕. โน้ตเพลงไทย
๖. วิธีฝึกตีกลอง ตีฉิ่ง หน้าทับเพลงไทย
๗. ตำราเรียนดนตรีไทย และบทความ

ผู้ที่สนใจสามารถเข้าไปศึกษาได้ที่ เว็บไซต์ ชื่อ www.krutuckshop.com หรือใช้กล้อง
 มือถือสแกน ที่รูปคิวอาร์โค้ด ในภาพนามบัตรด้านบนได้ทันที

การติดต่อ โทร ๐๘ ๙๑๔๕ ๑๓๒๘

Email : chanoktuck@hotmail.com

ภาพปกหลัง

ภาพเทพชุมนุม

จิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดราชบุรี

